

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı (HASDER) Yayınıdır

2001 Yıl:15, Sayı: 49
Ocak - Aralık

EDERİ: 10 EURO

Yılda Bir Yayınlanır

Sahibi ve yazı İşleri Sorumlusu:
Kani KANOL

Yayın Kurulu:
Engin ANIL
Öcal ERTEN
Gaye ÖZARIN
Hasan BULUNÇ
Tuncer BAĞIŞKAN

Baskı:
Ateş Matbaacılık Ltd.
Organize Sanayi Bölgesi Lefkoşa
Tel.: (0392) 225 2215 - Fax: (0392) 225 3172

Yazışma Adresi:
Halk Sanatları Vakfı (HASDER)
PK 199 Lefkoşa-KKTC
Mersin 10 Türkiye
Tel.:(0392) 228 9020
Fax:(0392) 228 7798
e-mail : hasder@folk-arts.org

Not: Yazışma adres ve telefonlarından eski sayılar talep edilebilir.

İÇİNDEKİLER

Okurlara	2	Kıbrısın En İlginç Şapkalı Mantarlarından "Eşek Mantarı"	87
Kani KANOL		Engin ANIL	
Short Summary of the Contents	3	7. Mezinardni Folklor Festivali	89
Engin ANIL		Tarik G. EMİROĞLU	
Öncü Koyun	5	Dilirga'da "Lakaplar"	93
Kutlu ADALI		Özkan YIKICI	
Büyükkonuk'un Dünyü ve Bugünü	7	19. Halkbilimi Sempozyumu Bildirileri	99
Tuncer BAĞIŞKAN		Kıbrıs ve Anadolu Söylence Birliği Üzerine İki Örnek, Ayazmalar ve Su Tünelleri	100
Etkileşim	31	Tuncer BAĞIŞKAN	
Yücel KÖSEOĞLU		25 Aralık, Rumi Kültür Mirasımız Takviminde Bir Gün...108	
Hisarköy Eğlenceleri Üzerine Bir Araştırma	33	Gökalp KAMİL	
Öcal ERTEN		Kıbrıs Sandıklarında Motifler	114
Halkbiliminde Futbol Kültürü	42	İsmet TATAR	
Özkan YIKICI		İdeoloji ve Kültürel Öğeleri Hatırlamak	137
Kıbrıs ve Türkiye'deki İkilmelerin Ortak Özellikleri ve Farklılıkları	51	Büyükkonuktan Gelen Lezzet "Hamur İşleri"	149
Şevket ÖZNUR		Gaye ÖZARIN	
Sanat Yaşıyor	62	Derlemeler (Osmanlıca Maniler)	156
Caretta Dergisinden Alıntı		Şevket ÖZNUR	
Living Art	64	Hisarköy'den Evsanevi Hikayeler	161
Caretta Dergisinden Alıntı		Masal " İki Kız Gardaş "	163
Hristiyan Dünyasında "Halloween's Day", "Cadılar Günü", Türkiye'de "Saya Gezme" Bir Varyantın Değişik Uygulamaları mı?	66	Masal " Üç Kız Gardaş "	165
Engin ANIL		Akile EKİZOĞLU	
Alessandro Magno ve Kıbrıs'tan Tasvirler	77	Masal "Dev Masallarından"	166
Ahmet ERDENGİZ		Masal "Bir Gocakarı Masalı"	168
Unutulan Tutuklu Bir Kitaba Dair	80	Fatma KÜKRER	
Mustafa GÖKÇEOĞLU		Masal "Üç Elma	169
North Cyprus Strangest Toadstool "The Donkey Fungus"	84	Masal " Zengin ve Fakir "	171
Dr. Deryck VINEY		Evren ZEKİ	
		Has-Der'den Haberler	172
		Öcal ERTEN	
		Kültür Sanat Haberleri	178
		Tarik G. EMİROĞLU	

Okurlara

Kani KANOL

Değerli Okurlar,

Yine uzunca bir aradan sonra dergimizin 49. sayısı ile birlikteyiz. Öncelikle dergimizin hazırlanmasında gönüllü olarak katkı koyan tüm arkadaşlarıma içtenlikle teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca dergimizin yayın hayatını sürdürmesine çok değerli araştırma ve makaleleri ile yardımcı olan tüm yazarlarımıza da gönüllü olarak yaptıkları bu katkıdan dolayı içtenlikle teşekkür ederiz.

Ülkemizde yaşamakta olan tüm ekonomik, sosyal ve politik sıkıntılara rağmen dergimizi satın alarak destekleyen siz okurlarımıza da özellikle teşekkürü bir borç biliyoruz.

Dergimizi yine çok zengin bir içerikle tüm folklorseverlerin hizmetine sunuyoruz. Takdir edersiniz ki ülkemizde yaşanmakta olan bunca sıkıntılar arasında sanata ve kültüre verilen önem ve destek her geçen gün azalmakta ancak buna rağmen hala daha bir avuç insan gelecek kuşaklara ve topluma olan sorumluluklarının bilinci içerisinde hiçbir maddi kazanç beklemeden çalışmalarına devam etmektedir.

Tıpkı halkımızın büyük çoğunluğu gibi bizler de Devletimizden ve bizi yönetenlerden, üzülerək doğruyu söylemek gerekirse, umudumuzu kesmiş durumdayız. Her geçen gün daha da fakirleşen insanımızın ekme kavgası verirken kültüre ve sanata ilgi göstermesini beklemek hiç de gerçekçi bir yaklaşım olmasa gerek. Buna bir de ülkemizde yıllardan beridir devam eden siyasi belirsizlik ve gelecek kayguları eklendiğinde, toplum olarak nasıl bir moral çöküntü yaşamakta olduğumuzu anlatmaya gerek yok.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen özveriyle çalışmaya devam eden derneğimiz yeniden yapılanmanın ve daha verimli çalışmanın koşullarını yaratmak amacıyla bir vakıfa dönüşmeye karar vermiştir. HALK SANATLARI VAKFI adıyla 2001 yılı sonunda kurulan vakfın kurucuları derneğimizin üyeleri olmuştur. 2002 yılı başından itibaren bir geçiş süreci yaşayan derneğimizin Genel Kurulu'nda, tüm dernek etkinliklerinin ve maddi değerlerinin bu geçiş süreci içerisinde HALK SANATLARI VAKFI'na devredilmesi kararı alınmıştır. HASDER ismi Vakfımızın kısa ismi olarak yine kullanılmaya devam edecektir. 25 yıllık bir geçmişe sahip olan ve toplumumuz tarafından HASDER olarak bilinen kuruluşumuzun, bundan böyle yine aynı isimle ancak bir Vakıf olarak yeniden yapılarak halkımıza hizmet vermeye devam etmesi tüm üyelerimiz tarafından uygun görülmiştir.

Bizler bir taraftan örgütlenememiz daha sağlam temeller üzerine kurmak için çalışırken, diğer taraftan bizlere destek olmasını beklediğimiz Devletimizden köstek görmeye devam ediyoruz. 1983 yılından beri her yıl düzenlemekte olduğumuz Halkbilimi sempozyumlarında sunulan bildirilerin toplandığı ve Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığının tarafından yayınlanmakta olan kitaplarımızdan üçüncüsü hiçbir yasal gereke olmadan basımı yapılmış olmasına karşılık, dağıtımı durdurularak haksız bir uygulamaya maruz bırakılmıştır. Sözkonusu kitap içerisinde bildirileri bulunan araştırmacılarımız yanında ülkemizin önde gelen sanatçı, araştırmacı ve yazarların büyük tepkisini çeken bu olayın yasalara uygun bir şekilde çözülmesinin için mücadeleimiz devam etmektedir.

Dergimizin bu sayısında yer alan Halk Sanatları Enstitüsü ile ilgili haberde de belirtildiği gibi Birleşmiş Milletler'in bünyesinde çalışan UNOPS ve UNDP isimli kuruluşların sivil toplum örgütlerine sağladıkları destekten yararlanan HASDER yokalmaya yüz tutmuş el sanatlarını yaşatmak üzere atölyeler kurarak çalışmaya başlamıştır. Halk Sanatları Enstitüsü adı altında HASDER'e bağlı kar amacı gütmeyen profesyonel bir işletme olan bu enstitü bir yıl içerisinde kurulmuş ve üretime başlamıştır. Gerek uygulanmakta olan geleneksel üretim teknikleri ve gerekse kullanılmakta olan Kıbrıs'a özgü renk ve motifler halkımızdan büyük ilgi görmüştür. Turistlerin de uğrak yeri haline gelen Enstitü, HASDER'in 25 yıllık deneyiminin bir sonucu olarak tüm üyelerimizin gurur kaynağı olmuştur.

Bir sonraki sayımızda, çok daha güzel koşullarda buluşmak dileğiyle...

Short Summary of the Contents

Engin ANIL

Dear Readers,

We are back once more with a delayed issue. Re-organization process within our organization is the main reason of this long delay. Re-organization means re-think every elements of Association and their interaction with each other. We are happy about the results and think that it is good to share some of the results of this re-organization process with you at the beginning of short summary.

Has-Der known to you as the Folk Arts Association, is no more an association. Although the Association continuing to use the abbreviated form HAS-DER, it has re-organised its structure and registered itself as Folk Arts Foundation. Apart from this, "The Foundation" has set up "The Folklore Institute". This was a project supported financially by the "UNOPS" in the old City of Nicosia just behind the Selimiye Mosque. The project is aiming the re-activation and developing of the traditional handicrafts and handworks once the Cypriots had in their daily life practices. In the institute there are four active workshops now. The workshops are carpentry and wood carving / tressau chest making, loom weaving, traditional costume sewing, village straw tray making.

You are already aware that Has-Der has been organising folklore Symposiums annually for about 19 years now. The papers and articles presented at these symposiums are not only printed in our periodical, but once in every four years they are collected under a book by the Ministry of Education. Well, a paper presented by one researcher Mr. Erdengiz, about 10 yeras ago, was criticised in a newspaper by Mr Özter in February 2002 without any empirical base, which caused great disturbance and caused the banning of the distribution of the book by the Ministry of Education. We think that it is one of the aggressive attack of chauvinistic ideology in Northern Cyprus. What is important for us is to convince people to share their ideas in public sphere without any tendency to censor.

Well, lets go over the contents of this issue now. On the second page as usual we have got the addressing of the Chief Editor Mr Kanol. On page 5 we quoted another article as we had done before from the book "Dağarcık" by Kutlu Adalı. The article is about the "Leader Sheep". This is the sheep which leads all the flock while moving. On page 7 the research made by Mr. Başıskan is about "The Past and Today of Büyükkonuk (Komikebir)".

On page three a two page article is written by Mr. Köseoğlu. In his article "Interaction of Cultures" he tells about how different cultures affect each other and says that nobody should be afraid of such interaction. Öcal Erten made a research in the village of Hisarköy on the "Games Played by the Hisarköy Children". You may find this research on page 33. Yıkıcı has contributed to our periodical with an article and a research. His article "Football Culture in the Folklore" is on page 42 and his research "The Nicknames

4 Halkbilimi

in Dillirga District" is on page 93. Another person contributing with two articles is Mr. Öznur a researcher and a tutor in literature. One of his articles "The Similarities and Differences of Reduplications in Cypriot and Turkish Folklore" is on page 51 and his other article "Collection of Manis in Ottoman Language from Cyprus" is on page 156.

"The Folk Arts Institute" was one of the subjects that took place in the Caretta Magazine published for foreign visitors to Northern Cyprus. You can read this article both in Turkish and English under the title of "Sanat Yaşiyor" (p62) or "Living Art" (p.64) An interesting research has been made by the author of this page which you may find on page 66. The original title of this research is "Is the Saya Game in Turkey a Variant of The Christian Originated belief Halloweens' Day?" As one understands from the title, the author of this page has found quite a lot of similarities between 2 different cultural phonemons, one The Saya Game played by the children in some parts of Turkey and the other The Halloweens' Day which is a common tradition and practice in most of the Christian world.

An Article on page 77 is by our good friend Mr. Erdengiz who is one of our continuous contributors to our periodical. This time his article is "Alessandro Magno and Descriptions from Cyprus"

A support arrived from Mustafa Gökçeoğlu to our association on the book stated at the top of this article whose distribution was banned by the Ministry of Education The name of his article which was published in a local daily newspaper the "Yenidüzen" was "About a forgotten Book" is on page 80. On page 84 we have got a research by Dr. Derek Dyke who is resident in Northern Cyprus on the "The Strangest Toadstool in North Cyprus. The Donkey Fungus". The article's translation is also presented on page 87 and this translation was achieved by Engin Anil.

On page 89, there is a brief description of a Folk Dance Festival that The Has-Der group took part in the Check Republic.

Four researchers had made speeches and presented papers at the 19th Folklore Symposium held in December at The Turkish Cypriot Chamber of Commerce Mustafa Çağatay Conference Room. The papers and researches presented at this Symposium were, "Two Samples on The Commonly Narrated Myths of Cyprus and Anatolia The Sacred Springs and Water Tunnels" by Tuncer Bağışkan (p100), "25th December, A Holy / Sacred Day in the Romanian Cultural Heritage Calender" by Gökalp Kâmil (p108), "Cypriot Treasaau Chests" by İsmet Tatar (p114), "Ideology and Re-membering The Cultural Elements" by Muharrem Faiz (p137).

The Pastry and Dough Specialities in The Village of Büyükkonuk" was researched and written down by Gaye Özann. Her article is on page 149. We have got a lot of Folk Tales collected in this issue. One set of the tales were collected and written down by Akile Ekizoğlu and they are "Mythological Tales from Hisarköy" (p161), "2 Sisters" (p163), "3 Sisters" (p165) and "Giant Tale".

Another set of the Folk Tales were collected by Fatma Kükrer and they are "The Giant Tale" (p166), and The Old Women's Tale" (p168).

Yet another set of tales is by Evren Zeki. "3 Apples" (p169) and "The Rich and The Poor" (p171).

As usual on the last pages a collection of the "News on the Cultural Activities of Northern Cyprus covering the period of January - December 2001 is prepared by Tarık Güven Emiroğlu (p178) whereas the News on the Activities of Has-Der" covering the same period was prepared by Öcal Erten (p172).

ALINTI... ALINTI... ALINTI... ALINTI... ALINTI... ALINTI...

"ÖNCÜ KOYUN"

PORTRE

Kutlu ADALI

Şair, yazar, gazeteci, 3 Ocak 1935'te Lefkoşa'da doğdu. 1938 yılında ailesiyle birlikte Antalya'ya göçtü. İlk orta ve lise öğrenimini Antalya'da yaptı. 1946-47 yıllarını Lefkoşa'da geçirdikten sonra Antalya'ya giderek 1954 yılına kadar Türkiye'de kaldı. 1955'ten sonra kesin dönüş yaparak Lefkoşa'ya yerleşti.

Toplumsal direnişimize katkıda bulundu. 1958-1961 yılları arasında sanatçı ve yazar arkadaşlarıyla Gençlik, Beşparmak ve Uyarı dergilerini çıkardı.

Kamu görevlisi iken Kıbrıs'taki köyleri dolaşmış, köy raporlarını yazmıştır. (1961-1963) Köy yaşamının kültürel, geleneksel, folklorik coğrafi yaşamının etkisinde kalarak, bu zenginliği gerçekçi bakış çizgileriyle "Dağarcık" adlı kitapta toplamıştır. (1963) Söyleşi (1968) Çirkin Politikacı Puf (1969) Hayvanistan (1969) Sancılı Toplum (1969) Köprü (1969) Şago (1970) Nasrettin Hoca ve Kıbrıs (1971) yayımladığı kitaplardır. Kutlu Adalı 6.7.1996'da bir suikast sonucu öldürülmüştür.

Kutlu ADALI

"Koyun bağlı olduğu yerde otlar"

Ovaya gidip gelen her sürünün bir öncü koyunu vardır! Öncü koyun sürüye önderlik yapar. Tellim önde gider. Bir su başına gelirse, öncü koyun içmeden ötekileri içmez. Dereden önce onun geçmesini beklerler. Traktör, motor, araba gibi gürültülü taşıtlardan sürü korkar, yürümez, yanından geçmez. Öncü koyunun nereden geçeceğini kollarlar. Yabancı tarladaki ekinleri yemede de çokluk öncü koyun önderlik yapar. Çoban ovada en çok öncü koyunu izler. Sürüyü istediği yana götürmek için, ya değneği ile ya taş atarak öncü koyuna yön verir!

Köylü anlayışlı, başkasının malına zarar vermeyen öncü koyunları çok sever. Onların anılarını tellim, söz açıldıkça anlatır. Bu arada: "Ah kara gözüm!"

6 Halkbilimi

"Ah kara başım!"

"Ah kınalım ne akıllı idi!" diyerek de çok kez içini çekerler.

Saynılık

Çoban sürüsündeki bir davarın sayrı olduğunu davranışlarından, yürüyüşünden, düşünmesinden ağızından burnundan gelen köpükten, hemen anlar. Bu durumlarda çoban uzun boylu düşünmez. Köye dönmeyi hiç beklemez. Hele baytara göstermeyi usundan bile geçirmez. "Kanı tuttu" der. O davarı yakalar. Boynunu iki ayağının arasına kıştırır, çakısını çıkarır, kulağının uçlarını azıcık yarar, kan akıtır. Kan akınca davarın bir şeyciği kalmaz!

Yeni doğmuş kuzucuklar da kimi gün yürüyemez olurlar. Yere düşer tepinirler. Ağızlarından burunlarından köpükler gelir, bu durumda çoban "Fazla süt emdi. Süt ayağına durdu" diyerek, kulağını çakısı ile keser, azıcık kan akıtır!

Çoban davarının kulağını keserken, bu kesiğin kendi davarlarına özgü bir im olmasına da dikkat eder.

Emzirme

Yeni doğan bir kuzuyu emzirme kolay bir iş değildir. Kuzu emzirmenin yolunu, yöntemini bilmeyen bir kişi, yavrunun aç kalmasına yol açar. Örneğin: Kuzu, kulağından ya da boynundan tutularak emzirilmek istenirse, taş çatlasa memeyi ağızına almaz. Emzirilecek olan kuzu kışından tutulmalı, hatta kuyruğunun altı

parmaklar okşanmalıdır! Kancık hayvanlar bunun için değil midir; süt emen yavrularının kuyruk altını sürekli yalarlar!

Ağırlama

Köylerimizde güzel bir gelenek vardır. Sütlü hayvanı olmayan köylüyü, olan köylü, davarından sağdığı ilk sütle ağırlar. Yaptığı yoğurttan ona da verir. Bu ağırlama köylerimizde yaygındır. Hele öğretmenlerin ağırlanmasına titizlikle dikkat edilir.

Hayvan Ağırlama

Kimi köylerimizde tanık olduğumuz ilginç bir gelenek var: Hizmet hayvanlarını ağırlama! Köylüye iş yapan, hizmet eden bu hayvanlar eşek, at, katır, inek, öküz gibi güçlü yaratıklardır. Köylü tarlasını sürüp ekmede onlarsız edemeyeceğinden; sürme ile ekme işi bitince hayvanlarını kolufa ile ağırlarlar! Üstüne şeker, susam ekelerler! Hayvanlar şekerli kolufayı iştahla yerler!

Köylünün Yardımcıları

Köylü hiç bir yaratığı kaşı gözü için beslemez. Yanında beslediği bütün varlıklar, onun en büyük, en değerli, en eslek yardımcılarıdır. Köylüler, eşek, at, inek, öküz, gibi yaratıkların emeklerini hiç bir nen ile değışmezler. Köpeğin hizmetini küçümsemezler. Koyun, kuzu, keçi, tavuk, güvercin, tavşan gibi varlıkların sağladığı yardımı asla değersiz saymazlar. Aslında köyü köy, köylüyü köyü yapan bu yardımcıları değil midir?..

Araştırma- İnceleme...Araştırma- İnceleme...Araştırma- İnceleme...

BÜYÜKKONUK'UN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

(Tarihi, Arkeolojik ve Folklorik Değerleri)

COĞRAFI KONUMU VE ULAŞIM

İskele İlçesinin Mehmetcik Bucağına bağlı olan Büyükkonuk, Girne Sıra Dağları'ndaki Ay. Fodi Dağı'nın güney eteklerindeki ormanlık bir alana kurulmuş bir dağ köyüdür. Kurulu olduğu alan deniz seviyesinin altındadır. Köyün kuzeyi dağ yamacında, güneyi ise düzlükte yer almaktadır. Eskiden resmi kayıtlarda adı KOM-I KEBİR olarak geçerken, halk arasında yaygın olarak GOMİ olarak bilinmekteydi.

Şimdilerde bir köy olmakla birlikte, eskiden beri bahçeçiliğe olanak sağlayan bol su kaynaklarının yanı sıra geniş bir araziye sahip olması itibarıyla bölgenin en önemli yerleşim merkezlerinden biri olarak bilinmektedir. Arazisi güneydeki Tuzluca (Patriki - Patriç) hudutlarından başlayıp kuzeyde denize kadar ve doğu ile güneydoğudaki Yedikonuk (Eftagomi - Eptakomi) , Mehmetcik (Galatya - Galatia), Sazlıköy (Livadya - Livadia) ve Zeybeköy (Ayıstad - Ayios Efstathios) hudutlarından başlayıp batı ile kuzeybatıdaki Kilittkaya (Kırya - Kridhia) ile Kaplıca (Davlos) hudutlarına kadar uzanmaktadır.

Mağusa'dan uzaklığı 36.68 km (24 mil), Lefkoşa'dan 73.05 km, Girne'den 77.23 km, Güzelyurt'dan 107.8 km, Lefkoşa'dan 128.88 km ve Geçitkale'den 28.09 km'dir. Köy ile çevresi 1/2500 ölçekli tapu haritalarında yer alırken, köyü ise 1/1250 ölçekli Köylü Haritasında (VII.38.W.E - VII.46.W.E) yer almaktadır. Kıbrıs UTM koordinatı, WE 90-19 olarak belirlenmiştir.(1)

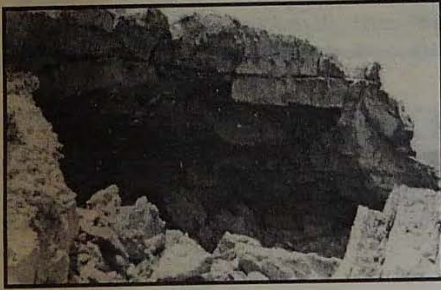
II. KÖYÜN İSMİ

Erken Hıristiyanlık döneminde köye GOMİ (KOMİ) adının verilmesi Aziz Auxentios (İksendi) ile ilgili bir

Tuncer BAĞIŞKAN

rivayete dayanmaktadır. Çoğu kaynaklarda aziz İksendi'nin soyu ile yaşadığı dönemin bilinmediği belirtilmekle birlikte, bazı kaynaklarda Büyük Constantinus'un komutanlığını yaptığı bir sırada (M.S 324) İmparator Constantinus tarafından öldürülen İmparator Licinianus Licinius'un ordusunda yüksek düzeyde bir asker olarak görev yaptığı, askerlik ile putperestlikten vazgeçtikten sonra önce rahip (papaz), son olarak da Kilikya'daki Mopsuestia'nın piskoposu görevinde bulunduğu üzerinde durulmaktadır.(2)

Ancak Kilikya'daki yaşantısından ziyade, son yıllarını Kıbrıs'ta geçirdiğine ilişkin rivayet yaygın olarak kabul görmektedir. Rivayete göre gençlik yıllarından başlayarak asker olarak yetişmiş ve önemli rütbeler almış. Ancak bir gece rüyasına Meryem Ana girdikten sonra askeri zaferlerini boş bir hayal olarak görmeye başlamış. Böylece kendini dünyaya bağlayan tüm bağları kopartmaya ve tüm dünya zevklerinden vazgeçmeye karar vermiş. Bu kararını sayıları 300 kadar olan asker arkadaşlarına anlatınca aynı şeyleri düşündükleri ortaya çıkmış. Bunun üzerine düşüncelerini hayata geçirmek için hemen faaliyete geçmişler. Deniz kenarına gidip orada demirli bulunan bir gemiye binince kendilerini ilahi bir şekilde Kıbrıs'ta bulmuşlar. Karaya ayak bastıktan sonra, amaçlarına uygun olarak inzivaya çekilecekleri bir yer belirleyerek birbirlerinden ayrılmışlar. Auxentios Karpaz'a gitmiş ve Yedikonuk'un (Eptakomi) deniz kenarındaki İΟΥΤΙΟΝ (YUDİ) diye bilinen yerde bir

Resim 1. Aziz İksendli Mağarası (Yudi)

mağaraya yerleşip dindar bir hayat sürmeye başlamış. (Bu mağara şu anda Yedikonuk köyünün kuzeyinde bulunan Yudi Dağı'nın önündeki koyun kuzeybatı ucunda yer almakta ve içinde bir akarsu sızındısı bulunmaktadır) (Resim. 1) Ölümünden kısa bir süre sonra Komi ile Nautokomi (Eftakomi - Yedikonuk) köyleri, kalıntılarının bulunduğu mağarayı aynı zamanda keşfetmişler. Bunun üzerine azizin cesed kalıntılarına sahip olmak için aralarında çok büyük bir münakaşa başlamış. Eftakomililer, azize ait kalıntıların kendi köylerinin yanında olması itibarıyla kendilerine ait olması gerektiğini, Komililer de mezarı bulanların çoğunluğunu kendileri oluşturduklarını iddia etmeye başlamışlar. En sonunda sorunu çözmek için aralarında bir anlaşmaya varmışlar. Yaptıkları anlaşmaya göre, bir arabaya azizin kalıntıları yüklenecek ve bu arabaya biri Komi'den, diğeri de Nautokomi'den getirilecek olan iki öküz koşulacak. Kendi hallerine bırakılan öküzlerin duracakları yere aziz gömülecek, oraya bir de kilise inşa edilecek. Böylece köylerinden getirdikleri birer öküzü arabaya koşmuşlar ve ceset kalıntılarını da arabaya yükledikten sonra öküzleri kendi hallerine bırakmışlar. Öküzlerin nerede duracağını görmek için arabanın peşine takılmışlar. Öküzler tepeleri aşarak şu anda Komi'deki kilisenin bulunduğu yerdeki Aya Mavra Şapeli'nin yanına gelince, bilinmeyen bir nedenle aniden durmuşlar ; arabayı izleyen köylüler bir mucizenin olduğu inancıyla "Kyrie Eleison" diye bağırmağa başlamışlar. Ancak aralarında yine ateşli bir münakaşa

başlamış. Münakaşa tam patlama noktasına geldiği bir sırada, vücudu mucizevi bir şekilde korunmuş olan aziz yerinden doğrularak sadece "buraya" anlamına gelen GOMİ sözcüğünü söyledikten sonra orada düşüp kalmış. Böylece olaya doğal olmayan bir şekilde müdahale etmesi bütün tartışmaları sonlandırmış ve azizin cesedini Aya Mavra Şapeli'ne yerleştirmişler. Şapelin adını Aziz Auxentios olarak değiştirenler, köye de Gomi adını vermişler. (3) (Resim 2)

Köyün arkeolojik ve Erken Hıristiyanlık dönemindeki geçmişi bu şekilde belirlenirken, Ortaçağ (Venedik) dönemindeki varlığı da Osmanlı dönemi öncesinde çizilen Venedik dönemi haritalarından anlaşılmaktadır. Osmanlıların adayı ele geçirme hazırlığı yaptıkları 1570 yılında İacomo Franco'nun hazırlayıp 1573 yılında Abraham Ortelius'un "Theatrum Orbis Terrarum" adlı yapıtında "CYPRI INSULAE NOVA DESCRİPT 1973"

Resim 2: Aziz İksendli Kilisesi

adiyla yayınlanan haritada (4) şimdiki köyün olduğu yerde CODE ile CHIONIA adlı iki ayrı yerleşim birimi bulunmaktadır. Doğudaki CODE'nin şimdiki Yedikonuk köyünün kuzeyindeki YUDI olduğu varsayılırsa, bunun batısındaki CHIONIA'nın da Büyükkonuk'a (Gomi - Komi Kebir'e) tekabül ettiği varsayılabilir. Aynı şekilde 1607 yılında Fransızca olarak Amsterdam'da yayınlanan harita ile 1649 yılında Matthaues Merian tarafından Frankfurt'ta yayınlanan haritada da CHIONIA adı geçmektedir.

Köy yaygın olarak Gomi adıyla bilinmesine karşın, büyük bir olasılıkla Osmanlı döneminde sonuna "büyük" (ulu) anlamına gelen KEBİR'in eklenmesiyle KOM-İ KEBİR olarak bilinmeye başlanmıştır. Kıbrıs Muhassılı Ali Rûhi Efendi'nin H.1245 (1829/30) yılında köydeki 41 zeytin ağacı'nı Ali Rûhi Efendi Vakfı yaptığını belirten belgede köyün adı Kom-İ Kebir

olarak geçerken (5), 1882 yılında Kitchener tarafından çizilen haritada adı KOMİ KEBİR olarak geçmektedir.(6) Bu nedenle köyün Osmanlı dönemi ile İngiliz Sömürge İdaresi yıllarında Kom-i Kebir olarak bilindiği, adından ötürü bir Arab-Türk yerleşim yeri olduğu ve karma olan sakinlerinin de (yanlış bir bilgilendirilme sonucu) genellikle Türk olduğu üzerinde durulmuştur.(7) 1958-1959 yıllarında köyün adına "Büyükkonuk" adı da eklenmiş (Komi Kebir Büyükkonuk) ve 1999 yılında Büyükkonuk adı resmleştirilmiştir.(8)

TARİHÇESİ

Köyün tamamının antik dönemlere ait bir mezarlık alanı üzerine kurulu olduğu bilinmesine karşın, kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Köy ile çevresinde gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalara dayanılarak **Eski Tunç** (M.Ö 2300-1900), **Orta Tunç** (M.Ö 1900 - 1600), **Geometrik** (M.Ö 1050 - 750), **Arkaik** (M.Ö 750 - 475) **Klasik** (M.Ö 475 - 325), **Helenistik** (M.Ö 325 - 58) **Roma** (M.Ö 50 - M.S 395) ve **Erken Hıristiyanlık** dönemlerine tarihlendirilmiştir.(9)

Köyün kuzeyindeki Ay.Fodi, Hebo (Thepos), Lumiona, Klıma ve Şerno gibi yerlerde bulunan kalıntılar, büyük yerleşim birimlerinin önceleri denize taraf kurulduklarını ortaya koymaktadır. Ancak denizden gelen tehlikelere açık olan bu yerlerin muhtemelen Bizans döneminde başlayıp devam eden araplar ile korsan akınlarının bir sonucu olarak terk edildikleri ve şimdiki yerleşim biriminin denizden görünmeyen Girne Sıra Dağları'nın güney yamaçlarındaki antik mezarlık alanının üzerine kurulduğu tahmin edilmektedir.

Köyün üzerine kurulu olduğu mezarlardan biriyile ilgili bir söylence günümüze kadar gelmiştir. Ancak bu söylence salt bu köye has olmayıp, Kıbrıs genelinde "süt", "sütlü" ya da "meme" anlamın gelen kiliselerin yanı sıra "Galusa", "Galaktini" ve "Galatusa" adlarıyla bilinen mağaralar için de geçerlidir. Bugüne kadar aynı söylenceye konu olan bu mağaralardan Altınova (Aynakofo) köyündeki "Banaya Galaktini Mağarası", Esenköy civarındaki "Galahdini Mağarası", Omodoz ile Aynikola arasındaki

"Gaminurga Mağarası" ve Kormacit köyü yanındaki "Galusa Mağarası" saptanabilmiştir. Ziyamet'in (Leonarisso) batısında da böyle bir mağaranın bulunduğu söylenmektedir. Yakın geçmişimizde südü kesilen anneler bu mağaralara adak adalar, ziyaret ederler ve orada bulunan suların içerirdi. Böyle yapmaları halinde südlerinin geleceğine inanırdı. Detayları benzetmeye de bu efsanenin bir varyantı Erzurum İspir'de de saptanmıştır.

Şimdi de bu mağaraların buldukları yerler ile köyler esas alınarak Kıbrıs genelinde anlatılan ortak söylencesine gelelim.(10) Rivayete göre Osmanlı döneminde asayişin sağlanması için kırsal bölgelerdeki yerleşim birimleri askeri birlikler tarafından devriye esasına göre denetlenmiş. Bu birliklerin başında da onlara rehberlik yapmanın yanı sıra onlara keman çalıp şarkı söyleyen bir kişi de bulunmuş. Askeri devriye birliğinin köylerden geçeceği haberinin alınması üzerine, onlardan korkan kadınlar, çocuklarını arak mağaralara saklanırlar, köy erkekleri de yol kenarlarına dizilip geçen askerlere tezahürat yaparlarmış. Söylenceye göre 1821 yılındaki Küçük Mehmet'e bağlı bir askerleri birliği Komi Kebir'den geçeceği haberinin öğrenilmesi üzerine köyde yaşayan Türkler, köydeki Rum kadınlarıyla çocuklarını bu mağaraya saklamışlar. Bir süre sonra askeri birlik köye ulaşmış. Birliğin önünde giden kemanecinin mağaranın önünden geçtiği bir sırada oradan gelen bir çocuk ağlaması duymuş. Arkadan gelen askerlerin de bunu duymaları halinde onlara zarar verecekleri düşüncesiyle çocuğun annesini uyarmak istemiş. Hemen kemani eşliğinde Rumca olarak : "**Blikse mana do bethin ce na liğdosis dis zoin**" (Anne çocuğunu boş ki hayatını kurtarasın) sözlerini şarkılaştırarak yüksek sesle söylemeye başlamış. Şarkıyı duyan kadın (veya kadının annesi) yerde ağlayan çocuğunun boğazını sıkmaya başlamış. Ancak bu acıklı duruma dayanamayan tanrı onları orada taşlatmış. Böylece askeri birlik mağaranın önünden geçip gitmiş.

Köyün büyük bir kısmını içine alan bu mağaranın Ay.Yorgi Kilisesi'nden başlayıp köyün kuzeyine kadar devam ettiği ve giriş kapısının Zeytin Yağı Fabrika'sının

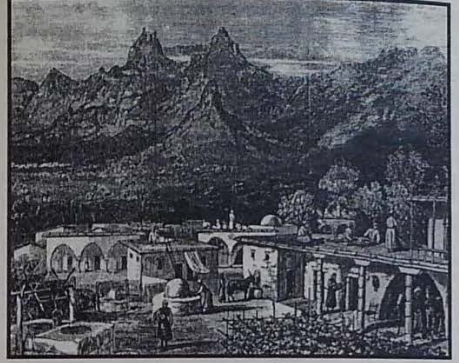
10 Halkbilimi

önündeki dut ağacının dibinde kapalı durumda olduğu söylenmektedir.

IV. İNGİLİZ SÖMÜRGE DÖNEMİNİN İLK YILINDA DURUMU

Köyün bazı özellikleri İngiliz Sömürge döneminin ilk yılı olan 1878'de "The Illustrated London News" gazetesinin hem muhabiri, hem de özel ressamı olan S.P.O tarafından anlatılmıştır. 6.9.1878 tarihinde Mağusa Kaymakamı Kaptan Swaine, Mağusa kaymakamının sekreterliğiyle tercümanlığını yapan Cambettino ve İki Türk zaptiyesiyle birlikte köyü ziyaret ettikten sonra "The Illustrated London News" gazetesinde yayınlanan makalesinde köy ile ilgili olarak şu bilgilere yer vermiştir(11) (Resim 3)

"Öğle vakti müdür refakatinde Komi Kebir'e gittik. Eşyalarımızı yolu daha kestirme olan St. Theodoro'dan (Çayırova'dan T.B) gönderdik. Köylülere kaymakamın gelişini haber veren Rum kiliselerinin çanlarıyla ve tüm köylüler tarafından karşılandık. Bize hazırlanan eve, hayvanlarımızdan geri kalmamak için hemen hemen tümü koşan köylülerle ulaştık. Buradaki kabul merasimi ile kabul resmi daha önceliklere benzerdi. Ancak daha geniş katılımlıydı. Daha sonra müdürü kendi evinde ziyaret ettik ve ekibimize refakat edip köyün dışındaki bahçelerini gezdirdi. Nerede sulamak için su varsa orada değişik biçimlerde kavunlar, darı, patlıcan (Bringals), kırmızı biberler ve diğer sebzeler boldu. Ancak köylüler çok fakir olduklarından kuyu ve havuz kazmadıkları gibi, katırlar ile atların gücünden yararlanacakları dolap değirmenleri de yoktur. Komi Kebir'in dışında çok bağ ve çok sayıda zeytin ağaçları vardır ve sadece burada düzenli sıralar halinde çitler (bağlamalar) gördük. Bu köyde ilk önce zeytinleri kırmak için değirmen taşlarına ve kaba zembiller içine konan kırılmış zeytinlerden yağ sızdırmak için kullanılan tahtadan yapılmış kaba burğu preslerine geldik. Bu kaba bir yöntemdir. Yaklaşık olarak dört gecelik sürede zeytinler toplanmaya hazır olur. Zeytini sıkan ve tasfiye eden düzgün makinelerin ithal edilmesi, bu konuya dikkatlerini çeviren müteşebbis İngiliz adamlarına kazandıracaktır."

Resim 3: 1878 yılında Komi Kebir (Illustrated London News)

V. ESKİ VE YENİ NÜFUSU

Osmanlı ve İngiliz dönemimde köyün nüfusunun genellikle Türk olduğu bazı İngiliz yazarlar tarafından ortaya atılmış olmakla birlikte (12), bu bilgiler Osmanlı ve İngiliz Sömürge Dönemlerinde yapılan nüfus sayımı sonuçlarıyla çelişmektedir. Şöyle ki:

- 1831 (H.1246) tarihli Kıbrıs Nüfus Defterleri'ne göre Komi Kebir'in Müslüman nüfusu 26 kişi, Gayri müslim nüfusu 64 kişi olmak üzere toplam nüfusu 90 kişi (13)

- 1833 (H.1248) tarihli Temettuat Defter'ine göre Komi Kebir'de Osmanlı Türklerine ait 16 hane ev, 2145 dönüm tarla, 13 bağ-bahçe, 2 değirmen-dolap-havuz-kuyu, 5 harup ağacı ve 65 zeytin ağacı bulunurken, Gayri Müslimlere ait 34 hane ev, 1 adet dükkan, 1189 dönüm tarla, 64 bağ-bahçe, 3 değirmen-dolap-havuz-kuyu, 21 dut ağacı, 1 harup ağacı ve 327 zeytin ağacı bulunmaktadır.(14)

- 6 Nisan 1891 nüfus sayımında nüfusu 740 kişi (Müslüman sayısı 231 kişi, Gayri müslim sayısı 509 kişi (15)

- 1 Nisan 1901 tarihli Genel Nüfus Sayımına göre 259 hane ev (iskan edilmiş 233 hane, iskan edilmeyen 22 hane, yapı -building- 4 adet) ve 938 kişi (Müslüman sayısı 283 kişi, Gayri müslim sayısı 655 kişi; Müslüman erkek sayısı 158 kişi, Müslüman kadın

sayısı 125 kişi, Rum erkek sayısı 344 kişi, Rum kadın sayısı 311 kişi) (16)

- 2 Nisan 1911 tarihli Genel Nüfus Sayımına göre 295 hane ev (iskan edilmiş 272 hane, iskan edilmemiş 15 hane, yapı-building-8 adet) ve 1167 kişi (Müslüman sayısı 315 kişi , Rum sayısı 852 kişi ; Müslüman erkek sayısı 161 kişi, Müslüman kadın sayısı 154 kişi, Rum erkek sayısı 444 kişi, Rum kadın sayısı 408 kişi) (17)

- 27-28 Nisan 1931 tarihli Genel Nüfus Sayımına göre 359 hane ev (iskan edilmiş 336 hane, iskan edilmeyen 11 hane, yapı-bulding- 12 tane) ve 1330 kişi (Müslüman 331 kişi, Rum 999 kişi ; Müslüman erkek sayısı 161 kişi, müslüman kadın sayısı 170 kişi; Gayri müslim erkek sayısı 451, gayri müslim kadın sayısı 548 kişi) (18)

- 10 Kasım 1946 tarihli Genel Nüfus ve Tarım Sayımı'na göre 367 hane ev ve 1325 kişi (Müslüman 379 kişi, Rum 946 kişi) (19)

- 11 Aralık 1960 tarihli Genel Nüfus ve Tarım Sayımı'na göre 384 hane ev (1 odalı 93 tane, 2 odalı 148 tane, 3 odalı 83 tane, 4 odalı 36 tane, 5 odalı 13 tane, 6 odalı 8 tane, 7 odalı 3 tane) ve 952 kişi (Türk 289 kişi, Rum 654 kişi, Ermeni 1 kişi, çingene 8 kişi ; Türk erkek 146 kişi, Türk kadın 143 kişi, Rum erkek 310 kişi, Rum kadın 344 kişi, ermeni erkek 1 kişi, Ermeni kadın 1 kişi, Çingene erkek 4 kişi, çingene kadın 4 kişi) (20)

- Nisan 1982 Nüfus Raporu'na göre nüfusu toplam 618 kişi (317 erkek, 301 kadın)(21)

- 1985 yılına göre resmi olmayan nüfusu 672 kişi(22)

- 15.Aralık 1996 sayımına göre nüfusu 779-788 kişi (411-422 erkek ve 366-368 kadın) (23) ((Köy nüfusunun yaklaşık olarak % 40'ı köyün yerlisi, % 40'ı Türkiye yerleştiği ve % 20'si güney Kıbrıs göçmenidir)

Yaşlıların anlattıklarına göre köy çok eskiden bir Rum köyü idi. Ancak 1800'lü yılların ilk yarısında köye Kaleburnu'ndan dört Türk aile gelmiş. Bunlardan Hüseyin Sennaro köyedeki Gutsuveni Mahallesine, Osman Sennaro köyün aşağısındaki Ay.Luğa Mahallesine ve Osman Nuri ile Mehmet Emin Hoca İstiraga Mahallesine yerleşmişler. Bunlara daha sonra gelenler de eklenmiş. Son olarak Alanya'dan gelip yerleşenler olmuş. Bunlardan biri de Abdullah Efendi

idi. Abdullah efendi Alanya'dan geldikten sonra okumuş bir kişi olduğundan köyleri gezmiş ve son olarak da bu köye gelip hem öğretmenlik, hem de hocalık yapmaya başlamış. Köyde kaldığı sürelerde burasını çok beğenmiş. Köylüler de onu çok sevdiklerinden sırf ellerinden kaçtırmamak için onu zengin bir kız olan Büyükkonuklu Hayriye hanım ile evlendirmişler. Kutup Efendi (Kutup Osman Abdullah) ile Emin Kadın olarak anılıp hatırlanan iki çocukları olmuş. Kutup Efendi'yi babası okutmuş. Ancak bir gün sınıfta dersi bilmediğinden Abdullah Efendi onu kaptığı gibi yere vurmuş. Hocaya ne yaptığı sorulunca "Onu ya el beğensin, ya yer beğensin" yanıtını vermiş. Kutup Efendi tahsilini tamamladıktan sonra bölgenin çok sevli sayılan bir imamı ve "Komi Kebir Büyük Konuk Camii Şerifi Başkanı" olmuş. Çevre köylerin ölümlerini gömme işlerinin yanı sıra yıldız falına da bakarmış. Aliye Hanım adında bir kadınla evlenmiş ve Hayriye ile Esmene adında iki kızı olmuş. 1962 yılında vefat eden Kutup efendinin ava çok düşkün olduğu ve horozlu bir tüfeğinin bulunduğu hala daha hatırlanmaktadır.

Eskiden insanlar çok fakir olduklarından genellikle çobancılık yaparlardı. Daha sonra toprak sahibi oluncalar bahçecilik ile rençberlik de yapmaya başlamışlar. Köyün varlıklı kişileri arasında Hasan Ağa (Ali Babaliki'nin kızı Arzu ile evlendi), zamanın muhtarı İbrahim Efendi (Kaleburnulu Ali Efendi Hüseyin Babaliki'nin kızıyla evli), Mındıklar, Mındıkların oğullarından Halil ile İzzet, Takalliler ve Gül Ahmetler (Güllera) gösterilmektedir.

Osmanlı İdaresi'nden İngiliz İdaresi'ne intikal eden bir Doğum kütüğünün 1-38'inci sayfalarında, 1800'lü yıllarda doğan sadece Büyükkonuklu erkeklerin adları ile doğum tarihleri belirtilmektedir. Bu isimlerden çoklarının hatırlanmaması ve/veya nesillerinin halen köyde bulunmaması itibarıyla İngilizler'in adayı ilhak ettikleri 1914 yılından sonra ve özellikle de 1923-1924 yıllarında Türkiye'ye göç ettikleri tahmin edilmektedir. Doğum yıllarıyla birlikte doğum kütüğünde adları kayıtlı olanların bazıları şunlardır: Kasım Youssouf (1812), Patsali İsmail Hakkı (1832), Salyari Mustafa Halil (1834) ve oğlu Halil Salyari Mustafa (1864), Ruso Halil İsmail (1807), Mehmet

Hüseyin (1822) ve oğulları Halil Mehmet (1850) ile Hüseyin Mehmed (1854), Mandjari Hassan İbrahim (1818), İbrahim Ahmed (1869) ve oğlu Hüseyin Ahmet (1872), Mandjari Hüseyin Halil (1846) ve oğlu Durmuş Mandjari Hüseyin (1867), Kuzguni Mustafa Halil (1841), Dekari Hasan Ömer (1845), Abdulhamit Ahmet (1832) ve oğulları Hüseyin (1856), Ahmed (1856), Musa (1861), Mustafa (1869) ve Mehmed (1875), Kasım Hüseyin (1865), Andrioti Mehmet Yusuf (1827), Mavri Ahmet Süleyman (1829), Deveci Tello Ahmet Mehmet (1824), Osman Osmano Mustafa (1812), Kahveci Mindik Abdoulhamid (1807), Kör Osman Hassano (1812), Fellah Mustafa Hasan (1818), Kavaz Hasan Kara Mustafa (1852), Seid Mehmet Mustafa (1868), Hacı Hasan Amed (1817), Gül Ahmet Hüseyin (1873), Zenci Ali Abdullah (1843) ve oğlu İbrahim Zenci Ali (1871), Kara Hasan Hüseyin (1842), Mulla Hasan Emir Ali (1817), Zenci Seid Abdullah ((1827), Zenci Mercan Abdullah (1843), Yaryari Hasan Abdullah (1837) ve Yusuf Arnavut Ali (1845).

VI. ZİYARET EDİLEBİLECEK ESKİ ESER ALANLARI

1. Ay. Auxentios (Aziz İksendi) Kilisesi (Resim 2)

Köyün doğu girişinde yer almakta olup köyün en eski kilisesidir. Kilise ile aziz İksendi'ye ilişkin olarak yukarıda anlatılanların dışında daha bazı rivayetler de günümüze kadar gelmiştir.

Daha önce anlatılan rivayete göre aziz İksendi'nin cesedini taşıyan arabaya koşulu öküzler Ay. Mavra Şapell'i'nin yanında durduktan sonra onu buraya defnetmişler ve kilisenin adını Ay. İksendi olarak değiştirmişler. Ancak bir başka rivayete göre köylüler azizin adına özel bir kilise yapmışlar ve kilisenin merkezî kemerine yaptıkları küçük bir odaya cesedini yerleştirip girişini kapatmışlar. 1930'lu yılların ilk yarısında bu mezarın girişinin kapalı bulunduğu, içine girilememekle birlikte giriş yerinin belli olduğu ve azizin ikonundan salkan yuların azizin cesedini buraya getiren öküzlere ait olduğu söylenmektedir. (24) Bu oda halen kilisenin kuzey kemerinin bir ucunda görülmektedir.

Kilisenin yapılışıyla ilgili diğer bir rivayete göre, aziz bir köylünün rüyasına girerek kilisenin yapılmasını ve bu nedenle de köyün civarında bulunan çok

büyük bir taşın köye getirilerek kilisenin yapımında köşe taşı olarak kullanılmasını söylemiş. Ertesi gün rüyasını köylülere anlatmış. Böylece arabalarıyla o yere gitmişler ve taşı arabaya yükleyerek köye getirmişler. Kutsal olduğuna inandıkları bu taşı kilisenin yapımı sırasında köşe taşı olarak kullanmışlar. Şu anda kilisenin kuzeybatı köşesindeki çok büyük taşın bu taş olduğu sanılmaktadır. Kayanın dış yüzeyinde küçük nişler bulunmaktadır.

Kilisenin batı kısmı, kuzeybatıdaki çan kulesi ve ahşap-kiremit üst örtülü güney ile batı sündürmeleri sonradan eklenmiştir. Sündürmenin batı girişindeki kabartma kitabede bir haç ile muhtemelen kilisenin yapım tarihi olan 1842 tarihi kayıtlıdır. 1859 yılında restore edilmiştir.(25) Tek mekânlı olan kilisenin kuzey ile güney duvarlarında ikişer kemer yer almaktadır. Doğudaki apsenin kuzey bitişiğindeki duvar sıvası altında fresk kalıntıları bulunmaktadır. Bu nedenle eski kilisenin eklentilerle büyütülmesi sırasında eski kiliseye ait bazı duvarların korunduğu anlaşılmaktadır.

Kilisenin güneydoğusunda, hudutları kesme taş ile belirtilmiş bir mezar vardır. Mezarın ortasında bulunan izden burada bir zamanlar bir haçın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kilisenin batı cephesindeki meydana, zeytinlerin toplanmasının başlangıç tarihi olan 28 Eylülde "Ay.İksendi Panayırn" ile "Zeytin Panayırn" adları verilen büyük bir panayır kurulurdu. 28-30 Eylül tarihleri arasında devam eden bu panayır Old Julian olarak bilinen eski takvime göre yapılırdı. Ortodoks Hıristiyanların yeni takvime geçmeleriyle birlikte panayırn yeni takvime göre 11 ekimde başlaması gerekirken eski takvimin esas alındığı öğrenilmektedir. Panayırnın ilk günü tüm civar köylerin katılımıyla kilisede büyük bir ayin düzenlenirdi. Çobanlar hayvanlarını getirip burada satarlar, ellerine geçen parayla da bir yıllık ayakkabı, çizme, elbise, lambasuyu ve kısaca iğneden ipliğe tüm ihtiyaçlarını satın alırlardı. Bunların yanı sıra panayırlarda şamışçı, kebabçı, yiyecek maddesi satıcıları ve hatta 1926 yılı itibarıyla aile fotoğrafı çeken bir Ermeninin de bulunduğu hatırlanmaktadır.

Ay. İksendi Panayırn'na Türkler de katılırlardı. Ancak

Rumların Lambri Paskası ile Türklerin dini bayramları aynı aynı kutlanırdı. Rumlar Lambri Paskasında Ay. Yorgi Kilisesinin etrafında üç kez döndükten sonra kilisede dini bir ayin yaparlardı. Kutlamalar sırasında gerçekleştirilen şenlikte gençler havaya guburlarıyla ateş ederlerdi. Bazı kadınlar ise evlerinde Flavuna ve BROSORO adı verilen çok büyük bir ekmeğe yaparak kilisenin giriş kapısına giderler ve kiliseden çıkanlara ölümlerin canı için bir parça kesip verirdi.

Türkler bayram kutlamalarını kahvehanelerde yaparlardı. Bu kutlamalarda düzenlenen yemeli içmeli eğlencelere Rum köylüler de katılırdı. Eğlencelere çağırılan çalgıcılar arasında **Hasan Ömer** (Gomil-kemane ve Lautta), **Mehmet Emin** (Ovgorozlu-Kemaneci), **İbrahim Ahmet Varvanno** (Balalan-Kemaneci), **Mehmedali Tatlıyay** (Lefkoşalı-Biladanlı kör kemaneci), **Hakkı Derman** (Mağusalı-Udçu), **Sozo** (Patriçli Rum-Lautta), **Geri** (Patriçli Rum-Kemaneci), **Salo** (Patriçli Rum - Kör kemaneci), **Gukkullıya** (Kriğyalı-davul ve zurna), **Mehmed** (Davulcu), **Karağözlü** (Çatozlu-Davulcu), **Hasan** (Ovgorozlu)'ün isimleri hatırlanmaktadır. Yine sadece köy düğünlerinde kadınlara keman, genellikle de ud çalıp şarkı söyleyen **Tedıye** ile **Mesadet** kardeşlerin (Sinemacı İbrahim beyin babası Hayrettin beyin kardeşi olan ve Komi Kebir'de oturan Mustafa Çavuş'un kızlarıdır), **Hanife** (Kilitkaya - deblegci-düblekci), **Emine** (Biladanlı - deplek ve def) ve **Mümüş** (Lefkoşalı-Deplekci)'ün isimleri söylenmektedir.

2. Ay. Yorgi Kilisesi (Resim 4)

Köy ilkokulu'nun karşısında olup köyün en büyük kilisesidir. Kuzeydeki giriş kapısının üzerinde iki kitabe vardır. Üstteki kitabede 1878 tarihi, alttaki tamir kitabesinde ise 1898 tarihi kayıtlıdır. Kilise içindeki ikonostasis ise 1897 yılında yapılmıştır. Bu bilgilere dayanılarak kilisenin ilkin 1878 yılında yapıldığı ve 1897-1898 yıllarında elden geçirilerek (veya batıya eklenti yapılmak suretiyle büyütülerek) günümüze kadar gelmiştir. Batı girişinde Ortodoks kilisesinin amblemi olan çift başlı bir kartal kabartması bulunmaktadır. 1974 yılından sonra belli bir süre cami olarak kullanıldıktan sonra terk edilmiş, şimdi ise bir kültür merkezi olarak kullanılması gündeme gelmiştir.

Resim 4: Ay. Yorgi Kilisesi

3. Ay. Loukas (Ayluga) Kilisesi

Köyün batı girişinde yer alan bakıma muhtaç yeni bir kilisedir. Tek mekanlı, apselli, kırmızı kiremit üst örtülüdür. Çatıyı üç kemer desteklemektedir. İç mekan duvarındaki yazıtta kiliseyi yapanların adları ile 1957 tarihi kayıtlıdır.

4. Ay. Vasili Kilisesi

Belediye binası ile caminin güneyinde bulunan ve yarım inşaat halinde terk edilmiş harabe durumunda bir Latin kilisesidir. Güneydoğusunda eski bir kilisenin bitişiğine ve/veya eski kilisenin bir kısmının üzerine inşa edildiği izlenimi edinilmektedir. Eski kiliseden günümüze bazı temel kalıntıları, apse ve apse içinde sunak görevi gören bir sütun kasnağı gelebilmiştir.

Eski kilisenin yanına inşa edilmeye başlanan bu kilise taş bir duvarla çevrilidir. Doğu batı istikametine uzanmaktadır. Batı ile güneyinde birer kapı, kuzeyinde ise bir penceresi vardır. Batıdaki giriş kapısı yarım daire kemerlidir. Kemer, pencere ve köşe taşları kesme taştan, duvarlar moloz taştan ve moloz taşların derzleri fellik taşlarla doldurularak yapılmıştır. Doğudaki apse çok büyük olup içte yarım daire şeklinde, dışta ise üç köşelidir. Apsenin ortasında bir pencere vardır.

Kilisenin üst örtüsü olmadığı gibi duvarlarında inşaata ait kapatılmamış ahşap iskele deliklerinin bulunması itibarıyla, inşaatın yarım kaldığı izlenimi

14 Halkbilimi

edinilmektedir. Bu nedenle inşaatın büyük bir olasılıkla Latin döneminde başladığı ve Osmanlı döneminde yarım kaldığı tahmin edilmektedir.

Kilsenin batı girişinin yanında ortası delik bir yağ değirmeninin kırk parçası bulunmaktadır. Bu nedenle eski kilsenin kullanıldığı dönemde büyük bir olasılıkla burada yağ üretimi yapıldığı tahmin edilmektedir.

5. Cami ve Eski Sibyan Mektebi (Resim 5)

Belediye binasının yanındadır. Burada ilkin 1873 yılında inşa edilen büyük bir cami vardı. Ancak bu caminin zamanla harap olması itibarıyla 1952 yılında kuzeybatısındaki eski okul ile birlikte yıkılarak şimdiki binanın Lapithiou köyünde olduğu gibi cami ve okul olarak aynı çatı altında yeniden inşa edilmesi, ikisi arasında bir kapının bulunması, minaresiz olması ve buraya uygun tuvaletler, abdest alma yeri ve bir deponun inşa edilmesi planlanmıştır. Böylece yıkım ile inşaat'ın işine 1952 yılında başlanmış ve inşaat 1953 yılında tamamlanmıştır. İnşaat 2000 Kıbrıs Lirasına Trikomolu Georghios P. Kontopyrgos tarafından gerçekleştirildiği Evkaf Dairesi kayıtlarında yer almaktadır.

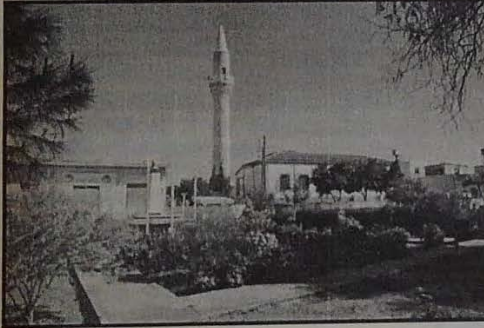
Eski caminin inşa edilişi ile ilgili bir söylence, Büyükkonuklu Yorgallo isimli bir Rumun Çağar Dede olarak bilinen Halli Sefer Komili'ye aktarmasıyla günümüze kadar gelmiştir. Söylendiğine göre Osmanlı idaresinin hüküm sürdüğü 1873 yılında Kıbrıs'ta çok büyük bir kuraklık olmuş. Bu nedenle o zaman Anadolu'dan gelen buğdaylar köylerde muhtar ile azalara teslim edilir, onlar da 15 günde bir olmak üzere köy halkına bunlardan dağıtırlarmış. O zaman şimdiki caminin olduğu yerde köyün muhtarı olan Bulguri'nin (Yorgallo'nun amcası) dükkanı varmış. Köyün muhtarı olması nedeniyle köye getirilen buğdaylar bu

dükkana konup kilitlenmiş ve anahtarı da ona teslim edilmiş. O zaman Yorgallo'nun babası olan Vijfro da muhtar azalarındanmış. Ancak bir süre sonra Bulguri'nin dükkandan buğday çaldığını farketmiş. Osmanlılardan korktuğu için olayı gidip yetkililere anlatmış. Bunun üzerine Bulguri'nin dükkânına devlet el koymuş ve aynı yıl buraya büyük bir cami yapılırken, bahçesi de camiye yardım yapanlar ile arazi başlayan zenginlerin gömüldüğü bir mezarlık olarak kullanılmaya başlanmış. Cami ile arazisi 5-10 yıl devlette kaldıktan sonra vakıf olmuş.

Evkaf Dairesi'nin 1959 yılına ait kayıtlarında "Komi Kebir Büyükkonuk Camii Şerifi Komisyonu" Başkanı'nın Kutup Osman Abdullah, azalarının ise Cafer Mehmet, Ahmet Mustafa ve Ahmet Hüseyin Sennaro olduğu kayıtlıdır. 1962 yılında Kutup Osman

Abdullah'ın vefatından sonra başkanlık ve İmamlık görevi 1.Ekim.1967 tarihinde Ahmet Hüseyin Sennaro'ya (Sennar-oğlu) verilmiştir.

Mevcut cami uzun ve dikdörtgen planlıdır. Doğu bölümü 1974 yılına kadar okul olarak, batı kısmı ise cami olarak kullanılmıştır. 1974 yılından sonra tamamı ilkokul olarak kullanılırken, köydeki Ay. Yorgi kilisesi de cami olarak

Resim 5: Cami

kullanılmaya başlanmıştır. Ancak camiye 4.11.1997 - 4.5.1998 tarihleri arasında şimdiki minarenin eklenmesiyle (Yükseklik 27 metre, kaide çapı 250 cm, gövde çapı 200 cm ve şerefe çapı 330 cm) cami olarak kullanılmaya başlanmış ve 1.3.199 - 4.6.1999 tarihleri arasında avlusuna bir de şadırvan inşa edilmiştir.

Cami avlusunun kuzeybatısına 1904 yılında tek odadan oluşan dört köşe planlı bir okul binası inşa edilmiştir. 1952 yılında yıkılan bu okula ilişkin bilgiler 1901-1906 yılları arasında tahsildar memuru olan babasıyla birlikte Gomikebir'de kalıp ilkokulu burada

tamamlayan Zihni İmamzade'nin anı defterinden öğrenilmektedir. Anı defterinde okul ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmektedir: "Çocukluğumu Karpaz'da Gomikebir köyünde geçirdim. İlkokula orada başladım. Hatırladığıma göre (Komikebir'de) okul binası yoktu. Ovgoroğlu Rifat Efendi okul yapılmadan Sozo doktorun kemer-altı olan caddeden gidilince sol tarafta ortası kirişli bir balat isticar edilmişti, Rifat Efendi de bu binada okutuyordu. Ben de okula gitmezden önce oraya giderdim. Bana tuhaf sorular sorar, hikayeler anlatırdı. Yeni bina ise 1904'te inşa edilen cami avlusunda, kuzey batıda dört köşe bir binaydı. Babam beni okula alıştırmak için Hoca Efendiye verdiği paradan günde bir onluk alıyordum. Bu suretle okula alıştım.(26) ... Gomikebir'de ilkokul tahsilime devam ettiğim yıllarda öğretmenim Galatyalı Mustafa Efendi idi. Alfabeyi önce öğrenmiştim. İkinci sınıfta ise Gomikebirli Sabit Efendi geldi. Kendisi Mısır'da Camil Eser'de tahsil görmüş bir haznedar oğulu idi. Camil Eser'de tahsil öğrenen öğretmen başarılı sayılır. Sabit Efendi iyi bir öğretmen olarak tanındığı için civar köylerin öğrencileri oraya gelirlerdi. Uygulanan müfredat programı şu idi. Önce arapça alfabeyi okuduk. Hemen sonra birinci sınıfta okuma kitabı okunurdu. Ondan sonra bir program dahilinde 1. iman, 2. iman ve 3. iman denilen okuma kitapları okunmaya başlandı. Bunların yanında biyoloji hikmet gibi dersler okutulurdu. Bunların içinde Osmanlı Tarihi başta gelirdi. Matematik dersleri için Thomson'un yazdığı Matematik kitapları vardı. Bu kitaplar iki kısımdan ibaretti ve bilhassa birinci kısımda kara cümle dediğimiz toplama, çıkartma, çarpma, okuma ve bazı problemler yapılırdı. 1906 da ilkokulu bitirdim"(27)

Mezarlıktaki mezarlardan sadece bir tanesi günümüze kadar gelmiştir. Bu mezarın kime ait olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, camiye arazi bağışlayan köyün zenginlerinden Hasan Ağalar ailesinden birine ait olduğu iddia edilmesinin yanı sıra, Kilitkaya imamı Mahmut Efendi'ye ait olduğu da iddia edilmektedir. Mezar doğu-batı istikametinde olup çok uzundur. Kenarları kesme taş ile

sınırlandırılmıştır. Batıda yer alan baş taşı insan şeklinde dir. Üzerinde hayli yıpranmış durumda bir yazıt bulunmaktadır.

Caminin bir vakıf olduğuna değinmişken köydeki diğer vakıf emlakine de değinelim. Yine de bugüne kadar konuyla ilgili olarak geniş bir araştırma yapılmamıştır. Yaşlıların ifadelerinden Sazlıköy ile Zeybekköy'den Büyükkonuk'a gelişte bulunan ve hudutları yarıyana dikilen 5-6 ayak boyundaki büyük pılaka taşlarla belirlenmiş olan Latsia arazisinin 1748/ 1749 yılında kurulan ve Karpaz'ın büyük bir bölümünü içine alan Abdullah Paşa bin Hasan Paşa Vakfı'na ait olduğu öğrenilmektedir. Yine Osmanlı döneminin son yıllarında Cami'nin bulunduğu arazinin Vakıf yapıldığı da söylenmektedir.

1833 (H.1248) tarihli Osmanlı Temettuat Defesinde, Kom-i Kebir'de Türklere ait 16 hane ev, 2145 dönüm tarla, 13 bağ-bahçe, 2 değirmen-dolap-havuz-kuyu, 5 harup ağacı ve 65 zeytin ağacı bulunmasına karşın, köydeki Rumlara ait 34 hane ev, 1 adet dükkan, 1189 dönüm tarla, 64 bağ-bahçe, 3 değirmen-dolap-havuz-kuyu, 21 dut ağacı, 1 harup ağacı ve 327 zeytin ağacının bulunduğu kayıtlıdır.(28)

1950'li yılların başına ait Evkak Dairesi arşivindeki evraklarda köy camisine ait bir cami, bir ev, 23 dönüm 7 evleklik arazi ve 57 adet zeytin ile 2 adet harup ağacının bulunduğu kayıtlıdır.

6. Abelandro Bölgesi Mezarları

Büyükkonuk-Sazlıköy-Mehmetcik arasında yer alan antik bir mezarlık alanıdır. Eski adı 'Aboyeno' veya 'Abortistos' olarak bilinmektedir. Çok eskiden bu alanın Sazlıköy ile Büyükkonuk arasındaki kısmının ardıc ormanı olduğu, ancak zamanla yok olduğu söylenmektedir.

Rivayete göre burada kralı taşıyan dört atın çektiği altından bir araba varmış. Bir zamanlar buradaki mezarların yanına bir çoban yatıp uyumuş. Kral rüyasına girip üzerine yattığı için ona kızmış. O da oradan kalkıp başka bir yere yatmış. Ertesi gece oraya yatmaktan kortuğundan, birlikte olduğu arkadaşına oraya yatmasını söylemiş. Kral onun da rüyasına girerek ona kızmış. Ertesi gün konuşma sırasında aynı rüyayı gördükleri ortaya çıkınca, gecesi o yeri kazmaya

16 Halkbilimi

başlamışlar. Ancak orada define bulmayı umut etmelerine karşın çok kırık seramikler dışında bir şey bulduklarından kazıyı yarım bırakmışlar.

7. Baruzo Bölgesi ve Ay. Yorgi Harabe Kilisesi (Resim 7)

Köyün güneydoğusunda yer alan bu alan eski bir yerleşim yeri izlenimi vermektedir. Baruzo sözcüğünün anlamının Paluze olduğu söylenmektedir. Eski eser zenginliğinin yanı sıra toprağının da bereketli olduğu ve bir zamanlar bura-da bir su ka y n a ğ ı - n ı n bulunduğu öğretilmektedir.

Köyden bu bölgeye ulaşan yolun zemininde, kırmızı-pembemsi pişmiş toprak tuğlalardan yapılmış balık sırtı motifli yer döşemesi bulunmaktadır. Döşemenin Geç Roma/Erken Bizans dönemine ait olabileceği izlenimi edinilmektedir.

Mozaik döşemedi sonra yol kenarındaki Ay. Yorgi Baruzo Kilise harabesine ulaşılmaktadır. Rivayete göre kilise ile duvarında içi altınla dolu, yedi kulaklından asıllı bir kazanın bulunduğu bazı köylülerin rüyasına girmiş. Bu nedenle definenin bulunması için köylüler bu alanda çok kazı yapmalarına karşın defineyi bulamamış. Şu anda doğu-batı yönündeki kilisenin sadece devşirme taşlardan inşa edilmiş kuzeydoğu köşesi ayakta durmaktadır. Duvarda sağır bir niş ve sonradan örülen bir kapı kemeri görülmektedir. Bu da kilisenin çok uzun bir süre kullanılması nedeniyle tadil edildiğine işaret etmektedir. Kilise çevresinde bol miktarda sırlı (kimisinin sadece iç kısmı ve kimisinin ise hem iç ve hem de dış kısmı sırlı) seramik kırıklarının yanı sıra M.S XII-XV. Yüzyıla tarihlenen Skraffito tekniğinde yapılmış seramik kırıkları da bulunmaktadır.

Kilisenin bağlama duvarlarının içinde bir zeytinyağı değirmenine alt tekne parçası bulunması itibarıyla burada bir zamanlar zeytin yağı üretildiğinin düşünülmeye neden olmaktadır. Bu alanda ayrıca Neolitik-Tunç devrine tarihlenen içbüyümlü yüzeyli bir buğday öğütme taşı da bulunmuştur.

8. Trahona Bölgesi

Sazlık köyünün kuzeyinden Mehmetcik'e kadar uzanan tepe üzerindeki bir eski alanıdır. Eskiden burasının bir köy olduğu ve çok sayıda antik mezarla sahip olduğu söylenmektedir. Bu yere bağlı olan Ay. Marina mevkiinden sağlanan taşlardan Şoromilo olarak bilinen el değirmeni yapılmaktaydı. O dönemde bu bölgeden toplanan taşları işleyen özel taş işçilerinin bulunduğu söylenmektedir.

9. Villa Kalıntıları

Köyün kuzeyine uzak olmayan bir yerde geniş villa kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntıların Klasik döneme ait olduğu izlenimi edinilmiştir.(29)

10. Ay. Nuhri Kilisesi (Resim 8)

Büyükkonuk-Kablıca yolundaki Cero suyundan önce batıya ayrılan toprak yoldaki alçak bir tepe üzerinde yer alan kısmen harabe durumunda antik bir kilisedir. Kilisenin çevresindeki arazide tarihlenemeyen bol seramik kırıkları bulunmaktadır. Etrafı bir duvarla çevrilidir. Bir zamanlar yanında

Resim 7: Baruzo Bölgesindeki Ay. Yorgi Harabe Kilisesi

Resim 8: Ay. Nuhri Kilisesi

"Ay. Nuhri'nin suyu" denilen bir su kaynağı olmasına karşın sonradan kurumuştur. Güneydoğu kuzebyatı istikametindedir. Kesme taştan yapılmış olup giriş kapısı sivri kemerlidir. Batı girişinde türbeyi andıran haç tonozlu bir yapı bulunmaktadır. Bunun güneybatısında üstü yuvarlak kemerli bir kapı, kuzey batısında ise bir mazgal pencere bulunmaktadır. Giriş odasından sonra kilisenin esas odasına girilmektedir. Apse kısmen yuvarlatılmıştır. Duvarları devşirme taşlarla inşa edilmiş, taş arasındaki derzler ise havara toprakla doldurulmuştur. Üst duvarlarda restorasyon izleri dikkat çekmektedir.

11. Su Kaynakları (Cero ve Gorno)

Çok eskiden Büyükkonuk'un her yanında su kaynakları bulunur, bu nedenle de köylüler genellikle bahçecilikle uğraşırlardı. Yakın geçmişimizde köyün ana su kaynağı köyün kuzey batısındaki CERO ile GORNO sularıydı. Gorno'dan çıkan su önce Cero'ya, sonra köy içindeki yuvarlak depoya, oradan da sokak çeşmelerine dağılmak suretiyle köylülerin su ihtiyaçları karşılanmış olurdu. (Resim 9)

Yine eskiden Ay.Fodi'nin güney eteklerindeki bir kuyuda Büyükkonukluların hisseleri vardı. 1963 yılından önce buraya 300 ayak derinlikte bir arizyen vurularak su bulunmuştu. Bulunan suyun tükenmesi üzerine arizyenin derinliği 600 ayağa çıkarılmış ve burada bulunan suyun Kilitkaya, Kurtuluş, Ergazi, Tuzluca ve Büyükkonuk'a dağıtılmasına başlanmıştı. Ancak 1986 yılından sonra Büyükkonuk'un su kuyusundaki hissesi diğer köylere devredince bu kuyudan köye artık su gelmedi.

Şimdilerde ise köyün su ihtiyacı Büyükkonuk ile Yedikonuk arasındaki Laksi (Çukur Ambar) bölgesinde kazılan kuyudan ve Gorno'dan sağlanmaktadır. Bu

kuyulardaki sular önce Büyükkonuk Piknik alanında bulunan su depolarına pompalanmakta, oradan da köy evlerine dağılmaktadır.

Bir zamanlar Baruzo'da da bir su kaynağı bulunduğu söylenmektedir.

Köyün değişik mahallelerinde sokak çeşmeleri de bulunmaktadır. Çeşmelerin çoğunluğunda ER 1952 tarihi kayıtlıdır. Çok güzel bir köy çeşmesinde ise çeşmenin 1921 tarihinde bazı köylüler tarafından yapıldığına ilişkin Rumca bir kitabe vardır.

Köyün en eski su

kaynağı olan Cero suyu Büyükkonuk-Kaplıca yolunun üzerindedir. (Resim 10) Bir zamanlar bölgenin en tatlı suyuna sahip bir pınarı vardı. Daha sonra kurduğundan şu anda oradaki tonozlu su deposunun suyu Gorno'dan gelmektedir. Deponun karşısında asırlık bir zeytin ağacı bulunmaktadır.

Resim 10: Cero Su Kaynağı

Köyün hala daha kullanılan en eski su kaynağı Ay. Fodi dağı'nın doğu bitişiğindeki Gorno mevkiindedir. Burdaki kayalar ile toprak kırmızı olduğundan bölgeye kırmızı anlamına gelen Gorno adı verilmiştir. Su kaynağının civarında, yakın geçmişimizde kullanılan bir bahçe evine ait kalıntılar ile bakımsız duruma asma, limon, asırlık zeytin, dut, armut, citlenbik, badem ve diğer ağaçlar bulunmaktadır. Bir zamanlar bahçenin Çuhalar'dan GERO, TUALLİ ve BANAYI adındaki kişiler tarafından çalıştırıldığı hatırlanmaktadır. Buradaki asırlık zeytin ağaçlarından bir tanesinin gövdesi üç kişinin güçlükle kucaklayabileceği kalınlıktadır. Yeraltından doğal olarak çıkan Gorno suyu yaz kış akmaktadır. Büyükkonuk Belediyesi buraya bir yeraltı deposu yaptığınan pınar suyu önce bu depoda birirmekte, sonra Cero'dan geçip piknik alanındaki su depolarına ulaşmakta, oradan da köydeki evlere dağılmaktadır.

18 Halkbilimi

Gorno bölgesinde İngiliz Sömürge döneminden kalma sert taşlardan yapılmış bir de kireç gamisi bulunmaktadır. Eskiden kireçtaşları parçalar halinde toplandıktan sonra yuvarlak fırının iç kısmına düzenli bir şekilde dizilir, sonra da ortasında bir hafta süreyle ateş yakılır. Taşlar pişince kendiliğinden otur, böylece parçalar halinde İnşaat malzemesi olarak satılırlardı. Ancak kireç fabrikaların kurulmasıyla birlikte ilkel olan bu gaminiler işlevlerini yitirmişlerdir.

12. Ay. Fodî Dağı ve Ay. Fodî Kilisesi

Köyün kuzeybatısında bulunan Ay. Fodî Dağı bir bakımdan köyün simgesi sayılmaktadır. Ay Fodî Dağı'nın tepesine, Büyükkonuk-kaplıca yolundaki Cero suyundan sonra gelen zirveden batıya sapan toprak yolun 3-4'üncü kilometresinde bulunan büyük su deposunun yanındaki patikadan yürünerek ulaşılmaktadır. Ay. Fodî Dağı'nın eteğindeki su deposuna Kantara'dan su gelmekte ve buradan da Kilitkaya, Ergazi, Tuzluca ve Kalecik'e pompalanmaktadır. Deponun üzerinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin amblemi ile 1961 tarihi kayıtlıdır.

Ay. Fodî dağı deniz seviye-sinden 1563 ayak yüksekliktedir. Zirveden güneye doğru bakıldığında sağda Kilitkaya, solda ise Büyükkonuk köyleri açık

Resim 11: Ay. Fodî Kilisesi ve geride Büyükkonuk

bir şekilde görülmektedir. Zirvede antik bir yerleşim yeri, Ay. Fodî kilisesi (Resim 11), su sarnıcı, su kuyusu, antik mezarlar ve bazı doğal mağaralar bulunmaktadır.

Küçük ve tonozlu bir yapı

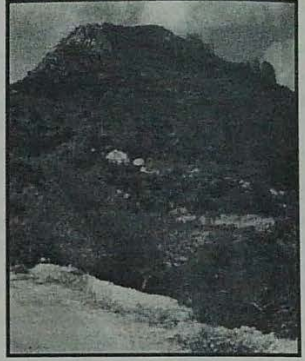
olan Ay. Fodî kilisesi anakaya üzerine devşirme taşlardan inşa edilmiş olup derzleri tuğla kırıklarıyla doldurulmuştur. Batı, kuzey ve güneyde birer giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzey-batısında kilise-ye dahil edilmiş kenarları nişli antik bir mezar vardır. Yer seviyesinin altındaki mezar kilisenin içindeki kuzey

kapısından girilmektedir. Kilisenin tonoz üst örtüsü iç kısmındaki bir kemerle desteklenmektedir. Doğusunda mazgal delikli bir apse vardır.

Çevrede Roma dönemine tarihlenebilen çeşitli renklerde ve özellikle de kırmızı renkli bol miktarda seramik, cam ve kiremit parçaları bulunmaktadır.

Kilisenin kuzeyindeki düzlükte iki mezar, tepede cidarları çok güzel sıvalı yaklaşık 3 1/2 - 4 metre çapında bir kuyu ve kilise-nin yaklaşık beş metre kadar doğusunda anakayaya oyulmuş bir sarnıcı bulunmaktadır. Sarnıcın cidarlarındaki kiremit kırıkları dikkat çekicidir. Kilisenin yaklaşık 15 metre doğusunda bir zamanlar ağıl olarak kullanılan doğal bir mağara vardır. Kilisenin güneybatısındaki bir mağaranın duvarlarının kızarmış olması bir zamanlar gamini olarak kullanılmış olabileceğine işaret sayılmaktadır.

Kuraklık zamanlarında dağın zirvesindeki kilisede başta Büyükkonuklular olmak üzere çevre köylülerinin yağmur duası yapmaları adettendi. Papazların başkanlığında yapılan bu ayine okul öğrencileri de refakat ederlerdi. Yağmur duasına çıkanlar önce Sazlıköy yanındaki tarihi Banaya Kyra Kilisesi'ne gidilerek oradaki Meryem Ana ikonunu alırlar, sonra da yürüyerek Ay. Fodî Dağı'nın zirvesine çıkarlardı. Kilise ile çevresinde yağmur duası yapıldıktan sonra Meryem Ana İkonu alındığı kiliseye götürülür, böylece ayın de sona ermiş olurdu. Türkler ise yağmur duasını Klima'nın batısındaki İlğın (ve Meriğa) olarak bilinen deniz kenarında yaparlardı. Oraya köyün imamı Kutup Efendi eşliğinde gidilir,

Resim 12: Ay. Fodî Dağı ve Hoca ile Kocakarı Kayaaları

sahilden toplanan taşların üzerine birer yağmur duası okunur ve bu taşlar denize atılırdı. Ayrıca burası yaz mevsimlerinde Büyükkonukluların bir sayfiye yeri de sayılırdı. Yaz mevsimlerinde harup ağaçlarının altına kurulan kaliflerde kalınmak suretiyle denizden belli süreler istifade edilirdi.

Ay. Fodi Dağ'ının kuzeybatı bitişiğinde, uzaktan bakıldığında karşılıklı duran iki insana benzeyen büyük kayalar bulunmaktadır. Bunlardan birinin Hoca (Hocukya), diğeri ise Kocakarı olduğuna ve ilahi bir güçle taş kesildiklerine inanılmaktadır. (Resim 12)

Bu taşların hemen batısındaki büyük kayanın üzerinde, bir elin beş parmağının izi bulunmaktadır. Rivayete göre, M.S VII. Yüzyıl Bizans dönemi kahramanlarından Digenis, Saracenes olarak bilinen arapaların gemilerle Kıbrıs'a geldiklerini görünce Ay. Fodi Dağ'ının zirvesine çıkarak onlara iri kayalar savurmaya başlamış. Eline her aldığı kayanın üzerine beşparmağının izi çıkıyormuş. Denize savurduğu kayalardan Galounia adaları oluşmuş. İşte Ay. Fodi Dağ'ının önünde duran kaya da savurmak için eline aldığı kayalardan biriyimş. Kıbrıs genelinde yaygın olarak bilinen bu rivayet, Ay. Fodi Dağ'ının yanı sıra, Beşparmak Dağları, Trodos Dağları, Bafta Petra tou Romiou olarak bilinen Gavrur taşı, Akama'daki Sotira Dağ'ının önündeki taşlar ve Limnidi'deki Petra tou Limniti adası için de anlatılmaktadır.(30)

13. Kantara Kalesi Rivayeti

Genellikle M.S VII. Yüzyılda başlayan arap akınlarına karşı Girne Sıra Dağları'na inşa edildiği kabul edilen St. Hilarion, Bufavento ve Kantara Kaleleri yakın geçmişimizde olduğu gibi şimdi bile halk arasında "101 Evler" olarak bilinmektedir. İlginç olan şu ki bu kalelerdeki oda sayısına ilişkin rivayetin üçünde de benzer olmasıdır. Rivayet göre bu kalelerin 101 odası olmasına karşın, içi ağzına kadar altınla dolu olan 101'inci odanın yeri bilinmezmiş. Sadece bu oda yılda bir kez açılır ve bir süre sonra da kendiliğinden kapanırmış. Açıldığı an içine girip oradaki altınlardan alabilenler çok zengin olurlarmış. Bir rivayete göre çobanın biri kalede hayvanlarını otlatırken 101'inci odanın kapısının açıldığını görmüş. Hemen içeri girerek dağarcığını altınlarla doldurmaya başlamış.

Ancak zamanında odadan çıkmadığından kapı kapanıp içerde kalmış. Çobanın dağarcığında bir nar varmış. Günde bir nar tanesi yemek suretiyle bir yıl boyunca orada yaşamış. Bir yılın sonunda kapı açılınca dağarcığına doldurduğu altınlarla birlikte kapıdan çıkıp kurtulmuş. Bu rivayetin bir başka versiyonunda, çobanın odaya girip altınları aldığı, kapıdan dışarı çıktığı, ancak topuzunu odada unuttuğundan almak için tekrar odaya girdiğinde kapının kapandığı ve orada öldüğü anlatılmaktadır.

Kantara Kalesi ile ilgili bir başka rivayete göre kalenin ilkin Ergazi topraklarında bulunan Kırmızı Kaya (Kırmızı Tepeler – Kokkino Vounia) olarak bilinen tepeye inşa edilmesine karar verildiğinden inşasına başlanmış. Ancak bir süre sonra kalenin buraya değil de şimdiki yerine inşa edilmesi uygun görüldüğünden başlatılan inşaat yarım bırakılmış. Kalenin şimdiki yerine inşa edilebilmesi için taşların deniz kenarından tepeye taşınması gerekiyormuş. O zamanlar esir bolluğu olduğundan tepe ile deniz arasında esirler sıralanmış. Deniz kenarından alınan iri taşlar elden ele verilerek suretiyle tepeye taşınmış ve böylece kale inşa edilmiş. Kalede bir krallıç oturmuş ve orada ona ait bir yol ile mevziler bulunmuş.

Kantara Kalesi ile ilgili bir başka rivayet daha vardır. Ancak bu rivayet genel olarak Kantara Kalesi ile Mağusa arasındaki çoğu köylülerin kendi köyerlerine mal ettikleri bir rivayet olarak anlatılmaktadır. Rivayete göre Kantara Kalesi çok iyi korunan bir yerde bulunması itibarıyla Venedik İdaresinin hazinesi orada bulunmuş. Ancak Osmanlıların Kıbrıs'ı alma teşebbüsü üzerine bu hazinenin Mağusa'ya, sonra da deniz yoluyla Venedik'e kaçırılmasına karar verilmiş. Bunun üzerine kaledeki hazine develer ile öküz arabalarına yükletilerek Mağusa'ya doğru yola çıkmış. Ancak kervanın Mağusa'ya doğru yol aldığı sırada Mağusa Kalesi'nin Osmanlıların eline geçtiği haberi alınmış. Artık yapılabilecek tek şey hazinenin Osmanlıların eline geçmemesi için bir yere saklamakmış. Böylece buldukları yolun kenarına bir kuyu kazıp içine gömmüşler. Böylece definenin gömülü olduğu alanın zamanla Kantara Kalesi ile Mağusa Kalesi arasındaki değişik köy ile bu köylerin

granitten yapılmış oluklu sütunlar yarı yarıya toprakla örtüldür” (32)

1888 yılında bu harabeleri ziyaret eden ve burasının Aphrodisium olamayacağını ortaya koyan Hogarth, yayınladığı kitabında harabelere ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmiştir: “Davlos’un iki mil doğusundaki Galounia, diğerlerinden farklı olarak Karpaz’ın merkezinde olması itibarıyla genel olarak Aphrodisium olarak kabul edilmiştir. Asıl harabeler belirgin olmayıp 200X100 yarıydı geçmeyen belirli bir alanı kaplamaktadır. Bu terkedilmiş arazideki şinya çalıkları burada araştırma yapmayı başarmıştır. Yine de çoğunluğu dikdörtgen olmayan taş yığınlarını inceleme olanağı buldum. Ancak yine de burada taş triglyph, küçük ebadlı üç tane işlenmemiş kırık sütun ve çok sayıda perdahlı ve perdahsız kırmızı çömlük parçalarının dışında daha güzel bir şey bulamadım. Burada küçük bir su kemeri gördüm ki plaster yığınlarından muhtemelen dağ eteğindeki THEPOS olarak bilinen su kaynağından su almaktaydı. Bunun ise doğusunda dikkat çekici olmayan küçük bir köy vardır ki burada yağ değirmeni taşlarından başka bir şey yoktur. Liman, harabelerin doğu tarafında kalmaktadır ki bir dirsek şeklinde denize girinti yapar ve burada uzun bir kayalık doğuya doğru uzanmaktadır. Bu kayalığın şekli boyu eninden fazla uzun olup sadece doğuya açıktır. Kayalık şu anda deniz seviyesinin iki-üç ayak altındadır. Kayanın cinsi yumuşak killidir ki şiddetli dalgalardan etkilenmiş olabilir. Burası Galounia adalarıyla korunmaktadır. Bu doğal leğen (liman) oldukça derin olup halen liman olarak kullanılmaya devam etti ki kayalarda modern Grekçe yazılmış kelimelerin baş harfleri yazılıdır. Ancak burada insan elinden çıkmış bir şey olmadığı gibi taş ocağı, depo, gemilerin bağlandığı direk izleri de yoktur. Bu nedenle Liman, Kıbrıs’a hakim olan batı rüzgarlarına açık olduğu ve sadece gemileri kuzey ile doğu rüzgarlarından koruduğu anlaşılıyor. Burada mezar görmedim. Ancak belki de bulunmayı beklemektedir.” (33)

Harup ambarlarının bulunduğu Limionas bölgesiyle ilgili olarak halen söylenmekte olan bir

rivayet, Kıbrıs’ın kuzey sahilleri hakkında bilgi veren eski tarihçileri doğrular niteliktedir. Bilindiği gibi bir arkeolog olan D.G. Hogart yayınladığı “Devia Cyria” adlı kitabında antik dönemlerde Karpaz Yarımadası’nın ucundaki Dinaretim Burnu’ndaki korkunç rüzgarlar ile akıntılarının gemileri batırdığını, bu nedenle burunu dolanmaktan korkan gemicilerin kuzey sahillerindeki kentleri bir uğrak yeri ile ticaret merkezi olarak kullandıklarını, kuzey sahillerinin Salamisilerin Anadolu ile ticaretine bir çıkış kapısı görevi gördüğünü, kuzey sahillerinde küçük tonajlı gemilerin barınmasına elverişli çok sayıda küçük doğal limanın bulunduğunu, bu limanların gerisinde kurulan şehirler ile Anadolu arasında ticari ilişkiler kurulduğunu ve küçük tonajlı gemilerin güney sahillerinden kuzey denizine karadan taşınması için ara yere kara yollarının bulunduğunu yazmıştır. İşte Büyükkonuk’ta da saptanan bir söylence bununla ilgilidir. Rivayete göre çok eskiden Limionas kenti ile önündeki liman ticari gemilerin bir uğrak yeriymiş. Bu kent ile Karpaz Yarımadası’nın kuzeydeki Gastria (Kalecik) limanı arasında düz bir kara yolu varmış. Ticari gemilerin Limionas kentine getirdikleri malzemeler de bu karayolu kullanılarak Gastria Limanına taşınmış. Ancak bu yol çok sarp olmasının yanı sıra, soyguncuların da pusuya yattıkları itibarıyla çok tehlikeliymiş. Bu nedenle yolculuk sırasında yükleri sırtlarında taşıyan bazı insanların ölmesi ve herhangi bir soygun tehlikesi karşısında taşınmakta olan kıymetli eşyalar yol kenarlarına kazılan kuyulara gömülmüş. Bu nedenle Limionas ile Gastria limanları arasındaki yolun kenarlarında çok sayıda definenin saklı olduğu ve bunların hala daha bulunmadığı rivayet edilmektedir. Bu definelerin saklı olduğu yerler arasında bir zamanlar Büyükkonuklu Dr. Sozo’ya ait olan Baruzo Bölgesi (Paluze anlamına gelmektedir) ve Sazlıköy ile Büyükkonuk arasındaki Abelandro bölgesi gösterilmektedir. Bu rivayet bir bakımdan Kantara hazinesinin rivayetini de animsattmaktadır.

Alçak bir düzlükte yer alan Limionas harabelerin batısı bir yerleşim yerine, doğusu ise bir mezarlık alanına işaret etmektedir. Düzlüğün doğusundaki koyda doğal bir liman ve limanın da içinde İngiliz

22 Halkbilimi

sömürge dönemine ait bir harup ambarı bulunmaktadır. Yakın tarihimize kadar yerleşim yerindeki harabede üç tane yağ değirmen taşı olmasına karşın şimdilerde sadece biri yerinde durmaktadır.

Resim 14: Lumionas Harabelerindeki Harup Ambarları

Düzlüğün doğu sınırında Roma dönemine ait bol miktarda terra sigillata, kiremit, yivli seramik, siyah astarlı seramik, lahit kapağı, bal renkli cam ve benzeri çanak-çömlek kırıklarının yanı sıra çok sayıda kesme ve moloz taşlar da bulunmaktadır. Düzlüğün doğu sınırındaki taş yığınları, yarım kule şeklindeki bir bina veya sur duvarına işaret etmektedir. Sirtin hemen gerisinde, toprak seviyesinin altında, büyük dikkatle kesme taşlardan yapılmış bir temele ait olabilecek izlere rastlanılmaktadır. Burada toprağın çökmesi sonucu çok büyük bir oyuk ortaya çıkmıştır. Bu alan genel olarak Klasik, Helenistik, Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Lumionas harabelerinin doğu bitişiğindeki doğal limanda İngiliz Sömürge dönemine ait bir harup ambarı bulunmaktadır. (Resim 14) Liman doğal bir dalgakıran tarafından korunmasının yanı sıra daha içerdeki enine uzanan üç adadan oluşan Galonia adaları ile de korunmaktadır. Kumtaşı olan limandaki ana kayalar oyulmak suretiyle buraya bir rihtim yapılmıştır. Rihtimin hemen gerisinde anakayaya oturan ve yan yana üç odadan oluşan harup ambarları yer almaktadır. Çok büyük olup düzgün kesme

taşlardan ina edilmiş, derzleri ise fellik taşlarla doldurulmuştur. Binanın zemini plaka taşlarla döşelidir. Ortadaki odanın kuzey cephesindeki basık kemerli giriş kapısının üst başında bazı harfler ile 1909 tarihi kayıtlıdır. Denize doğru eğbeli bir araziye inşa edildiğinden güney duvarı toprak seviyesinin çok altındadır. Binanın kaymasını önlemek için iç ve dış duvarları payandalarla (dirseklerle) desteklenmiştir. Köşe payandaları kule şeklindedir. Damın kenarında çörtlenler (su olukları) vardır.

Taşıt araçlarıyla ambarlara getirilen haruplar güney duvarında bulunan toprak seviyesindeki iki kapıdan ambara alınırken, denize bakan kuzeydeki kapılar ise harupların gemiye nakliyatı sırasında kullanılmaktaydı. Haruplar limanın açığına demirleyen yük gemilerine mavnalı veya sandallarla taşınırdı. Bu ambarlara getirilen haruplar doğrudan doğruya yurtdışına ihracat edildiğinden harup üreticilerine daha fazla para ödenirdi. Ancak Mağusa Boğazı'ndaki harup ambarlarının faaliyete geçmesi üzerine, nakliyat masrafları üreticinin alacağından tahsil edildiğinden, üreticije kantar başına bir şilin daha az ödeme yapıldığı öğrenilmektedir.

16. Klîma (Asmacık) Antik Mezarlık Alanı

Lumionas harabelerinin doğusun-da (Yedikonuk ile Lumionas arasındaki toprak yolda), deniz kenarındaki bir yarım adanın güneybatı bitişiğinde yüksekçe bir tepe düzlüğünde bulunmaktadır. Halk arasında bu düzlüğün batısı Klîma, doğusu ise Şerno olarak bilinmektedir.

Klîma mevkiinde sert kayaya oyulmuş anıtsal bir mezar bulunmaktadır. (Resim 15) Bu mezar köylüler tarafından "Merdivenli Mağara" olarak bilinmektedir. Rivayete göre burası korsanların saklanma yeriymiş.

Resim 15: Klîma Antik Mezarı

Oraya saklanıp denizi izlerler, gelip geçen gemileri soyduktan sonra ele geçirdikleri defineleri buraya taşıyıp saklarlarmış. Doğu batı istikametindeki mezarın kemerli giriş kapısı batıya bakmaktadır. Kayaya düzgün olarak oyulmuş olan mezarın uzun dromosundan sonra kemerli bir kapıdan iki tarafında derin ve geniş nişler bulunan ön mezar odasına girilmektedir. Bu odanın doğusundaki dikdörtgen planlı bir kapıdan üç yanında derin, geniş ve dikdörtgen planlı nişler bulunan ana mezar odasına girilmektedir. Taş işçiliği mükemmel olup Roma Dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir. Bu bölgedeki mezarlardan Roma dönemine ait küçük heykellerin çıktığı söylenmektedir.

Rivayete göre çok eskiden buradaki kamışlıkların olduğu yerden çıkan bir su kaynağı denize gidermiş. Geceleri buradan çalgılar ile çocuk ağıllamaları duyulması, cinlerin burada çalgılı düğünler düzenlediklerine yorumlanırdı. Anlatıldığına göre burada Büyükkonuklu bir Ruma ait bir arazi varmış. Bu nedenle çiftiyle arazisini sürer, öküzlerini de bu mezara indirip yemler, gece olmadan da evine dönermiş. Ancak bir gün köye gitmek için geç kaldığından o mezarda geceleme zorunda kalmış ve gece olunca düğün yapmak için oraya gelen cinler onu çarpmış, cinlerin burada çalgılı düğünler elinden kurtardıktan sonra götürüp köyün yanına bırakmış. Ancak bu çiftçinin çok yaşamayıp öldüğü hala daha söylenmektedir.

Klima ile ilgili bir başka söylenti ise bir cinayet ile bir intihar olayıyla ilgilidir. Söylenildiğine göre Yedikonuk'ta Mustafuri olarak bilinen Mustafa Mehmet Kafa diye bir çocuk varmış. Babasının hayvanlarını Klima bölgesinde otlatır ve onları deniz kıyısındaki tatlı su kuyusundan sularmış. Birgün köydeki bir Rum çoban ondan önce su kuyusuna gidip hayvanlarını sulamaya başladığından Mustafuri'nin hayvanlarını sulamasına izin vermemiş. Bunun üzerine aralarında bir münakaşa başlamış. Münakaşanın ilerlediği bir sırada Mustafuri elindeki çoban değneği Rum çobanın kafasına vurarak onu öldürmüştü. Çocuk denemek yaşta olması itibarıyla ona sadece yedi yıl hapislik cezası kesilmiş. Hapisten çıktıktan sonra evlenmiş. Köyde kahvehane

çalıştırmanın yanı sıra hayvan alıp hayvan satan iyi bir cambaz olmuş. Ancak 60 veya 70 yaşlarına gelince aklini kaybetmiş ve yürüyemez olmuş. O zaman da "Ben can aldığım yerde can vereceğim" diye tutturmuş. Birgün kendine gelen bir güle yürüyerek Klima'ya gitmiş ve yıllar önce Rum çobanı öldürdüğü yerin önündeki uçurumdan denize atılarak intihar etmiş.

Yakın geçmişimizde Yedikonuk ile Büyükkonuk köylülerinin buraya gelip denizin kıyıya attığı kütükleri yakacak olarak topladıkları söylenmektedir.

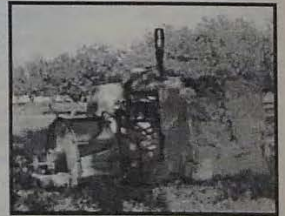
17. Şerno (Sicrnos) Yerleşim Yeri

Klima mezarlık alanının bulunduğu düzlüğün doğusunda olup deniz seviyesinin çok üstünde bir yerleşim yeridir. Doğu bitişiğinde ikili küçük bir liman, kuzeydoğusunda ise bir yarımada bulunmaktadır. Arazideki taş kesim izlerinden burasının bir zamanlar taş ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

ÜRETİMLE İLGİLİ ESKİ VE YENİ TESİSLER

1. İş Kolları

1974'den önce elli esnafı aşan kapasitesiyle çevre köylerden işçi talebinde bulunan işveren konumunda bir köydü. Oduncuları, kömürçüleri, undegirmenleri, demircileri, süpürgecileri, marangozları, terzileri ve değişik zanaat kollarının olduğu söylenmektedir. Şimdilerde 1 aleminyum atölyesi, 1 demirci, 1 berber, 2 tornocu, 1 terzi, 5 dükkan, 3 kahvehane, 1 turistik eşya satan ve imal eden dükkan, 1 marangoz atölyesi, 1 lastikçi, 1 ekme fırını, 4 inşaat-hırdavat malzemesi satış dükkanı, 2 konfeksiyoncu, 1 düğün salonu, 1 restoran ve 1 yağ değirmeni bulunmaktadır. Büyük gelir kaynağı olan zeytin, harup, bahçecilik, ziraat ve büyükbaş ile küçükbaş hayvancılığın yanı sıra çalı süpürgeciliği, dantel işi (oya),

Resim 16: Dolap Kuyusu

sökme yastık işleri, kumaş dokuma işleri ve turistik tahta işleri de yapılmaktadır.

Bahçelerde genellikle mevsimine göre çeşitli zerzevat, genellikle de patates, kolokas, kavun, karpuz ve molohiya yetiştirilmektedir. Bölgede kolokas ekimi, Yeşilköy'den sonra ikinci sırada gelmektedir. Üretilen patatesi ise toprağından dolayı diğer köylerde ekilenlerden daha lezzetlidir.

2. Sulu Ziraat ve Dolap Kuyuları

Büyükkonuk çok eskiden günümüze kadar suyu olan ve sulu ziraat yapmaya devam eden ender yerleşim birimlerimizden biridir. Sulak bir yer olması itibarıyla yeşilli boldur. 1974'den önce bahçelerde genellikle salatalık, kereviz, patlıcan, domates, bilyürce, kabak, patlıcan ekilir ve bahçeciler bunları köyde dolaşır satarlardı. Turşuculuk da köyün diğer bir geçim kaynağıydı. Daha sonraları üretilen sebzeler İngiltere'ye de ihraç edilmeye başlamıştır. Gatsuri olarak bilinen kişinin 1974'den önce bölgenin zeytin, çakizete, yağ, hellim ve turşu gibi maksıllarını toplayıp Londra'ya ihraç ettiği hatırlanmaktadır.

Köyde işlevini yitirmiş 15 adet dolap kuyusu bulunmaktadır. En iyi korunmuş durumda günümüze gelen dolap kuyusu, köyün Tuzluca yol ayrımının ilerisindeki bir bahçede yer almaktadır. Aksamlarının büyük bir bölümü korunmuş olması itibarıyla yabancı ziyaretçiler tarafından sürekli olarak ziyaret edilmektedir. (Resim 16)

3. Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Büyükkonuk, tarihi geçmişinde zeytinin ön planda olduğu, yakın geçmişinde ise düzenli olarak ekildiği ender yerleşim birimlerimizden biridir. Köyün civarındaki "Osmanlıyı gördü" defterinde, asırlık zeytin ağaçlarının bolluğu dikkat çekicidir. 1833 (H.1248) tarihli Osmanlı Temettuat Defteri'nde köydeki Türklere ait 65 zeytin ağacı bulunurken, Rumlara ait 327 zeytin ağacının bulunduğu kayıtlıdır.(34)

Antik dönemlere ait zeytin yağı imalatına ilişkin bilgilerimiz kısıtlı olmakla birlikte, Tatlısu ile Büyükkonuk arasında yapılan arkeolojik yüzey araştırmaları sırasında Fodl Dağı'nın kuzeyindeki Thepos (Asmalı Sirt) ile Strogylia (Kızıl Toprak)

bölgelerinde, Geç Roma ile Erken Bizans dönemlerine tarihlenen ve basit ağırlık taşları ile burgulu presler arasındaki geçiş dönemine giren zeytin yağı değirmenlerine ait ağırlık taşları (Tıp 3) tesbit edilmiştir.(35)

Yakın geçmişimizde köylüler fakir olduklarından, hertürlü ihtiyaçlarını maksılları olan zeytin yağı vermek suretiyle temin ederlerdi. O zamanlar onsekiz okka patatesin karşılığının 1 okka zeytin yağı olduğu ve eski kuşağın hala daha alışverişlerinde zeytin yağını bir değıştokuş aracı olarak kullandıkları söylenmektedir.

Eskiden köyde genellikle kara yağ üretilirdi. Kara yağın daha çok sürüm bulunduğu ve beyaz yağ olarak anılan normal yağdan daha pahalı olduğu söylenmektedir. O zamanlar köyde (şu anda devre dışı kalan) 3'ü hayvan gücüyle ve 4'ü de buharlı motor gücüyle çalışan toplam 7 adet yağ değirmeni bulunmaktadı. Bunları da o zamanlar Hüseyin dayı, Hililü, İzzet dayılar ve bazılarını da Rumların çalıştırdığı söylenmektedir. Yakın geçmişimizden günümüze kadar gelebilen köydeki Meryem aba ile eşi Hüseyin

Resim 17: Meryem Aba ile Hüseyin Ahmet Hoca'ya ait işlevini yitiren yağ değirmeni.

Ahmet Hoca'ya ait harab durumdaki yağ değirmeni (Resim 17) ile Dr. Sozo'nun kemerli evinin karşısındaki yağ değirmeni ziyaret etmeye değerdir. Şu anda Köy Kooperatifinin kullanımında bulunan ve yaklaşık elli yıllık bir geçmişi olan bir adet yağ

değirmeni faal durumdadır.

Karayağ, tam olarak siyahlanmamış yeşilimsiye zeytinlerden yapılmaktadır. Bu zeytinler toplandıktan sonra kaynatılmaktadır. Zeytinler kaynatıldıktan sonra 3-4 gün süreyle evlerin damlarında kurutulmak suretiyle öğütme kvamına gelmektedirler. Sonra değirmende öğütülüp preslenerek karayağ elde edilmektedir. Normal yağ ise siyahlaşan zeytinlerden elde edilmektedir.

Yakın geçmişimizde yağ değirmenleri ilkeldi. Değirmen taşları bir eşek tarafından döndürülürdü. Hayvanın arkasında ise bir kadın bulunur ve değirmen teknesinden taşan ezilmemiş zeytinleri değirmen taşının altına iterek ezilmelerini sağlardı. Ezilen zeytinler keçi kılından yapılmış 'harar' denilen çuvallara doldurulurdu. Her harara bir kova dolusu ezilmiş zeytin dökülüp içine yayılırdı. Harar daha sonra bohça gibi katlanıp yan odadaki burgulu ahşap presin altına konurdu. Sıkma işi güç istediğinden, bu iş genellikle erkekler tarafından yapılır ve sıkılan zeytinlerden yağ akmaya başlardı. Sonra sıkılan zeytinlerin üzerine sıcak su dökülüp ikinci defa sıkılırdı. Bu sefer sıkılan yağ, su ile birlikte karışık aktığından, suyun üzerine çıkan yağ bir hurma dali veya kemiş püskülüyle alınıp başka bir kaba sıvazlanmak suretiyle aktarılırdı. Değirmende çıkarılan yağlar evlerde dinlendirilirdi. Bu dinlendirme sonucu yağın tortusu dibe çökmekte ve bu aşamada yağın tamamı süzülerek temizlenmesi sağlanmaktaydı. Çok eskiden presler tahtadandı. Bu nedenle ezilen zeytinler üstüste konan beş zembillik sıkılırdı. O zaman zembiller hurma dallarından yapılmakta olup yuvarlaktı. Bu nedenle değirmenciler, sıkıtları 20 zembille karşılık olarak bir okka yağ alırlardı. Ancak daha sonra demir preslerin kullanılmasıyla sıkma işleminde keçi kılından yapılan hararlar kullanılmaya başlandı. Böylece değirmenciler harar başı belli bir ücret ödenmesi kuralı getirildi. Şimdi ise sıkma işleminde naylondan yapılmış ortası delik yuvarlak zembiller kullanılmaktadır.

4. Bağcılık

1878 yılı itibarıyla köyün çevresi, kuzeydoğusu, Laksı Bölgesi olarak bilinen kuzeyi ve Kaplıca'ya kadar

olan kısımların tamamının bağlık olduğu söylenmektedir. 1878 yılında yayınlanan "The Illustrated London News" gazetesinde, bağcılıkla ilgili olarak, "Komi Kebir'in dışında çok bağ ve çok sayıda zeytin ağacı vardır" denilmiştir. Şimdilerde köyün çevresinde az da olsa bağların bulunduğu gözlemlenmektedir. Aile düzeyinde yapılan bakım ve hasatından, sirke, zivaniya, sucuk ve köfter üretilmekte, ancak evin ihtiyaç fazlası satılmaktadır.

5. Tütüncülük

Köyde 1974'den önce tütüncülük de yapıldığından, pipo tütününü yapmakta kullanılan yanyana üç tütsüleme fırını günümüze kadar gelmiştir. Bu fırınlar İksendi kilisesinin kuzeybatısındaki evin avlusunda olup "Gatsuri'nin Tütün Fırınları" olarak bilinmektedir.

Eskiden tütüncülük kızların belli başlı uğraş alanlarından birisiydi. Tütünlerin bakımı, yaprakların toplanması, yaprakların ipliklere dizilip kurutulması görevi kızlardı. O zamanlar tütünden sağlanan gelir kızların "Çeyiz parası" olarak anılır ve sadece bu amaçla kullanılırdı.

Resim 18: Silo

6. Silolar

Tohumluk olarak ayrılan buğday ile arpaların, bir sonraki ekim zamanına kadar depolandıkları silolar bir değişim geçirecek günümüze kadar gelmiştir. Çok önceleri su basmaması itibarıyla tepelerin yamaçlarına kazılan yuvarlak kuyular silo amaçlarıyla kullanılırdı. Bu yerlere ihtiyaç göre çok sayıda yanyana yuvarlak kuyular kazılır, rutubetlerinin alınması için de içlerinde ateş yakılırdı. Bu ateş sonucu kuyuların duvarları seramik gibi kızarak sertleşirdi. Bir sonraki yılda ekilecek olan tohumlar bu kuyulara eşeklerle

taşınarak dökülür, tohumlukların bit tutmaması için de içlerine incir yaprağı, avroşillo veya gornizo otu konurdu. Bu işlem sonrasında ağızları ayrı ayrı kapaklarla kapatılıp sivanır, üzeri de toprakla örtülürdü. Eskiden bu silolar köyün doğu girişindeki eski mezarlığın (şimdiki otobüs durağının) olduğu yerdeydi. Şu anda sadece izleri görülmektedir.

Daha sonra evlerin avlularına bir tuvalet veya fırını andıran silolar inşa edilmeye başlanmıştır. (Resim 18) Yuvarlak, bir yanları kapılı ve kubbe üst örtülü olan bu silolar bazen 1 - 1 ½ insan boyundır. Tohumlar depolanmadan önce silolardaki rutubetin alınması için içlerinde ateş yakılırdı. Şimdilerde işlevini yitiren silolar bazı evlerin bahçelerinde görülebilmektedir.

7. Un Değirmeni

Bir zamanlar köyde, motor gücü ile çalışan bir un değirmeni vardı. Bu değirmen Hasan Doğalar'dan olan değirmenci İbrahim Efendi tarafından çalıştırılırdı. Ancak bazı köylülerin buğdaylarını Yeşilköy'ün deniz kenarında bulunan ve akar suyla çalışan un değirmenlerinde öğüttükleri de söylenmektedir.

Un elde edildikten sonra, büyük bir torpidoya benzeyen ve samanlı çamurdan yapılmış PİLİN adı verilen kaplarda muhafaza edilirdi. İhtiyaç oranında pilinlerin altında bulunan ufak bir delikten alınıp kullanılırdı. Pilinlerin sadece Karpaz bölgesinde bilinip yaygın olarak kullanıldığı öğrenilmektedir.

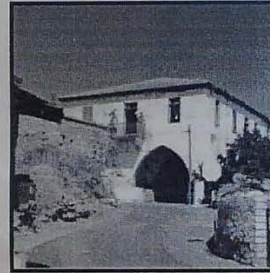
VIII. TURİZM KAYNAKLARI

Köy, çok eskiden beri bir zeytin yağı üretim merkezi olmasının yanı sıra eski eser alanlarının bolluğu itibarıyla turizm alanında istikbal vaad etmektedir. Bu nedenle Kıbrıs'ın geleneksel el sanatlarına, tarihine, kültürel mirasına, köy hayatına gönül verelerin, ve hatta doğada yürüyüş yapmak isteyenlerin mutlaka ziyaret etmeleri gereken bir yerleşim birimimizdir. Şimdilerde zeytin yağı ile el sanatları üretimini canlandırma, köyün yurtdışı tanıtımını gerçekleştirme ve pansiyonculuğu yerleştirmek suretiyle yabancıları köye çekme gayretleri devam etmektedir.

1. Eski Evler ve Diğer Yapıları (Resim 19)

Köy yeşilin hakim olduğu bir dağ eteğine kurulu olduğundan bazı evler ana kayaların üzerine inşa edilmiştir. Köydeki en eski evler kerpiçten inşa edilmiş olmasına karşın, daha sonra taştan evler yapılmaya başlanmıştır. Bu taşlar Hebo bölgesinden sağlanarak hayvanların sırtında köye getirmekteydi.

Eskiden Yukarı Mahalle olarak anılan köyün güneyi

Resim 19: Dr. Sozo'nun kemerli evi

Türk mahallesi İken, Aşağı Mahalle olarak bilinen kuzeyi de Rum mahallesiydi. Köy geleneksel mimari özelliklerini büyük oranda korumaktadır. Dar sokakları, sokağa açılan bitişik nizamda evleri, meydanları, anayol boyunca dükkanları, resmi yapıları dikkat

çekicidir. Evlerin gerisinde her türlü ev ihtiyaçlarının yanı sıra bahçe görevi de gören yeşil bir alan bulunmaktadır. Binalar genellikle benzer olmakla birlikte kemerli ve sündürmeli evler çoğunluktadır. Yapılan sayımda 57 adet kemerli ev belirlenmiştir. Ancak bunların çoğunluğu ya yıkılmış, ya amaç dışı kullanılmakta, ya da tamir edilmiş olduklarından orjinal özelliklerini yitirmiş durumdadırlar. Kemerli cepheleri güneye yönelmiş olan bu evlerin biri beş kemerlidir. Düzgün kesme taştan yapılmış olup, taş araları (derzler) düzgün bir şekilde felik taşlarla doldurulmuştur. Bu kemerlerin gerisindeki sündürmeden üst kata ulaşımı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Sündürmede bir fırın yer almaktadır. Ağız sündürmede yer alırken, tamamı ise avludadır. Binanın doğusuna ahır olarak başka bir oda eklenmiştir. Ayrıca köy evlerine hayvanları sulamak amacıyla su kuyusu kazılması da adettendi.

Çocukluğunu Gomikebir'de geçiren emekli öğretmen Zihni İmamzade'nin hatıra defterinde Gomikebir'in evleri ile folklorik yaşamı hakkında şu bilgiler verilmektedir: "Aytotoro'dan naklen

Gomikebir'e ilk gelişimizde Hasan Ağa'nın Patriç'tan gelen yolun sağ kanadındaki evini icar ettik. O yıl açılmış araba yoluna bitişik sokak kapısı vardı. Kırk dönümlük bir bahçenin batıya bakan kısmını teşkil ediyordu. Kibleye bakan kemerli bir sündürmesi, sündürmenin sağında açık ocaklı bitişik diğer bir sündürme, bir kapı ile girilen ortası kırıli geniş bir oda, sağında sekili ve ocaklı üstü raflı bir kısım solu düz zeminli, kuzeyde çift kanatlı bir pencere vardı. Girişteki sündürme batıya uzar, ona başka bir kapıdan girilen değirmen odası, sündürmeye bitişik kümes hayvanları için bir oda evi, doğu tarafında geniş bir ahır, iç içe açılan bir de samanlığı vardı. Bu evlerde 4 sene oturduk. İlkokula bu evde başladım. İlk ev sahibi ile çektiğimiz için aşağı mahallede bir Ayelyalı Rum'un metruk evini icar ettik. Hiç unutamam bir gece tüfek sedasını andıran direk çatlaması oldu. Dam başımıza çöküyordu. Babam Epta Komilli Kuski Dayıyı getirdi ve çatlak kirişin altına bir direk geçirdi. Artık emniyette idik"(36)

Büyükkonuk'ta varlığı bilinen en eski binalardan biri de İngiliz ve hatta Osmanlı İdaresi'ne ait olduğu varsayılan şimdiki karakol binasıdır. Çoğu özelliklerini yitirerek günümüze gelmiştir. Köyde bir karakol olduğuna ilişkin bilgilerimiz

Nearhos Klerides'in kitabına dayanmaktadır.(37) Kitabda 1832 yılında Osmanlı İdaresi'ne karşı ayaklanan Ay. Elias (Ay.İlyla - Yarköy) köyünden keşiş İanniko (Galoyiro Joannikios) ile Baftan Gavur İmam'ın ayaklanmaları ve 1933 yılında idam edilmişleri anlatılmaktadır. Büyükkonuk'la ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir: ".....İlla köyü

bütün ada çapında bilinen ve ismi duyulan bir köydür.İonniko aslında (Papazlık görevini de yapan) bir köylü çobandı. Üç büyük domuzu vardı ki her yıl yavrularını satar yiyecek alırdı. Domuzlar sürekli köylüye zarar verirdiler. Özellikle

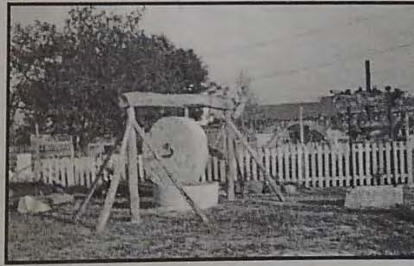
Papayannena adındaki köylü kadına zarar veren bu domuzları papaz bir yere kapatmayı veya bakmayı reddetti. Papayannena Komi Kebir köyündeki karakola giderek şikayete bulunur. Komi Kebir karakol sorumlusu İki Türk zapdıye göndererek papaz'ın tutuklanmasını ister. Papaz İki zaptıyeyi öldürür. Bu defa karakol müdürü altı zaptıye gönderir ; onlar da papazı yakalayamazlar."

Karakol binası işlevini halen sürdürmekle birlikte, yapı olarak çoğu özelliklerini yitirmiş durumdadır. Doğudaki hanaylı binanın üst katına cephedeki merdivenle ulaşılmaktadır. Bu binanın batı bitişikindeki tek katlı ve makas üst örtülü oda ahır olarak kullanılmaktaydı. Bir zamanlar bu odaya zabdiyelerin devriyelerde kullandıkları atlarını bağladıkları ve içinde ise yalakların bulunduğu hala daha hatırlanmaktadır.

2. Eskiden Yeniye Konaklama Tesisleri ve El Sanatları

Köyde çok eskiden okulun yanında Hasanya adlı kişinin çalıştırmış olması itibarıyla "Hasanya'nın Hanı" diye bilinen küçük bir han vardı. Bu handa köyde konaklayanların hayvanları kalır, yanındaki kahvehanede ise onlara ücretsiz konaklama olanağı tanınırdı. O dönemde köyde 5 ayrı kahvehane vardı. Bunlar Binyamin'in Kahvehanesi, Hasanya'nın Kahvehanesi, İzzet Dayı'nın Kahvehanesi, Emir Hüseyin'in Kahvehanesi ve Kefkisiz'in Kahvehanesi olarak bilinirdi. Çok eskiden insanlar geçimlerini sağlayacak parayı güçlüğüle temin ettiklerinden bir yıl boyunca kahvehanelerde veresiye kahve içerler ve borçlarını ise ellerine para geçtiği hasat zamanları öderlerdi.

Şu anda köyde yaşayan Lois ile İsmail Cemal çifti, köye gelen yabancılara hertürlü rehberlik hizmetleri vermelerinin yanı sıra, evlerinin yanındaki hanaylı bir evi pansiyon olarak da işletmektedirler. Ayrıca

Resim 20: Hediyelik eşya satan Delcraft adlı işyerinin girişi

geleneksel el sanatlarının orjinalleri ile minyatürlerinin hediyeelik olarak üretilip satıldığı DELCRAFT adında bir dükkânı da çalıştırmaktadırlar. (Resim 20) Dükkânda satılan hediyeelik elsanatları yöre halkı ve asil mesleği dülgەرlik olan İsmail Cemal tarafından üretilmektedir. Dükkânda satılan malzemeler arasında ; köyde üretilen şişelendirilmiş zeytinyağı, zeytinyağından yapılmış sabunlar, el yapımı çömlükler, deniz kabukları ile bezeli aynalar, seccade ve halılar, ev yapımı turşu ve güneşte kurutulmuş üzüm, Lefkara nakışları, elde örülen çantalar, hasır sandalyeler, yaklaşık 100 yıllık ardıc odunlarından yapılmış giysili minyatür Kıbrıs kuklaları, oyuncaklar, zeytin odunundan yapılmış kaşıklar ve Kıbrıs'a özgü daha bir çok eşya bulunmaktadır.

3. Dokumacılık

Yakın geçmişimizde her evde bir el tezgâhı bulunurdu. Bu nedenle zamanı geldiğinde evlerde ipekböceği beslenir ve bu amaçla evlerin avlularında dut ağaçları yetiştirilirdi. Böceklerin yemesi için dağlara gidilip dut yaprağı toplandı ve söylenmektedir. Çok eskiden köyde dut ağacı pek yoktu. Ancak 1930'lu yıllarda bir ziraatçı olan Ramadan bey'in köye gelip bir Rumdan dört seneliğine bir tarla icar etmesi üzerine köylülere dut ağacı ekmesini ve ipekböceği beslemesini öğretilmiş. Köylülerin ipek elde etmeleriyle birlikte tezgâhlarda ipekli kumaşlar da dokunmaya başlanmıştır. İpekli kumaşların pahalı olması nedeniyle ev ihtiyaçlarının yanı sıra dokunan ipekli kumaşların satılmasıyla da büyük bir gelir kaynağı elde edilmiş olur. Eskiden gelinlerin giyecekleri elbiselerle, erkeklerin gömlek ve pantolonlarının ipek kumaştan dokunması makbul sayılırdı. El tezgâhlarında haşılı pamuk ipliğinden kumaşlar da dokunurdu. Kumaşların haşısız ipliklerle dokunması halinde iplikler tiftiklenip koptuğundan, iplikler dokuma tezgâhına geçirilmeden önce haşılanırlardı. Haşıl söyle yapılırdı. Kaynatılan suya un konur ve dondurma kıvamına gelinceye kadar karıştırılırdı. Hazırlanan çok sulu olmayan hamur bir gece süreyle bekletildikten sonra ertesi gün içine iplikler batırılırdı. Bu iplikler daha sonra tezgâha geçirilirdi. Dokuma işlerinde kullanılacak yeterli

pamuk köyde ekilmediğinden, köye gelen tavukculara evde beslenen tavuklardan vermek suretiyle onlardan ıplık alınırdu. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte el tezgâhları tarihe karışmıştır.

4. Restorant ve Yöresel Yemekler

Köyde ziyaretçilerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılayan bir tek Sultan Restorant vardır. Ziyaretçiler ile turist grublarının önceden sipariş vermeleri kaydıyla onlara hizmet vermenin yanı sıra yöresel yemekler de hazırlayabilmektedir. Turizm amacıyla açılan bu restorant, geniş mekânı itibarıyla düğün salonu ile bakkaliye olarak da hizmet vermektedir.

Karpaz ile kırsal kesim başta olmak üzere, Büyükkonuk'a da özgü olan yöresel yemekler arasında, molohiya, kolokas, el makarnası, tarhana çorbası, tatar böreği (manti), karavolli, çayırılı ekmek, derçellukya (betmezli zülbiye), kafes (peksemet), Un helvası, Simikyâ (un çorbası) ve fırın patatesi yer almaktadır.

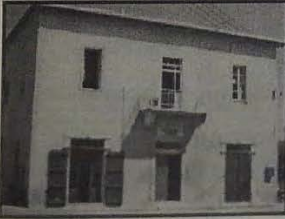
Yerel yemekler arasında doğanın bir ürünü olan karavolli'nin ayrı bir yeri vardır. Karavolli hakkında şu bilgiler edinilmektedir. Karavolli'nin büyüklüğü erkek olup "BALLIGARA" (koç), küçüklüğü ise dişi olup "GARAVOLİTSA" olarak bilinmektedir. Bunlar yağmurlar başlayana kadar ağzılarını beyaz bir zarla kapatıp toprağın altında, şinya köklerinde, rutubetli yerlerde saklanmakta ve yağmurların başlamasıyla birlikte yuvalarından çıkıp yemeye başlamaktadırlar. Geceleri lüks ile toplandıkları gibi, sabahın erken saatlerindeki çiğli havalarda da toplanmaktadırlar. Güneş ile rüzgâra karşı duyarlı olduklarından, bu gibi havalarda yuvalarından çıkmazlar. Yağmurla birlikte ortalıkta sürüler halinde dolanmaları "**Bayram yaparlar**" şeklinde dile getirilmektedir. İlk yağmurla birlikte ortaya çıkanların mideleri boş olduğundan bekletilmeden pişirilebilirler. Ancak ot yemeye başladıkları sonra toplananların, bağırsaklarının temizlenmesi için bir hafta süreyle gondila veya kepek içinde bekletilmeleri gerekmektedir. Yemek amacıyla toplanan karavoliller hava alıp kabuklarından çıkmaları için öncelikle kabuklarının dibi delinmektedir. Kabukları delindikten sonra bir tencereye konup soğan ve domates ilavesiyle

kavrulurlar. Bazen kavrulmadan önce haşlanırlar. Kavrulmaya yakın tencereye sirke dökülür. Böyle yapılması halinde karavollinin tavşan gibi tatlı olduğu söylenmektedir. Pişirilen karavolliler sivri uçlu bir aletle kabuklarından çıkarıldıktan sonra, zeytinyağı, sirke, kekik ve sarımsak ilavesiyle yapılan bir karışıma batırılarak yenirler. Garavollinin yahnisi de yapılmaktadır. Kabuklarından çıkarıldıktan sonra yapılan karavolli yahnisi, ayrı bir yerde pişirilen makarnanın üzerine konup yenmektedir.

Karpaz bölgesinde Simitya adıyla bilinen un çorbasının yapılışı ise şöyledir. Ayrı bir yerde su kaynatılır. Diğer taraftan bir kaba un, tuz ve çok az miktarda su konup övselenir. Böylece un topacıklar haline gelir. Bunlar kaynayan suya atılıp karıştırılır. Üzerine ekme kızırtması (ekmek diyanisi) eklendikten sonra servis yapılır.

IX. DİĞER BİLGİLER

Köyde bir belediye binası, onun da altında Büyükkonuk Belediyesi Sağlık Ocağı bulunmaktadır. (Resim 21) 2000 yılı itibarıyla Büyükkonuk ile Kilitkaya Spor Kulüplerinin birleşmesiyle BÜYÜKKAYA SPOR KULÜBÜ oluşturulmuştur.

Resim 21: Belediye Binası ve Sağlık Ocağı

Köyün batı girişindeki çamlık içerisinde bir piknik alanı yer almaktadır. İçindeki büyük çam ağaçları ile hurma ağaçları alana ayrı bir güzellik vermektedir. Piknik yapılacak olanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde Büyükkonuk Belediyesi tarafından düzenlenerek hizmete sokulmuştur. Piknik alanında ayrıca İngiliz sömürge döneminde yapılmış hayli harap durumda bir okul binası, köye su sağlayan su depoları ve güney bitişiğinde bir top sahası

bulunmaktadır.

bulunmaktadır.

Ve köyde 'Çangar Dede' lakabıyla bilinen Halil Sefer Komili'nin 8 Nisan 2001 tarihinde vefat etmeden önce Büyükkonuk ile ilgili olarak söylediklerini tekrarlayarak yazımızı noktalayalım : "Bizim köye gelen istemez geçsin ; havası iyi, suyu iyi, halkı iyi, herşeyi iyi"

DİP NOTLAR

(1) Halil Giray ve diğerleri, *KKTC Coğrafi İsimler Kataloğu. İskele İlçesi, Cilt IV, Lefkoşa, Aralık 1999, s.s.35*

(2) *The Benedictine monks of St. Augustine's abbey Ramsgate, The Book of Saints, London, 1947, s.82*

(3) *The Benedictine monks of St. Augustine's abbey Ramsgate, The Book of Saints, London, 1947, s.82; Rupert Gunnis, Historic Cyprus, Nicosia, 1936, s.281-282; George Jeffery, A Description of the historic monuments of Cyprus, Nicosia, 1918, s.248*

(4) A. and J. Stylianou, *An Important Venetian map of Cyprus in the map-room of the British Museum London, Cyprus, 1971, s.14; Kyriakae Spoundae, Vol.34, 1970*

(5) *TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını No.43, Ankara, 2000, s.102*

(6) *Captain H.H. Kitchener, A Trigonometrical Survey of the Island of Cyprus, London, 1882*

(7) *George Jeffery, A Description of the Historic Monuments of Cyprus, Nicosia-Cyprus, 1918, s.248*

(8) Halil Giray, *KKTC Coğrafi İsimler Kataloğu İskele İlçesi, Cilt.IV, Lefkoşa, Aralık 1999, s.35*

(9) Kevork K. Keshishian, *Famagusta Town and District Cyprus, Published by the Famagusta Chamber of Commerce&Industry, Nicosia-Cyprus, 1985, s.26-27*

(10) Tuncer Bağışkan, *Kormacı Galusa Mağarası ve Efsanesi 1-3, Avrupa Gazetesi, 29-31 Ocak, 1999; Tuncer Bağışkan, "Ana Tanrıça Kültü'nün Kıbrıs Folklorundaki izleri üzerine bir deneme", Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi, sayı:1, Lefkoşa, Kış 1993, s.14-15, 47; Tuncer Bağışkan, "Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda ortak inanç ve Uygulamalar", Halkbilimi, Sayı:11, Has-Der yayını, 1988, s.23; Tuncer Bağışkan, "Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda ortak inanç ve Uygulamalar", Halkbilimi Sempozyumları II, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi 43. kitap, Ankara, 1997,s.48-49; Tuncer Bağışkan, "Akule", Kıbrıs Kültür Sanat eki, sayı:18, 3 Temmuz 1990; M. Paraskevopoulou, *Researches into the traditions of the popular Religious feasts of Cyprus, Nicosia, 1982, s.4,6,133; R. Gunnis, Historic Cyprus, Nicosia, 1973, s.237-238**

(11) *Illustrated London News*, 20 July 1878 Saturday, s.36, Resim.38

(12) George Jeffery, *A Description of the Historic Monuments of Cyprus*, Nicosia-Cyprus, 1918

(13) Dr. Yusuf Sarınoy, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını No.43, Ankara, 2000, s.102

(14) Dr. Yusuf Sarınoy, *Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını No.43, Ankara, 2000, s.153,179

(15) Kevoik K. Keshishian, *Famagusta Town and District Cyprus*, Published by the Famagusta Chambers of Commerce&Industry, Nicosia-Cyprus, 1985, s.126

(16) Alexander Mavrogordato, *Cyprus Report and General Abstracts of the Census of 2901*, Taken on the 1 st April 1901, Nicosia-Cyprus, s.42

(17) Alexander Mavrogordato (*Superintendent of the Census*), *Report and General Abstracts of the Census of 1911* (Taken on the 2nd April 1911, London,1912, s.48

(18) H.Hart-Davis, *General Abstracts of the Census of 1931* (Taken on April 27-28,1931), Nicosia, 1932

(19) *Cyprus Census of Population and Agriculture 1946*, Tablets, 1949, s.9; D.A. Percival, *Cyprus Census of Population and Agriculture 1946* (Report and Tables), London-England, 1949; *Census of Cyprus 1946* (Tablets of Population by sex, Religions and economic age groups)(Provisional), Famagusta District

(20) *Census of Population and Agriculture 1960*, Vol.1, *Population by location, race and sex*, Nicosia, 1962, s.17; *Census of Population and Agriculture 1960*, Vol.IV, *Housing* (Supplement), Nicosia-Cyprus, May,1963

(21) *Nüfus Raporu 1982*, KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi, Aralık, 1983, s.14

(22) Hasan Fehmi, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin El Kitabı*, Lefkoşa, 1987, s.178

(23) 15 Aralık 1996 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi, Ankara, Temmuz 1999, s.4,22

(24) Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, Nicosia-Cyprus,14 Mayıs,1936, s.281

(25) Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, Nicosia-Cyprus, 1973, s.281-282

(26) Ulus İrkad, "Kıbrıs'ta Unutulanlar ve Bilinmeyenler 6 İMAMZADE'NİN ANI DEFTERİ", Ortam Gazetesi, 8 Temmuz 1987, s.4

(27) Ulus İrkad, *Zihni İmamzade'nin Anıları*, Yenidüzen, 1 Eylül 1986, s.4,7

(28) Dr. Yusuf Sarınoy, *Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını No.43, Ankara, 2000, s.153,179

(29) G. Jeffery, *A Description of the Historic Monuments of Cyprus*, Nicosia,1918, s.248

(30) Robin Parker, *Aphrodite's Realm*, Nicosia, 1962, s.40,140,154;

(31) Sophocles Hadjisawas, *Olive Oil Processing in Cyprus From the Bronze Age to the Byzantine Period*, *Studies in Mediterranean Archaeology*, Vol.XCIX, Nicosia, 1992, s.18, Fig.28

(32) General Louis Palma di Cesnola, *Cyprus: Its Ancient Cities, tombs and Temples*, London, 1877, s.239

(33) J.D. Hogarth, *Devia Cyprica. Notes of an Archaeological Journey in Cyprus in 1888*, London, 1889, s.95-96

(34) Dr. Yusuf Sarınoy, *Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları*, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını No.43, Ankara, 2000, s.153,179

(35) Sophocles Hadjisawas, *Olive Oil Processing in Cyprus From the Bronze Age to the Byzantine Period*, *Studies in Mediterranean Archaeology*, Vol.XCIX, Nicosia, 1992, s.18, 62,120

(36) Ulus İrkad, "Kıbrıs'ta Unutulanlar ve Bilinmeyenler İMAMZADE'NİN ANI DEFTERİ", Ortam Gazetesi, 8 Temmuz 1987, s.4

(37) Nearhos Klerides, *Orta ke Politives tis Kyprou*, Lefkoşa, 1961, No.25 ; ayrıca Galoıyro'nun hayatı ve öldürülmesiyle ilgili bilgiler için bak : Sir George Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge, 1952, s.162, 164-166

BÜYÜKKONUK ARAŞTIRMASINDA KAYNAK KİŞİLER (8 Nisan 2002 tarihi itibarıyla)

Kaynak kişi
Künye

No	Adı - Soyadı	Yaşı (D. Tarihi)	Yeri
1.	İsmail Cemal	1947	Büyükkonuk
2.	Gülây Komill Bostancı	1970	Büyükkonuk
3.	Hatıl Sefer Komill (Çağar dede)	1920	Büyükkonuk
4.	Hüseyin Ahmet Senaroğlu	1924	Büyükkonuk
5.	Murat İbrahim Hacı Murat	1906	Yedikonuk

5 kişinin yaş ortalaması % 66.06'dır.

Düşünce... Düşünce... Düşünce...Düşünce...Düşünce...Düşünce...

"ETKİLEŞİM"

PORTRE

Yücel KÖSEOĞLU

1938 yılında Limasol'da doğan Yücel Köseoğlu İlk ve Orta öğrenimini Limasol'da tamamladı. Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Enstitüsünü tamamladı. 1960 yılının Şubatında Kıbrıs radyosunda göreve başladı. 1964-69 yılları arasında mezun olduğu 19 Mayıs Lisesinde tarih Öğretmenliği yaptı. 1969 yılında Bayrak radyosuna döndü.

Daha sonra Dış İşleri Bakanlığında Rum Yunan Masası Şefliği görevini yaptı. Dışişler bakanlığından, Baş konsolos mevkinder emekli oldu.

İlkokul sıralarında başladığı tiyatro çalışmalarını hala daha sürdürmektedir. Amatör olarak profesyonel düzeyde tiyatro yapan en yaşlı elemandır.

Uzun yıllar spor klübü yöneticiliği yapan Yücel Köseoğlu evli 2 çocuk iki torun sahibidir.

1997 - yayın yüksek kuruluna atanan Yücel Köseoğlu Kurul başkanlığı da yapmıştır.

Yücel KÖSEOĞLU

Topluluklar halinde yaşayan insanlar, her zaman kimliklerini ve aidiyetlerini merak etmişler, araştırmışlar ve uygun gördükleri bir ismi kendilerine yakıştırmışlar. Orta Asyadan çıktığı günlerden günümüze gelinceye dek, Türk Ulusu'nun topluluk halinde yaşayan bireyleri de kendilerini böylesi bir araştırma düşüncesinden arındıramamışlar. Pek çok ülkeye göç eden Türk soyundan kişiler, gittikleri ülkelerin kültür zenginlikleri ile kendi kültür zenginliklerini birleştirerek yepyeni, çıncıvı, renkli bir kültür yaratmışlardır. Bu toplulukların bir kısmı zaman aşımı içerisinde özdeki kimliğini dahi unutabilmiştir.

İslamı benimseyen Türk topluluklarının kimliklerini korumada daha başarılı olduklarını söylemek yanlış olmasa gerek. Ama Hıristiyanlığı, Şamanizmi benimseyen Türk toplulukları olduğu da günümüzün bir

başka gerçeğidir. Bu genellememizin ardından aklagelen ilk soru, bizim ülkemiz olan Kıbrıs'a göçettirilen Kıbrıs Türkleri. 1571 yılında "Osmanlı Sürgün Yasası" ile adaya göç ettirilen Türkler, kaba bir hesaplama ile 400 yılından beri Kıbrıs'ta yaşamaktalar. Göç ile Kıbrıs'a yerleştirilen Türkler, yeni yurtlarında, tarih boyunca Kıbrıs'ı işgal etmiş ulusların yarattığı yeni bir kültür ile karşı karşıya geldiler. Kuşkusuz yeni gelenler eskileri etkiledikleri kadar, zaman aşımı içerisinde, eskileri de yenileri etkilemiştir. Zaten başka türlüünü düşünmek de mümkün değildir. Bu etkileşim, ne eskilerin ne de yenilerin özünü ve kimliğini değiştirmemiştir. Herkes kendi kimliğinde ama birbirinden etkilenecek yaşamıştır. Daha sonra İngilizlerin Ada'ya gelmesi ile Ada'da yaşayan halkları, yeni bir kültür dalgası, etkisi altına aldı. Böylece Ada'nın kültür mozaiği daha da renklenmiş oldu.

Kıbrıs Türkleri uzun süre bu etkileşim nedeni ile gereksiz bir kimlik bunalımı yaşamıştır. Yan yana yaşadığı toplumdan öylesine etkilenmiş ki Anadolu'dan getirdiği Türkçesine, Kıbrıs coğrafyasında yaşayan ulusların kullandığı bazı kelimecikler ve vurgulamalar karışmış. Bu coğrafyada gelişen ve halkın günlük yaşamında kullandığı Türkçe'yi bazıları haksız ve gereksiz bir

şeklide, Türkçe'den ayrı bir dil gibi görme yanlışlığına düştüler.

Kıbrıs'ta Türk insanının konuştuğu dil, Türkçe'nin bu coğrafyada temas halinde olduğu diğer dillerden etkilendiği bir vurgulama biçimine dönüştü. Bu Türkçe'dir. Kıbrıs coğrafyasında konuşulan bir Türkçe'dir. Türkiye dışındaki Türk topluluklarının buldukları coğrafyadan aldıkları etkilerle konuştukları Türkçe'nin bir başka versiyonudur. Kuşkusuz Kıbrıs'ta konuşulan bu Türkçe "Kültür Türkçe"si değildir. Ama utanılacak bir Türkçe'de değildir. Günlük hayatımızda Türkçeyi bu tarzda kullandığımız için utanılacak bir taraf yoktur.

"Dil yaşayan bir varlık gibidir. Bazen uluslarla birlikte tarihin derinliklerine gömülebilir." Türkçe böyle olmamıştır. Tarihin her döneminde çok geniş coğrafi alanlarda Türkçe konuşulmaya devam etmiş ve etmektedir. İnsan nasıl kendini yetiştirip olgunlaştırıyorsa, kullandığı dili de geliştirip olgunlaştırma yeteneğine kuşkusuz sahiptir. 30 yıl önce bu coğrafyada konuştuğumuz Türkçe ile bugün konuşduğumuz Türkçe arasında, yaşayan insan yıllar içerisinde nasıl farklılaşıyorsa, dil de öylesine farklılaşmış ve farklılaşmaya da devam edecektir.

Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma...

"HİSARKÖY (GAMBİLLİ) EĞLENCELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA"

GİRİŞ

Bu araştırma ve inceleme yazımız, 29 Nisan 2001 tarihinde Halk Sanatları Derneği (HAS-DER) Araştırma, Derleme ve Eğitim Kolu'nun Hisarköy (Gambilli)'de gerçekleştirdiğimiz alan araştırmalarına dayanmaktadır.

HAS-DER Araştırma Grubu

Öcal ERTEN

Başkanlığını yaptığım araştırma grubu, Has-Der'in özverili üyelerinden İlker ÖZOVA, Serdar SAYIL ve Fatma Serap SAYIL'dan oluşmaktaydı. Bu alan araştırmasında ekibimizden ayrı olarak oluşturulan dört ayrı ekip de, başka konuları araştırmak üzere köye dağılmışlardı. Ekibimizin araştıracağı konular: Çocuk ve yetişkin oyunları, tekerlemeler ve masallardı. Bu amaçla bütün bir gün boyunca önceden belirlediğimiz kaynak kişilerle karşılıklı "görüşme ve söyleşi metodu" tekniklerini kullanarak bilgiler derledik.

Bu çalışmalarımızda, araştırma ekibimize misafirperverlik gösterip yardımlarını esirgemeyen, Derviş Kaymakamzade, Recep Bayram Ruh ve ailesine, ayrıca tüm Hisarköy halkına teşekkürlerimizi bir borç biliriz.

Yetişkin ve Çocuk Oyunları:**1. Kuvvet Taşı Oyunu**

Oyunun nasıl oynandığını anlatmadan önce, bu taş hakkında bilgi vermek daha doğru olacak sanırım.

"Bu taş, köy meydanında bulunurdu. Köylüler tarafından "Rota", "Meydan" veya "Kuvvet" Taşı olarak adlandırılır. Önceleri meydanın ortasında bir çember görevi yapan taş, şimdilerde meydanın yanındaki arsanın içindedir. Sert kayadan oluşan bu taş, 1900'lü yılların başından bu yana köyün ve civar köylerin bekar erkekleri arasında bir eylence unsuru olmuştur. Bu taşı kaldıran bekar erkeklere kız verileceği, kaldıramayanların kız istemeye yüzünün olmayacağı "mahçup" olacağı söylenirdi. Kaynak kişimiz derviş dayı, eskiden köyde ve civar köylerde yaşayan maronitler'in de bu taşı kaldırma yarışmalarına katıldıklarını söyledi."

Oyunun oynanışı; Oyuna katılmak isteyen bekar erkekler, taş etrafına toplanarak halka

Kuvvet Taşı

yaparlar. Taşı kaldıracak olan genç gönüllü olarak ortaya çıkar ve beline kuşak veya bez parçası sararak taşın başına gider. Taşın etrafında dönerek tuta bilecek (kavrayacak) uygun bir yer arar. Sonra da taşı kucaklayıp kaldırmaya çalışır. Taşı kaldırırsa güçlü kuvvetli şerefini alır. Kaldıramazsa mahçup olur, sonra yeniden denerimder. Daha sonra isterse yeniden dener. Bu oyun kuvvet, güç gösterisi oyunudur. Zamam zaman civar köylerden gelen gençler arasında da bu yarış yapılırdı.

2. Rota Taşı Oyunu (İncir Oyunu)

Köyün sadece genç erkekleri (delikanlıları) tarafından oynanan oyunlardandır. Köy meydanı'nda bulunan Rota taşına (Kuvvet, Meydan) ip bağlanarak oynanırdı. Taşa bağlanan ip, isbaho türünden olup, yaklaşık beş kulaç uzunluğundaydı. Bu ipi atışma ile seçilen ebe tutardı. Ebe, etrafını saran arkadaşları tarafından çapıt, mendil veya bezle dövülmeye (vurulmaya, acıtılmaya, bişirmeye) çalışılırdı. Ebe olan kişi bir eli ile taşa bağlı ipi tutarken, diğer eli ile kendini korumaya ve kendine vuran diğer oyuncuları yakalamaya çalışırdı. Ebe, en çok ipin boyu kadar taştan uzaklaşa bilir ve hiçbir zaman ipi bırakmazdı. Yakalanan kişi yeni ebe olurdu. Bazı oyuncular çapıt veya mendilin ucunu ebeye vurunca ağrımaları için düğüm yaparlar, bazıları daha da ileri giderek düğümün içine küçük çakıl taşı veya pirili (bilye) koyarlardı. Gençler usanınca oyunu bitirirlerdi.

Rota taşı oyunu, grup halinde oynanan oyunlardandır.

3. Bir...iki...Üç... Oyunu

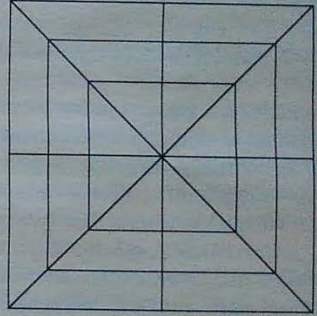
Bu oyunu oynamak için her hangi bir malzemeye (aksesuara) ihtiyaç olmadığı için, köyün her sokak arasında veya meydanında oynanan bir oyundur. Oyuna katılmak isteyenler (kız- erkek farketmez) bir araya gelerek ebe'yi seçerler. Ebe; ya oynayacaklar arasından gönüllü olur, yada atışma yaparak tesbit edilir. Ebe'nin yumacağı yer; duvar, elektrik direği veya ağaç olabilir. Yumulacak yerin her iki yanına 2-3 m'lik çizgi çizilir. Burası "Hapis" olur. Ebe'nin tam arkasına gelecek şekilde ve ebe'ye paralel 8-10 m kadar uzaklığa bir çizgi çizilir. Oyuncular bu çizginin arkasına geçerler, burası "Ev" dir.

Oyunun Oynanışı: Ebe yüzünü duvara dönüp "bir...iki...üç..." der ve seri bir şekilde arkaya döner. Ebe dönüp baktığı anda evin dışında kimin hareket ettiğini görürse, ismini söyler ve yanına çağırarak hapse koyar. Ebe yeniden duvara döner ve yine "bir...iki...üç..." der ve seri bir şekilde yine arkaya döner. Aynı uygulama yapılır. Evin dışındaki oyunculardan biri ebe'ye görünmeden ebenin sırtına dokunursa (vurursa) tüm esirler serbest kalır. Serbest kalan esirleri ve evin dışındaki oyuncuları kovalayan ebe, kime değerse ebe "o" olur. Değemezse ebeliği devam eder. Eğer ebe, tüm oyuncuları hapse koyarsa oyunu ebe kazanır ve yeniden ebe tesbit edilir. Bu oyun çocuklar usanınca biterdi.

4. Dokuz Taşlı Andrez Oyunu (Dokuz Taş Oyunu)

Bu oyun, adından anlaşılacağı gibi dokuz taşla oynan iki kişilik oyunlardandır.

Oyun, düz bir zemin üzerine içiçe çizilen üç kare üzerinde oynanmaktadır. Bu karelerin aç ve kenar ortaları birleştirilir. Ortaya bir merkez noktası ve yirmidört kesişme noktası olan iç içe üç kare çıkarılır. Oyuncuların farklı şekil veya renkte dokuz adet taş bulunmaktadır. Genellikle, küçük çakıl taşı, alçı taşı, kurumuş (eskimiş) keçi veya koyun gübresi, zeytin çekirdeği, tuğla parçaları ve renkli düğmeler kullanılan oyun elemanlarıydı.

Üzerinde Dokuz Taş Oyunu Oynanan Şekil

Oyunun Oynanışı: Oyun için gerekli taşları hazırladıktan ve şekli çizdikten sonra, oyuna ilk başlayacak kişiyi belirlemek için, iki kişi arasında yazı-tura atılır. Oyuna ilk başlayacak kişi belirlendikten sonra karşılıklı oturularak sıra ile taşlar şeklin kesişme noktalarına konmaya başlanır. Taşlar konarken rakibin üç taşını aynı hizaya konması (yerleştirilmesi) önlemeye çalışılırken, kendi üç taşını bir hizaya koymaya gayret gösterilir. Oyuna bu esaslar ile başlanır. Taş yerleştirme işi bitince oyunun açılışı tamamlanmış olur. İyi bir açılış

yapan oyunu genellikle kazanmış. Oyun sırasında, oyuncuların herhangi birinin taşı, rakip oyuncunun taşları arasında kalmışsa o taş rakip tarafından yenerek oyundan çıkartılır. Böylece rakibin taşları azaltmaya çalışılır. Oyun boyunca bir yandan taş yemeler sürerken, diğer yandan da üç taş aynı hizaya getirtilmeye çalışılır. Oyunu iki taşı kalan kişi kaybeder veya üç taşı aynı hizaya getiren taraf kazanır. Bu oyun zeka geliştirici oyunlardandır. Köy gençleri (kız ve erkek) arasında turnuvalar yapılırdı.

5. Delik Oyunu (Çukur Oyunu, Luko Oyunu)

Genellikle çocuklar arasında oynanan oyunlardandır. Oyunun hazırlık aşamasında önce iki kişi karşılıklı otururlar ve yere iki yumurta büyüklüğünde üçer çukur kazarlardı. Oyuncuların her biri, yirmibir adet biye veya çakıltaşı, zeytin çekirdeği, eskimiş koyun veya keçi gübresi (ne tüter, ne kokar denilen türden) hazırlarlardı. Oyuna ilk başlayacak kişi ise genellikle yazı-tura ile tesbit edilirdi.

Oyunun Oynanışı: Önce her iki oyuncu kazmış olduğu çukurlara yedişer adet taşı koyar. Sonra oyuna ilk başlayacak oyuncu, kendine çukurlardan birinden yedi taşı alır ve istediği herhangi bir çukurdan başlayarak sıra ile her çukura bir taş sayarak atar. En son hangi çukura taş atıldıysa (yedinci taş) o çukurdaki tüm taşlar sayılırdı. Sayım sonucu çıkan netice çift sayı ise taşları atan oyuncu o taşları da ararak bir sonraki çukura yeniden birer birer sayarak sıra ile taş atmaya devam ederdi. Yine son taş attığı çukurdaki taşların

1923 Doğumlu Derviş Kaymakzade

tümü alınarak sayılırdı. Sayım sonucu çıkan netice çift sayı ise taşları atan oyuncu o taşları da ararak bir sonraki çukura yeniden birer birer sayarak sıra ile taş atmaya devam ederdi. Çıkan sonuç tek sayı ise bu sefer taş atma sırası karşıya geçerdı. Karşı taraf sayımda çıkan taşları da ararak bir sonraki çukura birerbirer taş atmaya başlardı. Taş atma esnasında sıra kesinlikle bozulmazdı. Taş atma sonunda sayılan taşların toplamı tek sayı çıkarsa bu sefer taş atma sırası yeniden diğer oyuncuya geçerdı.

Delik (Luko) oyunu, oyuncuların birinin önündeki çukurların içinde (üç çukurunda)

taş kalmayınca sona ererdi. Diğer bir deyişle taşların tümünü kendi kazdığı çukura toplayan oyuncu oyunu kazanırdı. Arkadaşını "yütmüş" olurdu. Bu oyun oynanırken taş atma "yuro yuro yürütülürdü" ve oyuncular birbirlerine "yürüt de görelim bakalım" derlerdi.

6. Pilaka Oyun

Üç-beş kişinin bir araya gelerek oynadığı grup halinde oynanan oyunlardandır. Oyun için gerekli olan tek malzeme yassı (biddağa) çakıl taşıdır. Buna "pilaka" denirdi. Bu taşlar genellikle dere yatağından veya deniz kenarından toplanırdı. Taşların yassı olmasının nedeni; Üst üste dizilebilmesinin kolay oluşundan ve kolay devrilmeyişinden tercih edilirdi. Yassı taşların sayısı oyunda yeralacak oyuncu sayısı kadardı. Her oyuncunun kendine ait bir yassı çakıl taşı vardı. Buna "enek" denirdi.

Oyunun Oynanışı: Oyuna katılacak oyuncular tesbit edildikten sonra, oyuncu sayısı kadar pilaka taşı üst üste dizilirdi. Bu üstüste dizilen taşlardan 8-10 metre uzaklıkta yere bir çizgi çizilirdi. Oyuna başlama sırasını ve ebeyi belirlemek için, bu çizginin gerisinden üstüste dizilmiş taşlara enekler ardarda atılır. Taş yığınının en yakın düşen eneğin sahibi oyuna ilk başlar, en uzak düşen eneğin sahibi ise ebe olurdu. Diğer oyuncular yakınlık derecesine göre oynama sırası elde ederlerdi. Ebenin görevi; yıkılan yassı taşlardan yeni bir kule yapmak ve eneğini alıp atış çizgisine gitmeyen diğer oyuncuları yakalamaya çalışmaktır. Yakalanan

yeni ebe olur, eski ebe oyuna katılır. Oyun sırasında eneği kırılan oyuncu ebe olurdu. Bu oyun çocuklar usanınca biterdi.

MASALLAR

1. MASAL

"Akıl Akıldan Üstündür"

Memleketin birinde saçlı sakalı ağarmış, çok yaşlı bir adam varmış. Bu yaşlı adam kitap okumayı çok severmiş. Soğuk bir kış gecesi bu yaşlı adam ocağının başında oturmuş yine kitap okuyormuş. Dışarıda ayaz her tarafı soğuktan kırıp geçiriyormuş. Böyle bir havada başka bir adam ailesiyle birlikte yolculuk yapıyormuş. Birden katırları hastalanıp ölmüş. Aile bir ovanın ortasında kala kalmış. Tüm aile soğuktan donmak üzereymişler.

Ailenin reisi adam büyük kızına dönerek. Kızım bak demiş. İleride bir ışık görürüm, oradaki evde bir aile var. Git oraya da biraz kömürcük al da, ben de biraz çalı-çırpı toplayım da ısınalım. Bu soğuk geceyi geçirelim, demiş.

Kız, tamam baba diyerek o eve doğru yola çıkar. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra kız eve varır ve kapıyı çalar. Evdeki yaşlı adam içeri girebilir, demiş. Yaşlı adam bu soğuk gecede karşısında kız çocuğunu görünce şaşırarak sormuş. Sen kimsin ya kızım, nereden geliyorsun, demiş. Kız, katırlarının öldüğünü ve ailesi ile ilerideki ovada arabalarının içinde kaldıklarını anlattı. Ancak

üşümek için biraz kömüre ihtiyaçlarının olduğunu söyledi. Yaşlı adam tamam kızım ocak orada al demiş. Demiş ama, kızın yanında kömürü taşımak için bir kap veya maşa görememiş. Yaşlı adam kıza, a kızım demiş. Senin kömürü almana müsaade edecem ama kömürü nereye koyacan, bende artık bir kap falan yok. Bunun üzerine kız; amca sen bana müsaade et, ben alırım demiş.

Yaşlı adam merakla kızın yanan kömürleri nasıl alacağını izlemeye koyulmuş. Kız çocuğu ocağın kenarından maşayı alıp, yanan kömürleri önce karıştırmış sonrada yanan kömürleri yana çekmiş. Ocağın altındaki soğuk küllerden alarak avcuna koymuş. Maşayla sıcak kömürlerden tutarak üç tanesini avcunun içindeki soğuk küllerin üzerine koymuş. Sonrada yaşlı adama teşekkür ederek iyi geceler deyip evden ayrılmış.

Bunun üzerine yaşlı adam sakalını ovuşturarak "bir çok kitap okudum, nerdeyse okumadığım kitap kalmadı. Benim aklım kesmedi böyle birşeyi, 12-13 yaşındaki kız çocuğundan öğrendim..." dedi.

Kaynak : Recep Bayram Ruh

Doğum Tarihi : 1923

Doğum Yeri / İkametgah : Hisarköy

2. MASAL

"Herşey Olacağına Varır "

Zamanın birinde bir köyde, çok varlıklı ve mutlu bir karı-koca yaşarmış. Bu karı-kocanın iki çocuğu varmış. Çocuklarından biri henüz yeni konuşuyormuş, diğeri ise daha konuşamıyormuş. Bu ailenin hayvanları, tarlaları ve yanında çalışan işçileri varmış. Gerek köy halkı, gerekse yanında çalışan insanlar, bu aileyi çok severlermiş.

Bir gece evin reisi adam çok kötü bir rüya görmüş. Rüyasında ak sakallı beyaz saçlı bir ihtiyar evin reisi adama bir soru sormuş. "Senin ailenin başına bir felaket gelecek. Şimdimi isten, yoksa sonra mı? "adamin dili tutulmuş birşey söyleyememiş. Sabah olunca adam uyandıığında çok düşünceliymiş. Karısı adamdaki durgunluğu farketmiş ve sormuş. "Ne oldun da böyle düşüncelisin". Adam karısına birşey söylememiş. İkinci gece aynı rüyayı görmüş. Üçüncü gecede... Karısı artık dayanamayıp "nedir derdin yahu? demiş" kocasına, "neden böyle marazlısın, derdini söylemeyen derman bulamaz" demiş. Adam "vallahi ne değim sana be karıcığım" demiş. Kaç gecedir rüyama ak sakallı beyaz saçlı bir ihtiyar gelir ve bana "ailenin başına bir felaket gelecek, şimdi mi isten, yoksa sonra mı? diye sorar demiş. Karısı düşünmüş taşınmış bunun üzerine kocasına, "bak efendi" demiş. Bu aksakallı adam rüyana başka gece gene gelirse "Şimdik de , gene geçcik, geçinirik" demiş. Gece olunca aksakallı ihtiyar gene gelmiş ve adama yine aynı soruyu sormuş. Adam ona "şimdik"

demiş ve eklemiş genciz de geçiniriz. Ak sakallı beyaz saçlı ihtiyar kaybolmuş.

Ertesi gün adam "şimdik "demenin sıkıntısı ile uyanmış. Çiftlikte herşey yolundaymış. Çobanlar davarı otlatmaya ovaya gittiler, çiftçiler sabanlar ile tarlaları sürmekteydiler. Akşam olunca herkes işini tamamlayıp çiftliğe geri geldi. Aradan birkaç hafta geçti çiftlikte olağan dışı herhangi bir şey olmadı. Yine bir sabah herkes işinin başındayken büyük bir fırtına kopmuş ve hortuma dönüşmüş. Bu hortum adamın bütün koyunlarını, sabanlarını, mahsülünü neyi var neyi yok her şeyi yutmuş. Kurtulan işçiler köye gelip adama çiftlikte olup biten her şeyi sıkıla sıkıla anlatmışlar. Çünkü bu hortum, sadece bu adamın mallarına zarar vermişti. Adam tamam demiş, zaten böyle birşeyi beklerdim. Tüm çalışanların işledikleri günler kadar ve ikramiye ile yövmiyelerini ödemiş ve işler yeniden yoluna girerse tekrar sizleri işe alırım demiş ve helallaşmışlar.

Adam köye dönerek karısına olanı biteni anlatır. Karısından da yükte hafif, pahada ağır ne varsa yanına almasını ve bu gece kimse kendilerini görmeden köyden ayrılacaklarını söyler. Gece olunca aile köyden ayrılır ve bütün gece yürüyerek sabah olunca başka bir köye varırlar.

Köy halkı bu aileyi görünce hemen ilgilenmişler. Anne ve iki çocuk hemen muhtarın evine götürülerek misafir edilirler. Adam ise köyün kahvesinde köyün ileri gelenleri tarafından misafir edilir. Köy muhtarı

adama, "ne iş yaptığını" sormuş. Adamda "her işi yaparım" demiş. Köyün zengini bir ağa, adamı yanında çalıştırmak için işe almış. Aileye de çiftliğinin yanında yatacak yer vermiş. Adam , çiftlikte çalışır karısı da çocuklarını büyütürmüş. Ağa bekarmış ve çamaşırlarını gün aşırı gelen bir kadına para karşılığı yıkattırılmış. Bunu gören adam, ağaya; "efendim demiş, uygunsuz çamaşırlarınızı benim hanım yıkasın ve o kadına verdiğiniz bir kaç kuruşu da biz alalım. Biliyorsunuz evde dört nüfusuz, paraya ihtiyacımız var." demiş. Ağa bunu kabul etmiş. Kadın çamaşırları o kadar temiz yıkayıp, ütülüyor ve kokuluyormuş ki ağa kadının nasıl biri olduğunu merak etmiş ve adamı kıskanmaya başlamış. Bir akşam ağa adamı yanına alarak kahveye götürür. Birlikte birşeyler içtikten sonra ağa işi olduğu için bir yere gitmesi gerektiğini adama söyleyerek onun da burada kalmasını ister. Ağa hemen atına atlayıp adamın evine gider.

Çocukları kerevet ağacına bağlayıp kadını zorunan ata bindirerek kaçıtır. Kerevet ağacına bağlı olan çocuklar ağlaya ağlaya uyuva kalırlar. Kahvede bekleyen adam ağanın işinin uzadığını düşünerek beklemekteydi. Kahve kapanınca adam evine gider. Bahçede çocuklarının ağaca bağlı olduğunu ve etrafta karısının olmadığını görünce çocuklarını çözerek uyandırır. Olanı biteni adam büyük çocuğundan öğrenir. Adam durumu gidip ağaya anlatmak istemiş, ancak ağayı bulamayınca ve eşyalarının toplandığını da görünce karısını ağanın kaçırması olduğunu anlar. Bunun üzerine

adam çocuklarını alarak başka bir köye gitmek için o köyden ayrılır. Gittikleri yönde önlere bir dere çıkar. Adam çocuklarını karşıya geçirmek için kucağına alır ve suya girer. Derenin ortasına geldiğinde adamın ayağı kayar ve çocuklarını suya düşürür. Suyun akıntısıyla sürüklenen çocuklarını kurtarmaya çalışan adam, kendini kıyıya zor atar. Adam iki çocuğunu da kaybetmenin üzüntüsü ile bir süre dereyi arar ancak bulamaz. Adam, belki birgün çocuklarını alan dere geri verir düşüncesi ile dere kıyısına yakın bir yere yerleşir.

Akıntıya kapılan çocuklar biraz ilerideki iki balıkçının balık ağlarına takılırlar ve kurtulurlar. Balıkçıların hiç çocukları olmadığı için Tanrı dualarını kabul edip, bu çocukları kendilerine yolladığına inanırlar. Çocukları alıp ailelerine götürürler, aradan uzun zaman geçer, çocuklar büyür fakat birbirlerini tanımazlar. Büyük oğlan her şeyi hatırlar ama kardeşinin nerede olduğunu bilmez.

Çocukların annesini kaçıran ağa, uzun süre kadını dağda saklar. Kadına nikah kıymak için ikna ettikten sonra en yakın köye gider. Ancak köy muhtarının ani ölümü nedeniyle nikah işlemleri yarım kalır. Ağaya, yeni muhtarın seçilmesinden sonra nikah kıyılacağı kendisine bildirilir.

O köyün geleneklerine göre yapılan muhtarlık seçimlerinde, bütün köy halkı köy meydanında toplanır, sonra bir güvercin serbest bırakılırdı. Güvercin kimin omzuna konarsa o şahıs yeni muhtar olurdu. Bu

amaçla tüm köy halkı köy meydanında toplandı. Kafes içerisindeki güvercin serbest bırakıldı. Ancak güvercin kimsenin başına konmadan meydan üzerinde tur atmaya başlar. Köyün ileri gelenleri meydana gelmeyen birilerinin olduğunu söylerler. Yapılan kısa süreli araştırmada meydana gelmeyen, köye göçebe gelip yerleşen, kimseye karışmayan kendi halinde yoksul ve kimsesiz bir adamın olduğunu öğrenirler. Bunun üzerine bu adamın da meydana gelmesinin gerektiği, yoksulluk ve kimsesizliğin muhtarlık seçimi için olumsuz bir unsur olmadığı belirtilir. Yoksul adam meydanlığa getirilir. Güvercin tekrar serbest bırakılır. Kalabalığın üzerinde iki üç tur attıktan sonra yoksul adamın omzuna konar. Bunun üzerine yoksul adam gelenekler gereği köy muhtarı ilan edilir. Hemen yoksul adama yeni kıyafetler ve ev verilir. Kısa sürede danışmanları tarafından eğitilir.

Bir müddet sonra köyde muhtarlık seçimlerinin bittiğini öğrenen ağa, kaçırdığı kadına nikah kıymak için köye yeniden gider. Köy muhtarının huzuruna çıkar ve sevdiği kadın ile nikahının kıyılmasını ister. Aradan zaman geçtiği ve ikisinin de kötü bir hayat sürdürdükleri için birbirlerini tanıyamazlar. Muhtar, “gel konuşalım, soracağım soruları cevapla sonra nikahlanacağın kadını getir, nikahınızı kıyayım” der. Ağa, “olmaz” der ve ekler “karım olacak kadın derenin karşı kıyısında ovada çadır içinde yalnız başına beni bekler, burada çok kalamam hava kararıyor” der. Bunun üzerine muhtar iki muhafız çağırır ve “bu adam ile benim

konusacağım şeyler var, siz gidin karısı olacak kadına göz kulak olun, kesinlikle de uyumayın, uyursanız cezanız çok büyük olur” der. İki muhafız giderler kadının kaldığı çadırı bulurlar ve durumu kadına anlatırlar. Gece olunca muhafızlar uyumamak için çadırın rüzgar kesme tarafında oturarak birbirleriyle dertleşmeye başlarlar. Bu konuşmaları kadın da çadırın içinden duyar ve bu muhafızların çocukları olduğunu anlar. Çadırdan çıkıp muhafızlara “konuştuklarınızı duydum siz İkiniz kardeşiniz ve ben de sizin öz be öz annenizim” diyerek büyük oğlunun hatırlayamadığı kısımları da tamamlar. Muhafızları çadırın içine çağırarak başından geçenleri anlatır. Muhafızlar annelerinin dizlerinde uyuya kalırlar.

Sabah olunca ağa kaçırıldığı kadına nikah kıymak için çadıra geri gelir. Ancak evleneceği kadının dizleri üzerinde muhafızları görünce sınırdan küplere biner ve hemen köye dönerek gördüklerini muhtara anlatır. Muhtar “hepsini yakalayıp buraya getirin” diye emir verir. Kısa bir süre sonra muhafızlar ve kadın muhtarın huzuruna çıkartılırlar. İki taraf da çadırın çevresinde olanı biteni muhtara anlatırlar. Bunun üzerine muhtar ağa ya dönerek “sen bu kadınla nasıl tanıştın nerde buldun” diye sorar. Ağa olanı biteni tüm gerçekliğiyle anlatır. Muhtar ağaya, “senin bu yaptığının cezası idamdır” der. Kadına döner ve “ben şimdi muhtarım seni kendime karım olarak alamam, çünkü sen yıllarca bu adamla beraber yaşadın” der.

Kadın “bu adamla yıllardır bereber yaşadım doğrudur, ama eli elime değmedi” der. “Bıraktığın gibi temiz olduğumu sana isbat etmek için kaynar kazanın içine girip çıkacam, eğer temizisem yanmam” demiş. Bunun üzerine bir kazan su kaynatılır. Önce kadın sonra da ağa bu kaynar suyun içine girer ve çıkarlar. İkisi de yanmadığı için kadının söyledikleri doğru anlaşılır.

Böylece muhtar karısını kucaklayarak “dertlerimiz bitti, felaket gitti, yeniden bir araya geldik” der. Ağa cezasını çeker. Muhtar, karısı ve çocuklarıyla hayatlarının sonuna kadar mutlu bir hayat sürer...

Kaynak : Recep Bayram Ruh
Doğum Tarihi : 1923

Doğum Yeri / İkametgah : Hisarköy

Eski bir Hisarköy Evi

HALKBİLİMİNDE “FUTBOL KÜLTÜRÜ”

Özkan YIKICI

Kavramlar kullanılırken kendi anlamlarını taşıyan içerikleri vardır. Bu içerikler onların anlamını, rolünü ifade etmektedir. Ancak kullanırken veya anlam olarak bir yere konulursa o zaman anlamının birçok yöne kayması gayet doğal olmaktadır. Özellikle halk düzeyinde bazen öylesine anlamlar alır ki analılması mümkün değildir.

Halk değerlerinde sosyal bir kural vardır. Herhangi bir kuram eğer boşluklar varsa onların yerindeki rolü de doldurmaya yönelir. Örneğin demokratik sosyal örgütlenmeler olmaması sonucu onların yerine dini ırkçı yapılar, mafya türü örgütler doldurur.

Bazı değerlerse psikolojik ve moral ölçüt eksiklikleri nedeniyle alanlarını değişkenliklerde oynar. Başarının olmadığı, baskının

yoğun olarak kurumsallaştığı, bilgisizliğin prim yaptığı ve daha nice sosyal olumsuzluklar nedeniyle kitlesel bir sevinç paylaşımı aranır. Böylelikle en küçük olumlu bir olgu sanki sosyal bir dönüşüm gibi kutsanır. Dahası bazen olmayan bir olumlu ortamda bireysel kimlikler bile gurupsal sosyal bir sığıntı morali olur, özellikle din, tutulan takım, etnik kimlik gibi değerler moral olur.

Boşluklar ve yetersizlikler hayatta insani olan değerlerin daha bir önüne çıkarak abartılı bir şekilde doldurulur. Sonuçta anlamı ve içeriği belli olan imgeler kuramından çıkıp halk kimliği ölçeceğine gelir, bunlar ayrıca ulusal değer yapılır ki kuram genel değeri üzerinde bir rol almış olmaktadır.

Halk kültüründe kavrayışta gelişme konumu ile kitlesel psikolojik etkiler önemlidir.

Gelişemeyen nice olgular yerine başkaları geçer. Bunlar çoğu zaman var olanlarla boşlukların doldurulmasıdır. Elbette doldurmak için de kitlelerin de o yönde bütünleşmesi ve o değerde birliktelik sağlaması gerekir, bir anlamda kitlesel kültürleşme olması gerekir.

Konumuz futbol ve halk kültürü. Basit bir gözle bakarsanız bir spor dalı olan kuramla yaşayan bir halk olguları. Futbol ise genelde tanımlanırken bir topla ayakla oynanan bir spor dalı. Spor ise insanın bedenlen rahatlamak için yaptığı bir uğraş alanıdır. Maaşef futbolda bu alanlardan sadece biri olmaktadır.

Günümüzde baktığımızda futbol direk katılımcılarla dar bir kesimce yapılırken, sosyal etkileri oldukça fazla olduğu görülmektedir. Katılımcılar dışında seyredenlerden tutun konuya ticari yaklaşanlara, ulusal kimlik koyalardan sektör görenlerden sektöre kazancı gözüyle bakanlara dek oldukça etkili olduğu ortada.

Futbol oynayanlar yanında grupsal kimlikle takım tutanlar, sembollere para dökenler, şans oyunları organizeleri, endüstrileşme yapısı, iletişim medyanındaki rollerin biçilmesi ve daha nice yapısal konular ister istemez bize futbolu sadece spor yapılan bir alan olarak görmemizi engellemektedir. Üstelik zaman zaman siyasetçilerin açık açık futbolu bir egemenlik aracı olarak kitleleri uyutma aracı gördüklerini de söylemeleri bize konuyu kültürel açıdan değerlendirmeye itmektedir.

Etrafınıza şöyle bir bakın. Medyaı, özellikle görsel kültür araçları bir inceleyin. Göreceksiniz, oynamadıkları halde futbol ile ilgilenen birçok kesim bulacaksınız. Tutulan

takımlar, şans oyunları ile kazanma aracı, medyalarda sıkça dedikodulardan milli nutuklara varan bir alanda futbolu bulursunuz. Grup davranışı, kazanma arayışı, deşarj olma alanı konuşulabilinir tehlikesiz konu olarak hep sporla alakasız nice değerlendirmeleri bulmanız kolaydır.

Futbol günümüzde kitlelere oynamadan da çeşitli yönlerle etkili oluyor. Burada iş artık spor yapmaktan çıkmıştır. Geniş bir alanda kendini hissettiriyor. Oynayan 22 kişi ile alınan sonuç değerlidir futbol. O kitleseli, ticarisi, siyasal uyutmasıyla tamamen spor içeriğini çoktan aşmıştır.

Futbol spor yapanlarca oynanan bir oyun olup oyuna kitlesel katılımın sınırlı olduğu bir yerdur. Bu nedenle kitlesel yönü yapanlarda değerlidir.

Futbol oynanırken seyredenler vardır. Bunlar sonuçta oynayanlardan birbirine taraf oldukları için seyircide bir grup kültürü oluşur. Seyretme ve tuttıkları takımın başarısını isterler. Ancak özellikle krizlerde, baskı dönemlerinde, duyguları ifade edememe kurallarında seyredenlerde grup kültürü yanında kitlesel öfke duygularını da dökme yeri olur. Deşarj olma öfkeyle ifadeler küfürler ve saire doğal bir davranış olunur. Futbolu bir spordan grupsal bir başarıya taşımaksa sporun kardeşliği bedensel rahatlama ve moral arayışı konumuna gelir.

Futbol oyunu spor ifadesiyle açıklansa da kitlesel gidişatı öyle değerlidir. Katılmayıp seyredenler yöresel imge değeri, takımsal başarı, ulusal büyüklük gibi değerlendirmelerle yaklaşıldığı için değerli

fonksiyonları da olmaktadır. Yönetenler hem siyasetlerini hem de başarısızlıklarını örtmek için kitlesel afyon olarak bu dalı kullanmaktadır. Siyasal seçeneğin oluşmadığı durumlarda kitlesel boşalma, seyretme alanı stadyumlar, medyalar, tartışmalarla düşünceler o yöne yoğunlaşmaktadır. Varsın karşıtlar birbirine küfür etsin kavgalar çıksın. Sonra da sporun kardeşliği ile uğraşalım duralım.

Buraya kadar anlattıklarımızı toparlayacak olursak, futbol oynanışı itibarıyla kitlesel bir olgu değildir. Sadece takımlar nedeniyle bir grupçu niteliği vardır. Kitleleşmeyi yaratan oyuna katılmadan seyredenlerin konumudur. İnsanlar tuttıkları takım sayesinde bir ortak kitle grubu kültürü oluşturur. Takımları için sevinirler, üzülürler. Bu ortak bir davranış ortamı yaratır. Ancak günümüzde seyredenlerin futbol kültürüne takımçılıktan öte unsurlar eklendi. Yaşanan sosyal olaylar veya var olan birçok toplumsal değer boşlukları hep bu alana kaydırıldı. Deşarj olma, yerel ulusal sorunlar karşısında çaresizlikle kimliksel moral değerler hep futbola kaydırıldı. Kitleler -seyirciler- kitlesel küfür, bağırma, kavgalar, öfkeler ve daha nice davranışlar değişik duyguların bastırılması veya bilinçsizce kendi başarısızlıklarını sahadakilere çıkartmaktır.

Kısaca futbol bir spor dalı iken kitlesel seyircileşme ile sosyal birçok zaafi olumsuzca yansıtan bir halk kültürü de yarattı. Öyle ki ulusal kimlikten başarıya, moral değerden bilgisizliğe dek bir geniş alan sentezi oluşturdu.

Futbol spor alanından ticarî yöne de kaydı. Spor yapanlar onu bedensel ihtiyaçtan çıkarıp kazançlı bir mesleğe dönüştü. Seyredenler de

para karşılığı olaya girmektedirler. Kulüpler oluşturulup büyük paralarla oynamaktadırlar. Bir bilim adamından fazla astronomik rakamlar kazanmaktadırlar. Ortalama milli gelir üzeri kazançlar olmaktadır.

Artık futbol bir endüstri alanı oldu. Grupsal bağlılık sonucu çıkarılan ürünler pazarlanarak belirli kesimler kazanmaktadır. Takım renkleri veya imgeler satılmaktadır. Spor malzemeleri piyasası oldukça yoğun olmaktadır.

İletişim medyaları kitleleri bağımlı kılmak için reklâmdan canlı yayına oldukça etkili bir destek sağladı. Maç yayınları ile görsel kitlesel bağımlılıkla oldukça önemli kaynak oluşturdu. Tabii reklâmları ve izlemek için alınan paraları ve yayın hakkı için yapılan pazarlıkları da unutmayalım. Unutmayalım ki tüm kitlesel katılımı destekle bu endüstriye oldukça faydalı olunuyor. Öyle ki giderek maçlar ulusal bir imge olurken, yaşanan ekonomik yıkımlarla ilgilil yayınlar ilgi görmüyor.

Yaratılan moral, kitlesel, psikoloji sonuçta etkin olarak katılmadan, kazanmadan başkasının sırtından pay çıkarmayı yarattı. Duyulan öfke ile kendinizi değil başkasının konumunu sorgularsınız. Yaratılan kitlesel katılımçılıkla da sunulan yayından takım sembollerime dek kaynak aktarmaktadır. Konu artık yeter ki takım başarılı olsun da biz de en büyük olalım.

Futbolcu artık bir sporcu değil, kitlelerin moral değeri, kazanan başarının imgesi, öfkenin kusulduğu bir sembol olup çok yönlü konuşulan adam olunur. Ulusal başarının bayrağı olur gol atarsa, kaçırırsa hainden

başlayarak küfürleri alır. Dahası kazancıyla yaşamıyla oynadığı oyunla sporculuktan kitlelerin tabusu gibi olup her türlü iltifata açık olmaktadır. Bu da futbolcuyu oldukça değişik değerlere taşır. Kitlesele kimlikler, ticari kesimlerin ürünü pazarlarda kazanç kaynağı futbolu spor dışında bir yere taşımıştır.

Futbolun bir de sosyal psikolojik kültürleşmesi vardır. İnsan bireyden başlayarak başkası üzerine değer kurar. Başarıyı kendinde değil başkasında arar. Onun kazanması ile sevinir, kaybetmesine ise üzüldür. Bir nevi başkası kanalıyla kendine moral değeri yaratır.

Kendinin ulaşamadığı, yapamadığı ve sonuçta başarı tadamadığı nice sevince hasrettir. Bunun açlığı içinde en azından tuttuğu takımın başarısı kendi oynamasa da sonuçta bir taraftar olarak bir başarı yaşama zemini yaratmaktadır. Acı olan çoğu siyasal kesimlerde bu değerleri kullanarak siyasal olarak yaklaşamadıkları insanlara futbolu kullanarak taraftar kanalıyla açılım yapmalarıdır. Kulüplere yardımlar veya başka yollarla ilişki kurarak bireyin duygusal yapısını kullanmaktadır.

Futbol psikolojik olarak stadyumlarda toplanan kitlelere kızgınlıklarını, acılarını, açmazlıklarını, bunalımlarını, coşkularını, sevinmelerini boşaltacak bir arena olmaktadır. Bağırarak, küfrederek, sevinerek, en büyük olarak bir izleyici olarak patlamaktadır. Ezilen geri kalmışlık alınan bir galibiyetle boşalan bir nehre dönmektedir. Bağırarak sanki ezilmişlikle alınan başarı bağırmayla dışa vuruluyor. Açlığı duyulan başarı atılan birkaç

golle alınmış gibi deşarjla dışa vuruluyor.

Psikolojik olarak futbolun imgesi spordan çoktan aşip gitti. Katılmayıp seyredenini veya izleyenini o andaki duygusal konumu çok önemlidir. Sahadaki sporcu oynayan insandan çıkıp milli simge, özlenen başarı, iş yerindeki öfke, bastırılan duyguların açığa vurulan imge veya çaresizliğin, söylenemeyenlerin başka bir şekilde sahaya söyler gibi söylenmesidir. Bu nedenle futbol eleştirilirken özellikle yarattığı kitlesele psikolojik normlar vurgulanmaktadır.

Kısaca futbolun duygusal olarak oynanan kurallardan çok öteye, seyreden ve izler görünen yoğun kitlelerin beklentileri çok yönlüdür. Spora katılırken kendi beklentileri, başarı değerleri ve yaşam biçimlerini de katılmaktadırlar. Böylelikle spora katılmadan izlerken kural dışı birçok dokuyu bu alana taşırlar.

Sonuçta psikolojik etkenler kitlelerde söylemlerden, kavgalardan, sevinirken çıldırmaya, üzüldürken yıkılmaya varan nice olayları yaratırlar. Öfke ile sevinci bilinçsizce aynı anda başka olguları da katarak dışa vururlar. Çok çeşitli duygularla sahada birlikte olma zemini patlar.

Futbolun kitleseleşmesi sonucu çeşitli kesimlerin de bu alana girip kendi değerleriyle yoğunmalarını getirdi. Son zamanda çeşitlenen bu gibi anlayışların en açığı şans oyunları olmaktadır. Kitlelerin ilgisi ile kazandırma eğilimi sonucu, futbolda çeşitli şans oyunlarını artırdı. Hatta devletler ve büyük şirketler bu alandaki pastaya hücum ettiler.

Tutulan takım ve ilgi, başarı için kazanma duyguları ile örtününce futbolda şans oyunu

kültürü de yaygınlaştı. İşin bilinci bu süreçte futbola ilgi duymayan ancak kazanmak isteyen kesimlerin de bu alana çekilmesidir. Böylelikle kitlesel alan oldukça geliştirildi. Kazanma umudu ve bir anda zengin olalım, kolaycılığı bırakın yerelliği dünya düzeyindeki takımlarla bile oynanan şans oyunlarını evimize taşıdı.

Şans oyunlarının bir de söylenmeyen değer gücü, kazanma öncülüğü nedeniyle doğal kazanmayı düşünmeyi dahi engellemesidir. Daha fazla denenerek olabileceği değil fazla alabilme eğilimini de dürtülemektedir. Bu da doğru düşünme yerine büyük kazanmak eğilimini artırır. Tabii futbolda zaman zaman olan sürprizlerle beslenen çok az olasılık nedeniyle kazanılan büyüklük doğru düşünmeyi engeller. Çünkü yüz kez kaybolan yerine arada bir kazanılan öne çıkarılır. Amaç büyük kazanmakta olduğuna göre konu tamamdır.

Bugün sadece yerel değil genel dünya futbolu için durmadan konuşulan ve şans oyunları oynanan bir dönemdeyiz. En basit kuralı dahi bilmeyenler konuşuyor oynuyorlar. Televizyonlarına para karşılığı maç görmeyi satın alıyorlar. Peki bunlar size futbol spordur ve tanımı da bedeni rahatlatmak veya geliştirmek için yapılan bir hareketler bütünüdür deseler inanır mısınız? O zaman futbolu konuşup şans oyunu oynayanların kaç kurallarını biliyor ve bu sürece katılıyor? Futbolun kitleselleşen değerlerle oynayışının çelişkisi sonucunda yukarıda saydığımız koşulların sonucunda bir kültür ortaya çıkar. Oyuna katılmayanların etkisiyle oluşan bir kitlesel kültür.

Ülkemizde futbolun dolduramama yetersizliği nedeniyle oluşan kültür ise daha bir çarpık. Futbolla yoğunlaşan insanlar seyir etme oyun oynama düzeyinde yerel futbolu bir yana atarak birçok dünya ülkesi maçlarına yöneldi. Kültürel yoğun boşlukla avanta kazanma ile krizlerin sentezi sonucu futbol kimine göre ilaç, bazılarına göre de afyon oldu. Maç görmek için alınan kablolu yayınlar, oynanan çeşitli oyunlar, birçok ülke takımının taraftarı görünme ve en önemlisi en can alıcı konuları bilmek dahi istenmezken durmadan soyut olarak şu futbol takımı ile oyuncusunun konuşulması ilginç bir kültür yarattı.

Diyaloglar, tartışmalar ve ortak değerli unsurlar futbolda yakalandı. Bahisler kavgalar küsmeler dalga geçmeler oluştu. Bir dünya yarattı kısaca futbol istemeden diğer spor alanlarından farklı olarak. Diğer alanlarda katılımlar öncüyken futbolda katılmayanların etkisiyle bir dünya kuruldu.

Bu kültür pek söylenmek istemeyen bazı olgular üretti. Zemini ve değerleri kullanarak sektörleşip kazanç sağlama, böylelikle tutulma grubuna ticari kök de eklendi. Bir tarafta grupsal, kimliksel sosyal boşluğu takım tutmakla kapatma değeri öne çıkarken diğer yandan da bu kültürü kullanarak pazarlaştıran ticari piyasa işletilmektedir. Takım sembolleri, futbol malzemeleri, tesisler, stadyumlar, reklâmlı gösterişler ve maçı para ile izleme kuralları, bunlardan sadece birkaçıdır.

Sayılan bu özellikler öncelikle kitlesel ilgi ile ticari amacın bütünselleşmesini sağladı. Siyasal kesimler bu ortamı kullanarak sorunlardan kaçışı teşvik ederler. Ne kadar

konusulsa kavgalar yapılsa da hep kafalara kazdıkları spor siyaset dışıdır imajıyla kendi siyasal kurtuluşlarını da sağlarlar. Düşünsel olarak takımlar sorgulanıp moral kaynağı olması sistem için ilaştır. Seyretmekle geniş bir boşluğu doldurmak ise sosyal bir dinamizmden çok statik bir durağanlık yaratır. Oluşan değerlerse bir takım oyunu seyretme kurallarına göre olduğu için sonuçta her bakışta başkasından bekleme yaratır. Farkında olmadan kitleler deşarj olurken hep başkasına göre değer vermeyi kabullenirler.

Futbol kültürü böylesine geniş koşullara yayılırken ilginç değerler de yaratır. Takımları öylesine konuma taşırlar ki, sanki ulusal bir imgeden söz edilir. Atılan bir gol sanki ulusal bir başarı veya felaket kadar değer verilir. Sporcu öylesine kılıklara sokulur ki başarı, ulusal, tabu olan bir kişiliğe sokulur, bu durum futbolcunun yaşamı ve bilincini çok aşan bir rol olmaktadır.

Kişinin hayatı kadar reklâmlardan siyasal söyleme dek spor dışı olaylar da kullanılarak onu yeni ortamın aracı haline getirmektedir.

Yukarda belirtilen dengesiz her yöne açılıma açık konumlar olumsuzlukların sığıntısını da yaratır. Seyirci tuttuğu takımın mafyalaşmasını, kara par ile oynamasını bilmeden sırf takımı diye bu olumsuzlukları savunması noktasına gelir. Ona göre ölümüne kadar takımcı olup başarıları açığı gideren yerdir. Olumsuzluklar hep karşı tarafın oyunudur. Söylense de alışılan takım anlayışı sonucu kötü ve oluşan kriterler önemsizdir. Bu nedenle birçok yerde kara paralı kulüplere tavır almak zordur. Oluşan takımcılık önemli bir engeldir. Birçok olumsuzluklar zemin olarak

futbolu kullanmaktadır oluşan ilişkiler nedeniyle.

Futboldaki taraf kültürü sonucu sızan kirlilikler hep göz ardı edilip hep futbol denmektedir. Hatta kara karanlık nice imge futbol zemininde doğal bir kuralmış gibi kabul görür.

Milli üstünlükle beraber nice imge futbol zemininde doğal bir kuralmış gibi kabul görür.

Milli üstünlük diye ırkçılığın sloganlaşması ve sahalarda sembollerinin kullanılması çokça olağanlaşan bir durum. Hatta ırkçılığa karşı gibi duranlar dahi sahada kitlesel akışkanlık içinde karşıta ırkçı söylemlerle küfür ederek doğal bir davranış gibi davranmaktadır.

Daha basitçi küfretmelerin yanlısına rağmen sahada veya televizyonda seyredirken aşırı reaksiyonla söylemek normal oldu.

Ülkemizde acayip gelişme, seyredilenden oynanan şans oyununa dek futbolda yabancı takımlar düzeyinde olmasıdır. Bu nedenle duyulmamış bir ülke kulübü dahi şans için tahminde medet umulmaktadır. Halbuki yerel takımlar onca oyuna rağmen yer almazlar takım oyunlarında. Bu da bizdeki yoğun futbol kültürünün yabancılaşan diğer konumu olmaktadır.

Futbolun kiteselleşmedeki moral değerle kazanım elde etme takımcılığı sonuçta çok basit sosyal yanlışları da yaratır. Tabu olan bir sporcu ırkçı konuşsa da sırf takımınız olduğu için görüşünü dinler ve kabul edersiniz. İrkçılığa karşı olmanızı onu savunan başarı imgeniz nedeniyle unutursunuz.

Maç seyredirken çoğu zaman takımınız aleyhine verilen karara bağırırsınız. Düşünsel

olarak kararı sorgulamak değil takımçılık moral bakışı öncüdür. Böylelikle futbol kitleselliğini diğer değerlerin önüne geçer.

Futbol olayından ortaya çıkan kültürel durum, konunun spor yapmaktan öteye bir kitlesel norma dönüşmesidir. Spor yapmadan oluşan kitlesellik giderek olguyu kullanarak değişik yönleriyle değerleri üretmektedir. Artık spor olgularıyla değil seyreden ve başka nedenlerle katılanların oluşturduğu bir kültür karşımıza çıkar. Bu durum katılımı değil daha çok taraftar veya başka nedenlerle dolaylı bir değerler oluşumu olduğu için ne spor ne de sosyal dinamizmi olmayan bir olgu yaratır.

Katılımcılar genelde işe spordan çok bir taraftarlıkla başlar. Birey taraftar olur. Takım tutma sadece ilgi olmaktan çıkar. Başkasına göre kazanma kaybetme oluşur. Giderek taraftar grupçuluğu oluşur. Doğal gibi görünen bu tutum daha ilk aşamadan spor dışı bir olay olur. Çünkü yapılan nice spor katılarak oluşurken burada seyirci olunur. Yüzme, yürüyüş ve daha nice spora kitlesel katılım değil seyretme oluyor.

Tehlikeli olan düşünsel yetersizlik sonucu da takım tutma kavramı giderek sosyal alana da yansımalarıdır. Böylelikle takım tutar gibi parti tutarak siyasette de aynı kurallarla yaklaşım hayatın doğrusunu görmemeyi oluşturur.

Birey grup kültürünü taşıyarak siyasal bakışa, kimlik boşluğunu da doldurmaya yönelir. Katılımla oluşacak nice kuruma seyirci ve takım ruhu ile yaklaşır. Maç yoluyla büyüme gibi çok yanlış kurallar alışır. Kısaca futbolun tarafı sonuçta sosyal muhafazakarlığa ulusal

kimliğe gidiyorsa o zaman afyon olur ve sosyal gelişimde bir kültür oluşturur. Buna çok dikkat etmek gerekir.

Birey bir de seyrederken bastırıldığı duyguları duydukları nice duyguları da aksatarak değişik normlarda sahada kitlesel davranışlarla da yansıtır. Seyirle davranışın altında nice bastırılan duygularda yansıyarak kitlesel değişik yerde oluşur. Bir anlamda deşarj boşluk kurallarını da işleterek seyredenlere bir moral yeri oluyor futbol.

Sonuçta bu iş öyle bir yere gelir ki spor yapmak bir yana kitlesel seyirde veya başka kanallarla oluşan katılım sosyal boşlukları, moral değerlerini de içine alarak acayip bir davranışlarla kitlesel bir kültür oluşturur. Bu hem sosyal uzaklaşma hem de değişim dinamiklerine bakmamayı yaratır. Böylelikle birçok siyaset bu alana kendini korumak için yatırım yapmaktadır.

Unutmadan bir önemli noktayı daha belirtelim. Futbol seyirciliği eğer takım tutmanın ötesine, fanatizm ve muhafazakarlığa ulaşırsa önemli gerici görüşlerin de alanı olur. Takımı kutsalca tutup bağlanırsanız, öncelikle bir takımın yanlış eğilimlerini de sıfı tuttuğunuz takım olduğu için savunursunuz. Doğru basit bir kuralı sıfı takım olduğu için unutursunuz. Hele bilinç düzeyi düşük ve takımı da önemli bir moral değeriniz olursa kulüp adına her türlü yanlışları açkınsınız.

Kara para olsa da sıfı takımınız oyuncu alacak diye desteklersiniz. Futbolu ulusal başarıya çıkardığınız için de normal hayatta

kabul etmediğiniz ırkçılığı bu kesimde kolayca kabullenirsiniz. Maç seyrederken ırkçı sloganları deşarjla atarken karşınızdakine hakaret edersiniz. İrkçi imgeleri kolaylıkla kullanırsınız. Böylelikle ırkçı siyasal zemine de katılırsınız.

Yukarıdaki basit verileri düşünün. Türkiye’de “vur vur inlesin” veya “duy sesimizi” sloganlarının sahadaki gamalı haçlarla üstün ırkı maçlarda aramalarını hep yaşarız. Sosyal sorunlarda destek bulamayan bu güçler sahalarda büyüklük adına kitlelere sembollerini, sloganlarını kabullendirmektedirler.

Başarısız siyasilerinde futbola yönlendirmelerle uğraştıkları da artık inkar edilmez bir gerçektir. Futbolla uyutma, diktatörlerin önemli bir yeridir. Sanki futbol başarısı kendilerinin de kazancı gibi insanlara sunulup hem şirin görünüyorlar, hem de insanları sosyal sorunlardan uzaklaştırıp rahat nefes almaktadırlar. Bu da tekrar tekrar vurguladığımız futbolun katılmadan seyirci değerinin sonuçta yarattığı önemli eksikliklerdir.

Yukarıda anlatılanlar önemli bir yanlışı yaratmasın. Ben de zaman boşluğunda futbolu izler ve bir takım tutarım. Dahası çoğu fanatikten bilgi olarak daha iyi konumdayım. Futbolun kurallarından tutun takımlardaki birçok değişimi de bilirim. Fakat takip ettiğim konunun spor olup seyretme konumunda olduğumu da bilirim. Seyrederek zevk alma aşamasındayken bilmekle de yetinirim.

Futbol oynamadığım ancak seyrederek bilen ve takım tutmayı da bir grup kimliği

üstüne çıkarmam. Yenmeyi üstün ırka, yenilmeyi de dünyanın sonu görmem. Sevinmeyi çılgına, yenilirden de öfkeye dönüştürmem. Sosyal dengelerimi bireysel boyutta dengelerim. Futbol seyretme ile başarıları birbirine karıştırmam. Sahadaki olayları veya sosyal sorunları futbol seyirciliğine taşımam.

Kısaca futbola spor olarak katılmadan seyrettiğim için olaya seyirci takım taraftarı olarak yaklaşırım. Ne ezilen ulusal kimlik boşluğu olgusu, ne de sosyal gerçeklerden kaçış olarak yaklaşmaktayım. Bu nedenle spor kültürü ile katılmadan oluşan seyirci farkını da koyarım. Onun için canavarlaşan kiteselliği şöyle bir incelesinler.

Yukarıda da değindiğim gibi, ülkemizde, köylerde dahi olmasına rağmen futbolla içsel olarak yöneliş azdır. Buna karşın yoğun bir futbol konuşmaları ve görsel seyretmeler vardır. Bir yanda geri kalmış ancak siyasal miktarda çok futbol örgütü, diğer yanda yoğun yabancı takımlarla ilgilenen ve taraftarlıktan şans oyunlarına uzanan bir yoğun kitle potansiyel. Bu kendi iç çelişkileri ile çok yönlü oluşan bir futbol kültürü yarattı katılmadan izleyerek. Takım tutmak, kazanmak, şöylesine ilgilenmek ve sosyal boşlukları doldurmak veya deşarj olmak gibi etmenlerle sentezleşir. Özellikle siyasal konumdan kaçışla en rahat ilişkinin de kurulması bireylere daha rahat konuşarak ortak grup oluşturma rahatlığı getirdi. Siyasal risk olmaması ve bazı ortak eğilimler, istemeden, bilmeden kişiyi bu alana çeşitli kurallarla çeker. Bazısı takım arayışı, kimisi de kazanmak için bu kesime katılır. Ancak duyulan moral duygu boşluğu sonucu

ile kazanan takım karşısında psikolojik patlama oldukça abartılı olmaktadır. Sosyal sorunlarda duyulmayan çıkışlar bu galibiyetle oldukça fazla dışa vurmaktadır. Bu da ülkemizdeki çarpık sosyal gelişimle bilinç ve örgütsel düzeyi yansıtılmaktadır.

Kavramamız gereken, oluşan birçok boşluğun futbola yönelişi hızlandırdığıdır. Grupsal oluşumların yetersizliği ve yabancılaşma olması, sosyal etiklerin sivil açılımsızlık nedeniyle örgütsel düşüncelerde olmamaları, siyasal baskı ve psikolojik korku duyguları, ekonomik krizlerde çaresizlikle kolay kazanma eğilimleri insanları riske girmeden grup olacakları kültür arayışına attı. İşte futbol böylece bir ortamda katılmadan kitlesel bir rolü doldurdu. Öyle doldurdu ki birçok sosyal gelişime de engeller üreten bir aşamaya geldi.

İnsanlara katılmadan seyretme ve kendi çözümünü aramadan izleyerek konuşma futbola yaratıldı. Yaşadıklarının konuşması riski yerine yaşamadan başkası kazansın da sevin sin olgusu daha rahat ama afyon olmaktadır. Bu da sosyal çağdaşıktaki katılım kültürü değil geri kalmışlığın seyret ve taraf olarak kazanandan fazla sen sevinerek moral bul değeri demektir.

Başkası için sevinme ve kahrolma kendinin sorunlarını düşünmeme, hele de bunun futbol gibi sosyal gelişime ile ilgisi olmayan bir alanda oluşması önemli bir yapısal hastalık olmaktadır. Bu futbolu tabulaştırıp başarının aynasını gole

indirirken bir oyuncu da ilah olup durmadan konuşulur. Hem de önemli bir sorundan krizden buluştan çok daha fazla.

Sonuç olarak ben de futbolu spor yönüyle değil kültürel bakışıyla incelemeye çalıştım. Bir araştırmacı gözüyle ve de seyreden izleyen bir futbol meraklısı olarak. Futbolun bazılarını çarpan etkisi olması nedeniyle çokça eleştirilmesine karşın durmadan kültürel pompalamalarla, ticari oyunlarla, reklâmlarla durmadan destek yağdırmaktadırlar. Gerçek olan acı yön Mafyasından siyasal başarısızlıklara dek her kesim futbola bir ilaç gibi sarılarak kitlelere inmeleridir. Birçok kesimin bu alana duydukları tepki futbolun oynanması değil oyun kullanılarak kitlelere giydirilen gömlek olmaktadır. Bu bakımdan futbol tarihçesi ve konunun iç sorunlarından çok yaratılan ve spor dışı oluşan kitlesel kültürü inceledim. Yazılacak daha çok olay değer varken ancak yazıya bu kadarı yetti. Çünkü daha adımızı dışarı attığınızda veya televizyonu açınca hep karşınızda futbolu, onunla ilgili dedikodularla kavgaları duyarsınız. Bunları yazmak ise kitaplara sığmaz.

Kısaca futbolun spor alanını aşarak oluşturduğu kitle kültürünü de yazdım. Futbol spor ama kültürünü yaratan kesimler seyirci. Katılmadan yani spor yapmadan seyredenlerle oluşan bir olay spor tanımına da uymaz. Ancak sporun kültürü kimliğini çok yöne taşırlar. Futbolu diğer sporlardan ayıran yapısı budur. Bu özelliği göz ardı etmeyelim.

Kıbrıs ve Türkiye'deki İkilemelerin Ortak Özellikleri ve Farklılıkları

Türk Dili İlgili Genel Yargılar.

Türk Dili dünyanın en çok konuşulan dillerinden biridir. Çeşitli nedenler dolayısıyla Türk dilini konuşan insanlar dünyanın bir çok yerlerine göç etmişlerdir. Dolayısıyla Türk dilinin çok konuşulan dillerden bir olma özelliği yanında en yaygın dillerinden de biridir.

Kıbrıs Ağızı(Diyalektiği)

Kıbrıs Türklerinin kullandığı dil Türkçe'nin bir diyalektiğidir. Kıbrıs Türk diyalektiği ile konuşan herhangi bir kişi, Türkiye Türkçesi ile konuşan herhangi bir kişi ile hemen hemen her konuda anlaşılabilir. Bilindiği gibi her diyalektiğin ana dille çok güçlü ortak değerleri olmasına karşın kendine özgü de kimi söylemleri ve dil değerleri de vardır. Özellikle atalarımızın getirilmiş olduğu bu topraklarda, çok sayıda uygarlık batıp çıkmıştır. Anadoludan kısmen farklı olsa bile tanımadıkları flora(bitki örtüsü) ve fauna(hayvan topluluğu) ile karşılaşmışlardır. Atalarımızın farklı bir ekinse

Şevket ÖZNUR

coğrafya parçasıyla buluşması birçok eklin değerinde olduğu gibi yeni dil değerinde oluşmasınada neden oldu. Yaşanan bu olaylar sonucu Kıbrıs diyalektiği dediğimiz diyalektik ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Türk diyalektiğinin oluşmasının en büyük nedenlerinin biri de Kıbrıs'ın ada olmasıdır. Bilindiği gibi adalar ana karalardan soyutlanmıştır. Geçmişte gelip gitmeler o günlerin gereği olarak çok sınırlıydı.

Kıbrıs Türklerinin Dili ve Dil Zenginlikleri:

Atalarımız Anadolu'dan geldikten sonra Latinlerin, yerleşim birimlerinde iskan edildiler. Her yerleşim birimi bir yaşam birliği oluşturdu. Yaşam birlikteliğinin yanı sıra bir yandan da Anadolu'dan getirdikleri ekinse değerleriyle, dil değerlerini korurken bir yandan da çevrelerindeki insanlardan da alt düzeyde de olsa ekinse alış-veriş ve ödünçlemeler yapmışlardır.

Örneğin,ada yaşlılarının kullandıkları dillerindeki kimi sözcükler, yeni kuşakların gündeminden düşmüşler yani eskimişlerdir. Eskimiş olan sözcüklerin kökenlerini araştırdığımızda karşımıza derleme ve tarama sözlükleri çıkmaktadır. Az sayıda eskimiş sözcüğün kökeninin çok daha gerilere gittiği görülür. İşin ilginç yanı bu sözcükler Anadolu'da da unutulmuştur. Bunları ancak Divanü Lügati't- Türk'de bulabilmekteyiz.(Gökçeoğlu)

Anahtar Sözcük:

İkileme:

İkileme, anlatım gücünü atırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.

İkileme, Türkçe'nin, bilinenden çok daha önemli bir özelliğidir. İkileme, ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi Türkçe'nin kuralları arasında yer almalıdır. Türkçe, ikileme konusu ele alınmadan yapı bakımından aydınlatılmaz. Türkçe'de, ikileme o kadar yaygın, örnekleri o kadar çoktur ki, başka dillere bakarak, olayın ayrıca ele alınmasından, yapı bakımından aydınlatılmaz. Çünkü ikileme olayı, yapı bakımından, Türkçe'nin temelerine kadar inen bir özelliktir. Türkçe'nin yapısı, başlı başına ele alınınca, ikileme olayının önemi ortaya çıkar. İkileme Türkçe'nin zenginliğidir ve Türkçe'nin yaratma gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.

İkileme olayı, genellikle, "çoluk çocuk, ana baba, çanak çömlek, ev bark, kapı baca, şaka maka, eğri büğrü, allak bullak" gibi örneklerden ibaret sanılmış, bu dil olayının Türkçe'deki yaygınlığı, önemi, çok defa dikkatleri çekmemiş, gücü, değeri küçümsemmiştir.

İkileme, aslında bir psikoloji ve müzik olayıdır. Türkçede, ikileme, şiire, düzyazıya, anlatıma, güc, aydınlık katan, güzellik ve ahenk sağlayan, ancak bazı ozan ve yazarlarca sezilmiş bir sırdır.

Atasözlerinin, deyimlerin, hafızalarda yer etmesine yardım eden özelliklerin başında ikileme gelir. Türkçe'deki deyimlerin hemen hepsinde ikileme türlerinden birine rastlanır. Deyimleri, uzun anlatımlardan çok daha etkili kılan yapılarındaki ikilemedir.

Öğrenim ve öğretimi kolaylaştıran, güçlü kılan yöntemlerin başında tekrarlama gelir. Anlaşılması istenen bir konu, bir sözcük en az iki kez tekrarlanır; böylece sağlam, güçlü bir anlatım veya anlayış elde edilmek istenir. Aslında, psikolojinin akılda tutma kuralları arasında en etkili tekrarlama ve çağrışım yöntemleridir.

Türkçe'deki ikilemenin varlığı da, insanların öteden beri denedikleri böyle psikolojik olaylara ve bir çeşit müzik özelliğine dayanır. Gerçekten de iyi kullanılan ikilemenin anlatıma kattığı güç, başka yollarla kolayca sağlanamaz.

Dilin en güzel ürünü, şiirdir. Şiirin en güzeli de ,anla gücü ile ses güzelliğini birlikte yansıtandır. Ses güzelliğinde de ,yan yana

kullanılan sözcüklerin uygun ve benzer seslerinin etkisi büyüktür. İkileme olayında, bu iki etkenin, ses benzerliğinin, ses uygunluğunun, tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte, yan yana kullanıldığı görülür. Bu bakımdan ikileme, yoğunlaştırılmış bir ses ve anlam gücüdür.(Hatiboğlu.S.23)

Kıbrıs ve Türkiye Türkçesindeki İkilemelerin Karşılaştırılması:

a) Türkiye'de olduğu gibi Kıbrıs insanı da gerek günlük yaşamında gerekse yazılarında ikileme kullanılmaktadır. Çünkü ikilemeler en güzel anlatım zenginliklerinden biridir. Türkiye'de ve Kıbrıs'ta kullanılan ikilemelerin çoğu sözcük sözcük, harf harf örtüşmektedir. Bunlar ortak ikilemelerimizdir. Bunları şöyle örnekleye biliriz.

A)Ağır aksak yürümek (Türkiye -Ağır aksak (kör-topal): Yavaş yavaş ve şöyle böyle yürümek

Akrabanın akrabaya ettiğini akrep etmez (Türkiye -Akrep etmez akrabanın akrabaya ettiğini- Akrabanın akrabaya kimse bilmez ne ettiğini?): Akrabalar arasında çekememezlik, dolayısıyla geçimsizlik vardır. Bunun sonucu birbirlerine kötülük yapmaktan çekinmezler.

Al gözüm ver gözüm(Türkiye -Al gülüm ver gülüm) : İmece, alıp verme, yardımlaşma karşılıklı olmalıdır. Karşılıklılık ilkesi.

Allı pullu (Türkiye- süslü püslü): Göze çaracak biçimde süslü

At Ali'nin, göt Veli'nin (Türkiye- At Ali'nin, nam Veli'nin) : Hiç sorumluluk almadan vermeme

Aynı tas aynı hamam (Türkiye -Eski hamam eski taş) :Değişen bir durum yok .Hepsi de benzer ve olduğu gibi

B)Boy pos yerinde (Türkiye -Boy pos): Çok yakışıklı kişi

Bön bön bakmak (Türkiye -Alık alık bakmak) : Boş ve anlamsız bakışlarla bakmak

C)Cehennem dingil dingil (Türkiye - Cehenneme kadar yolu var) : İsteddiği yere gitsin. Benim kimseden korkum yoktur.

Ç)Çalı idi, çırpı idi evim idi ya; ayrı idi, uyu idi kocam idi ya. (Türkiye- Çalı idi , çırpı idi ya; ayı idi uyu idi erim "kocam "idi ya): Eviden kocamdan ayrılmak istemezdim.

Çatır çatır dövmek (Türkiye- Eşek sudan gelinceye kadar dövmek): Uzun süre iyice dövmek

D)Deve çalar zilini dengi dengine (Türkiye- Dengi dengine) : Her birşey kendine eşit, denk, uygun ya da elverişli olduğu kimseyle işbirliğine gireriz.

Didik didik ditme. (Türkiye - Didik didik etmek) : 1- En küçük parçalarına, liflerine kadar ayırmak 2- Aramak amacıyla bütün eşyaları teker teker yerlerinden kaldırıp bakmak

Doyum tokum yemek (Türkiye -Tıka basa yemek): Mideyi gereksiz şeylerle doldurmak. Öök yemek

Dur durak bilmemek(Türkiye- Dur durak yok): Sürekli çalışma zorunluluğu içindeki kişinin durumu

Düğüm düğüm üstüne (Türkiye- Düğüm düğüm üstüne vurur): Güç ve içinden çıkılmaz duruma getirir.

E)El aman çekirtmek (Türkiye- El aman çağdırtmak) : Yenerек ya da bıktırıp usandırarak dilediğini yaptırmak

El ayak öpmek(Türkiye- Ayak öper): Yalvarıp yakarmak

Elden ele (Türkiye- Elden ele geçer): Bir varlığın değerinden dolayı sürekliliği değişik kişilerin iyeliğine geçmesi

Estek köstek okumak (Türkiye- Estek köstek etmek) : Oyalamak, yersiz nedenlerle işten kaçınmak. Us dışı ya da geresiz düşünceler söylemek

Ezim ezin erişte olmak (Türkiye- Un ufak etmek): Çok küçük kırıntılara dönüşmek. Bir kaza sonucu çok yara almak

F)Fıkrı fıkrı kaynar, çalmadan oynar (Türkiye- Fıkrı fıkrı kaynar) : Anlamli ve kesik sesle gülen aşırı cilveli oynak kişi.

G)Gide gele evin eşliğini aşındırmak (Türkiye- Eşliğini aşındırmak): Bir yere gereğinden çok gidip gelmek

Gidene güle güle (Türkiye- Gidene uğurlar ola): Durması, kalması gerekli iken gitmekte ısrarlı olanlara söylenir

Göğüs göğüse gelmek (Türkiye- Göğüs göğüse) : Çok yakın biçimde, karşı karşıya gelmek

Görgüsüzün bir oğlu oldu, çeke çeke taşaklarını çıkardı (Türkiye- Görmeyin oğlu olmuş, tutmuş kolunu kopramış): Görgüsüz kişiler büyük güçlüklerle elde ettiklerinin önemini gereği gibi bilmediğinden onu yok olmaksızın kurtaramaz

Gürültü patırdı çıkarmak (Türkiye- Patırdı çıkartmak): Kavgayla neden olacak davranışlarda bulunmak. Kavga çıkarmak

H)Hanım hanımıcık (Türkiye- Kadın kadıncık): Ev işlerini düzenli yapan, güzel giyinen ev kadını

Hayal meyal hatırlamak (Türkiye -Hayal meyal) : Geçmiş belli belirsiz anımsamak

Hem uyuz hem kuduz(Türkiye- Hem kel hem fodul): Olan onca eksikliğine karşın üstünlük taslamaya kalkmak

Hop oturup hop kalkmak (Türkiye- Hop kalkıp hop oturmak): Öfkeden yerinde duramaz olmak

I)Inır zınır etmek (Türkiye- Hık mik etmek): İşten kaçmak için nedenler ileri sürmek ya da belirsiz yanıtlar vermek)

İ)İki iki daha dört eder(Türkiye- İki kere iki dört eder): Gerçek olduğundan kuşku duyulmayacak biçimde bellidir

K)Kan ter içinde kalmak (Türkiye- Kan ter içinde): Yorgun, bitkin, perişan, çok yorgun bir durumda olmak

Kedi köpek olmak(Türkiye- Kediyle köpek gibi): Aralarında sürtüşme dirliksizlik olanlar için söylenir)

Kendi kendine gelin güveyi olmak (Türkiye- Gelin güvey olmak): Henüz sonuç alınmamış olmasına karşın (iş) olmuş kabul ederek sevinmek

Kendi kendini yiyip bitirmek(Türkiye- Kendini yemek): İçin için üzülmek

Kılı kırk yarar(Türkiye- Kılı kırk yapar): İnceden inceye araştırır

Kuruşa kurşun atmak(Türkiye- Meteliğe kurşun atmak): Hiç parası olmamak

Meci meci bakmak(Türkiye- Aval aval bakmak): Uzun süre saf saf bakmak)

Mesel, gazel okumak(türkiye-Masal okumak): Söylenen yalanlarla karşısındakini aldatıp oyalamaya çalışmak

Mırıng gırıng etmek(Türkiye- Mırın kırın eder):Nazlanmak, bir işi yapmamak için neden aramak

N)Ne İsa'ya ne Musa'ya(Türkiye- Hem İsa'yı, hem Musa'yı memnun etmek): Belli bir görüşü, düşünceyi savunmamak

S)Sağı solu belli değil(Türkiye- Sağı solu olmamak): Herhangi bir durum karşısında tutumu ve davranışı ne olacağı belli olmayan, kestirilemeyen kişi

Sesi selengi kesilmek(Türkiye-Ses seda çıkmamak): Haber çıkarmamak ya da hiçbir tepki göstermemek

Sıfır sıfır elde hi(Türkiye- Sıfır,sıfır elde var(sıfır)hiç): Ele hiçbir şey geçmeme, kazanç sağlayamama

Suluk soluğa gelmek(Türkiye- Nefes nefese): Endişe içersinde olup güçlükle soluk alarak gelmek

Söyleye söyleye dilimde tüy bitti(Türkiye- Dilde tüy bitmek): Aynı sözleri yinelemekten bıkip usanmak

Ş)Şaka maka derken kap yaka(Türkiye- Şka maa derken): Şaka sanılan bir olayın öneminin kavranması. Şakayı kavgaya döndürmek

V)Vıcık vıcık etmek(Türkiye- Vıcık vıcık(çamur yağ v.b.): Sulanarak kıvami kaygan hale geldi. Çok kirlenmek

Vur aşağı vur yukarı(Türkiye- Vur aşağı tut yukarı) : Siki pazarlık etmek

Y)Ya herrü ya merrü(türkiye- Ya herro ya merro): Her türlü kazancı ve yitirmeyi göze alarak eylem koymak

Z)Zar zor geçinmek(Türkiye-Zar zor): Ucu ucuna güçlükle geçinmek

b)Kıbrısta ve Türkiyede Ortak Kullanılan İkilime Örnekleri:

1-A.Önseste Benzerlik

Önseste benzerlik, ikilemeyi kuran sözcüklerin başındaki ünsüzlerin benzeşmesiyle sağlanır: "Çoluk çocuk, sağa sola, çalı çırpı, sararıp solmak"vb.

B. Sonseste Benzerlik

Sonsesteki ünsüz ya da ünlülerin ses bakımından benzerliği bir çeşit kafiye sayılır: " Ah vah, durmuş oturmuş, tuz buz, az buz" vb.

İkilemelerdeki Sözcükler Arasında Ünlü Kuralları

Ayrı sözcüklerden kurulan ikilemelerin çoğunda, özellikle yansımalarda, birinci sözcüğün ilk hecesinde "a" sesi varsa, ikinci sözcüğün ilk hecesinde "u" sesi bulunur: "takır tukur, tak tuk, çat çat, şapır şupur"vb.

2- Sözcük Yapısı Bakımından İkileme Türleri

Türkçede anlamı açıklamak, kavramı pekiştirmek için hemen hemen her tür sözcükten ikileme kurulabilir. Bunların önemli bir bölümü kalıplaşmıştır, bir bölümü de kalıplaşma yolundadır.

İkilemeyi kuran sözcüklerin her ikisi de Türkçe olabilir, yahut biri Türkçe, biri yabancı ya da her ikisi de yabancı olur.

A.Türkçe Sözcüklerden İkileme

Türkçe sözcüklerden kurulan ikilemelerin önemli bir bölümü yansımalardır. Yansımalar doğanın verdiği sesi yansıtmaya çalışan sözcüklerdir. Su sesini andıran çeşitli yansımalar olduğu gibi, tahta, taş ya yağmur

ve benzeri doğa olaylarının ve sesleri yansıtmaya çalışan sözcüklerimiz çoktur ve çok defa da ikileme biçiminde kullanılırlar: "Şarıl şarıl akan sular" ya da " kapıyı tak tak çalmış"

B. Türkçe ve Yabancı Sözcüklerden İkileme

Bir başka tür ikileme de bir Türkçe sözcükle, aynı ya da yakın anlamdaki bir yabancı sözcükten kurulur. Bu tür ikilemelerde Türkçe sözcük önce kullanılır: "güçlü kuvvetli bir adam", "kılığı kıyafeti yerinde bir kadın", "aç guduz gezmek", " yüzüz suratsız" vb.

C. Yabancı Sözcüklerden İkileme

İkilemelerin bir bölümü de, Osmanlıca döneminde, yalnız yabancı sözcüklerden kurulmuştur: "hal hatır sormak", " malım mülküm yok" vb.

Kıbrıs'a Özgü İkilemeler:

A)

Abuk sabuk konuşmak:Düşüncesiz ve kırıcı konuşmak

Abur cubur iş yapmak: Saçma sapan işler yapmak

Adam adam "gelmek" gitmek: Sıkıntı vermeden, akıllı uslu gitmek ya da gelmek.

Adamın karnına karnına vurmuşlar da ah arkam demiş

Adım adım yanaşmak

Aferin pof pof

Ağır aksak yürümek

Ağlama ağlama götüne kabak bağlama

Ahım şahım birşey değil

Ala una, ala düe, ala tre, satıyorum, satıyorum, satıyorum sat-dım.

Al gözüm ver gözüm

Alın al, morun mor olduğu devirler geride kaldı.

Allem kallem etmek

Allem kallem Mansur'a

Al sana, al bana; sikim kaldı Hasan'a

Altın altın gülmek

Altın altın kesmek

Amanı zamanı yok

Arandez gurandez

Aygın baygın olmak

Aynı bez, aynı tarak

Aynı kazan, aynı kepçe

Aynı taş aynı hamam

B)

Baba çakka

Bacak kadar boyu var, türlü türlü huyu var

Badin badin gitmek

Bağır bağır bir hal olmak

Bal değildir ki gündün güne şekerlensin

Bağır bangır bağırarak

Bas bas bağırarak

Baş baş yıkayıp sermek

Baştan aşağı süzmek

Bed bed bakmak

Bela bela üstüne

Bıdı bıdı bıdı bıdı konuşur

Bir akıl ya yaza ya kışa

Bir kaşık suda kıtır kıtır boğulmak

Bir Yanni bir Gadolli

Bire bir işlemek

Biri gider biri gelir

Boy pos yerinde

Boynuz boynuz gelmek

Boyuna posun devrilsin

Boyuna posuna bakma

Bön bön bakmak

Burnundan fitil fitil getirmek

C)

Can alıp, can vermek
Cart curt etmek
Cehennem dingil dingil
Cıvın cıvın cıvınmak
Cicilli bicilli(olmak) giymek.
Ciril ciril cirilenmek
Ciril ciril gider
Cümbür cemaat gitmek.

Ç)

Çala çala bir şeye benzetti
Çalı idi, çırpı idi evim idi ya; ayrı idi, uyu idi
kocam idi ya.
Çar çur etmek
Çarık çuruk
Çat pat konuşmak
Çata çuta dövmek
Çatır çatır dövmek
Çokum çokum gitmek
Çul çaput giymek
Çöpü çöp üstüne koymaz

D)

Dalbazlaya dalbazlaya ya bir kele ya bir köre
Dalıp dalıp gitmek
Dalyarak dalyarak konuşmak
Deli divane olmak
Dere tepe dümdüz gitmek
Deve çalar zilini dengi dengine
Dıring dırın (tırıng tırıng) etmek
Didik didik ditmek
Dingil dingil dingilde
Dini dingili bozuk
Dişe diş, kana kan, cana can
Dolam dolam dolanmak
Dolu molu
Doyum tokum yemek
Dömbül dömbül dömbüldemek

Döndüre döndüre kuburlamak
Dur durak bilmemek
Duyduk duymadık demeyin
Düğüm düğüm üstüne
Dümbür düdük etmek
Düşün düşüb bolktur işin
Düşünceli düşünceli durmak
Düşüp düşüp bayılmak

E)

Ebe, Aba ejdadına sövmek
Ebe, Aba ejdadından başlayacağım ha
El elde, baş başta
El elin malını hınçla kullanır.
Elden ele
En deka milya dodeka ores
Estek köstek okumak
Eşek alıp eşek satmak
Etləri bığıl bığıl
Etləri pança pança oldu
Etlərini dilim dilim doğramak
Evceğizim, evceğizim, sen bilirsin
halceğizim
Ezim ezim erişte olmak

F)

Fıkrı fıkrı kaynar, çalmadan oynar
Fındık fıstıkla yedi

G)

Gamgam olmak
Garfado garfado vurmak
Gel zaman git zaman
Gide gele evin eşiğini aşındırmak
Gide gele yolları aşındırmak
Gidene güle güle
Git gel, git gel, yol çıkartmak.
Goma goma edelim
Göğüs göğüse gelmek

Görgüsüzün bir oğlu oldu, çeke çeke taşaklarını çıkardı

Görgüsüzün bir oğlu olmuş çekmiş, çeke çeke taşaklarını sökmüş

Göz göre göre

H)

Ha vardı, ha yoktu

Ham hum şorolop

Hanım hanımıcık

Hant hant etmek

Har gür etmek

Hastadır hasta, çorba bırakmaz tasta

Hattı'yle Huttı

Hava civa

Hay huydur işi gücü

Hayal meyal hatırlamak

Haydar haydar meltem, oğlun ocakta, kızın

kucakta, bin kır atına da gel.

Hem malına hem mihına

Hem uyuz hme kuduz

Hepsine şapur şapur, bize yarabbi şükür

Her yanı didik didik etmek

Heyheyleri üsütünde

Hırlı mı hırsız mı

Hop oturup hop kalkmak

Hoş geldin hoş üsütne, çık otur köşk üstüne

I)

Inır zınır etmek

İrim kırım etmek

İvır zıvırla uğraşmak

İ)

İçli dışlı sarmısak başlı

İçten içe atmak

İğne iplik olmak

İğneden ipliğe süzmek

İki iki daha dört eder

İki iki söylemek

İmini timini hiç görmemek

İnad da inat, Kara Murad

İnil inil inildemek

İnnallahım menassabiri

İpe sapa gelmez

İple ağırşak, sikle taşak

İte kaka götürmek

K)

Kaçça kaçça bir hal olmak

Kafa kafaya vermek

Kahırdan kıtır kıtır boğulmak

Kan ter içinde kalmak

Kara kartana

Kara kışa uğramak

Karnı tika basa dolu

Katakulli okumak

Kazı koz anlamak

Kedi köpek olmak

Keh keh gülmek

Kelle gülumbra

Kendi kendine gelin güveyi olmak

Kendi kendini yeyip bitirmek

Kılı kırk yarar

Kırış bürüş

Kıtır kıtır boğulmak

Kıtır kıtır kesmek

Kıtmırın kıtmırın olmak

Kim öle kim kala

Koyaklandıra koyaklandıra ağlamak

Kökünü kökmeğini aramak

Kör kör bakmak

Köre kör, şaşıya şaşı demek

Kös kös gitmek

Kuduz köpek gibi ısırarak

Kuldan taşta, taştan kula

Kuru kuru yemek

Kurum kuruma

Kuruşa kuruş atmak
Kürüm kürüm gitmek

L)
Lakdaki kaldak gelmek
Levir levir dolaşmak
Long long gitmek
Longo longo gitmek

M)
Mala mal diyememek
Marazdan ktır ktır boğulmak
Markutti, markutti ; gece geldi korkutti
Meci meci bakmak
Mehmedi Mehmedi(Memedi Memedi)
dudo dulya nöbedi
Memedi Memedi bu işler nöbedi
Merdin merdin gelmek
Mesel, gazel okumak
Meymele mesmele gitmek
Miring giring etmek

N)
Ne sana ne bana(sıkım) neyi kaldı Hasan'a
Ne elinde ne dilinde
Ne erebildi, ne erişebildi
Ne etimi ne etini
Ne etliye karışır ne sütlüye
Ne geceye ne gündüze
Ne gelen var ne giden
Ne ninniye ne hoppaya
Ne o, ne bu
Ne İsa'ya ne Musa'ya

O)
Obos obos iş yapmak
Oğlum, oğlum, oğul arılar soksun seni
Oh kuzum oh!
Oku oku, okumazsan yedin boku

Oku okuna tartmak
Ona yazık, buna yazık, sana da kazık
Onun orası bunun burası
Orosu karı gibi kıkık kıkıkık gülmek
Osto yiro

Ö)
Ölgün ölgün bakmak
Ölüm ölüm ardına olmaz
Ölüp öldürünmek
Ölüp ölüp dirilmek
Ölür müsün öldürür müsün?
Ösürücü mühürü olmak

P)
Pales pandires gitmek
Panayırı yok, yortusu yok
Papıklıya papıklıya gitmek
Paranın para olduğu devir
Pekmez pekmez, aklın birşey kesmez
Pers pers bakmak
Pılı pırtı almak

R)
Re be ru görmek

S)
Saç baş karmakarış
Saçı saçaklı, kocakarı dudaklı
Saçın deli, dişin deli
Saçları araç araç aklamaya başladı
Sağdan soldan konuşmak
Sağı solu belli değil
Salya sümük ağlamak
Sapla samanı birbirinden ayırt edememek
Sası sası kokmak
Seçim sıçım yapmak
Sen hot ben hot, kim verecek ata ot
Senli benli konuşmak

Sepet sepet taşıyıp, köfün köfün dökmek
 Sesi selengi kesilmek
 Sıfır sıfır elde hiç
 Sızım sızım sızlamak
 Sığa sığa
 Siyaro harto olmak
 Siyem siyem
 Soluk soluğa gelmek
 Sora sora İstanbul'a gitmek
 Soyu sopu kesilmek
 Soyu sopu kurusun
 Söyleye söyleye dilimde tüy bitti
 Sözüne söz, arşınına bez
 Subba sucuk olmak
 Sus pus etmek
 Sus pus olmak
 Susuz sabunsuz yıkamak
 Sürüm sürüm süründüğünü göreyim de
 Allah canımı alacaksa ondan sonra alsın
 Sürüm sürüm sürünmek

Ş)

Şaka maka derken kap yaka
 Şiri şiri doldurmak
 Şudur budur, bilmem ne

T)

Taş ta şüstüne koymamak
 Taşı taş üsütne koymak
 Taşkın döşkün kız olmak
 Taşkın döşkün müşterisi olmak
 Tatsız tarhana, tuzsuz palüze
 Ters yüz etmek
 Tıngır hürürüp, tıngır olmak
 Tingo tıngo gitmek
 Tiring tiring etmek

U)

Ucu ucuna yetişmek

Uh anam anam!
 Usanır utanır olmak
 Uzun uzadıya

Ü)

Üç aşağı beş yukarı
 Üçtür beştir vermek

V)

Varda Gosta dinlemez
 Varda varda demek
 Vay anam vay!
 Vay domuz kerataya vay!
 Vay kuzuz vay!
 Vay kuzum vay!
 Vay ya hu!
 Vay yerimo vay!
 Varesiye vere vere
 Vesveseli Ali Gunduri olmak
 Vıcık vıcık etmek
 Vizil vizil vizildemek
 Vur aşağı vur yukarı
 Vur öldür, dön öde ceremesini
 Vura vura davul etti kendini

Y)

Ya Ali'ye ya Veli'ye
 Ya hat ya bat
 Ya herrü ya merrü
 Yağla bitta, yağsız bitta
 Yaka paça kavga etmek
 Yalak yalak gülmek
 Yalbir yalbir etmek
 Yama yama üstüne
 Yan yana yanlamak
 Yanpuri yanpuri yürüme
 Yaylım yaylım ekmek
 Yemedim yedirdim, giymedim giydirdim
 Yıkayıp yıkayıp sermek

Yılık yılık gülmek
Yiro yiro gezmek
Yuf deliğine üfleme
Yüze eğri eğri bakmak
Yüze yüze kuyruğuna gelmek
Yüzü mos mor oldu

Z)
Zangır zangır titremek
Zar zor geçinmek
Zarar ziyan kestirmek
Zarım zarım zarıncamak
Zengin giyer güle güle derler, fakir giyer
nerede buldun derler
Zır zır etmek
Zırı zırı helvası etmek

İrdeleme:

İkilemeler Türkçe'nin en çok kullanılan dil değerlerinden biridir. Türkiye Türkçe'sinde olduğu gibi Kıbrıs diyalektiği de ikilemeler yönünden oldukça zengindir. Bu dil değerleri yardımıyla duygu ve düşüncelerimizi dile getirirken anlam genişlemesini sağlama yanında irdeleme olayını da gündeme getirmektediriz. Böylece anlatılarımıza çarpıcılık özelliği kazandırmamız yanında ikilemelerin özelliği olan ses benzerliklerinden yararlanarak anlatılarımıza bir melodi de katılmaktayız. Kıbrıs'taki ikilemeleri özelliklerine göre sınıflandırdığımızda dilimize giren yabancı sözcüklerden türetilmiş ikilemeler olduğunu görmekteyiz. Bunların yanında atalarımızın gelirlerken getirmiş oldukları dili

yüzyıllar boyu korumaları sonucu günümüzde de Anadolu'da kullanılmayan bu sözcükler yaşamaktadır.

Sonuç:

Kıbrıs diyalektiği Anadolu'da konuşulan Türkçe ile gelişmesini koşut olarak sürdürmüştür. Buna karşın Kıbrıs diyalektiği ada Türkleri tarafından konuşula konuşula kendi mecrasını bulmuştur. Dilin yapısında olmayan yeni soyut veya somut kavramların Türkçesi ada insanları tarafından türetilmiştir. Bu Kıbrıs Türk insanının diline gösterdiği önemin en güzel göstergesidir.

Örneğin: Pedal yerine ayakça, araba tanbonu yerine siper demiri, buzdolabı yerine, buzluk vb... en somut örneklerdir.

Kıbrıs Türkleri bu örneklerde olduğu gibi ikilemeler yönündeki dil gelişmesini sürdürmüştür. Bunun doğal sonucu olarak verilen örnekler ortaya çıkmıştır.

Kaynakça:

- 1-Gökçeoğlu, Mustafa, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Galeri Kültür Yayınları, 1991.
- 2-Gökçeoğlu, Mustafa, Bildiriler ve Panel Notları I, Gökçe Yayınları, 2000.
- 3-Hatipoğlu, Vecihe, Türkçenin Söz Varlığı, TDK Yayınları.

Alıntı... Alıntı... Alıntı... Alıntı... Alıntı... Alıntı... Alıntı... Alıntı... Alıntı...

"SANAT YAŞIYOR"

Kuzey Kıbrıs'ın geleneksel kültürünü yaşatmak son günlerin hızlı gelişen sektörlerinden. Kurumlar bu doğrultuda faaliyetlerini artırırken, gereken finansal kaynakları da yaratıp kültür sanatı yaşatmak ve öğretmek adına önemli yollar kat ediyorlar.

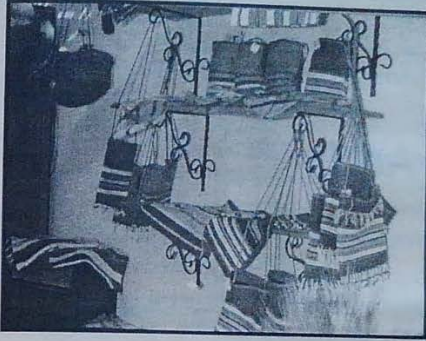
Bu kurumlardan en önemlisi geçtiğimiz aylarda faaliyetlerine başlayan Halk Sanatları Enstitüsü. Adı üstünde bu kurum bir enstitü ve başlangıç noktasını, adamıza gelen turistlerin buraya ait bir kediye bir anı almadan gitmeleri konusunda duyulan üzüntüden

almışlar. Çünkü turizm sektöründe öneminin farkında oldukları, hediyelik ve yöreye ait eşyalarımıza, ürünlerimize ulaşmanın kolay olmadığını ve faaliyetlerini bu doğrultuda sürdürdüklerini dile getiriyorlar.

Halk Sanatları Enstitüsü UNOPS'un katkılarıyla Selimiye Camii yanında açtığı merkezde hem üretim yapma fırsatı buluyor hem de ürettiklerini insanlarla buluşturmanın haklı gururunu yaşıyor. Enstitüde, otantik kıyafet, sesta, dokuma ve oyma atölyeleri bulunuyor. Atölyelerin ortasında ise yapılan eserlerin sergilendiği bir salon var. Buraya gelen yerli ve yabancı konuklar hem yapılan ürünleri inceleyip alabiliyorlar hem de onların nasıl yapıldıkları konusunda meraklarını giderip ustaları yerinde izleme fırsatını elde ediyorlar.

Enstitü Müdürü Yılmaz Aldağ, zaman içerisinde çeşitli alanlarda sırf sanatını öğretmek amacıyla kurslar açmayı düşündüklerini dile getirerek bu kursların açılabilmesinin sadece talebe bağlı olduğunun altını çiziyor. Amaçlarını Kıbrıs Türk Kültürü'nü ilk önce ülkede sergileyip aday ziyaret edenler aracılığıyla dünyaya duyurmak

olduğunu vurgularken, enstitülerinin önceden yapılmış ve kötü durumda olan eserlere de servis yapıp onları da sergilediğini vurguluyor.

Kıbrıs kültürünü ve folklorunu yaşatmak amacıyla faaliyetlerine devam ettiklerini vurgulayan Alda, gençlerin de bu yollar sanatı öğrenip kültür eserlerini gelecek nesillere ulaştırmasının en büyük hedefleri olduğunu altını çiziyor.

Popüler eserler

Yemeniler, çeşitli renklerde ve desenlerde boyanmış tülbent bezi kenarlarına oy diye bilinen çeşitli motiflerin işenmesi ile süslenen el sanatı ürünüdür. Genelde baş örtüsü olarak kullanılmaktadır. Yemeni; mekik, iğne, tığ firkete araçları ile işlenmektedir. Yemeni kenarlarına işlenen küçük oya motifleri genelde doğayı taklit eden motiflerden oluşmaktadır. Motif olarak daha çok çiçek çeşitlerinin işlendiği oyalarda temanın özüne uygun renkler kullanılmaktadır.

Lefkara işi Kıbrıs'a özgü bir sanat olup günümüzde geniş bir pazara sahiptir. Bu konuda yapılan araştırmalara göre Lefkara işleri

ve dantelleri Venedik dönemine kadar uzanmaktadır. Ortaçağdaki Kıbrıs'ın son kraliçesi Katerina Cornaro döneminde (1474-1489) Rönesans devrinin büyük resim ustası Leonardo da Vinci Kıbrıs'a gelerek Lefkara iğne işi bir dantel satın almış ve bu danteli daha sonra 'Duomo'da Milano'nun kutsal St. Trabezas Katedrali'ne bağışlamıştır. Lefkara işinin en belirgin özelliği birçok kadının aynı anda ve birlikte Lefkara işi işlemeleridir.

Kıbrıs'taki örücülük genelde bitkilerden veya çöplerden (arpa, buğday sapları, hurma dalları, saz ve kamış) yapılmaktadır. Kıbrıs'a özgü bir karakter içerisinde örülen eşyalar arasında sepet, sandalye, sele, teraslarda gölgeli ortam yaratmak için çatı ve çeşitli süs eşyalarını görebiliriz. Kuzey Kıbrıs'ta örücülük konusunda en yaygın üretimi olan yerler Serdarlı ve Yayla gibi yerleşim birimleridir.

Merakınızı giderin

Eğer siz de otantik ve geleneksel sanat hayranıysanız sevdiğinizinize en güzel hediyeyi buradan seçebilirsiniz hatta bu eserleri yapmayı dahi öğrenebilirsiniz.

Yukarıdaki yazı "Caretta Dergisi'nin" Eylül 2001 sayısından yöneticilerinin izni ile alınmıştır.

“Living Art”

In recent days increased efforts have been made to revitalise the local folk arts of Northern Cyprus. This has been undertaken through the funding of establishments, organisations and activities that promote, publicise and teach the traditional arts of the country.

One of the forerunners in this respect is the Institute of Folk Art. Amongst the many aims of the institute, one is to rectify the unfortunate situation that exists whereby a tourist can return to their country of origin without having seen or having purchased a piece of Cyprus made artwork. The tourism industry has become aware of the difficulties involved in exposing tourists to Cypriot artwork and believes that organisations such as the insti-

tute may be able to bridge the gap between producers and tourists.

With the help of the UN-funded UNOPS, the Institute of Folk Arts has opened a centre located near the Selimiye Mosque in Nicosia where traditional crafts are carried out. It also provides those interested with the opportunity of meeting the craftsmen and women themselves. At the institute one can find a variety of workshops specialising in the production of authentic traditional clothing, wickerwork, lace and carving. There is also a showroom where the products of the workshops are exhibited. Guests to the institute are free to buy artefacts from the showroom and to observe the craftsmen and women at work.

Institute director, Yılmaz Aldağ, told us that his main aim in setting up the institute was to provide a platform for the teaching of traditional craft skills, but that none of it would have been possible if the demand for such crafts had not existed. Coupled with the aim, Aldağ stresses that he wants to see Turkish Cypriot handcrafts exhibited in this country so that visitors from abroad can witness and subsequently give publicity to these unique

works. To this aim the institute has been instrumental in the restoration and maintenance of antiquities that had fallen into disrepair.

Aldağ emphasises the need for the institute's work to be seen as an ongoing project that ensure the perpetuation of Cypriot cultural traditions into future generations of Cypriots. This, he declares, is his fundamental goal.

Popular works of art

Perhaps one of the most indicative of Cypriot handicrafts is the embroidered headscarf or *yemeni*. Made in a variety of colours and patterns with delicately woven lace edgings, this traditionally Cypriot accessory is a link to ancient traditions still alive today. The *Yemeni* is woven using a weavers shuttle, a hooked needle and thread. They often contain small embroidered motifs inspired by naturally occurring patterns, such as flowers and plants. The colours used are similarly in keeping with the natural theme.

Lefkara lacework is a handcraft unique to Cypriot culture and which has a history going back at least to the times of the Venetians in Cyprus. It is said that during the reign of Queen Katerina Cornaro (1474-1489) Leonardo de Vinci bought a piece of Lefkara lacework which on a visit to Cyprus. He later bequeathed the piece to St. Trabeza's Cathedral in Milan. Today, one of the specialities of the lacework is that it forms a social activity in which women sit together and embroider.

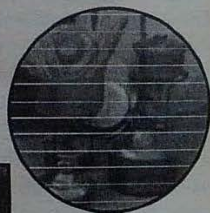
Another Cyprus art form, or craft, is that of waving, which can be found in a variety of

manifestations. The most commonly used materials are barley and wheat stalks, reeds, palm leaves and bamboo canes. These are woven into a variety of finished products including baskets, chairs, sunshades and the typically Cypriot *sele*, a flat basket-like, or tray-like, instrument useful for a multitude of purposes. The craft has been and still is used in making cellings, as well as for numerous kinds of decorative knickknacks. Today, it is in the villages of Serdarlı and Yayla that weaving is most prevalent.

Satisfy your curiosity

Should you want to buy your love-ones at home a truly authentic gift from Northern Cyprus or perhaps even learn how Cypriot handicrafts are done, then the Institute of Folk Arts is surely a place for you to visit.

The above article has been edited from the "Caretta" September 2001 edition by permission of the editors board.

HRİSTİYAN DÜNYASINDA “HALLOWEENS DAY” – “CADILAR GÜNÜ” TÜRKİYEDE “SAYA GEZME” BİR VARYANTIN DEĞİŞİK UYGULAMALARI MI?

Gelin size yabancı bir kültürden söz edelim. 1969-1975 yılları arasında Maarif Koleji'nde okuyan okuyucularımız bileceklerdir. Yanılmıyorsam, İngilizce ders kitaplarımızdaki bölümlerden birinin konusu “Halloweens Day” yani halk arasında bilinen ismi ile “Cadılar Günü” idi. Daha sonraları Schultz’un meşhur çizgi romanı “Peanuts”’ta rastladım “Cadılar Gününe”. Çizgi romanın baş kahramanı “Charlie Brown” arkadaşları ile ev ev dolaşarak tehditkâr bir tekerleme eşliğinde ev hanımlarından para veya yiyecek istiyordu. Söz konusu tekerleme “Traets or tricks, Money or Eats” idi. Bu tekerlemeyi Türkçeye “eğer bize para veya yiyecek vererseniz size iyi davranırız, vermezseniz size oyun oynayıp cezalandıracağız” diye çevirebiliriz.

“Halloweens Day ile ilgili bilgi toplama ihtiyacını nereden duydun?” diye sorduğunuzu duyar gibiyim. Sorunuzda haklısınız da. Özünde Kıbrıs ve Kıbrıs Türk Folkloru üzerine araştırma yapıp yazılar yazarken Halloweens Day –yani cadılar veya kötülükler veya ölmüşler / azizler gününün -Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Türk Folkloru hatta Türk

Engin ANIL

Folkloru ile ne ilgisi var? diyeceksiniz. Bu konuda haksız da değilsiniz. Ama “Halloweens Day” ile ilgili topladığım bilgileri sizlerle paylaşmazdan önce bu sürece etkili olan bir olayı sizlere anlatayım.

1999 yılı içerisinde bazı medya kuruluşlarının -Türkiye- bir “Hristiyan Kutlaması” olarak kabul ettiğimiz bu günün, tıpkı “Sevgililer Günü’nde” olduğu gibi para harcayarak, tüketim yaparak geçirilen bir gün olarak kutlanması konusundaki çabaları çok dikkatimi çekmişti. Söz konusu medya kuruluşları bu güne özgü makyaj, giysi ve süslemelerin reklâmını yapmakta ve kitleleri bu günü partiler verme, kutlama etkinlikleri düzenlemeye teşvik etme çabası içerisinde idiler. Gerçekten bu çaba içerisinde olanlara bir tepki duymuştum.

Bu benim için tali bir sebep olsa da esas neden onunla –yani Hristiyan kültürüne ait olarak bildiğimiz bir kutlama ile- Türkiye’de var olan aynı zamanda Türk kökenli topluluklar

arasında da olduğu ileri sürülen bir kültür ve folklor ögesini dikkatinize getirmek, iki olay arasındaki benzerlikleri ortaya koyarak sizlerle paylaşmak istedim. Bunun yanında değişik yorumlara açık olan böylesi benzerlik ve bileşkeliliğin bağnaz milliyetçi söyleme sahip statik ve arı bir Türk folklorunun var olduğunu savunan kişilerin dünyaya ve olaylara bakış açılarında bir değişiklik ve gelişime neden olması dileği ile bu yazıyı kaleme aldım.

“Halloweens Day” kökeni binlerce yıl geriye giden kutsal günlerden biridir. Yüzyıllar boyu birçok kültür tarafından etkilenmiş, değişmiş ve günümüze kadar gelmiştir.” Roma’lıların Pamona Günü, Keltik “Samhain” Festivali, Hristiyanlık aleminin “Azizler ve Ruhlar” günü bu günün oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Binlerce yıl önce Kuzey Fransa ve bugünkü İngiltere’de Keltler yaşıyorlardı. Keltler çok tanrılı dinlere inanan bir topluluktu. En önemli tanrıları bolluk ve bereket tanrısı olan “Güneş Tanrısı” idi.

Keltler yeni yıllarını 1 Kasım’da kutlarlardı. Bu yeni yıl “güneş mevsiminin sonu” “karanlık ve soğuşun” başlangıcını niteliyordu. Keltler Güneş Tanrısı’nın Karanlık ve Ölüler Prensi Samhain tarafından kışın esir alındığına inanırlardı. İnanışa göre 31 Ekim’de Samhain tüm ölülerin ruhlarını çağdırmakta idi. Ölülerin ruhları çeşitli şekillerde özellikle hayvan görünüşünde –en kötü olarak addedilenler ise kedii görünüşünde- bu toplantıya katılırlardı.

31 Ekim’de evlerdeki ateşler söndürülürken yılın hasatı kış için saklanır, Druid adıyla anılan

Kelt rahipleri kutsal meşe ormanlarında yeni ateş yakarlar, bu yakılan yeni ateş de evlere dağıtılırken, tanrılara kurbanlar ikram edilir. Bu yeni ateşin insanları kötülüklerden koruyacağına inanılırdı.

+++eski Türklerde de ateş kutsal idi Otağda yakılan ateş söndürmez ama her cemrede yeni bir ateş yakılır bir önceki ateş suda söndürülerek bu su toprağa ve havaya serpilirdi.+++

1 Kasım’daki bu festival Güneş ve Samhain tanrılarının kutsanması idi. 3 gün süren bu festivalde insanlar maske takıp, yukarıda bahsedilen hayvanlara benzemeye çalışırlardı. Bu “Halloween’in” ilk ortaya çıkışı idi. Milattan sonra ilk yüzyılda Roma’lılar İngiltere’yi işgal ettiler. Roma kültüründe olan meyve ve bahçe tanrıçası Pamona’nın -bir anlamda bolluk ve bereket tanrısı- “Pamona Günü Festivali” ile Güneş Tanrısı ve Karanlık Tanrısı Samhain’in kutsandığı gün ile birleşerek temel bir kutsal gün olarak kutlanmaya başlandı.

“Halloweens Day’e” bir etki de MS 835 yılında Roman Katolik Kilisesi’nden geldi. Kilise tüm Avrupa ve İngiltere’de 1 Kasım’ı “All Hallow’s Day” yani tüm azizlerin günü olarak kutlama kararı aldı.Yıllar sonra kilise 2 Kasım’ı tüm azizlerin ve ölmüşlerin kutsandığı “Azizler Günü” olarak kutlamaya karar verdiler. Bu günde insanlar aziz, melek ve şeytan ve hayvan kılığına girerek, maskeler takarak eğlenceler tertiplerler, resmi geçitler yaparlar.

(1) Yıllar boyu süren bu gelenek değişen koşullarda kendini de yenilemiş ve değiştirmiş,

ve bu kutsanma olayının boyutu günümüzde sadece ve sadece çocukların dini şarkılar söyleyerek evleri dolaşip, yiyecek ve şeker toplama seromonisi ve bir eğlence haline getirdikleri oyuna dönüşmüştür. Tıpkı birçok olayda olduğu gibi başlangıçta ciddi bir olay olarak algılanan bir şey süreç içerisinde değerini ve anlamını yitirmiş ve bir çocuk oyunu haline gelmiştir.

Neler yapıyor çocuklar böylesi bir seremonide? Bunu anlatırken kendi bilgi birikimim yanında " daha önce de alıntıladığım "Halloween on the Net"'e başvurmayı uygun buluyorum.

Söz konusu yazıda "Trick or Treat, İngiltere'de ortaya çıkmış olan "All Soul's Day" yani tüm ölüler günü ile ilgili olduğu anlatılıyor. Fakirler / dilenciler bu günde kasabalarda ev ev dolaşarak dilenirlerken kendilerine iyi davranıp yiyecek - o gün için özellikle yapılan kutsal pasta (2) - veya para veren ev sahibelerinin ölülerinin ruhlarına iyi dilekte bulunurlardı.(3) -hayır dua okurlardı.- Bu seremonide yiyecek veya pasta istenen kişinin ev sahibesi olduğunun altını çizmek isterim.

(Söz konusu yazıya göre dilencililiğin de kökeni bu olaya dayanmaktadır. İleri sürülen fikre göre dilencililiği ilk dönemlerde çocuklar yaparken daha sonraları onların yerini büyük insanlar almış ve bu günkü dilencilik ortaya çıkmıştır.)

Batı Amerika'ya göçün ilk dönemlerinde, çocuklar ev ev dolaşip ev hanımlarına "tricks or treats" diye bağırarak onlardan para veya yiyecek koparamadıkları takdirde bir kötülük yapacaklarını söylerlerdi. (4).

Günümüze kadar devam eden bu geleneğe çocuklar ikili veya üçlü guruplar halinde ev ev dolaşip yukarıda verdiğimiz tekerleme eşliğinde dilenir. Çocuklardan biri boş bir torba taşır, bir diğeri beyaz bir torba / çarşaf örtünerek hayalet kılıfına girer, bir diğeri de kabaktan -şu anda doğal olarak kâğıt veya ince tahtadan- yapılmış bir maskeyi başına geçirip ev sahibesini "bööö" sesiyle korkutmaya çalışır. Yemişler, hediyeler, şekerler toplanır. Çocuklar onları paylaşır. Eski bir ritüel olan bu gelenek, süreç içerisinde yukarıda belirttiğim gibi artık bir çocuk oyunudur.

Avrupa'da Halloweens Day kutsanmasına geçen yıl Kasım ayı içerisinde bir iş için bulunduğum Almanya'nın Köln şehrinde bizzat katıldım. "Bad and Breakfast" tipi kaldığım evde, ev sahibesi ve küçük çocuğun bir telaş içerisinde bazı hazırlıklar yaptığını gördüm. Evin ufaklığı içinde pil ile çalışan bir ampül yanan kâğıttan fenerini almış, bir de vampir maskesi hazırlamıştı. Konunun ne olduğunu sormuş ve ev sahibesi o günün Halloweens Day olduğunu bana hatırlatmıştı. O akşam sınıfındaki çocuklarla 3-4'lü guruplar oluşturan ufaklık saat 18.00 civarında bölgede bulunan evleri şarkılar söyleyerek dolaşmış, daha sonra da arkadaşları ile topladıkları kek ve yemekleri oturup hep birlikte yemişlerdi. Burada söz konusu olan güne özgü kekin elinde kocaman bir pipo tutan insan şeklinde kurabiye olduğunu gördüm (Misafiri bulunduğum aile bana onun St. Halloween olduğunu açıklamıştı).

İşin ilginç yanı, dostane bir ilişki kurmuş

olduğum ev sahipleri o akşam beni kentin Türk mahallesinde bir lôkantaya yemeğe davet etmişlerdi. Saat 21.30 civarında yemeğimizi yerken aynı seremoninin bu kez de o bölgede oturan "Türk ve Pakistan kökenli çocuklar" tarafından gerçekleştirildiğini gördüm. Kimbilir. Bu çocuklar büyüyünce çok beğendikleri bu oyunu belki de kendi çocuklarına öğreteceklerdir.

Yukarıda genel olarak bilgi verdiğimiz "Keltler" hakkında biraz da tarihi bilgi toplamakta yarar vardır inancındayım. Böylesi bir araştırmaya girdiğim için mutluyum Neden dersiniz şimdiye kadar okullarımızda tarih öncesi Avrupa hakkında fazla bilgi verilmemişti bize. Belki de hiç verilmemişti. Eski dünya tarihi bizler için Orta Asya'da yaşayan ve hepsinin de Türk olarak adlandırıldığı kavimlerden oluşmuştu. Bu araştırma sayesinde dünyada Türk'lerin oluşturduğu yaşam ve medeniyet yanında başka toplumlar ve medeniyetlerin de var olduğunu onların da dünyaya hakim olma sevdasıyla yapıp tutuştuklarını tıpkı eski Orta Asyalı Türk kökenli kavimler gibi bu defa Avrupa'dan Asya'ya ve oradan da gerisin geriye hareket ettiklerini, kültür götürdüklerini, gittikleri yerlerde yeni şeyler öğrendiklerini, önlerinde bulunan kavimleri kovalayarak başka yerlere göçerttiklerini ve bir kavmin bir yerde bulunurken ansızın başka bir bölgede neden bulunduğu gibi tartışma konularında bilgi sahibi olduk.

Keltler hakkında vereceğimiz kısa tarihi ve coğrafi bilgi ile, yazımızın temel konusu olan Kelt Kökenli bir kutlama olarak kabul ettiğimiz St. Hallowens Day kutsanmaları ve Türkiye'de

"Saya Oyunu" olarak adlandırılan bir kutsanma olayının benzerliklerini ortaya çıkarmaya çalışacağız. Bu benzerliklerin bir rastlantı veya bir olayın varyantı mı olduğu konusundaki yorumu ise sizlere bırakacağız.

"Batı Avrupa'da, tarih öncesinde Kelt'lerin Hint-Avrupa toplulukları arasında II.binyıllarına doğru ortaya çıktığı sanılmaktadır. Ortaya çıkış yerleri Almanya'nın güney batısında Ren ile Tuna arasında üçgen biçiminde bir toprak parçası olduğu sanılır. Keltler M.Ö. I.binyılda ilk olarak Baltık'lı İslâvlarla ilişki kurdular ve Balkanlarla Alpler yoluyla İtalya ve Yakınoğuş'dan yeni teknikler öğrendiler. Dillerindeki bazı eski deyimler onların Tunç devrinde Galya üzerinden Britanya'ya göç ettiklerini gösterir. M.Ö. 700-400 yılları arasında Lorraine, Burgonya ve merkezdeki demir madenlerin işleterek daha da güçlü hale geldiler.

M.Ö. VI.-I. Yüzyıl Keltlerin yayılma dönemi olarak adlandırılır. VI. Yüzyılda İspanya yarımadasına yerleşerek İberlilerle kaynaştılar ve "Keltler Milletini" meydana getirdiler. V. yüzyılda Armorik'i işgal edip IV. Yüzyılda Masallaya saldırdılar. Champagne, Bohemiya'yı ele geçirip daha sonra İtalya'ya yayıldılar. Bir boyları M.Ö. 390-386 arası Belgrad'ı kurdu. III. yüzyılda bazı Hellenistik kralıkları istilâ edip 279'da Trakya'yı ele geçirdiler. Anadolu'ya geçerek "Galatia" adını verdikleri yerlere yerleştiler. Galic, Galatia, Galicya gibi yer adları bu istilâlara tanıklık eder. (*Kıbrıs'ta Karpaz yarımadasındaki Galatya ve Kilittkaya köyleri nelere tanıklık eder acaba?*) Keltlerde henüz devlet kavramı olmadığı için istilâlarını

koruyacak bir imparatorluk düzeine geçemediler. İlk olarak 229 yılında Roma onları yenilgiye uğrattı. M.Ö. III yüzyılda Kuzeyde Baltık ve Kuzey Denizi kıyılarından kalkan Germenler onları Belçika'ya kadar sürdüler. M.Ö.1 yüzyıl ile M.S. II. Yüzyıl arasında ise Roma Emperyalizminin kucagına düştüler." (5). Bu onların tarihin sahnesinden silinmelerini gerçekleştirmiştir.

Bir önceki paragrafta dediğimiz gibi Ruhlar "ölmüşler" günü ile inanç ve uygulamaların Avrupa kökenli yayılışına ek olarak, söz konusu ritüelin bir varyantının veya benzerinin değişik bir amaçla günümüz Türkiye'sinde çeşitli bölgelerde uygulandığını görüyoruz. Söz konusu ritüeli detaylandırmadan ve iki ritüel arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymazdan önce Türklerin Orta ve İçasya'dan Anadolu'ya kadar uzanan seyahatlerine tarhsel olarak bakmakta yarar olacağı inancındayım.

Belirtmemde yarar var ki, ben bir tarihçi değilim. Bunları yazma nedenim ise sadece biraz fikir ekzersizi yapmak ve siz sayın okuyucularıma olaya daha detaylı bakabilmeniz için bir pencere açmaktır. Herhangi bir şekilde bir tarihsel olayın veya açıklamanın yanlış veya doğruluğunu ispatlama çabası içerisinde değilim. Bu anlamda söylediklerimi göz önünde tutarak Türklerin kim olduğunu nasıl ve ne zaman ortaya çıktıklarını öğrenme amacıyla çeşitli kaynaklara bir göz atalım.

Birtakım yazarlar Türklerin Orta Asya'da ortaya çıkışlarını MÖ 3000 kimileri de 1000'li yıllara dayandırmaktadırlar.

Günümüzde "Türk'ün" tanımı ırksal, kökense bir birlikten çok "Türkçe veya Türk dilinin varyantlarını konuşan ülkelerin oluşturduğu bir birlik olarak açıklanmaktadır.

Türkiyeli çağdaş bilim adamlarından Bozkurt Güvenç "Türklerin tarihi kökenleri yurtları gibi kesin değildir. Kuzeyden (Sibirya'dan) inmiş, güneyden, doğudan veya batıdan geçerek bu yörelere gelmiş olabilirler. Söylentiler değişiktir. Bu yönlerin hepsi de Türk varlığına katkıda bulunmuş olabilir... Türklerle ilgili ilk yazılı belgeler Çince olup MÖ 300 yıllarına tarihlenmektedir." (6) diye yazmaktadır.

Meydan Larousse bu konuda "Türklerin tarihi Hunlar ile başlar" demektedir. "Çin kaynaklarında Hung Nu adı verilen Türklerin ilk atalarından MÖ 3. Binyıldan itibaren Çin'in kuzeyindeki Asya bozkırlarının hakimi olan atlı ve okçu kavim olarak söz edilir."(7) demektedir.

Şüphesiz ki, Hun'ların tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmaları kısa bir döneme sığdırılmaz. Türklerin tarihi ve kökenleri Orta ve İç Asya'da bin yıllar boyu yaşamlarını sürdüren çeşitli değişik kavimlere dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar şunu göstermektedir ki, Orta ve İç Asya'da meydana gelen çeşitli örgütlenmeler birçok değişik kabile ve klanların biraraya getirdiği federasyonlar şeklindedir.

Tarihte kendisini "Türk" olarak adlandıran ilk politik örgütlenmenin "Göktürkler" olduğu yazılmaktadır.(8)

Türklerin Orta Asya'dan Batıya göçleri Gök

Türklerin ortaya çıkışıyla MS 5 yüzyıllarda başlamıştır. 7.yy'da Göktürklerin ortadan kalkmasından sonra Uygur Devleti kurulmuş, (MS 8yy) o da ortadan kalkmış ama batıya göç sürekli yaşanmıştır. Yine bildiğimiz gibi bazı araştırmacılara göre 1071 kimilerine göre ise 1050'li yıllarda Malazgirit Meydan Savaşı ile Anadolu'ya girilmiştir.

Bilimadamlarının yüzlerce sayfa oluşturan araştırmalarını tam olarak buraya aktarmak mümkün değil. Söz konusu göç olayını anlatılmadık temel neden daha yukarılarda bahsettiğimiz Batı Avrupa kökenli Keltler ile Asya'dan göç edip gelen Türk toplulukların Anadolu'da bulunma dönemlerini dikkatinize getirmektir.

Şimdi de yazımıza konu olan "Halloween's Day" Azizler / veya diğer bir deyişle ölmüşlerin günü kutlamalarının Anadolu'da bir varyantı olarak tanımlayabileceğimiz bazı oyunlar üzerinde duralım. Bu oyunların genel adı "Saya Oyunudur." Bugün de Anadolu'nun belirli bölgelerinde kimi yerde çocukların kimi yerde de büyüklerin severek, gülererek oynadıkları "Saya Oyunu" inanıyorum ki çok önceki dönemlerden kalma büyüklere ait bir ritüelin devamı niteliğini taşımaktadır.

Mevlüt Özhan tarafından kaleme alınmış olan "Türkiye'de Çocuk Oyunları Kültürü" isimli kitapta, Türkiye'de çocuklar tarafından oynanan oyunlarda kullanılan tören tekerlemelerinden örnekler verirken, Saya oyunundan bahsetmekte ve şöyle demektedir. "Üreme, bereket ve bollukla ilgili olarak çocuklar tarafından söylenen ve oynanan saya

oyunları ve tekerlemeleri büyükler tarafından gerçekleştirilen büyüsel törenlerle benzerlik taşımaktadır." (9).

Sn Mevlüt Özhan, Sn. Metin And'ın "Oyun ve Büyü" adlı eserinden alıntılıyarak verdiği örnekleri aktarmakta yarar olduğuna inanıyorum.

"Sivas yöresinde Şubat ayı içerisinde oynanan "Saya Gezme" oyununda çeşitli giysiler giyen oyuncular ev ev gezerler. Her evin önüne vardıklarında şu tekerlemeyi söylerler. Çatma çattım çatmaya / Çatma yere batmaya / Yağ vermeyen avratlar /Kocası ile Yatmaya. / Açlığımızdan, susuzluğumuzdan gelmedik, / Töremiz var sayadan. / Ne kaldı ne kaldı / Elli gün kaldı / Faşır faşır sağarlar / Gümbür gümbür yayarlar / Şu oğluma şu kızıma diye sayarlar. (10)

Yine aynı kitaptan Sn Metin And'ın bir başka derlemesini aktarıyor Sn. Mevlüt Özhan. "Karaman'da 20 Ocak - 10 Şubat tarihleri arasında çocuklar tarafından oynanan Saya oyununda da çocuklardan biri uzun beyaz gömlek giyer, boynuna kollarına el ve ayak bileklerine çanlar takar, diğeri eski elbiseler giyip yüzünü siyaha boyar. Üçüncü oyuncu da hediyeleri toplamak için omuzuna heybe alır. Gurup birer birer evleri gezer. Her bir evin önüne vardıklarında "Saya saya salımbaya / Dört ayağı nalımbaya. / Saya geldi duydunuz mu? / Selâm verdi aldınız mı? / Bay bayadan bayadan / Yılan akar kayadan / Böö dedim meledi / Önüne koydum yaladı / Göğül göğül göğüldesin / Güğümleri doldurasın /Ver ver diyen ablanın / Taş perçemli oğlu olsun / Verme verme diyen ablanın / Kel başlı bir kızı olsun. (11). Ne yazık ki Sn. Metin And'ın eserine temin

72 Halkbilimi

edemediğimiz için daha detaylı bilgi veremiyoruz)

Nurhan Karadağ "Köy Seyirlik Oyunları" isimli araştırmasının 18. sayfasında şöyle diyor. "Yılın belirli günlerinde oynanan törensel ya da büyüsel oyunlar genellikle 1-Doğanın canlanmağa başlaması 2-Ürünlerin Toplanması 3-Hayvanların üremesi ile ilgili zamanlara rastlar. Ya da 1-Kuraklık 2-Hastalık tedavileri 3-Belirli dini veya özel günlerde yapılır" demektedir. Anadolu iklim yönünden ayrıcalıkları çok olduğundan doğanın canlanmağa başlaması, ya da ürün toplama tarihleri değişik zamanlarda olur. İç ve Doğu Anadolu gibi karasal iklim gösteren yörelerde genellikle doğanın canlanması Şubat ortalarına rastlar. Kasım ayında koyunlar döllendir. Hatta bu aya "Koç ayı" da denir. Koç katımı Türkiye'nin çeşitli yörelerinde şenliklerle kutlanır. Bu olay Sivas Şarkışla'da 5-15 Kasım tarihleri arasında kutlanmaktadır. Köylü koç katımından 100 gün, kuzuların doğmasından elli gün önce köyde "Saya gezme" oyunu oynarlar. Bu oyun kendi başına oynandığı gibi, bir başka oyunun parçası olarak da oynanmaktadır.

"Dede" oyunundan sonra oynanan Saya oyununda köylüler çalgıcılar eşliğinde köy evlerini sırayla dolaşmaya başlarlar. Her evin önünde çeşitli halk oyunları oynanır ve maniler söylenir. Yukarıda verdiğimiz saya manisine ek olarak bir varyant da şöyledir. "Sayacı geldi sakının / Demir tarak takının / Verenin bir oğlu / Vermeyenin kızı olsun / Onu da Allah elinden alsın. / Saya geldi duyduunuz mu, / Selâm verdi aldınız mı? Ya verin hakkımızı / Ya kırarız

kapınızı." Ev sahibi oyunculara çeşitli yiyecekler verir. Toplanan yiyecekler oyun sonunda topluca yenir. (12)

Sn. Nurhan Karadağ, "Saya" sözcüğünün çeşitli anlamlarını da vermiştir.

1-Giyecek eşyası

a) Üstten giyilen iş gömleği.

b) İşlemenin üst yeleği (Avşar)

c) Mavi ile lâcivert arası boyanmış iş gömleği

d) Süslü kadın elbisesi (Kastamonu)

e) Renkli gelin elbisesi

f) Verev dokunmuş ince ve kabaca çuha.

2-Koyunlardan vergi toplayan memur

a) Koyunların vergilerinin toplanmasına memur edilen Osmanlı tahsildarı.

b) Türkistan'da vergi toplayan memur

3-Hayvanları metheden, türküler söyleyerek sürü sahiplerinden gıda maddesi toplayan derviş ya da çoban

a)Saya: Özellikle ilkbahar ve sonbahar nevsimlerinin sonlarına doğru köy köy dolaşarak, serbest bir nazımla saya türküsü söyleyerek göçebelerin hayvanlarını methiyle ruhlarını okşayan ve mukabilinde un, peynir, buğday, arpa vb. gibi yalnız gıdaya ait eşya toplayan adı bir terekeme.

b)Terekeme, Karapapak ve Kars Türkmenlerinde, kuzuların doğumunda ev ev dolaşarak sürü sahiplerinden hediyeler alan derviş veya çoban.

c)Azerbaycan ve Anadolu gibi Oğuz Türkçesi konuşan ülkelerde koyunun doğumu ile ilgili şenliklere "Saya, Saya Bayramı", bu şenliklerde türkü söyleyen baytar-çoban kimselere de "Sayacı - Sayıcı" denilmektedir.

4-Edebiyat, nesir nevi

- a)Halk hikâyelerinin nesirle yazılan nevi
b)Kars Türkmenlerinde bir edebiyat nevi

5-İnce çitten yapılmış davar yatağı

- a)Davar yatağı (Osmaneli, Denizli, Sinop)
b)İnce çitten çevrilmiş davar yatağı

6- Arı, saf olan

7-Ayakkabı yüzü

8-Çobanın barınacağı yer, sütlerin muhafazasına yarayacak yer

9-Saya gezme oyuncusu. Çobanı oynayan kişi

10-Baş oyuncusu çoban olan oyunlara verilen ad.

Bu anlamlara ek olarak, Kıbrıs'ta "saya" sözcüğü ile ilgili olarak yaptığım araştırmada, "Sayanın" Çingenelerin dilendikleri yiyecek ve eşyayı içine koydukları omuza asılan kabaca torba olduğunu öğrendim.

Sn. Nurhan Karadağ şöyle devam ediyor. Bütün anlatımlarda dikkat edileceği üzere bir çoban koyun ilişkisi görülmektedir. Bu oyunun oynanmasındaki amaç davarın kuzuları çoğalması için yapılan büyüsel bir oyundur. Büyük bir ihtimalle de oyun haline gelmiş bir dini uygulama idi. Sn. Nurhan Karadağ saya oyun ve sözcüğünün Anadolu'da çok yaygın olması nedeniyle bu geleneğin Orta Asya'dan geldiğini iddia etmektedir.) (13) Ayrıca toplanan yiyeceklerin topluca yenmesinin de Orta Asya'dan gelen Şamanist Türk Geleneği olduğunu Sn.Abdülkadir İnan'ın "Tarihte ve Bugün Şamanizm" adlı kitabına dayandırıyor.

Sn. Nurhan Karadağ aynı yazının 46. Sayfasında "Saya" oyununun Anadolu'da çeşitli bölgelerde aldığı değişik isimleri belirtiyor. Ben bunlardan ilginç bulduğum ve daha çok Halloweens Day ile bir çağrışım yapan isimleri burada kaydedeceğim. Tepedam'da "Yılbaşı Oyunu," (yeni bir mevsimin başlaması, güneş tanrısı Samhain'in esir alınmasıyla sıcaklığın ortadan kalkması, soğukların başlaması) Sungurlu ve Çorumda "Tortu" (acaba yortunun bir varyantı mı?), Reşadiye, Tokat "Çan Sallama" (kılık kıyafet değiştiren oyuncular çanlar da takıyorlar)

Türkiye Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkan. 2. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri kitapçığında Sn. Doç. Dr. Amet Uğur Alkışla (Kayseri, Bünyan, ve Çevresinde Sayıl Çıkarma Adeti ve Bundaki mahalli Tesirler adlı bildirisinde "Sayılıçıkarma adetinden bahsederek bunun katıksız, dıştan hiç etkilanmemiş bir Türkmen adedi olduğunu söylüyor (14) ve şunları ekliyor.

"İşte konumuz olan Sayıl çıkarma da bu katıksız adetlerden biridir. Sayıl Şubat'ın 15'inde yapılır. Mahallenin çobanı, yanına 15-20 kişi toplar, kendi aralarında görev taksimi yaparlar. Biri köse, diğeri gelin olur. Kuvvetli biri toplanacak bulgur heybesini, biri toplanacak yağ kabını taşır, genç ve kuvvetli biri de elinde büyük bir sopa ile, saldıracak köpek vs.'ye mani olmaya çalışır, bir küme genç de arkadan türkü ve gerekli sözleri söylerler. Köseye yapma sakal ve bıyık takılır, ayağına çarık ve sırtına kürk giydirilir, ve beline bir kayışla çokka çingirak (dangırdak) takılır.Yine tüm saya oyunlarında adet olduğu üzere toplanan yiyecekleri hep beraberce yenir.

Saya oyununa Ermenek'te, (Kemal Akın, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 3 s.66 Ocak 1954), Kars'ta, (M. Fahrettin Kırzoğlu Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 5, s 115) ve Erzincan'da (Bahattin Şeker, Türk Folklor Araştırmaları, cilt 10 (213) s 4333-4334) rastlıyoruz.

Tüm araştırmacılar söz konusu geleneğin Orta Asya'dan gelme bir gelenek olduğunu söylerken bunu oyunun içinde geçen bazı Şamanist öğelere dayandırmaktadır. Ne yazık ki tüm bu araştırmalarda söz konusu oyunun Orta Asya'nın hangi bölgesi, şehri veya köyünde oynandığına dair herhangi bir kaynakça vermemişlerdir.

Sınırlı bilgilerle de olsa Halloweens Day ve Saya Oyunu ile ilgili detayları verdikten sonra iki olay arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymakta yarar vardır.

Öncelikle her iki araştırmayı yapan gerçek kişiler "Hristiyan alemindeki Halloweens gününde "Tricks or Treats" ve Türkiye'de "Saya" oyunundaki elemanların şu anda çocuklar olduğunu vurgulamaktadırlar. Yine aynı kişiler her iki oyunun da eskiye ait bir ritüelin günümüze kadar gelmiş olan bir kalıntısı olduğunu söylemektedirler.

İki ritüelde de çocuklar ev ev dolaşarak dilenmektedirler. Çocuklar dilenirken içerik olarak dua / iyi dilek ve beddua / lanetleme arasında bazı tekerlemeler söylemektedirler.

Her iki olayda da bolluk ve bereket amaçlanmaktadır. Bunun yanında her iki olayın gerçekleştirilme dönemi mevsim dönüşümüne rast gelmektedir.

Her iki oyunda / ritüelde çocukların kılık kıyafet değiştirmeleri söz konusudur.

Türkiye'de bu oyunu oynayan çocuklar da Hristiyan aleminde de çocuklar a) aldıkları hediyeleri taşımak için torba taşımakta, b) hortlak kılığına girmekte c) yüzlerini boyamakta d) hayvanların kıyafetine girmekte veya tekerleme içerisinde ondan bahsetmekte e) bir anlamda korkutma nidası olan "böğ" yü kullanmaktadırlar.

Her iki olayda da dilenilen şahıslar ev sahibeleridir.

Halloweens Day ile Saya Günü arasındaki en büyük fark Halloweens Day'in Kasım ayı içerisinde yani yazdan kışa geçerken Saya gününün ise Ocak sonu veya Şubat başında gerçekleşmesidir. Bunun yanında bir diğer büyük farklılık da Saya Gezmenin koyunların doğurmaları çoğalmaları ve üremeleri ile ilgili olması Halloweens Day'de ise ölülerin, ölmüşlerin kutsandığı, anıldığı gün olarak ele alınmasıdır. Buna karşın ortak bir nokta olarak da her iki olayın bir mevsim değişikliğine rastgelmesidir. Araştırmalarımda dikkatimi çeken bir olay ise Keltlerin Güneş Tanrısı "Samhain'in" telâffuz edilirken uzunca bir evrim süreci içerisinde şekil ve içerik değiştirerek "Şaman" olarak da okunabileceği ihtimalinin olmasıdır. Bu anlamda "Samhain" Şaman'ın şekil ve görev değiştirmiş bir formu olabilir mi? diye kendi kendimize sorabiliriz.

Tarih boyunca dünyada bir göçler gerçeği vardır. Bu göçlerde gerek batıdan doğuya (Avrupa'dan Asya'ya) gerekse de Altay'lardan Avrupa'ya (İç Asya'dan Avrupa'ya) göçebe kabileler savaşarak, önlerinde buldukları kabileleri, yerleşim yerlerini yakıp yıkarak, kovalayarak sırasında imha ederek, sırasında

ise onları kendilerine tutsak, müttefik veya kadınlarını eş ederek sadece doğudan batıya veya batıdan doğuya değil ama kuzey ve Güney'e de yürümüşlerdir. Bu anlamda bu kabileler sadece bir kültür yıkıcısı değil aynı zamanda bir kültür taşıyıcısı da olmuşlardır.

Yaşayış tarzı ve ekonomik işleyiş itibarıyla Keltler ve Asyalı kavimler ve (dolayısıyla göçebe Türkler) benzer bir ekonomik işleyiş -üretim ilişkileri- göstermişlerdir. Her iki göçebe toplum özellikle ganimet / yağma (zaptetme ve el koyma) üzerine inşa edilmiş bir ekonomi oluşturmuşlardır. Gittikleri yerlerde teknolojiyi alıp işlemişler, göçebe zenaatını geliştirmişlerdir. Her ikisi de iyi ata binen, at sürerken savaşmasını bilen, cesurluk ve acımasızlıkları ile ün salmışlardır. (15) At ve sığır beslerler. Yerleşik kabilelerle ticaret yaparlar. Onlardan haraç alırlar. Böylesi toplulukların manevi inanışları da benzerlik göstermektedir. Göçebe kültürlerdeki ölüleri gömme ve diğer dünyaya önem verme özelliği her ikisinde de mevcuttur. (16)

Her iki toplulukta da "Gök ve Yeraltı" tanrıları en önemli tanrılar olsa da bunlara ek olarak ikincil derecede daha birçok tanrı vardır. Hayvanların ruhlarının kutsallığına inanılır ve onlarla özdeşleşilir. Onların ölümsüz olduğuna inanılır (17) (Halloween töreninde katilimcılar ve druidler -rahipler- hayvan kılığına girerler, Şamanlar ritüellerde hayvan ruhlarını yardıma çağırırlar. (18) Hayvanlarla özdeşleşmede bir örnek verecek olarak Cengiz Han'ın bir öğütünü aktarabiliriz. Cengiz Han "Günlük yaşamınızda iki yaşında boğa gibi davranınız. Kavgalarda Akbaba gibi saldıınız,

eğlence ve törenlerde genç aygırlar gibi olunuz" der. (19) Günümüzde kendilerini aşırı milliyetçi / faşist bir ideale adanmış gibi gürünen kişilerin örgüt amblemlerine bir kurt koymaları ve yüksek heyecan anlarında özellikle saldırgan konuma geçtiklerinde bir kurt gibi ulumaları bu hayvalarla özdeşleşme adetinin günümüzdeki devamı olarak açıklanabilir

SONUÇ OLARAK

Bu yazı dizisine başlarken söz konusu yazının bu kadar uzun olacağını düşünmemiştim. Her yeni bir bilgi beni bir başka bilgiye ulaştırırdı. Türkiye'deki Savaş Oyunu ve onun kökenleri, yayılma yerleri ile ilgili detaylı bilgiye ulaşmış olsam da onun ortaya çıkış nedeni veya tarihçesi üzerine yeterli bilgi sahibi olduğumu söyleyemem. Bu eksiklik bu araştırmamızın en önemli noktası olması gereken son noktayı koymamızı engelliyor.

Elimizdeki bilgiler ışığında incelediğimiz iki ritüel arasındaki benzerlikler hayret verici boyutlardadır. Tarih öncesi yaşanmış göçler neticesinde bu manevi kültürel değerlerin bir taraftan diğer tarafa taşınmış olması ihtimali mevcuttur. Vardığımız kaynaklar ve bulgular neticesinde bu taşınmanın batıdaki Keltler tarafından Avrupa'ya, İngiltereye, Amerika'ya, Anadolu'ya kadar uzandığını göstermektedir. Yine de benzer üretim ilişkileri içerisinde olan toplulukların benzer kültürel değerler üretebileceğini düşünmekte yarar vardır. Denis Sinor "İç Asya Kavramı" adlı yazısında "Kültürel alanların sınırlarını belirlemek, ancak son zamanlarda ortaya çıkmış bir kavram değildir.

Avrupa ve Asya hiçbirini ötekine gönderme yapmadan anlaşılabilen birbirleriyle ilişkili terimlerdir" demektedir (20). Yine aynı yazısında (21) "İç Asya'nın sınırları durağan değildir, kendi nüfusu ile çevredeki yerleşik uygarlığın arasındaki güç dengesine göre öteye beriye kayarak çağdan çağa değişegelmiştir. Roma ili Pannoniya ile küçük Asya'daki Yunan toprakları, sıra ile Hunlar (5.yy.) ve Selçuk Türklerince (11.yy) işgal edildiklerinde "İç Asya" olmuşlardır" (22) demektedir. Böylesi bir tanım Avrupa kökenli kültürlerin de yayılması ile ilgili olarak da kullanılabilir. İnancındayım.

Hangisi Türktür veya değildir yollu bir tartışma bizi ucsuz bucaksız bir serüvene götürür. Olaylara duygusalığa kaçmadan objektif olarak bakmak bizi daha sağlıklı sonuçlara götürecektir. Böylece dünya halkları ve çevremizi daha iyi anlayıp tanıyacak, daha iyi dostluklar kurarken toplumsal / sosyal davranışları açıklamada daha objektif olabileceğimize inanıyorum.

Kaynakça:

- (1) *Halloween on the Net and Days of the Dead. The Story.*"
- (2) *Soul cake ". Halloween on the Net and Days of the Dead.*
- (3) *Say a prayer for the dead*
- (4) *"Halloween on the Net" "Tricks or Treats"*
- (5) *Meydan Larousse. " Cilt 7 s.157*
- (6) *"Türk Kimliği. Kültür Tarihinin Kaynakları."* Bozkurt Güvenç. s.88
- (7) *"Meydan Larousse. "Cilt 12. s.342*
- (8) *"Türk Kimliği. Kültür Tarihinin Kaynakları."* Bozkurt Güvenç. s. 89

- (9) *"Türkiye'de Çocuk Oyunları Kültürü"* Mevlüt Özhan. s.50
- (10) *age s. 50*
- (11) *age s.51*
- (12) *"Köy Seyirlik Oyunları, Nurhan Karadağ s.27.*
- (13) *"Köy Seyirlik Oyunları, Nurhan Karadağ, s.31*
- (14) *2. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt, Türkiye Kültür Bakanlığı Yayınları Doç. Dr. Amet Uğur Alkışla s. 600-601*
- (15) *Meydan Larousse. Cilt 7. S 157., Türklerin Tarihi. Doğan Avcıoğlu. Birinci kitap s. 335*
- (16) *Batiya Göçün Sanatsal Evreleri. Doğan Kuban. s.43*
- (17) *Türklerin Tarihi. Doğan Avcıoğlu. Birinci kitap s.347*
- (18) *Batiya Göçün Sanatsal Evreleri. Doğan Kuban. s. 57*
- (19) *age s.343*
- (20) *Erken İç Asya Tarihi. Derleyen Denis Simor. s12*
- (21) *age. s.18*
- (22) *age. s.19*

Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma...

Alessandro Magno ve Kıbrıs'tan Tasvirler (1557 - 1560)

Kıbrıs ile ilgili Venedik dönemine ait elyazmaları üzerinde yürüttüğüm çalışmalar sırasında elden geçirdiğim bazı "relazione"ler (raporlar - tasvirler) arasında 16. Yüzyıl sonlarında yazıldığını tahmin ettiğim İtalyanca bir yazmaya rastladım.

Bilindiği gibi İtalyan ve özellikle de Venedik arşivleri çok sayıda "relazione"ler ihtiva ederler. Bunun nedeni Venedik gibi bütün yaşamını ticarete dayandırmış olan İtalyan şehir-devletlerinin ticaret, ziyaret ve dini amaçla yurtdışına çıkan yurttaşlarından gezip gördükleri ülkeler hakkında rapor vermelerini talep etmeleridir. Rapor istenen bu ülkeler kendi hakimiyetleri altında bulunanlar, örneğin Kıbrıs, olduğu gibi İtalyan şehir-devletlerinin çıkarlarının bulunduğu diğer ülkeler de olabilmekte idi.

Benim kısaca takdim etmek istediğim elyazmasının birinci sayfasındaki başlık, özetle: "Bir Venedik soylusunun Venedik'te sona eren Kıbrıs'a, bu adaya ve diğer (yerlere yaptığı) ziyaretlerinin tasviridir." (Kıbrıs ile ilgili bölümün başlığı: *Relazione del viaggio di Cipro, di quell' isola, e di altri viaggi fino al*

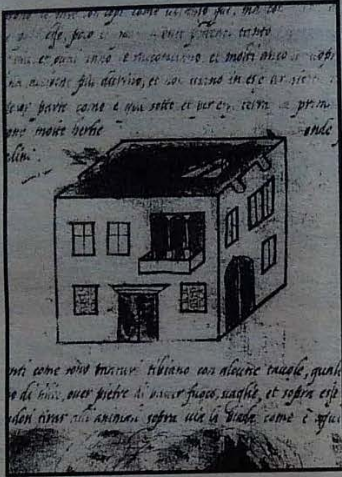
Ahmet ERDENGİZ

ritorno in Venezia di un Patrizio Veneto.) Ayrıca cilt kapağının iç kısmına yapıştırılmış bir etikette de benzeri ancak farklı bir elden çıkan bir başlık vardır: "Relazione di un patrizio veneto del viggio di Cipro, di quell' isola (ed) altri viaggi".

Elyazması, Venedikli soylu Alessandro Magno'nun 1557 ile 1565 yılları arasında Kıbrıs, Mısır, Girit ve bazı Ege adaları, İspanya, İngiltere, Hollanda, Almanya ve Brescia bölgesine yaptığı ziyaretler ile ilgili bilgileri içermektedir.

Magno'nun ilk seyahatı 12 Nisan, 1557 yılında Malamocco Limanı'ndan başlayarak Baf Limanı'nda sona erer. Magno yaklaşık 14 ay süre ile Baf bölgesinde bu bölgeye Vali olarak atanan eniştesinin amcası Alessandro Zorzi'nin yanında kalır.

Yaklaşık 80 sayfa tutan bu ilk seyahat bölümünün 40 sayfası Magno'nun kendi gözlemlerini değil, Batılı pekçok tarihçiye kaynaklık eden Kıbrıslı asilzade Francesco

Magno Venedik Evi İçin "Forma delle case di cipro"
notunu düşmüştür.

Attar'ın tarihçesinden alıntıları içermektedir. Magno, Attar'a dayanarak Kıbrıs'ın idari ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında değerli bilgiler aktarmaktadır.

Magno'nun Kıbrıs'a ikinci ziyareti 1560 yılında gerçekleşti. Bu kez adaya kardeşi ile gelen Magno, adada yaklaşık 3 ay kaldı.

Magno'yu 1561'de Mısır'da görüyoruz. Bu üçüncü seyahat sırasında Alessandro bize Mısır ile ilgili ilginç gözlemlerini aktarıyor. Mısır Piramitleri, Sfenks ve eski eser meraklılarının yaptığı "kazılar" ile ilgili bilgileri Seyyahımız çizimlerle de takviye etmiştir.

Magno, Kıbrıs hakkında verdiği değerli bilgilere ek olarak dört adet de çizimle anlattısını zenginleştirmiştir. Bu çizimlerin

herbiri birer bilimsel hazine değerindedir. Kıbrıs'ta bir bahçeyi yansıtan görüntü o dönemin sulama teknikleri hakkında değerli detaylar içermektedir. Kanaatimce Magno'nunkinden başka ne 16. Yüzyıl öncesi ne de sonrasında ait bu konuda elimize herhangi bir çizim ulaşmış değildir.

Kıbrıs'ta kırsal kesimde kullanılan bir öküz arabası ile ilgili çizim de bahçe resmi gibi kanaatimce dönemi için tektir ve çok ilginç etnoğrafik detaylar içermektedir.

Bu etnoğrafik detaylar arasında en ilginç, ciddi bir inceleme konusu olabilecek Magno'nun arabasının koşum takımları ve tekerlek teknolojisi ile Kıbrıs'ın arkaik dönemlerinde kullanılan araba teknolojisi ve 20. Yüzyıla kadar Kıbrıs'ta kullanılan öküz arabalarının sahip olduğu özelliklerin karşılaştırılmasından ortaya çıkacak çarpıcı benzerliktir.

Döven süren bir köylü çizimi de tarihi açıdan kıymetinin yanısıra ilk ve belki de son kez bir Venedik asıllı Kıbrıs köylüsünü yansıtmaya bakımından etnoğrafik yönden paha biçilmezdir.

Venedik asıllı köylünün kıyafeti bilinen Kıbrıs köylü kıyafetinden büyük farklılıklar içermekle birlikte kullanılan dövenin 20. yüzyıla kadar gelen örnekleri ile hemen aynı olduğunu söylemek mümkündür. Tek farklı ki, Kıbrıs köylüsü dövene öküz koşarken,

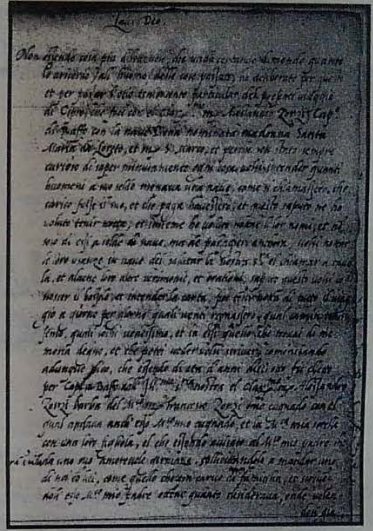
çizimdeki Venedik asıllı köylü, katır koşturmaktadır.

Kıbrıs genelinde Lüzinyan dönemine ait mimari yapı örnekleri Venedik dönemine göre daha çoktur. Örneğin Lefkoşa'da gerçek bir Venedik evi diyebileceğimiz bir ev bugün ayakta değildir. Gelebilenler de üzerine sonradan ilavelerle büyük değişimlere uğratılmış yapılarıdır. Bunun en önemli nedeni Lüzinyanların aksine Venedik idaresinin adada önemli bir sivil imar hareketine girişmiş olmaması, gerçekleştirilen inşaatların da daha çok askeri alanda, örneğin Lefkoşa ve Magosa surları, ve asker ve mal sevkinin kolaylaştıracak liman, yol ve köprü yapımında odaklaşmasıdır.

Magno bize Venedik tarzında inşa edilmiş gerçek bir Kıbrıs evinin çizimini vermekle Kıbrıs mimarlık tarihi açısından büyük bir hizmette bulunmaktadır. Çizim yalın olmakla birlikte 16. yüzyıl sivil Venedik mimarisi hakkında önemli detaylar vermektedir.

Alessandro Magno hakkında fazla bir bilgiye şu anda sahip değiliz. Ancak tanınmış Venedikli Zorzi ailesi ile akrabalığı, soylu bir tüccar olması ve detaylı gözlemlerini Venedik Senatosu'na sunmuş olması yazarımız hakkında İtalyan arşivlerinde önemli bilgiler bulunabileceğinin işaretleridir. 1534 veya 1537 tarihinde doğduğu ve 45 yaşlarında iken 1576 yılında vefat ettiği bilinmektedir.

Kıbrıs'ın Osmanlı idaresine geçmesinin

Alessandro Magno'nun "relazione"sının ilk sayfası. Seyahat ettikleri geminin Bakire Menyeme izafeten Santa Maria da Loreto ismini taşıdığını, Alessandro Zorzi'nin yenik Baffo (Baf) valisi atandığını, Alessandro'nun Francesco Zorzi'nin amcası olduğunu ve Francesco'nun İse Magno'nun kızıkardeşi ile evli olduğunu anlatıyor.

arifesinde adanın bir portresini vermesi açısından da önemli bir kaynak olan Magno'nun elyazması üzerinde bugüne kadar gerektiği kadar durulmamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bir Yunanlı araştırmacı bu elyazmasından Girit bölümü ile ilgili birkaç sayfalık bir alıntı yapmış, bir Amerikalı araştırmacı İse Akdeniz'deki baharat ticareti ile ilgili çalışmasında Magno'ya kısaca atıfta bulunmuştur. Bu elyazması üzerindeki çalışmalarımız halen sürmektedir.

UNUTULAN "TUTUKLU" BİR KİTABA DAİR

Ülkemizde belli toplumsal değerleri yerli yerine oturtup kurulumaya giden çok az sayıda kuruluş vardır. Bunlardan biri de HAS-DER'dir. Düzenli olarak halkbilim sempozyumları düzenlemektedir. Sunulan bildiriler bir kitap kapsamına ulaştığında Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı basımını gerçekleştirmektedir. Bildirilerdeki görüşler ortaya atılan tezler ve varsayımlar yalnızca ortaya süren kişileri bağladığını herkes bilmektedir. Sunumlar da halka açıktır. Atatürk Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilmektedir. Halka açık olan sempozyumlar büyük bez afişlerle günler öncesinden halkımıza duyurulmaktadır. Böyle olmasına karşın salonun dolmadığı zamanlar da olmaktadır. Hele kültürüne, değerine sahip çıktıklarını sağlayanların çoğu bu toplantılara gelmemektedir. Gelenlerin de bildiri sunanlara yeterli miktarda sorular sunduğu pek söylenemez.

Bu yıl Kıbrıs sorunun çözümüne yönelik görüşmelerin başlanması bazı çevrelerin daha duyarlı olmasına neden olmuştur. Bunların yanında şahin kesilenlerin de çoğalması yadsınamaz bir geçktir. Ellerindeki kalemlerle her şeyi "kendilerince" düzeltmeye çalışarak kendi gereklerini gözler önüne sermektedirler. Yalnız unuttukları önemli bir konu vardır. O da tarihtir. Tarih doğası gereği subjektif bir

Mustafa GÖKÇEOĞLU

bilim dalıdır. Matematik gibi müspet bir bilim dalı değildir. Toplama, çarpma gibi işlemlerde sayılar değişmezse nerede ve ne zaman yapılırsa yapılsın işlemler hep aynı sonucu vermektedir. Oysa tarih için bunlar pek, söylenemez. Tarihçi, Herodot'a göre, Hammer'e göre ya da rivayete göre deyim söze başlamaktadır. Tarih biliminin yapısından gelen açmazlarına karşın yine de günümüze epeyce belge ulaşmıştır.

Bu gerçeklerin bilincıyla son günlerdeki tartışmalara neden olan Halkbilimi Sempozyumları III kitabıyla ilgili olarak yazılanlara değinmek istiyorum. Kuşkusuz yazımın eksenini de Sayın Lütfi Özter'in pehlivan tefrikası gibi uzayan makalesi olacaktır. Bunu yaparken de "papaz kusmakları" gibi deyişleri kullanmayacağım.

Balkanlar ve Kıbrıs çok yönden benzerlik göstermektedir. Romanya, Bulgaristan gibi ülkelerdeki insanlarımız tarihçilerimize göre iki grupta toplanmaktadır. Bir kısmı evlad-ı fatihandır. Onları fetih edenlerin torunlarıdır. Bir kısmı da kılıç müslümanlarıdır.

Kılıç müslümanı deyişi, benim değildir, tarihçilerimizdir. İnsanlar tarihsel süreç içerisinde din değiştirmişlerdir. Yırmıncı yüzyılda Bulgaristan'da zorla adı değiştirilerek Bulgarlaştırılmak istenen Türklere ne demeli? Anadolu'da Kıbrıs'ta ve dünyanın çok sayıdaki ülkesinde tarihsel süreç içerisinde çeşitli uluslar egemenlikler kurmuşlardır. Gün geldi devletleri yıkıldı. Peki bunların hakları ne oldu? Hiç düşündünüz mü? Değişim az da olsa günümüzde de sürmektedir.

Lütfi Özter dostumuz 60. sayfasının ikinci paragrafından alıntı yapmıştır. "Akıncılar, Kıracköy, Monla, Potamy, Monargi... köylerinin tamamını gizli Hıristiyanlar ilan etmekte Latin ve Arnavut kökenli gizli Hıristiyanlar olarak tanımlamakta, sonradan Müslümanlaştıklarını ve Türkleştiklerini öne sürmektedir demekteler.

Bilindiği gibi Osman Devleti Müslüman halktan öşür, reyayden yani Hıristiyan ve Yahudi'lerden de, cizye adlı vergiyi almaktaydı. Atalarımızdan kalan bir deyiş vardır. "Yanmış harmanın öşürü olmaz" Müslüman halk kurak yıllarda vergi vermezdi. Oysa reaya her yıl bulup buluşturup Cizyesini vermek zorundaydı. Kıbrıs gibi kulaklıkların, depresimlerin, çekirge felaketlerinin veba gibi salgınların sık olduğu yerde cizye'yi ödemek neredeyse olanaksızdı. Bunun için Hıristiyan halk din değiştirmiş görünmek için erkek çocuklarını telleyip pullayıp sünnet törenleri düzenlerlerdi. Bunlar bilinen gerçeklerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nde Başbakanlık Arşivinde cizye ve defterleri vardır. Sözü edilen köylerin adlarını da bu defterlerde bulabilirsiniz. Ayrıca araştırmacı yazar Dr. Nazım Beraltı üç ciltlik Kıbrıs Türklerinin Tarihi adlı eserinde de cizye toplanan bu köy adlarını yıllar önceden yazmıştı. Çok kitap okuduğunu söyleyen Sayın Lütfi Özter bu kitaplarda niye tepkisini koymadı? Yoksa...

Sayın Lütfi Özter Halkbilim kitabının 63. sayfasından şu alıntıyı yapmış: "... Sultan Orhan (1346) gelen Osmanlı Sultanları'nın müslümanlığı reddeden bir Bizanslının subünden olduğunu öne sürmektedir"

Sergilediği alıntıyla bildiriye sunanı afişe edip yere vurmaya çalışmaktadır. Oysa Ali Kemal Meram'ın hazırladığı ve altı baskı yapmış olan Padişah Anaları adlı 696 sayfa tutan kapsamlı kitabını açıp okusaydı gerçekleri görmüş olacaktı. Kiptaki başlık ve altbaşlıklardan alıntılar:

"İkinci Osmanlı Padişahı Orhan ve Padişah Doğuran
Rum karıları
Horofira – Asporce – Teodora
1324 –1360

Türk Düşmanlığı'nın Başlangıç Dönemi

Üçüncü bölüm

Üçüncü Osmanlı Padişahı Birinci Murat Dönemi ve
İlginç Olaylar
1360-1389

Türk kanının su gibi aktıldığı ve ülkelerin Türk gücü ile ele geçirildiği bu dönemde Osmanlı ailesine Padişah doğuracak yeni Hıristiyan kadınlar bulunuyordu:

Dördüncü Bölüm

Bulgar Prensesi Marya'nın oğlu Dördüncü Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıt Dönemi,

Maria, Angelina, Masi, Anita, Olivera ve Daha öncekiler, hem Osmanlı Padişahlarının Soykütüğü'nün ve hem de geleceğin (Osmanlı Köleler Devleti'nin) temellerini atmış oluyorlardı." Sözün özü Osmanlı'nın vezirleri dönme, yenicileri devşirme Padişah hatunları da genelde Hıristiyan kızlardı. Örnekler son padişahlara kadar uzayıp gitmektedir. Sayın Lütfi Özter böylesi kitapları okusaydı bildiri sunucusunu yemek yerine "az bile yazdı" diyecekti. Böylesi konuları, işleyen kitaplar dilediğinden çoktur. Ben Ali Kemal Meram'ın düşüncelerine katılmam derse kendisine başka kitaplar öneririm. Büyük Türkçük Zeki Velid Toğan'ın Umumi Türk Tarihine Giriş adlı kitabı. Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere i Terakime'si. Edip Yavuz'un Tarih Boyunca Türk Kavimleri kitabı, daha incelerli...

Lütfi Özter belli ki dersini iyi çalışmamış. Çalışmış olsaydı 107. sayfadaki görüşlere karşı çıkmayacaktı. Öne sürülen savın özeti şöyle:

"Osmanlı Padişahlarının Türk olmadıkları, İttihat ve Terakki dönemine kadar kendilerini Türk Devleti ve Türk Hanedanı gördükleri bu nedenle Türkleştirme yoluna gitmedikleri öne sürülmek suretiyle resmi Türk tarihi bile red ve inkar edilmektedir denilmektedir.

Ne doğru bir saptama; Osmanlı Devleti'nin dili bile Türkçe değildi. Balkanlarda milliyetçilik duyguları şahlanırken saray ve çevresi hala daha Osmanlılık türküsü söylemektedir. Aidiyet sorununu çözen Balkan ulusları egemenlikleri kazanmak için oluk oluk Türk kanlarını dökmediler mi? Bunlar yaşanırken Osmanlı Sarayındaki vezirlerin kaç tanesi dönmedi, kaç tanesi de Türk soyundandı, gerçekleri ortaya koyana saldıranlar bunlara yanıt verebilir mi? Osmanlı'nın bir ümmet topluluğu olduğunu unutmamak gerekir.

Halkbilimi kitabının 66. ve 67. sayfasında Süleyman'ın Soloman, Yusuf'un Josef, Meryem'in Maria... adını taşıyan Hristiyanların aldıkları Türkçe isimler olduğu vurgulanmaktadır.

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı'nın hazırladığı "Kıbrıs'ın Fethi İse 70-1571" adlı kitaba isterseniz bir göz atalım. Alıntı yapacağım bölümün özet şöyledir.

Osmanlı Devletinin ordusu Kıbrıs'taki kaleleri tek tek düşürür. Direnenleri tutsak alır. Bir kısım düşman askeri de dağlara kaçar. Kaçaklar bir müddet sonra Lala Mustafa Paşa'ya haber gönderirler. Teslim olmak istediklerini bildirirler. Lala Mustafa Paşa da büyüklük gösterir. Önerileri kabul eder. Teslim olanları malyetin alır. Malyete girmenin kuşkusuz gerekleri vardır. Gereğin ilk adımı da ad değiştirip müslüman olmaktır. Gerek evlenmeler gerekse Osmanlı Devleti'nin gücünün etkisiyle çok sayıda kişinin adını değiştirip müslüman olduğu bir gerçektir. Şunu da vurgulamak gerekir. Olayın akışı her dönem tek yanlı olmuştur. Gerek İngiliz Sömürge Yönetiminin Kıbrıs Türkleri'ne karşı düşmanca Rumlaştırıldıktan da bir gerçektir. Kendi zınlıyile adını değiştirip Hristiyan olanlara ne demeli? Rum radyosunda haber okuyan Tatlısu'lu (Marlı) Kristine Girmeli ressam Can Sabri bunlara örnektir. Bunun gibiler 1974 yapılan savaştan sonra ad değiştirip vaftiz olanlardır. Bunlar her zaman olan şeylerdir. Türkiye'den Almanya'ya işçi olarak gidenlerin üçüncü kuşak bireylerinin acaba kaç tanesi bugün Türkçe konuşabilir? Kaç tanesi kilisede evlenmiştir? Hiç düşündünüz mü? Bunun tersi de olmaktadır. Tarih baba bütün sularını hep aynı yönde akıtmamaktadır.

Sayın Lütfi Özter 3 Şubat tarihli makalesinde fetihten

sonra bir karşı saldırıyı önlemek için konuşlandırılan asker sayısı konusunda ileri sürülen sayısal değerlere çekince koymaktadır.

Yeniçeri sayısının 2779 kişi değil de 20.000 olduğu konusunda dolaylı olarak savını ortaya koymaya çalışmaktadır. Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Entitüsü'nün periyodik yayını olan Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin üçüncü sayısına göre de 3779'dur.

Sayı ne olursa olsun. Ne fark eder? Yeniçeriler devşirme Hristiyan çocukları değil mi? Enderun'da başarılı olsalardı vezir vüzerâ rütbesine kavuşacaklardı. Başaramadılar, yeniçeri oldular. Tarih biliminin subjektifliği işte yine karşımıza çıktı. Öte yandan Osmanlı'nın resmi tarih yazıcıları, yani Kıbrıs'la ilgili epeyce ferman olmasına karşın Anadolu'dan getirilen Türkler'in köy köy iskan edilmeleriyle ilgili defterler yakın tarihe kadar bilinmiyordu. Bunlardan ilki Başbakanlık arşivinde bulunmuş ve tanzim edilmiştir. Bildiri sunucusu bu defterden yararlanmıştı. Bildirinin sunumundan sonra bir defter daha bulunmuştur. O da düzenlendikten sonra birincisi gibi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nde yayınlanmıştır. İleride başka defterlerin de bulunacağı kuşkusuzdur. Lütfi Özter'in adaya iskan edilen 777 aile işte bu defterdeki sayısal değerdir. Hiç üzülmesin. Yani defterler buldukça sayılar daha da büyüyecektir.

Sayın Lütfi Özter, tez sahibinin "... Önemli bir bölümünü teşkil eden Türkler ve Yörükler dışında Hristiyanlaşmış Türk, Afrikalı, Arnavut, Gürcü, Çerkez, Arap, Çingene, Rum, Latin ve Venedikli ulusları da olarak 20. yüzyılın ilk yarısındaki yapısına ulaşmıştır" görüşüne şiddetle karşı çıkmaktadır. Karşı çıkışın temelinde ırkçılık yatmaktadır. Bunu yaparken de ırkçılıkta milliyetçiliği birbirine karıştırmamaktadır. İrkçiliği Hitler gerçekleştirmek istemişti. Saf kan Ari ırk yetiştirmek için de epeyce çaba sarfetmişti. Oysa hiç bir usul bütün bireyleriyle saf kan değildir. Bizde de böyledir. Kimilerimizin kafatasları dolikosefal kimilerimizin mezosefal. Ten renklerimiz de apraş dediğimiz kar beyazdan tutunuz da zencilere kadar geniş bir yelpazeye dayanmaktadır. Oysa milliyetçilikte sarışınlık karışınlık önemli değildir. Temel olan ülke birliğidir, kader birliğidir. Kıbrıs Türk Toplumunda ulusculuğun yanı sıra milliyetçiliğin sınavını her dönem başarıyla vermiştir. Yıllarca mevzilerde elinde silah tutmuştur. Tutmayı da sürdürmektedir. Kimse bu

niteliğimizden dolayı kendine pay çıkarmayı düşünmesin. Hasletlerimizin üzerine basıp da yükselmeye çalışmasın. Olanlar hepimizdir.

Sayın Erdengiz'e gelince şunu vurgulamak isterim. Sempozyuma katılmış ve bildirisini sunmuştu kutlarım. Konu ne olursa olsun her bildiri ortaya yeni görüş ve tezleri ortaya atmaktadır. Görüşü, bilgisi ve donanımı olanlar öne sürülen tezlerin antitezlerini hazırlarlar. Görüşü olmayanlar da antitez üretmek yerine kötümlemeye giderler. Kuşkusuz her teze ya da antiteze yüzde yüz katılmak olanaksızdır. Ama tezin içinde barındırdığı yadsınamaz doğruları da gözardı edemeyiz.

Gelelim Halkbilimi kitabının yayımlanma serüvenine. Araştırmacılarımız, sanatçılarımız ve kurumlarımız ürettikleri yapıtları dosya biçiminde Kültür Dairesine sunarlar. Yetkili yayın kolu toplanır. Yapıtı, tutarlılık, bütünlük, yoğunluk, derinlik, kapsamlılık, karmaşıklık, yenilik, çarpıcılık ve dil yönünden inceler, kararlarını verir. Bakanlığa da bu yapıtın basımını gerçekleştirmek görevi kalır. Bu kurallar bütünü 1986 yılından beri böyle işlemektedir. Uygar ülkelerdeki uygulanan yöntem de budur. Sözü edilen kitabın kabulünden çok önce, böylesi kurallarda ben de görev almıştım. Biline... Dolayısıyla sizin günah keçisi olarak gördüğünüz kültür dairesi müdürünün/müdüresinin ne kadar etki ya da etkisizliği olduğunu yaşadım. Ayrıca 1996 yılından beri tanıdığım Kültür Dairesi müdüresinin kültüre, sanata ne kadar büyük önem veren pozitif düşünceli bir adayın olduğunu bilmekteyim. Çünkü sonuçta kitabın yayımlanıp yayımlanmamasını belirleyen, havaya kalkan parmaklar olmaktadır.

Gelelim sizin yazarınıza. En sonunda ağzınıza. En sonunda ağzınızdaki baklayı çıkardınız ama durumunuz içler acısı. Serhat Bekçilerinin Ölüm Kalım Mücadelesinde Mücahit Güncesi adlı kitabınız demek ki ilgili kurul tarafından yetkin görülmemiş. Bu işler bakanların, başbakanların, Cumhurbaşkanlarının "basılınsın" demesiyle olmaz. On beş kitabım var. Birini bile devlet desteğiyle basılması için müracaat etmedim. Başka yollar denedim. İkiisi dışında hepsini de sponsorler ve kurumlar vastasıyla yaşama geçirdim. Sizler de böyle yollar deneyebilirsiniz. Bilirsiniz, çareler tükenmez. Hem devlete de yük olmazsınız.

Halkbilimi Sempozyumlar III kitabında yirmi değişik bilim adamının bildirileri bulunmaktadır. Sayın Lütfi Özter bunlardan yalnızca birisine kafayı taktı. Ortaya hiç bir belge koymadan kitap-eleştirisine adına bir damla suda fırtına yarattı. Ortaya koymaya çalıştığı düşünceler belgelere dayansa başka bir deyişle akıl mantık çevresinde olsa insanın yüreği yanmaz. Durum böyle olmasına karşın kabak kitabın başında kırıldı. Tutuklanan kitap tutukevinde unutuldu. Hem de yayın kurulunda olanların tepkilerine karşı.

Yirmi birinci yüzyılda bir hiç yüzünden ya da alışılmısın dışındaki bir söylemden dolayı kitap yasaklamak bizlere yakışır mı?

Kıbrıs'la ilgili epeyce ferman olmasına karşın, Anadolu'dan getirilen Türklerin köy köy iskan edilmeleriyle ilgili defterler yakın tarihe kadar bilinmiyordu. Bunlardan ilki Başbakanlık Arşivi'nde bulunmuş ve tanzim edilmiştir. Bildirinin sunumundan sonra bir defter daha bulunmuştur. O da düzenlendikten sonra birincisi gibi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nde yayımlanmıştır. İleride başka defterler de bulunabilir. Sayın Lütfi Özter'in çekince koyduğu adaya iskan edilen 777 aile bu ilk defterdeki sayısal değerdir. Hiç üzülmesin. Başka bir defter bulundukça sayılar daha da büyüyecektir.

Sayın Milli Eğitim ve Kültür Bakanı'ndan en büyük dileğim çağın gereği olan adımları atmasıdır ya da konu olan belgeleri yayımlayan Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'ne de aynı uygulamayı yapmasıdır. Başka türlü davranması inandırıcılığını yitirecektir. Bu böyle bellene...

Kaynak Kitaplar.

- 1- *Türk Dünyası İncelemeler Dergisi. Ege Üniversitesi Dünyası Araştırmaları Enstitüsü cilt 2. ve 3. 1998, 2000*
- 2- *Padışah Anaları, Ali Kemal Meram Toplumsal Düşün Yayınları ISBN 975-7244-33-3*
- 3- *Kıbrıs'ın Fethi Genel Kurmay Askeri Tarih ve strateji Etüd Başkanlığı, Ayıldız Matbaası Ankara*
- 4- *Kıbrıslı Türklerin Tarihi. Dr. Nazım Beratlı 3. Baskı Galeri Kültür Yayınları 1997 İstanbul*

Research... Research... Research... Research... Research... Research...

NORTH CYPRUS' STRANGEST TOADSTOOL THE "DONKEY FUNGUS"

Dr. Deryck VINEY

Most people think of our wild mushrooms, or toadstools (mantar), as soft umbrella-shaped plants that grow in the wet winter weeks and are either delicious to eat, or terribly poisonous.

The Donkey Fungus is indeed rather umbrella-shaped, as the photo shows. Otherwise, our opening sentence is crammed with mistakes. First of all, as our school children are beginning to learn, fungi are not plants at all; with their very different life-history and chemistry, they are now put in their own kingdom, the Fungi, quite separate from the Fauna and Flora.

Another mistake is to assume that all fungi are soft, and though nearly all the mushroom-shaped ones are, the Donkey Fungus (Eşek Mantarı), is a great exception. Its stem is brown and woody, and never rots so you can keep a

specimen for several years as we have done in the herbarium at Alevkaya. Indeed you will often find one in the wild that is two or more years old.

And what of the question every Cypriot wants an answer to: is this particular fungus edible or poisonous? For most "mushrooms" or, as we commonly call the inedible ones, "toadstools", there is a cut-and-dried answer. But with the Donkey Fungus one can only say of its edibility: Yes or No. The part you normally see, with an erect stem and a spherical "fruit" at the top producing a cloud of minute golden spores every time you touch it, certainly merits a No – the stem is far too tough to chew anyway, though there is nothing actually poisonous about it. On the other hand, yes, there is one part which is more than edible – it is quite a kitchen delicacy. This part, the "egg", develops deep underground in April – May and reveals itself only by pushing the surface of the ground gently upwards. Where

we first found it was in the village of Beyköy. Here, in May, the farmer who first told us about it would carefully, as we walked, prod with his toe any gentle rising, then tell us to dig. So we dug, and after a few inches our trowels would start uncovering a pure white, fleshy ball eight inches across, twelve inches carefully we lifted them up to weigh them.

"I've seen them a lot bigger," the farmer told us. "Especially later in the season. Ten kilograms, fifteen!"

"Can you eat them?"

"Oh yes, I've put them on sale in Lefkoşa Market. But they don't sell well. So mostly I give them to friends."

"But did you always know they were good to eat?"

"No, like all Turkish Cypriots we thought anything we hadn't bought was poisonous."

"So who put you right?"

"Oh, some Greek neighbours in nearby Kythrea – Değrmenlik as it is now. They are not so conservative as us".

"Well, what about trying us out?"

So he obliged – or rather his wife did, frying up slices of one fairly large one with onion and garlic. And very nice too, though not terribly exciting. But the slices were good to look at – not a single maggot in them. Of course, how would a mother insect get so far underground to lay her tiny eggs in the enormous fungus "egg"?

Later, in June or July, we came to Beyköy again and this time, among the olive trees that dominate the village, didn't even bother to

try the ground for soft patches. For meanwhile the fungi had grown up into "pestles" – or however you like to call them – six or eight inches high. On the top of each straw coloured stem was a round orange gleba as the fungus students, the mycologists, call them, scattering these millions of orange spores at every touch; over that is a white inner peridium like a skull-cap, and over that a rough dirty outer peridium, discoloured from the earth it had pushed its way up through.

"I think I know why you call it a Donkey Mushroom," I smiled to the farmer.

"I'm sure you think you do! But that's only one reason."

"What's the other?" I asked.

"Well, you Englishmen often say that Cypriots have got no feeling for animals, don't you? We don't love our dogs and cats like you do, I admit. But when your animal is your livelihood? A donkey in plain, for example, can't be a hardworking donkey. And I have often seen a friend rub one of these Donkey Mushroom heads, with their what d'you call them? "Spores"? – like natural talcum powder, on a donkey's neck, so it shouldn't get chafed by its harness, or its yoke."

Back in England, I went to consult the real toadstool experts at Kew in Gardens and the natural History Museum in South Kensington, and learned some more about the Eşek mantar. It's scientific name, they told me, was *Battaraea Stevenii*. Was it unique to Cyprus? (Like every beginner, I was anxious to claim that I'd found an "endemic", known nowhere else.) Far from it. I wouldn't find it in Europe,

though a similar species, *Battaraea Phalloides*, had been spotted once or twice in England. But this Cyprus version was a hot climate species, known from Tunis, Greece and various Asian countries, may be also from South America and even Australia, if the records from there really refer to the same species – there is some doubt.

In Cyprus we thought at first that our *Battaraea* was confined to one village and to one host-tree, the olive. We were wrong. Once we spread the word about this strange object, and put a specimen on show at Alevkaya, reports came in from various places. It had been seen in distant Dörtyol, growing in a cemetery where the only trees were cypresses and eucalypts. (Could this have been a link with Australia?) And then we found old specimens growing on wood shavings by an abandoned house in the writer's own village, Karaman. It was the tallest I had seen, 52cm high, and had evidently been struggling to reach the light. Such oddly elongated fungi, we are told, have often been found in coal mines.

Yet this is itself a mystery. For fungi do not use sunlight to synthesise organic components of their tissues out of water and carbon dioxide. That would be "photosynthesis," something fungi do not engage in and cannot, since they entirely lack the garden chlorophyll that enables true plants to perform the trick. Yet here we have this 52cm Eşek mantarı struggling upwards as if light were its main object in life. Another puzzle.

Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma

KUZEY KIBRIS'IN EN İLGİNÇ ŞAPKALI MANTARLARINDAN "EŞEK MANTARI"

Birçok insan doğada yetişen şapkali mantarları ya çok zehirli ya da yenmesi enfes olan yağışlı kiş günlerinde doğada yetişen şemsiye şeklindeki yumuşak bitkiler olarak düşünürler.

Eşek mantarı fotoğrafta da görüldüğü gibi gerçekten şemsiyeye benzer. Aksi takdirde başlangıç cümlemiz yanlışlıklar içerecekti. İlk olarak şunu belirtmeliyiz ki tıpkı ilkokulda çocuklarımızın öğrendiği gibi mantarlar bitki değildir. Kimyasal özellikleri ve değişik hayat hikâyeleri ile fauna ve floradan farklı olarak kendi guruplarını oluşturmuşlardır.

Hepimizin yaptığı bir diğer yanlışlık da tüm mantarların yumuşak olduğunu addedmemizdir. Eşek mantarı işte bunlara aykırı örneklerden biridir. Eşek mantarının gövdesi kahverengi ve tahtamsıdır ve hiç bir zaman çürümez. Bu nedenle bulduğunuz bir örneği Tıpkı Alevkayası'nda Herbarium'da yaptığımız gibi yıllarca saklayabilirsiniz. Aslında bir veya iki yaşında olanlara da doğada rastlayabilirsiniz.

Tüm Kıbrıslıların sorup öğrenmek istedikleri soru mutlaka bu mantarın zehirli olup olmadığı, diğer bir deyişle yenilip yenilemeyeceğidir. Mantar türlerinin özellikle de şapkali mantarların birçoğu için mutlaka kesin bir cevap vardır. Ama sadece "eşek mantarı" için cevap hem evet hem de

Çeviri : Engin ANIL

hayırdır. Toprak dışında dikey olarak yükselmiş gövde üzerinde her değdiğinizde bulutumsu altın renkli sporlar saçan küresel meyve için cevap kesinlikle hayırdır. -zaten söz konusu gövde de zehirli olmadığı halde çiğnenemeyecek kadar serttir- Evet. Bu mantarın hem de bir mutfak harikası olarak adlandırabileceğimiz yenen bir bölümü de vardır. Yumurta kısmı diyeceğimiz bu bölüm toprağın altında Nisan veya Mayıs ayında oluşan ve toprağı yukarıya doğru hafifçe kabartan kısımır.

Onu ilk olarak Beyköy'de bulduk. Tarlada bir köylü ile yürürken bize ayağı ile kabaran bir toprak parçasını eşeleyerek dikkatlice kazmamızı söylemişti.. Küreklerimizle toprağı dikkatlice bir-iki inç kadar eşeledik. Karşımızda beyaz, etli bir top duruyordu. Çapı 8-12 inç arasında değişiyordu. Dikkatlice tartmak üzere onu aldık.

"Daha büyüklerini de gördüm" dedi çiftçi. "Özellikle mevsim sonlarına doğru.. 10-15 kilo ağırlığında olanları vardı.

"Bunlar yenir mi?"

"Tabii ki. Lefkoşa'da çarşıda satmaya çalıştım.

Ama fazla satılmadı. Ben de onları arkadaşlara dağıttım.”

“Onların yendiğini çoktan mı biliyordun?”

“Hayır. Tüm Kıbrıslı Türkler gibi biz de satın almadığımız bir şeyin zehirli olduğuna inanırdık.”

“Peki, size onun yenilebileceğini kim öğretti?”

“Yan köyden, Değirmenlik’ten bir Rum arakadaş. Onlar bizim kadar tutucu değildir.”

“Eh. Biz da deneyim mi ?

Karısı bize onu dilimleyerek soğan ve sarmısakla kızarttı. Çok ekzantrik olmasa da harika bir lezzeti vardı. Dilimlerin de enfes bir görüntüsü vardı. Herhangi bir kurt yeniği veya izi de yoktu. Doğrusunu isterseniz toprağın altına girip de kurtçuk tohumlarını bırakabilecek bir sinek var olduğunu düşünemiyorum.

Daha sonra Haziran veya Temmuzda tekrar Beyköy’e gittik. Köye hakim zeytinliklerin arasında dolaşırken kabarmış toprak aramamıza da gerek yoktu. Çünkü eşek mantarları topraktan çıkmış 8-10 inç kadar da büyümüştü. Saman rengi gövdenin üzerinde yuvarlak portakal renkli her dokunuşunuzda milyonlarca turuncu spor saçan mantarbilimcilerin adlandırdığı isimle “gleba”, onun üzerinde kafaya oturmuş şapka gibi duran beyaz “inner peridium” onun üzerinde de topraktan çıktığı süre içerisinde pürüzlenen kirlenen bir “outer peridium” vardı.

“Ona neden Eşek Mantarı dediğinizi tahmin ediyorum” dedim imalı bir şekilde gülümseyerek.

“Eminim tahmin edersin! Ama bu sadece nedenlerinden biri.”

“Peki, diğeri nedir?”

“Siz İngilizler Kıbrıslıların hayvanlara karşı acımasız olduğunu söylersiniz hep, değil mi? Kabul ediyorum biz kedilerimizi, köpeklerimizi sizlerin sevdiği gibi sevmiyoruz. Ama hayvanınız sizin yaşam kaynağınızda iş değişir. Meselâ acısı olan bir eşek fazla çalışamaz. Semer veya gemin eşeği ağrıttığı durumlarda birtakım arkadaşların bu eşek mantarının sporlarını eşeğin ensesine doğal bir

puvra gibi sürdüklerini gördüm.”

İngiltere’ye geri gittiğimde Kew Gardens ve Güney Kensington’daki Doğal Tarih Müzesinde konunun uzmanları ile görüşmeye gittim. Onun bilimsel isminin “Battarraea Stevenii” olduğunu söylediler. Kıbrıs’a özgü müydü? (Böylesi bir işe başlayan acemiler gibi “yeni bir endemik tür” bulduğumu iddiala hazırlanıyordum). Gerçekten de onu Avrupa’da hiç görmemiştim. Ama yine de benzer bir türden olan “Battarraea Phalloides’e” İngiltere’de rast gelmişim. Fakat bu, Kıbrıs’ta yetişen sıcak iklim koşullarında yetişen Tunus, Yunanistan, ve birtakım Asya ülkelerinde belki de Güney Amerika ve Avustralya’da da bulunabilen bir türdü.

Araştırmalarımızda yanıldığımız noktalar vardı. Bulduğumuz türün sadece belirli bir köye ait ve zeytin ağaçları arasında bulunduğu fikri yanlıştı. Bu türü Alevkayası’nda sergilediğimizde onun Dörtöyl Köyü mezarlığında servi ve efkalipto ağaçları arasında da yetiştiğini (Bunun Avustralya ile bir ilgisi olabilir mi?) daha sonra ise aynı türe Cengizköy’de terk edilmiş bir kâğıt fabrikasında ağaç rendeleri arasında hiçbir canlı ağacın olmadığı yerde rastladık. En sonunda bir arkadaş kaldığı köy olan Karaman’da terk edilmiş bir evde güzel bir örnek buldu. Gördüğüm en büyük mantardı bu. 52 cm yüksekliğinde ışığa ulaşmaya çalışan bir çaba içerisinde görünüyordu. Bu derece yükselen bir mantarın kömür madenlerinde bulunabileceği söylenirdi.

Bu hala daha bir sırdır. Çünkü mantar su ve carbon dioxide’den oluşan organlarını beslemek için fotosentez yapma amacıyla ışık kullanmaz. Diğer bitkiler gibi klorofil içermediklerinden fotosentez yapma ihtiyacı hissetmezler. Ama sanki de tek besin kaynağı olan ışığa ulaşmak için mücadele eden ve 52 santim yüksekliğine erişen bu mantarın durumu daha büyük bir muammadır.

(Dr) Dercyk Viney

Festival Notları... Festival Notları... Festival Notları... Festival Notları...

“7. Mezinarodni Folklor Festivali”

Halk Sanatları Derneği Genç Ekibinin bu yıl katılmış olduğu ilk Uluslararası Festival 19 -25 Haziran tarihleri arasında Çek Cumhuriyeti'nin Frydek-Mistek şehrinde yapıldı.

19 Haziran sabahı saat 07.00'de İstanbul'da oradan da 17.15'te Çek Havayolları'na ait bir uçakla başkent Prag'a hareket ettik. Saat 18.30'da yerel saat ile Prag Uluslararası Havaalanı'na indik. Rehberlerimiz Dağmar Pavlaşova ve Lenka Kalabova tarafından

Tarık G. Emiroğlu

karşılanan ekip saat 01.00'e kadar uzun bir otobüs yolculuğuna başladı. Yol boyunca Çek Cumhuriyeti, Prag ve Frydek-Mistek Şehirleri hakkında bilgi aldık.

Ülke nüfusu, çoğunluğu Katolik olmakla birlikte az miktarda Yahudi ve Protestan'dan oluşuyor. Başkent Prag tarihi yerleri, kristal, bira ve yünü ile ünlüymüş. Frydek ve Mistek 1947'den önce ayrı ayrı şehirlerdi. Bu tarihten sonra Ostravica nehrinin iki kıyısında olan şehirler birleşerek şimdiki ismini aldı. Şehrin coğrafi konumu; ülkenin doğusunda Polonya sınırında bulunuyor. Şehrin nüfusu 80,000 kişi dolayındadır.

“1993 yılına kadar Çekoslovakya adı altında olan ülke Çek Cumhuriyeti (nüfus 11 milyon) ve Slovakya (nüfus 4 milyon) olarak ayrılmıştır. Kaldığımız dönem içerisinde aldığımız bilgilere göre dini, dili, kültürü ve yaşayışı aynı olan halk, bu ayrılığa gerek olmadığı için ve olayın tamamıyla politik olduğu düşüncesindedir.

Frydek-Mistek'e vardikten sonra festival

Has-Der Genç Ekip

boyunca kalacağımız Permon Hotel'e giderek istirahataya çekildik.

20 Haziran tarihinde kahvaltımızı diğer ülke ekipleri olan İtalya, İspanya, Moldova, Mısır ve Polonya ile 7. Bölge Okulu'nda aldık. Daha sonra para bozmak ve ailelerimizle haberleşmek için telefon kartı aldık. Daha sonra Groznov bölgesindeki Valasske Muzeum V Prirode isimli ulusal doğa parkı ve müzesini ziyaret ettik. 16. ve 18. yüzyıllar arasında su gücünü kullanarak çalışan dokuma, un, odun, yağ ve demir üretme ve işleme fabrikalarının o zamanki şekilleri ve çalışma düzenleri korunarak uygulamalı olarak yukarıdaki belirttiğimiz üretimler bizlere gösterildi. Buralarda, sunun akış ve çevirme gücü kullanılarak kumaş fabrikasında hammaddesini ezen büyük pres makineleri vasıtasıyla kumaş cinslerine dönüştürülüşünü, su yardımıyla dönen değirmenler sayesinde buğdayın un ve kepeğe dönüştüğünü, değirmencinin evinin halen daha 18. yüzyıllardaki şeklini koruduğunu, ağaç

parçalarını kullanarak su gücü ile çalışan odun kesme makinelerinin odunları nasıl kestiğini, 1668 yılından kalma su gücüyle çalışan yağ değirmenini, su gücüyle çalışan körükler vasıtasıyla güçlendirilen ve demiri kesen, işleyen ve döven makinelerin çalışıp nasıl demiri işlediğini gördük ve ustalar tarafından o anda yapılan at nallarından hediye olarak aldık. Bize bu bilgiyi veren Jan Krcha isimli demirci ustasıydı. Daha sonra hemen bu müzenin

karşısında yer alan Wooden Village (Odunköy) ziyaret ettik. Buradaki tüm yapılar, kullanılan ev eşyaları ve aletler odundan yapılmıştı. Bu iki yere yaptığımız gezi esnasında gördüklerimizden etkilenmemek elde değildi. Öğle yemeğinden sonra 7. Bölge Okulu'nda 1 saatlik bir çalışma aldık. Saat 17.00'de açılış seremonisi ve gösterilerinin yapıldığı Kino Petro Bezruce sinema ve kültür sarayına gidildi. Burada tüm yabancı ekip yetkilileri birbirlerine hediyeler vererek kısa konuşmalar yaptılar. Şehrin çocuk ve büyüklerden oluşan halk müziği ve dansları toplulukları 2 saatlik görsel bir şölen gerçekleştirdiler. Saat 20.00'de ise partiye katılan ekipler birbirlerine kendi kültürlerine ait danslarını öğretiler.

21 Haziran'da Frydek-Mistek'e 30 dakikalık uzaklıktaki Vratimov kasabasına gittik. Oradaki kültür merkezinde iki ayrı seyirci grubuna "Hasat Zamanı" isimli kareografi ile Bahriye Çiftetellisi, Mandra, Apdal Zeybeği ve Susta isimli oyunlarımız sergilendi. Gösterilerde bizimle Ostravice Çocuk Grubu ve

Moldova'dan gelen ekiplerde oyunlarını sergilediler. Daha sonra Frydek-Mistek'in çarşısının da bulunduğu merkezide gezildi. Akşam ise Museum Beskyd V Frydku Mistku (Frydek Kalesi)'da müzik grubumuz hazırlamış olduğu Dillirga, Karanfil, Kebapçılarn Şişi, A Dostlar, Köprü, Enginar ve Oğlan Oğlan'dan oluşan repertuarını şiddetli yağmurdan dolayı konserin iptali ile sunamadı.

22 Haziran tarihinde Frydland kasabasına gidildi. Burada İspanya ekibi ile birlikte gösteriler yapıldı. Bölge halkı ve okullarından gelen izleyicilerin coşkusu sahne üzerindeki dansçıları olumlu yönde etkiledi. Daha sonra Frycovice kasabasına gidildi. Orada kasabanın belediye başkanı İnq. Jiri Volny tarafından karşılanan ekibimize yemek öncesi bölge folk şarkıları grubu özel bir konser verdi. Başkanın konuşmasını takiben ekip elemanlarımıza hediyeler sunuldu. Buradan ayrılan ekibimiz, 2000 nüfuslu kasabanın şu anda aktif olmayan kömür madeni Zdar Buh'ü ziyaret etti. Burada Çek Cumhuriyeti'nin zenginliklerinden olan kömür madenlerinin bizlere tarihçesi aktararak işleyişi gösterildi. Yerin 400 metre altında maden işçilerinin ne zor şartlarda

çalıştığını anladık. Bu madende ayrıca madencilik alanında eğitim çalışmalarının yapıldığını da öğrendik. Burada ayrıca bizlere havalandırma borularının, asansörlerin, vagonların ve rayların çalışma şekli ve dinamit lokumlarının nasıl yerleştirildiği gösterildi. Buradaki gezimizin ar-

dından Hypernova isimli alışveriş merkezine gittik. Daha sonra ekibimiz hazırlıklarını tamamlayarak bölge halkına Karşılamar, Düşün-Traş adetleri ve Hasat Zamanı isimli kareografyi sahneledi. Halkın yoğun ilgisi ile karşılaşan ekibimiz iki kez daha sahneye davet edildi. Programı sunan kasaba okulu Zakladini Skola'sının müdürresi Anna Hrabcova ile alınan akşam yemeğinden sonra otele geri döndük.

23 Haziran tarihinde 7. okulun önünde bulunan tüm ülke ekipleri ile kortej eşliğinde Namesty Suobody (Özgürlük Meydanı)'na gidildi. Ekipler yol boyunca halkın coşkusu ile karşılaştı. Yol boyunca küçük meydanlarda gösteriler sunuldu. Ekibimiz bu meydana Susta oyununu sergiledi. Kortej sonrası 18.30'da Özgürlük Meydanı'nda yapılması planlanan gösteriler yağmur dolayısıyla iptal edilerek Narodni Dum isimli Kültür Sarayı'na alındı. Orada İspanyol ve Ostravica ekipleri ile birlikte ekibimiz de gösteriler sundu.

24 Haziran'da sabah gala gösterilerinin yapılacağı Kino Petra Bezruce'de bir prova alındı. Öğle yemeğinden sonra hazırlıklarını tamamlayan ekibimiz 14.30'da tekrar buraya

Has-Der Kafilesi Toplu Halde

gitti. Burada ekibimiz 10 dakikalık Hasat Zamanı isimli kareografiyi canlandırdı. Gösteriler sonrası tüm ekipler sahneye çıkarak festivalin kapanış seramonisi gerçekleşti. Akşam yemeğini Narodni Dum'da alan ekipler daha sonra kapanış partisine katıldılar.

25 Haziran'da Çek Cumhuriyeti'nin en büyük şehirlerinden olan Ostrava'ya gidilerek şehrin merkezi ve alışveriş merkezi Carrfour gezildi. Öğle yemeğinden sonra ekip dinlenmeye çekildi.

26 Haziran'da 02.00 de hazırlıklarına başlayan ekibimiz 03.00 dolaylarında Prag'a

doğru yola çıktı. 09.00'da Uluslararası Havaalanı'na gidildi. 10.55'te yola çıkan ekip Türkiye saati ile 15.00'te İstanbul'a vardı. Burada uzun süre bekledikten sonra 22.45'de Kıbrıs'a geldik.

Her zaman olduğu gibi dernek üyelerinin kendi imkanları ile gerçekleştirmiş olduğu seyahat sonrası görevini yapmışlığın bilinci ve huzuru ile bir görev daha tamamlanmış oldu. Dileğimiz, yurt dışına giden tüm kültür elçilerimize devlet ve hükümet yetkililerinin sahip çıkmasıdır.

Festivale katılan ekipler ve ülkeler:

1. "Halk Sanatları Derneği" Lefkoşa - Kıbrıs.
2. "Escuela Municipal de Folklore de Arona" Arona- İspanya.
3. "El Beheira" Damanhour - Mısır.
4. "Sbandieratori e Musici" Piansana - İtalya.
5. "Fantezia" Kisinev - Moldova.
6. "L,ipta" Liptal - Çek Cumhuriyeti.
7. "Ondras" Brno - Çek Cumhuriyeti.
8. "Mala Ondrejnic" Stara Ves n. O. - Çek Cumhuriyeti.
9. "Nisanka" Jabonec n. O. - Çek Cumhuriyeti.
10. "Lasanek" Frydlant n. O. - Çek Cumhuriyeti.
11. "Mala Ostravica a Ostravica" Frydek - Mistek - Çek Cumhuriyeti.
12. "Ostravicka" Frydek - Mistek - Çek Cumhuriyeti.

İnceleme... İnceleme... İnceleme... İnceleme... İnceleme... İnceleme...

DİLLİRGADA "LAKAPLAR"

Özkan YIKICI

Sunulan konuyu kavramada ilgili objenin içeriği kadar onu etkileyen yan etkenleri de bilmek gerekmektedir. Olay ve koşullarını birlikte kavramadan salt anlatılan imgeyle yetinirsek kolayca yalana yönelme durumunda kalırız. Özellikle bu alan sosyal alanda oluyorsa konunun önemi daha bir artmaktadır. Çünkü ifade edilen sorunun koşullarıyla birlikte bilinmemesi sonucunda önemli süreç ve koşullar gibi iki etkenden uzaklaşmış olmaktadır. Bu nedenle konuya girmeden bazı önemli görülen noktaları açıklamakta fayda vardır.

Genelde sosyal özde ise konumuz itibarıyla kültürel alanda yapılan araştırmalardaki bulguları incelerken konunun adı ve içeriği kadar geçtiği dönem ile birlikte oluşan koşulların da bilinmesinde fayda vardır. Çünkü salt konunun ifadesi ile ilgili bulgular ezberlenip tekrarlanırsa çok basit hataların kurumsallaşıp yalan bir bilim oluşmasına neden olmaktadır.

Sözgelimi orta çağda dini yoğun etkenlerle oluşan bir dini değeri alıp tüm o toplumun tarihi sürecine mal ederek günümüzde övme

veya yermek için kullanma yanılığısına düşebiliriz. Halbuki orta çağ döneminde koşulları yaratan bu anlayış dönemin değişmesiyle yok olur veya değişime uğrar.

Çoğunlukla bu hatalar kolayca yapılır. Eskiden bir değer alınarak sanki bugüne aitmiş gibi sunulur. Bunun yanında tam tersi de yapılarak günümüzdeki bir değer geçmişe yaşanmayan durumlara taşınarak orada da aynı olduğu anlatılır. Burada hep süreç sistem kuramı ile özgün yerel koşullar göz ardı edilir. Böylelikle feodal / kapitalist, otantik / açık, geleneksel / liberal gibi bir birinden farklı bir birini çözen gelişmelerden uzak atatik bir yöntemle kavranılmaya çalışılmaktadır.

Ne yazık ki yukarda belirttiğimiz yanı sıra çok kolay gidilmektedir. Günümüzdeki yetersizlikler, zaafılar, eksiklikler kapatılmak için sanki de eskiden daha güçlü, daha refah ve saadet dolu veya daha güzelmiş gibi geçmişe özlem duyma tavrına girilmektedir. Bunun yanında tam ters bir şekilde de günümüz yanı sıra kurtulmak için gündelik

zaafi eskinin yorumlanmasına taşıyarak bugünmüş gibi yorumlama yöntemleri hep karşımıza çıkmaktadır.

Toparlayacak olursak, kültürel araştırmalarda değerlerin oluştuğu koşulları, hangi sürecin yaşandığını bilmek ve birlikte değerlendirmek gerekir. Çünkü sosyal alanlarda kalıcılık değil değişim temel dinamizm olmaktadır. Değer ise koşulların ürettiği ilişki ağının bir ürünü olmaktadır ve koşullar değıştikçe yenilenir veya kaybolur.

Günümüzde gerek bazı ideolojilerin gerekse bilimsel alandaki ezberci kavrama yöntemleri sonucu özellikle sosyal alanda özünde kültürel araştırma konumunda bulgular yanlış kullanılmaktadır. Hatta bugünkü konuma eskiden veya genel kültürden destek aranır. Var olan açık normlar dahi sırf günümüz yaklaşımındaki dar düşünceye uymadığı için reddedilme silahına sarılıdır.

Kültürel konumdaki reddediş ise temelde kuramın zengin içeriği ile sosyal oluşum ilkelerine tamamen ters düşmektedir.

Bu kısa bilgi yöntemlenişinden sonra şimdi de konunun geçtiği yöre ile ilgili birkaç söz edelim. "Dillirga" coğrafi olarak Yeşilirmak'tan Puma'ya kadar uzanan bölgenin adıdır. Ancak kimliksel isim genelde daha dar belirli bir yerde vurgulanır.

Araştırmamızda konu olan "dillirga" ya eskiden Bozdağ, Mansura, Erenköy, Alevkaya ve Selçuklu Türk köyleri ile Movsili Piyenya, Pirgo ve Başınnammo gibi Rum köyelerine dahildi. Bu bölgelerde yaşayan halk için

ağırıklı bir "Dilliro kimliği" taşıdıkları rahatlıkla söylenebilir.

Araştırma yukarda sayılan beş köy ve çevrelerinde yapıldı. Ancak bazı sosyal gelişmeleri de anlatmadan konuya girmek de yanlış olmaktadır.

Bozdağ, Mansura, Erenköy, Alevkayası ve Selçuklu Türk köyleri altmış dört (1964) senesine kadar ayrı ayrı köyler konumunda yaşamaktaydılar. Tarım ve hayvancılık geçim kaynakları olmaktadır. Ellilerde yöreden Lefke Madeni'nde çalışmak için yoğun bir göç yaşandı.

Kırsal geleneksel süreçte atmış dört yılında dört köy savaş nedeniyle Erenköy'e çekilip göçmen oldular. Üstelik yöre dış dünyaya bağlarını bu nedenle kapattı. Yetmiş altı sonunda ise bölge boşaltılıp ağırıklı olarak Yeni Erenköy'e yerleşti.

Böylelikle sosyal akış kendi dinamik oluşumuyla değil savaşın yarattığı yıkımlarla altüst oluşlarla sıçrayarak kendi içinde değışimi yaratmadan gelişti. Üstelik bazı zaman bireycilik ve bencilikle daha bir içe kapanma gibi çelişkili koşulları birlikte yaşayarak yeni bir yapı oluştu.

Yeri gelmişken değinmeden geçmeyelim. Özellikle kapalı toplumlarda var olan dışa karşı birlik olma yörede belirli dönemlerde kendini gösterdi. Bu durum özellikle aşırı kapalı olan süreçlerde dışa çıkan insanlarda birbirine destek olma ihtiyacı nedeniyle kendini belirtti. Tabii ki birçok yörede de geleneksel kültürün bir sonucu olarak bu yörecilik vardı. Ancak

özellikle Erenköy'de toplanan dört köyün içe kapanması ve dışa sınırlı çıkma nedeniyle birlikte görünme göze çarpyordu. Ne yazık ki bu olay bir sosyal zorunluluk yerine daha çok karşıya kendini değişik ifade şeklinde sunuldu. Aynı durumun ülkemizde birçok yörede de kendini gösterdiğini biliyoruz.

Halbuki bakıldığı zaman tüm kapalı toplumlarda dışa karşı ne kadar birliktelik görünse de genelde içsel yoğun sorunların çelişkilerin varlığı da rahatça görülmektedir ki çoğu zaman bu gerçekten de uzak durulmuştur.

Konuya ilgili bir değer olarak lâkaplara gelince, lâkap gerek bireye gerekse grup veya ülke insanlarına verilip kabul gören bir ikinci kimlik olmaktadır.

Lâkap takmak, övmek veya belirli bir simgeye yönelik davranışa göre takılan bir sosyal değerdir. Bu nedenle çoğu zaman lâkapların temel kimliğin önüne de geçmesi doğaldır. Kuramın ifadesi bu bakımdan sosyal düşüncenin yaşanan sistemin ilişkilerinin etkileri oldukça kolay yansır.

Dillirga'da lâkapları araştırırken mümkün olan erişilebilecek en eskiye dek uzanılmaya çalışıldı. En yaşlı kişilerden tutun günümüzde kullanılan etiketlere dek gözlemlendi araştırılmaya çalışıldı. Sosyal bir gözle ele alındı.

Geleneksel ilişkilerin hakim olduğu dönemde lâkaplar koşulların aynası oldu. Burada konuşulan etkin Rumca'nın etkileri de yansır. Geleneksel aile bakışı bireyciliğin konumu ve ataerkil ilişki kendini gösterir.

İnsanlar öncelikle aile büyüğünün ismiyle

sosyal olarak istemese de hitaplarla karşılaşır. Bazen Rumcalaşmış ifadelerle yaptığı işin nedeniyle de o lâkab kendisine verilir ve bu o sülâleye malolur.

Lakaplar bazen tekil bazen de sülâlece kullanılır. İsmе övülmek veya yerme için kaba sesli harfler katılır veya benzer telâffuzlar kullanılır. Hulusiler, Hulusolar olur, Hikmetler de Hikmetaslar olur

Keleşler, Hamzalar, Çağuşlar, Hüseyinin Rumcalaşmış şekliyle Guseğuriler, Stupo Gargali, Çağuş Sadıko, Gallıga, Şonı gibi lâkaplar gerek sadece kişiye özel gerekse de sülâlenin bütününe verilip kullanılır. İsmi alan kişi aynı zamanda istemese de geleneksel toplum anlayışı nedeniyle sülâleye dek uzanan bir içerik sağlar. Şu "Çağuşlardandır." Bu tam bir Sadıkolardandır" gibi ifadelere orta ve yaşlı nesil arasında halen yer verildiği görülür. Hatta babası "tuluma" olduğu için oğluna da "tuluma" dendiği de yaşlı bazı kimselerden öğrenebilirsiniz.

Rumca olarak "eti" tam söyleyemeyen birine Giliğita, iyi bir avcıya "Çavuş", dağınık içkili kişiye "Sadıko", kısa birine "Bodiricik" gibi lâkaplar takılmaktadır. Bu anlamda oluşan kimi lâkapların nedenlerinden biri de kişinin özel bedensel karakteristiği olmaktadır. Çok eskiden gelip kabullenilen anlamı Rumca dahi pek anlaşılmayan Bunun yanında Godi, Garagali, Mavrofta gibi lâkaplar da vardır.

Küçümseme olsa dahi zaman içinde bu söyleyişler geleneksel sülâlenin bir kimliği, imgesi olup yerleşti.

Kadınlar çoğu kez ilgili isimleri yumuşatıcı ince eklerle çağırılıyor veya konuşmalarda

söyleniyordu. Hamuzu, Müniru gibi aynı lâkaplardan da onlarda nasiplerini alıyorlardı.

Ğağı, Kaptan, Kunturacı, Muhtar, Tuluma, Kırıl, Sğordi, Şalafat Şikero kullanılan ve sülalelerden eşlere dek uzanan bazı diğer lâkaplardı.

Lâkapların günümüzde hala daha halk arasında evde kahvede günlük yaşamda basit konuşmalarda özellikle yaşlı kesimler tarafından kullanıldığını görmekteyiz. Halen Şalafatlar, Karkatlar, Gallıgalar, Sdupolar ve daha nice eski lâkapların izlerini rahatça bulursunuz. Hatta konuşmalarda eski nesili sülale geleneği ile değerlendirildiklerini de duyarsınız.

Bu durum yaşanan süreçlerde düşünsel değişimin nerelerde olduğunun bir göstergesidir. Yer değişimi olaylar gibi etkenlerin iç dinamızın veya ekonomik bir çözümlenmeden çok savaşın kurallarının sonucu olması birçok karışımı yarattı. Üstelik yeni yörelerin kendi değerlerini yaratmamış olması da söylendiğinde yanlış da olsa eskilerin etkilerinin de varlığı kalır.

Lâkapların daha bir bireyselleştiği altmış dönemi de kendi içinde önemli iki çelişkiyi taşır. Bir yanda sülaleden çok bireylere verilen lâkaplar ve o dönemde tek iletişim ve haber kaynağı olan radyonun varlığı ve gelişimi buna karşılık savaş nedeniyle oluşan göçler ve yörelerin kendi iç bölgesine kapanması. Hem geleneksel çözümlenme kültürü hem de daha bir kapanan hareket edemeyen otoriter bir bölge.

Atmışlar ve özellikle altmış dört senesinde yörede sosyal yönden çok önemli sonuçlar

doğuran gelişmeler oldu. Dört Türk köyü Erenköy'e savaş nedeniyle çekildi. Yoğun bir göçmen nüfus oluştu. Üretimden kopuş ve mücahitlik maası ile gelen yardımlardan geçim dönemi başladı. Köy genelde tüm ülke ile soyutlandı. Ancak insanlararası ilişkilerde yoğun bir ilişki oldu. Gerek tepelerde mücahitler arası gerekse köy içi okuldan kahveye, kadınlar arası sohbetlerden değişik faaliyetlere dek bir yeni ilişki ağı kuruldu.

Yörede küçük transistörlü radyo sahiplenme alanında bir yoğunluk yaşandı. Yetmişde de köye sinema taşındı. Bunun akabinde korkunç bir futbol hastalığı gelişti.

Yukarıda daha sayamayacağımız nice birbirine ters olgular yeni ilişkiler içinde yerleşti. Göçmenlik ve yerlilik, tutun kaynaşma ve otorite, yakından uzağa dek varan maç gruplaşmalarına uzanan birçok olgu kendiliğinden veya zemin sel koşul nedeniyle oluştu.

Yukarıda özetlediğimiz yaşamın lâkapları da elbette ortaya çıkmakta durmadı. Hatta tanışılan imgeler hemen yoğun ilişki ağı ile boşlukların olması sonucu patlama gösterdi. Çeşitli kriterler yenileşmeler ve eskiler lâkaplarda kendini gösterdi.

Yaşlılara verilmiş önceden konmuş lâkaplar geçerliliklerini sürdürürken yeni lâkaplarda da ansızın patlama oldu. Duyulan maçtan, görülen dinlenen eserlerden görülen hareketten anlamsız boş bir söze dek birçok lâkap kaynağı oluştu.

Botde, Timaya, Camuka, Baybora., Mapuro, Pele, Feco, Hektor, Goçino, Sğamnui, Sğuli, Çako, Beton, Dubara, Daklui, Bosbori, Çiko,

Teymen, Gibelle, Gasro, Mutalo, Armeni, Yahudi.

Görüldüğü gibi her koşulun yaşama yansıttığı değişik çeşitli imgeler kendini lâkaplarda da ifade etti.

Yukarıda sayılan lakapların yanında Çok baligari, Grivas, Fonya, Kamoin, Hasanbulli gibi diğer lâkaplar da bize o dönemin birçok etkili durumunu yansıtmaktadır. Kapalı olmasına ve bir dönem sonra Lefkoşa'ya gitmeleri dahi izne bağlı olan bu yöre halkı dinledikleri radyolar, seyrettikleri filmler ve okudukları ile etkilenmeleri sonucu öğrendikleri birçok şeyi lâkap olarak bireylerde yansıttı.

Karaoğlan filmlerinin etkisiyle Camukalar, Bayboralar olurken, dönemin Grivas'ı da aynı imgelerde oluşuyordu. Davranışlarındaki bozukluk ve lâfazanlıklarıyla bilinen kişilikler Çako, Çok baligari gibi lâkaplarla anılmaya başlandı.

Kadınlarda isimlere yergi amacıyla kalın harfler kullanılarak lâkaplar konmuştu. Bazen de ince sesli harflerle de incelikler katıldı. Geçmişte Lâfazanlığıyla bilinen birine Lâfazana veya Dütdürü şışmana Küp gibi takılan lâkaplar çoğu zaman içerisinde unutuldu. Geldiğimiz süreçte inatçıya "keçi gibi" veya fesat birine "şeytan gibi" içerikli benzetmeler kullanılmaya başlandı.

Kişilere esmer olmaları nedeniyle Gara, Arap, Muzuri gibi lakaplarda konulduğu da oluyordu.

Toparlayacak olursak yukarıdaki lâkapların çeşitliliği kapalı olarak yaşanan ortamda dahi etkilerin çok yönlü olduğunu görüyoruz.

İnsanlar köyden çıkmak için oldukça zorlanıp bir dönem sonra izinle çıkarken yine de eldeki teknolojiyle duyduklarıyla karşılarındaki bireyin davranışını bütünleştirerek lâkaplandırıyor. Kolay değil transistörlü radyodan dinlediği futbol maçında Pele'yi özümseyip film veya resimli romandan Camuka'yı, savaştığı Grivas'ı, duyduğu Castro'yu lâkaplandırıp bireyde özdeşleştirip kişiselleştirip kabul görür duruma getirmişlerdi.

Köyün sosyal gelişimi durmuş, kapalı bir yaşam sürüyordu. Tepelerde insan birikimleri varken yine de ta uzaktaki bir isim lâkap olup yer buluyordu.

Halen günümüzde bu lâkapları taşıyan çoğu insan yaşansa da ölmüş olsa dahi o kuşak insanı hatta yeni kuşak kişiler ilişkileri düzeyinde bunlar bilinmektedir. Köye gidip Tuluma, Camuka, Baybora Çako, Çok Baligari veya diğerleri sorulduğunda size hemen şudur diye gösterirler.

Değınmeden geçemeyeceğimiz bir durum da lâkaplardaki Rumca etkisidir. Siyasal sosyal çatışmalar yaşanmasına ve yörenin oldukça zarar görmesine karşın en basit lâkapta Rumca'yı da yakalamak mümkündür. Yörenin kuşatılması gerçeği yoğun kayıplara, yaşanan acılara rağmen yine de bu alanda düşman denilen unsurun değerleri kullanılmaktaydı. Bu duruma Sgamnuin, Gusbuin, Kelari, Baluğa, Sguluğoftas, Habıtas, Gallıga gibi örnekler verilebilir. Bu da bize siyasal ideolojik etnik gerginliklerle kültürel köklerin etkileri arasında bire bir ilişki kurulamayacağını gösteriyor. Çünkü yöre dönemin en kanlı

çatışmalarını yaşayan yöre olup diğer bölgelere göre hatlar daha keskin çizgilerle çekilmişti.

Yetmiş altı sonunda yörenin kuzeyindeki Yeni Erenköy eski adıyla Yalusa'ya yeniden göç etmesiyle yeni bir süreç başladı. Ancak bu akışkanlık bir sanayileşme kentleşme liberalleşme sonucu değil, savaş süreçlerinin bir ürünü olmaktadır.

Teknoloji başta iletişimle geldi. Bir yanda yeni iskân uygulamaları diğer tarafta kaybedilen mücahitlik dönemi. Yeşeren kurumsallaşmaya başlayan sivilleşme gibi görünen particilik örgütlenmeleri de oluşuyordu. Tüm bunlar hem çözülme hem de hazır olmadan bir bireyciliği de güçlendirdi. Lâkaplara da hemen görsel kültürün izleri yansdı.

Ceyar, Bonhof, Markos daha ilk yerleşen yeni isimler oldu. Bunlar yapılan görülen kurallara göre oluştu.

Soyadı almalarında da genelde bazı aile oğullarının kimliğine de yöneldi. Fakat yine de hala günümüzde eski lâkapları gerek grup gerekse birey konumun da bulmak mümkündür. Şalafatlar, Karkotlar, Çağuşlar, Keleşler veya tekil olarak Çako, Gasro, Gallıga, Mutalo, Feco, Camuka, Baybora ve daha nice lâkaplı yaşlı orta yaşlı isimler varlığını sürdürmektedir. Bu da bir yanda teknolojikli bireyci değerler çarpık yerleştirilen kurallarla eski köklü geleneksel bazı değerlerin bir kaosu olarak ortak yaşamda kendilerini göstermektedir.

Buraya kadar Dillirga lâkaplarından söz ettik. Tekrar bazı önemli noktalara değinerek konuyu noktalamakta yarar vardır.

Unutmayalım sosyal dinamikten yoksun gelişigüzel gelişen süreçler kendi içlerinde

çarpıklıkları da taşırlar. Kentleşmeyi, sanayileşmeyi yaşamadan oluşan açık toplumlarda veya bireyselleşmelerde mutlaka eskinin etkisi ile yani sürecin çarpıklığında bir alaturka kültür yoğunlaşması olur. Ne eski geleneksel kapallılık ne de yeni açık kitle anlayışı oluşur.

Çarpık oluşan en ufak ifadeyle bireycilik ne eski geleneksel dayanışma olgusuna ne de yeni liberal yurttaş kimliğine ulaşır. Çoğu zaman bu zaafılar bileşimde olumsuzlukları birlikte yoğunlaştırır. Ülkemizde kırılan geleneksel kültürün, dayanışma kültürünün yerine çoğu zaman yeni bireysel olumsuzlukla eski uymacılıkta partici kimliğinin yakın olma ölçüsüyle karşımıza gelir. Böylelikle ne katılımcılıktan ne de dayanışmadan söz edilir. Yaratıcılık dayanışma yerine uyrukçu yandaşlığı ile evet efendici bir yapı ortaya çıkar.

Kısaca geleneksel otantik kültürle açık veya günümüzdeki görsel süreci iyi bilmek ve oluşumunu iyi kavramak gerekir. Bu dönüşümlerde eğer dinimizden yoksun açık pazar veya savaş nedeniyle yıkımlarla geçildiyse zorunlu olan döneme uygun sosyal değerleri de yaratmadan şundan bundan eskiden alarak çarpık bir sosyal değerler yerelecektir.

Sonuç olarak Dillirga'da lâkaplar incelenirken yukarıda verilen sosyal gelişmelerin mutlaka akıldaki tutulması ve bütünsel yorum yapmaya dikkat etmeliyiz. Böylece bir lâkabı duyduğumuzda hafifçe tebessüm ederken veya gülürken onun hangi süreçlerden geçerek oluştuğunu anlamalıyız.

Has-Der 19. Halk Bilimi Sempozyumu...

19. Halkbilimi Sempozyumuna Dört Bildiri Sunuldu

19. Halkbilimi Sempozyumu'nda Bildiri Sunan Konuşmacılar Toplu Halde...

Derneğimizin 19 yıldır geleneksel olarak düzenlediği "19. Halkbilimi Sempozyumu" nda sunulan bildirileri aşağıda veriyoruz. 25 Aralık 2001 tarihinde Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlenen ve Ali Nebih'in yönettiği Sempozyuma; Tuncer Bağışkan, Gökalp Kamil, İsmet Tatar ve Muharrem Faiz katılarak bildiri sunmuşlardır.

KIBRIS VE ANADOLU SÖYLENCE BİRLİĞİ ÜZERİNE İKİ ÖRNEK AYAZMALAR VE SU TÜNELLERİ

PORTRE

Tuncer BAĞIŞKAN

21 Ocak 1947 tarihinde Lefkoşa Ömerge Mahallesinde doğdu. 1972 yılında "İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Prehistorya ve Klasik Arkeoloji Bölümü"nden arkeolog olarak mezun oldu. İki yıl İngiltere'de kaldıktan sonra, Kıbrıs'a kesin dönüş yaptığı 1975 yılında Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü'nde arkeolog olarak kamu görevine başladı. Kıbrıs'ın değişik bölgelerinde kurumu adına arkeolojik yüzey araştırma ve kazı çalışmaları gerçekleştirdi. 1995 yılında Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Kültür Dairesi bünyesinde oluşturulan Kültür Sanat Danışma Kurulu üyesi, Anıtlar Yüksek Kurulu Üyesi, DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezî Danışma Kurulu üyesi ve 1998 yılında Kültür-Sanat Kurultayı Genel Sekreteri görevlerinde bulundu. Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğünde sırasıyla Kazı İşleri Şube Amirli ve son olarak da Müdür Muavini olarak görev yaptıktan sonra 2000 yılında emekliye ayrıldı.

Halkbilimi araştırmalarına 1987 yılında üyesi bulunduğu Halk Sanatları Derneği (HAS-DER) çatısı altında başladı. Araştırmalarını yağmur duası, yatırlar (şehidalar), büyük ölüm ve manevî inanç konularında yoğunlaştırdı. Araştırma yazılarının büyük bir bölümü 1989-1993 yılları arasında Yazı İşleri Sorumluluğunu sürdürdüğü Halkbilimi Dergisi'nde yayımlanırken, bir bölümü de Kıbrıs Kültür-Sanak Eki, Türk Bankası Kültür-Sanat Dergisi, Pygmalion Kültür ve Sanat Dergisi ve Avrupa Gazetesi'nde yer aldı. Halkbilimine sağladığı katkılardan dolayı 1994 yılında Halk Sanatları Derneği tarafından "Halkbilimi Hizmet Ödülü"ne layık görüldü.

Evlî ve iki çocuk babasıdır.

Tuncer BAĞIŞKAN

GİRİŞ

Halk Sanatları Derneği'nin (Has-Der) bu yıl düzenlediği sempozyumda, kaynağı Bizans ve Ortaçağ'a kadar uzanan Anadolu ve Kıbrıs'taki iki ayrı su söylencesi üzerinde duracağım. Bugüne kadar gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar, söylencelerin kaynağının antik çağlara kadar uzandığını, zamanla değişim geçirmek suretiyle değişik toplumlara mal olduklarını ve bu nedenle de değişik varyantlar şeklinde günümüze kadar geldiğini ortaya koymuş bulunmaktadır.

I. AYAZMA SÖYLENCELERİ

Mucizeler yarattığına (veya hastaları sağlıklarına kavuşturduğuna) inanılan kuyular ile pınarların kutsal sayılıp ayazma olarak adlandırıldığı ve yanlarına zamanla kilise veya manastırların inşa edildiği bilinmektedir. Amaç ise bu yerlere hastaları celbetmek ve sağlıklarına kavuşanların Hıristiyanlığı kabul etmelerini sağlamaktır.

Orhan Hançerlioğlu ayazmayı şöyle

tanımlamaktadır : “Ayazma (Hıristiyan): Suyunun birçok hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kuyu ya da pınar. ... Bir ermişin adına adanan ve genellikle kiliselerin içinde bulunan ayazma, Yunanca kutsal anlamını dile getiren ‘haglasma’ sözcüğünden bozmadır.” (1) Bu sözcüğün Hıristiyanlıktan sonra Hz. İsa’nın vaftizinin anısına adanan su ya da su kaynağı anlamında da kullanıldığı öğrenilmektedir. Şimdi de gelelim benzer yanları olan üç ayrı ayazma söylencesine

1. İstanbul Tekfuru Yanko’nun kızı Eleni’nin söylencesi

Bu söylencenin ortaya çıktığı yer, sıcak su banyolarıyla ünlü Yalova ve çevresidir. Yunan mitolojisinde yer alan sağlık tanrısı Asklepios’tan tutun da, su perileri olarak bilinen Nympha’larla ilgili bir çok söylence Yalova’daki Termal’da bulunan kabartmalar ile mezar taşlarında (stel) görülmektedir. Ancak bu söylencenin hangi tarihte ortaya çıktığı kesin olarak belli değildir. Yine de Tekfur’dan söz edilmesine dayanılarak M.S VI. yüzyıldan başlayarak, İstanbul’un 1453 yılında fethine kadar devam eden Bizans döneminde ortaya çıktığı ve hatta eski bir Yunan söylencesinin de Bizans Tekfur’una mal edilmiş olabileceği varsayımı da aklı gelmektedir. Nuri Taner’in derleyip aktardığı söylence aynen şöyledir.

“İstanbul tekfuru YANKO’nun kızı ELENİ iyileşmez bir hastalığa yakalanmış. Kentin hekimleri, bilgeleri birer birer Tekfura uğrayıp kızının iyileşmeyecek bir hastalığa yakalandığını bildirmişler. Tekfur buna çok üzülmüş. Günden güne çirkinleşen, zayıflayan güzel Eleni de insanlardan kaçıyor, yalnız başına, günlerce odasına kapanıyormuş. Tekfur, kızının da isteği

üzerine onu Kaplıcalara, kaplıcaların şifalı sularına göndermiş. Eleni ve beraberindekiler için Termal içinde köşkler yaptırmışlar. Böylece Eleni insanlardan uzak, yalnız başına ölümü burada beklemeye başlamış.

Bir gün kaplıcalarda dolaşırken yaralı bir ceylan görmüş. Yaralı ceylana hergün aynı saatlerde rastlamış. Ceylan, aynı saatlere yakın geliyor, kaplıcanın sularından içiyor, suya giriyor, bir müddet içinde kalıyor sonra çekip gidiyormuş. Bunu bir müddet böyle izlemiş. Son gördüğünde ise artık sapasağlam ve koşarak ceylanın gittiğini görmüş. Eleninin içine gün doğmuş. Eleni de aynı şeyi yapmaya başlamış. Hergün belli aralıklarla ceylanın yaptığı gibi suların içmiş, içine girmiş, yıkanmış ve çıkmış. Bunu aylarca sürdürmüştü. Günden güne iyileştiğini hissettiği gibi çevresindekiler de bunu söylemeye başlamış. Sonunda Eleni iyileşmiş. Eleni’nin iyileştiği haberi Tekfur’a verilmiş. Tekfur, kaplıcalara gelmiş, Eleni’yi sapasağlam görünce şaşırılmış. Bundan sonra da Kaplıcaların önemi gittikçe artmış”.(2)

2. Bufavento Kalesi ve Aziz Chrysostomos Manastırı Söylencesi

Girne Sıra Dağları’nın güney eteklerinde bulunan Aziz John Chrysostomos Manastırı, Güngör (Kutsovendis) köyünün yaklaşık 1 mil üst başındaki köye hakim Kutsovendis Tepesi’nde yer almaktadır. Manastırındaki kutsal kuyudaki suyun bütün deri hastalıklarını sağalttığına inanılmaktadır. Buraya gelen hastaların suda yıkanmaları, ayrılırken oradaki kayaya elbiselerini bırakmaları adettendi. Manastırın üst başındaki tepede ise 101 Evler olarak da bilinen Bizans-Lüzinyan

dönemlerine ait Bufavento Kalesi bulunmaktadır.

Rivayete göre, bir prenses veya Kıbrıs komutanlarından Philip(s) Molino(s)'nun zengin eşi Maria Molino(s) deri veya cüzzam hastalığına yakalanınca temiz hava almak için 'Kraliçe'nin Yüzbir evleri' olarak bilinen Bufavento Kalesi'ne gitmiş. Köpeği de onun gibi cüzzam hastalığına yakalanmış. Bir sabah köpeği kaleden ayrılmış ve aşağıdaki bir kuyudaki akar sudan yıkandıktan sonra kaleye varıncaya kadar sağlığına kavuşmuş. Ertesi gün kraliçe köpeği izlemiş ve o da akar suda yılanınca sağlığına kavuşmuş. Kraliçe sağlığına kavuşunca Bufavento Kalesini terketme hazırlığına başlamış. Ancak gece rüyasına Aziz John Chrysostomos girerek kendisinden su kaynağının olduğu yere bir kilise yaptırmasını istemiş. Prens de suyun olduğu yere Aziz John Chrysostomos adına bir kilise yaptırmış ve ölene kadar da Bufavento Kalesini terketmemiş. Ölünce manastırın koruyucusu olduğundan, onu, yaptırdığı (şimdiki manastır içinde bulunan iki kiliseden güneyde olan) kiliseye gömmüşler.(3)

1783 yılında Kıbrıs'ı ziyaret eden seyyahlardan Richard Pococke'nin aktardığı rivayete göre Kıbrıs kraliçesi cüzzam hastalığına yakalandıktan sonra temiz havanın sağlığına iyi geleceği düşüncesiyle Bufavento Kalesi'nde oturmayı başlamış. Aziz John Chrysostomos'un rüyasına girip de ona kalenin altındaki şimdiki yere bir manastır yapmasını söylemesi üzerine öğüdünü tutup manastırını inşa ettirince sağlığına kavuşmuş. Ölünce manastıra gömülmüş. Richard Pococke'nin Kıbrıs'ı ziyaret ettiği sırada mezarın üzerinde sürekli olarak yanan bir kandilin aydınlatıldığını ve burada "Burada Maria

Molino gömülüdür" yazısının bulunduğunu yazmıştır.(4)

1683 yılında manastırı ziyaret eden seyyah Cornelius van Bruyn, Kıbrıs kraliçesi hakkında aynı şeyleri yazmanın dışında kraliçenin tüm adaya hakim olmak isteyen Templars Şövalyeleri'nin zulmünden daha iyi korunabilmek için, çok sevdiğinden dolayı hiç terketmediği küçük köpeğiyle birlikte dağın zirvesindeki Bufavento Kalesi'ne sığındığını, köpeğiyle birlikte ülser veya uyuz hastalığına yakalandıktan sonra köpeğin hergün tepeden inip bir iki saat ortadan kaybolduğunu, bir süre sonra sağlığına kavuştuğunu, kraliçenin bunun farkına varması üzerine onu izleyip suda yıkandığını gördüğünü, onun da suda yıkanması üzerine birkaç gün içinde sağlığına kavuştuğunu, tanrıya olan minnettarlığının ifadesi olarak buraya Rum papazlar için Aziz John Chrysostomos manastırını yaptığını, ölünce manastırdaki mezarının iki yanına hastalığı süresince kendine bakan en çok sevdiği iki cariyesiyle birlikte gömüldüğünü, o dönemde manastırda 'Calogeroi' olarak bilinen bir manastır reisi (abbot), üç papaz ve onbir keşişin bulunduğunu ve buradaki çeşmeye hergün yüzlerce hastanın gelip sağlığına kavuştuklarını yazmıştır.(5)

2 Şubat 1760 - 6 Ekim 1767 tarihleri arasında manastırı ziyaret eden seyyah Pococke, manastır ile ilgili olarak verdiği bir çok bilginin yanı sıra, bu manastırın Aziz Basil, Aziz Elias ve Aziz Marcellus tarikatı mensubları tarafından birlikte idare edildiğini ve bunların et değil de ot yediklerini yazmıştır.(6)

Kıbrıs tarih yazarlarından George Hill bu söylencenin, manastırın ilk inşa ediliş tarihi olan M.S XII. Yüzyıla koymuştur. (7)

3. Şillura (Yılmazköy) Kilsesi Söylencesi

Eski bir söylenceye göre, Şillura köyü (Yılmazköy) içindeki "Kutsanmış Bakire Meryem Ana Skillouriotissa Kilisesi" inşa edilmeden önce, burada kükürtlü bir pınar varmış. Bir asilzade uyuz hastalığına yakalanan köpeğini, bir tesadüf sonucu, bu pınarda yıkayınca köpeğin sağlığına kavuştuğunu görmüş. Böylece kutsal sayılmaya başlayan bu su kuyusu içte kalacak şekilde buraya orta çağda "Kutsanmış Bakire Meryem Ana Skilluriotissa" (veya Skilloura Kilisesi - Köpeğin Kuyruğu Kilisesi) adı verilen Gotik nizamda bir kilise inşa edilmiş. Bu rivayete dayanılarak köye Rumcada 'köpek' veya 'köpek kuyruğu' anlamına gelen Şillura (Skilloura) adı verildiği tahmin edilmektedir. (8)

II. YERALTI SU TÜNELİ SÖYLECELERİ

Su kaynaklarının, yer altı tünelleri (Lağım) aracılığıyla bir yerden başka bir yere aktığına ve bu su kaynaklarına düşen herhangi bir cismin karşı taraftan çıkacağına ilişkin söylenceler (şimdiki tesbitlerimize göre) Yunan-Roma, Anadolu ve Kıbrıs'ta saptanabilmiştir.

1. Arethusa ve Alpheios Söylencesi

Antik yazarlardan Ovidius'un anlatımına göre Yunan ve özellikle de Roma mitolojisindeki öykü aynen şöyledir : "(Sicilya Syrakusa kendindeki Ortygia'da kutsal bir kaynak vardır.) Arethusa adındaki bu kaynak, eski zamanlarda su değildi. Su bir yana, su perisi bile değildi. Artemis'in izinden yürüyen güzel bir avcıydı. Erkeklerle ilgisi yoktu onun da, yalnız avlanmayı, ormanın başıboşluğunu, özgürlüğünü severdi. Bir gün av peşinde koşmaktan yorulmuş, kan-ter içinde kalmıştı.

Serinlemek için karşısına çıkan bir ırmakta yıkanmaya karar verdi. Soyunup soğuk suya girdi. Bir süre yüzdü, yıkandı; ama ansızın ırmağın dibinde bir şeyin kıpırdadığını duyunca hemen kıyıya fırladı. O anda bir ses geldi kulağına : "Acelen ne, güzel kız? Neden böyle çabuk çıktın?" Bu sözleri duyan Arethusa, korkudan arkasına bile bakmadan kaçmaya başladı. Bütün gücüyle koştu, koştu. Ormanın gölgeliklerine vardığı zaman, arkasından birinin geldiğini anladı. Irmak tanrılarında Alpheios'tu arkasındaki. Kız kaçtı tanrı kovaladı. Kız kaçtı, tanrı kovaladı. Sonunda yakalanacağını anlayan Arethusa, Artemis'e yakarıp yardım diledi. Tanrıca da oracıkta bir kaynağa çevirdi onu. Yalnız kaynağa çevirmekle kalmadı, toprağın altından bir geçit açarak Yunanistan'dan Sicilya'ya, taa Ortygia'ya kadar götürdü. Kutsal kaynak hala oradadır. Arethusa, yine de Alpheios'tan kurtulamadı. Irmak tanrısı, aynı geçidi kullanarak Ortygia'ya kadar gitti. İkisinin suları orada birbirine karıştı. Bugün Yunanistan'daki Alpheios ırmağına bir tahta çanak atın; göreceksiniz, o çanak Sicilya'daki Arethusa kaynağından çıkacaktır." (9)

2. Şems Kuyusu Söylencesi

Anadolu ile ilgili olan bu söylence Saim Sakaoğlu tarafından derlenmiş olup aynen şöyledir :

"Mevlâna Ceâleddin-i Rumî'nin türbesi, arkadaşınıninki gibi, Konya'dadır. Bugün Karatay Lisesi olan eski Erkek Sanat Enstitüsü binasının arkasındaki bu türbenin hemen yakınında bir kör kuyu vardır. Suyu çoktan çekilen bu kuyudan, vaktiyle türbedar tarafından isteyenlere su veriliymiş. Benzerlerine Anadolu'nun başka yerlerinde,

az da olsa, rastlanılan bir hikâyesi vardır bu kuyunun.

Hacı zamanı Konya'dan yola çıkan iki hacı adayı Kâbe'ye varırlar, gerekli ziyaretleri yaptıktan sonra Zemzem Kuyusu'na giderler. Bu hacılardan biri kuyudan su alırken, elindeki baba yadigârı, kıymetli taşı düşürür. Hacı üzülürse de elden bir şey gelmez. Taşı çıkarmak mümkün olmaz. Hacı, başka bir tasla kuyudan suyu alır, gereğini yerine getirir. Günlerden sonra Konyalı hacılar memleketlerine dönerler. Ziyâretçilerden vakit bulduğu bir gün, tasını kuyuya düşüren hacı, Şems-i Tebrizî'nin türbesine gider. Hacı orada ne görsün, Zemzem Kuyusu'na düşürdüğü baba yadigârı tas türbedârın elinde. Türbedâra hiç bir şey söylemeden meselenin aslını öğrenmek isterler : "Türbedar efendi, bu taşı nereden aldınız acaba?"

- "Türbenin bahçesinde bir kuyu vardır, oradan su ihtiyacımızı gideririz. Geçenlerde yine bir ihtiyaç için kuyuya su için gitmiştim. Kuyunun içinde bir şeyin parladığını gördüm. Bu, işte o tasdır."

- "Bu benim tasımdır, Zemzem Kuyusu'ndan su alırken düşürmüştüm. Öyleyse bu kuyu ile Zemzem Kuyusu arasında bir münasebet olmalı."

O günden sonra Konyalılar bu kuyudan tas tas su içmişler. Kuyu da herkes tarafından tanınmış, adına da, Şems-i Tebrizî'nin türbesi yanında olduğu için, Şems Kuyusu denilmiş."(10)

3. Hala Sultan Camisindeki kuyunun rivayeti

Rumların Ay. Marina olarak bildikleri Hala Sultan Camisi'nin içinde bir dilek kuyusu vardır. Bu kuyuya dilekte bulunulurdu. İçine ses

edildiğinde sesin geri yankılaması halinde tutulan dileğin gerçekleşeceğine, gelmemesi halindeyse dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılırdı. Bu kuyuya ayrıca para da atılırdı. Kıbrıslı Rumlar bu kuyunun dibinde Larnaka'daki Aziz Lazarus Kilisesi ile irtibatı bir tünelin varlığına inanmaktadırlar. (11)

4. Lapta Başpınarı (Kephalovrysos)

Kıbrıs'ın su kaynaklarının yağışlara bağlı olarak azalıp çoğaldığı bilim adamları tarafından ortaya konulmuş olmasına karşın, yine de Girne Sıra Dağları'ndaki Baş Pınar (Kephalovryso) olarak bilinen Lapta, Değirmenlik, Karava ve benzeri pınarların kaynağının Anadolu olduğuna ilişkin bazı yerel inanışlar da bulunmaktadır. Lapta'daki Baş Pınar (Kephalovrysos) ile ilgili söylence şöyledir.

Bir zamanlar Anadolu'daki bir dilenci su içmek için nehre iğildiği bir sırada tahtadan yapılmış yemek tasını nehre düşürmüştü. Bu tası nehre düşürmesi sadece yemeğini yitirmesine değil, tasın dibindeki gizli bölümede sakladığı paralarını da yitirmesine neden olmuş. Bu olaya canı çok sıkılmışsa da, dere tasını alıp götürdüğünden yapabileceği bir şey yokmuş. Bu kişi bir süre sonra denizi aşip Anadolu'dan Kıbrıs'a gelmiş ve dilenmek için Girne Sıra Dağları'nın en yüksek köyüne gitmiş. Bir gün, tavuk kümesinde su teknesi olarak kullanılan suluğun Anadolu'da nehir kenarında yitirdiği yemek tası olduğunu farketmiş. Ev sahibesine nerede bulunduğunu sorunca da Başpınar'da bulunduğunu öğrenmiş. Kadından izin alarak ve kadının şaşkın bakışları arasında yemek tasının altındaki gizli bölümede bulunan ellenmemiş durumdaki paraları yerinden çıkartmış. Bunun üzerine kadına

yemek tasının kendisinin olduğunu söylemiş ve onu Anadolu'da nehre nasıl düşürüp yitirdiğini anlatmış. Böylece bu suyun Anadolu'dan bir tünel aracılığıyla geldiği anlaşılmış.(12)

5. Değirmenlik Başpınarı'nın (Kyphalo Vrisi) söylencesi

M.S XVII'inci yüzyılda Kıbrıs'ı ziyaret eden bir seyyah Değirmenlik (Kythrea) köyünün üst başında bulunan Kephalo Vrisi (Türkçesi; Değirmenlik Başpınarı) akar suyunun "Venüs Çeşmesi" olduğunu iddia etmiştir. (13)

Kıbrıs'taki akar su kaynaklarının aşk tanrıçası Afrodit'e (Venüs) adanmış olduğuna ve buralarda genellikle tanrıçaya adanmış bir tapınak bulunduğu inanılmaktadır. 1893 yılında Kephalo Vrisi'yi (Değirmenlik Başpınarı'nı) ziyaret eden Mrs. Lewis, Yukarı Değirmenlik ile su kaynağının çevresinde Maronitlere ait çok sayıda evin bulunduğunu ve 1893 yılı itibarıyla akar su kaynağının yanındaki harabelerde bulunan Aziz Anthony Kilise'sine zaman zaman gelen Maronit papazının ayın yaptığını yazmıştır. Mrs. Lewis ayrıca, Meryem Ana'nın Aziz Neophyto'ya görüldüğü yerlerde bir Meryem Ana Kilisesi yapıldığını, Değirmenlik'te de Meryem anaya atfedilmiş bir kilise bulunduğunu söylemiştir.(14)

Değirmenlik suyunun genellikle Konya'dan geldiğine inanılmaktadır. Rivayete göre bir zamanlar Konya'da değirmen taşı yapıp Kıbrıs'a satan bir Türk değirmenci varmış. O zaman Değirmenlikli bir papaz'a da bir değirmen taşı satmış. Eski değirmenin taşı nasıl değiştireceğini tarif etmek için papazın evine gittiği gün su kaynağında sazdan yapılmış ağzı kapaklı küçük bir zeytin kabı

görmüş. Kendisinin olduğunu söylemiş ve zembildeki işaretini de zembilde görünce inanmışlar. Meğer bu kabı Konya'da su eveğine düşürmüş ve yetiştirip alamadığından gözden kaybolmuştu.(15)

Bu söylencenin Rupert Gunnis tarafından aktarılan ikinci bir versiyonu da vardır. Yazarın aktardığına göre eskiden Cythera diye bilinen bu yer Venüs (Afrodit) için kutsal sayılmış. Değirmenlikli köylüler bu su kaynağını "Kephlovryso" (Değirmenlik Başpınarı) olarak bilirler ve kesinlikle Anadolu'dan deniz altından geldiğine inanırlardı. (Anadolu'da yeraltında kaybolan akar suların Kıbrıs'ta açığa çıktığının doğrulandığı Ruppert Gunnis tarafından ortaya konmuş olmakla birlikte, bu bilginin doğru olmadığı jeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkmış bulunmaktadır. T.B) Orta çağda bu akar suyun dört değirmeni döndürdüğü, Lefkoşa'dan giden zahirelerin bu değirmenlerde öğütüldüğü ve Lusignano'nun verdiği bilgilerden bu suyla köyün etrafındaki pamuk tarlalarının sulandığı öğrenilmektedir. Rupert Gunnis'in aktardığı rivayete göre çok yıllar önce Anadolu'dan oturan yaşlı bir kadın Değirmenlikli bir adamla evlenen kızıyla kalmak için Anadolu'dan gelmiş. Bir gün kızıyla çamaşır yıkamak için su kaynağının başına gitmiş. Çamaşır yıkarken su kaynağının ağzından çıkan gümüş bir kab (veya tekne) görmüş. Bunu sudan alınca, bir yıl önce Anadolu'da iken evinin yanından geçen dereye düşürdüğü kap olduğunu hemen tanımış. (16)

6. Galatya, Tarmaso ve Sazlıköy Kiliselerinin kuyuları söylenceleri

Rivayete göre Galatya göletinin batısındaki kilise yanında bulunan Gopsa kuyusu (Köylüler

arasında Ceneviz Zamanı Kuyusu olarak bilinmektedir) ile Sazlıköy Banaya Kyra (Cira) Kilisesi içindeki kuyu arasında bir irtibat varmış. Bu iki kuyu arasındaki mesafe yaklaşık bir kilometredir.

Rivayete göre çobanın biri hayvanlarını sulamak için Gobsa kuyusundan kovasıyla su çekerken kovanın bağlı olduğu ip kopup kuyuya düşmüş. Bir süre sonra da bu kova Sazlıköy (Livadya) Banaya Kyra (Cira) Kilisesi kuyusunda bulunmuş. Böylece iki kuyu arasında bir tünelin olduğu anlaşılmış. Şu anda Gopsa kuyusu üzerindeki tek parça halindeki büyük bilezik taşının Sazlıköy'deki Banaya Cira Kilisesi bölgesinden kesilerek oraya mucizevi bir şekilde götürüldüğü söylenmektedir.(17)

Bir diğer rivayete göre, Mehmetcik köyü ile Yedikonuk arasında (köyün batısında) Tarmaso mevkiinde Ay. Luga diye bir kilise varmış. Bir zamanlar Tarmaso'daki Ay. Luka Kilisesi kuyusuna altın bir tas düşmüş ve bu tas GOBSA'daki kuyudan çıkmış. Şu anda Gobsa kuyusunun olduğu yer 'Kilise Ormanı' adıyla bilinmekte ve orada antik bir mezarlık alanı ile Meryem Ana ile eş tutulan Ayia Marina'ya ait bir kilise harabesi bulunmaktadır. (18)

Tarmaso'daki Ay. Luka kilisesi ile ilgili bir rivayet de vardır. Rivayete göre bir zamanlar Ay.Luka kilisesinde bir düğün varmış. Denizden geçen Anadolulu korsanlar burada ışık olduğunu görmüşler. Karaya çıkıp işiğe doğru yaklaşınca oradan çalgı seslerinin geldiğini duymuşlar. Rum olan düğün sahipleri onları düğüne davet etmiş. O gece yiyip içip eğlenmişler ; oynamışlar. Korsanlardan biri eline sazı alıp Rumca olan aşağıdaki türküyü söylemiş. Sabah olunca da gelini gemiye bindirdikleri gibi denizde gözden kaybolmuşlar.(19)

Ay. Luga du Tarmasu

Bu banosu dumbari.

Os bu stegi astro cen fengari

İstegi ce nifi isto gamari.

O da yiri do fengari.

Bayl ge nifi isto garavi.

(Türkçesi : Tarmasu'nun Ay. Lugası. Tepe üzerine yıkılsın. Yıldızlar ve ay durduğu sürece gelin odasında durur. Ay devirince de gelin gemiye gider)

DİP NOTLAR VE KAYNAKÇA

(1) Orhan Hançerlioğlu, İnanç Sözlüğü, Remzi Kitpevi, İstanbul, Mayıs 1975, s.84

(2) Nuri Taner, Yalova Folkloru, Yalova Ticaret Odası Yayını No:4, Yalova, şubat 1995, s.57)(Not: Ayazmalara gidenlerin güzelleştiği veya saçsızların saçlandığı rivayetleri Bergama civarındaki 'Tabaklar İlicası'(Güzellik İlicası) ve Kastamonu ilçesinde (Kese köyü ile sipahi köyü arasında)ki 'Yılanlı Hamam'ın oluşum söylencelerinin aynı olması birlikte, iki rivayette de bir kızın bu sularda yıkanması konu edilmektedir)(Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, Kültür Bakanlığı Yayınları:1096, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi:42, Ankara,1989,s.78-79

(3) Maria Paraskevopoulou, Researches into the traditions of the popular religious feasts of Cyprus, A.G. Leventis Foundation publigation, Nicosia-Cyprus, 1982, s.117-118) (Richard Pockocke, Description of the east and some othe countries, Vol. II, London, 1743, s.222; Maria Parashkevopoulou, Researches into the traditions of the popular religious feasts of Cyprus, A.G.Leventis Foundation publication, Nicosia, 1982, s.117-118

(4) Richard Pockocke, Description of the

east and some othe countries, Vol. II, London, 1743, s.222; Maria Parashkevopulou, Researches into the traditions of the popular religious feasts of Cyprus, A.G.Leventis Foundation publication, Nicosia, 1982, s.117-118)

(5) Cornelius Van Bruyn, Voyage a travers les parties les plus fameuses de l'Asie Mineure, les iles de Scio, Rhodes, Cypre, etc, Paris, 1714, s.222 ; Leontios Machairas, Recital concerning the sweet laned of Cyprus entitled Chronicle I, editiion R.N.Dawkins, Oxford, 1932, s.15,16,148; Claude Delaval Cobham, Excerpta Cypria, Publications The Library, Nicosia-Cyprus, 1969,s.237-238 ; J. Hackett, Historie de l'Eglise orthodoxe de Chypre, I-III, Le Pireee,1927, s. 148-150 ; Ruppert Gunnis, Historic Cyprus, K.Rustem&Brother Publication, Nicosia-Cyprus, 1973, s.294-295; Maria Parashkevopulou, Researches into the traditions of the popular religious feasts of Cyprus, A.G.Leventis Foundation publication, Nicosia, 1982, s.117-118

(6) Giovanni Mariti -Translated by Caaude Delaval Cobham-, Travels in the island of Cyprus, Cambridge, 1909, s. 57-59

(7) George Hill, A History of Cyprus, Vol.II, Cambridge, 1948, s.36

(8) George Jeffery, A Description of the historic Monuments of Cyprus, Nicosia, 1918, s.274 ; Ruppert Gunnis, Historic Cyprus, K.Rustem&Brother Publication, Nicosia-Cyprus, 1973, s.426

(9) Edith Hamilton – Çeviren:Ülkü Tamer-, Mitologya Grek ve Romen , Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim 1968, s.77-78

(10) Prof. Dr. Salm Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, Kültür Bakanlığı Yayınları:1096, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi:42, Ankara, 1989, s. 75

(11) Tuncer Bağışkan, "Larnaka Tüz Gölü ve Hala Sultan Tekkesi", Kıbrıs Kültür Sanat Eki, 26.6.1990, s.7

(12) Rina Catselli, Kyrenia a Historical Study, Kyrenia Flower Show Edition, s.15-16

(13) Mrs.Lewis, A lady's impressions of Cyprus in 1893, London,1894,s.245

(14) Mrs.Lewis, A lady's impressions of Cyprus in 1893, London, 1894,s.245

(15) Oğuz Yorgancı, Kıbrıs Türk Folkloru, Mağusa, 1980, s.116

(16) Ruppert Gunnis, Historic Cyprus, Nicosia-Cyprus, 1973, s.308

(17) Kaynak kişi : Mustafa Emin Gündeğer, Doğum: 1927, Doğum yeri: Sazlıköy (Livadya) ; Mehmet Emin Yekta, Doğum tarihi: 12.1.1929, Doğum yeri : Sazlıköyl (Livadya) ; Enver Mehmetemin, Yaş:82 Yer :Galatya (Mehmetcik) ; Mustafa Cengizer (Beyi) Yaşı: 74 , Doğum Yeri: Mehmetcik (Galatya)

(18) Kaynak Kişi: Raşit Tolgan, Doğum Tarihi: 29.1.1936, Doğum Yeri: Mehmetcik (Galatya)

(19) Kaynak kişi: Murat İbrahim Hacımurad, Doğum Tarihi: 1908, Doğum yeri: Yedikonuk (Eftağomi)

23 Aralık Rumi Kültür Mirasımız Takviminde Bir Gün

Telefonun zili çaldığında mutfakta ocak üstünde pişen çorbayı karıştırıyordum. Telefona cevap vermek için karım koşarak gitti. Her zaman, telefon zili çaldığında böyle yapar, koşarak cevap verir. Benim ne yaptığımı sorarsanız söyleyeyim; ben telefona gidene kadar zaten zil susar, bazen de susmaz. Karım telefona cevap verip mutfağa döndüğünde

PORTRE

Gökalp KAMİL

1940 yılında Baf'ta, Kasaba'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini orada gördü. 1956 yılında Baf'ta vuku bulan bir EOKA hadisesinden dolayı İngiltere'ye gitti. Orada uçak mühendisliği üzerine eğitimini yarıda bırakıp iş hayatına başladı. Şu anda bütün hayatı boyunca yapmak istediğini yapıyor. Araştırıp yazmak.

Gökalp KAMİL

umursamaz bir ses tonu ile bana: "bir kadın seni ister" dedi.

Gülümseyerek mutfaktan salona geçtim. Kelime hazinemizin azlığı mı, dilimizin acayıplığı mı, dil sürçmesi mi bilmem ama aynı tebessümle telefon ahizesini kulağıma tuttum ve şaşkınlığımı belirtmeyecek bir ses tonu ile "Hallo" dedim.

Ahizeden kulağıma gelen ses "Gökalp bey, nasılsınız?" diye halimi sordu. Bu tanık bir sestir, Has Der eski başkanı Engin Anıl'ın sesi. Hemenden:

"Vallahi çok meşgulüm" dedim. Tabii ki dibi tutmasın diye hazır çorbayı karıştırmakla meşgul olduğumu söyleyecek değildim.

"Engin'le sohbet etmek çok hoş: insan vaktin nasıl geçtiğinin farkında bile olmaz. Bana babası Cahit Usta'nın iyi olduğunu fizik tedavi gördüğünü ve tedavi sırasında çığlıkları ile mahalleyi ayağa kaldırdığını söyledikten ve

ben de babasına, eski ve yakın bir dosta, selamımı gönderdikten sonra konuya girdi:

“Gökalp bey 25 Aralık'ta bir konuşma vermeye ne dersiniz?”

“Tabii ki çorbanın dibi tuttu, benim de inadım.

“Anıl'ın sadece İngilizce dili hocası ve aynı zamanda iyi bir iş adamı olduğunu sananlar yanılırlar. Onun yeteneklerinden biri de doktoralık derecesine varan “applied human psychology” bilgisi, yani uygulamalı insan psikolojisi bilgisidir. Yöntemleri de uzmanlık derecesindedir.

Ulaşması zor olan birine, her zaman evinde, yemek vakti ulaşabilirsiniz. Bunu çok iyi bilen Has Der eski başkanı tekrar aradı.

Telefona cevap verdiğinde karım, mutfağa gelmeden, oturma odasından, yüksek sesle “Engindir” diye seslendi. Ve ben oraya gidene kadar muhabbet ettiler. Lapta Yavuzlar Lisesi'nde beraber hocalık yaptılar. Karım her şeyi hesaplı yapar, matematik hocasıdır. Engin'e cevabım hazırды:

“Olmaz” dedim “çok meşgulüm. Mayıs ayında Yakın Doğu Üniversitesi'nde yapılacak “Dine Gerek Var mı?” ve “Dinler Arası Sohbet” seminerleri için çok meşgulüm. Ayrıca kitabımın son gözden geçirmelerini yapacağım. Vallahi yapamam hem de 25 Aralık Christmas günüdür.”

“Ne için gelip bize İngiliz döneminden Kıbrıs Türk Toplumı kültürüne giren Christmas hakkında bir konuşma vermiyorsun?” demez mi?

Daha önceki konuşmamda da dediğim gibi ben bir hikaye perdaz'ım, yani hikaye anlatıcı. Size bu gün yani 25 Aralık 2001 yılında

burada olmama sebep olan olayları anlatacağım.

Yukarıda anlattıklarım, telefonla gelen davetiye, zaman ve mekan içerisinde süreklilikle gelen birbirine bağlı olayların sondan bir önceki halkasıdır. Ama ben hikayeme bu zincirin ilk halkası ile başlayacağım.

Kim derdi ki günümüzden 10000 sene evvel Afrika kıtasının ortasında, Sahara çölünün güney doğusunda, çölde yaşayan insanların, bugün, 25 Aralık 2001'de, burada olmama ve bu konuşmayı yapmama sebep olacağını. İnanılır gibi değil, ama onlar bu zincirin ilk halkasını koydular. Çünkü onlar takvimi buldular. Buldukları takvim bu gün bile aynı işleri yapıyor. Yani 21 Haziran'da güneşin doğduğu yeri gösteriyor. 21 Haziran yaz-gündönümüdür.

Dünyanın en eski takvimi 4 metre çapında taştan bir çember ve bu çemberin üstüne yerleştirilmiş 4 çift yüksek ve kalın dilim taşlarla yapılmıştır. Bu dört çift yüksek ve kalın dilim taşların ilk çifti bu çemberin kesin kuzey-güney çizgisini belirtmek için kullanılmıştır. Birbirine çok yakın şekilde yerleştirilen bir çift kuzey noktasında diğer çift ise güney noktasında çemberde kesin kuzey-güney çizgisini verir. Çemberin kuzey noktasından 70 derece doğusuna yerleştirilen bir diğer çift dilim yüksek taş ve onun karşısında, çemberin batı tarafında yerleştirilen öteki çift dilim yüksek taş arasından 21 Haziran'da doğan güneş ışınlarının çizgisinin geçtiği nokta 21 Haziran belirlenerek ve belirlemek için konmuştur. İşte bu basın takvim 21 Haziranın, yaz-

gündönümünün, güneş takviminde ne zaman olduğunu belirler. Basit görünse bile bu ilme ulaşmak insan zekasının en ilkel şartlarda bile neler yapabileceğini çok iyi gösterir.

İnsanoğlunun bu yaratıcı ecdadı, bu takvimi, dünyanın bilinen en eski takvimini, insanlığa miras olarak dünyanın bilinen en kural yerinde, bir sayfanın üzerine yazılan harfler gibi, çölün kumunda okumamız için geride bıraktılar. Burası aynı zamanda dünyanın bilinen en eski rasathanesidir. Bilim dünyası bu insanların yaşadığı bölgeye Nabta Playa, Nabta Havzası, insanlarına da Nabtalıları adını verdiler. Bu insanlar Mısır firavunlarının ataları olarak bilinirler.

İcat ihtiyaçtan doğar. Nabtalıların bu takvimi bulmaları ve yaz-gündönümünü bu takvimde işaretlemeleri bu ihtiyaçtan doğmuştur. Yaz yağmurlarının ne zaman geleceğini bilmeleri gereğinden. Çünkü kuyularındaki su yaz yağmurlarının gelmesinden önce kurur ise ölüm ve veya göç, zamanında gelirse kalım ve yaşam idi.

On bin sene önce Sahara çölü bu günkü gibi değildi. Afrika kıtasının yaz yağmurları kuşağı kuzeye doğru kaymıştı. 21 Haziran yazın başlangıcı ve aynı zamanda yaz yağmurlarının da bu kuşakta yağmaya başladığı zamandı. Sahara çölündeki bu geniş düz havzalarda ve çukur alanlarda yaşamayı imkan kılan, yaz yağmurlarının geride bıraktığı gönen ve kurağa dayanıklı akasya ağaçlarının gölgesinde yeşeren otlar idi. Bu kurak şartlarda yaşamayı sürdürmek için Nabtalıları, yenip tükenen değil, yenilenebilen ve tükenmeyen bir kaynak yarattılar. Avladıkları sığırları öldürüp

etlerini yemek yerine onları evcilleştirip süt ve kanlarını kullanmaları ile oldu. Mısır firavunlarının sığıra neden bu kadar önem verdiklerini Apis'e gösterdikleri tazimle, ululama ile anlayabiliriz. Bir diğer uygulama ise içine yürüyerek girilen su kuyuları kazmaları ile su ihtiyaçlarını karşıladılar. Bu su kuyuları topraktaki nem ile beslenirlerdi ve yaz yağmurlarının durmasıyla kuru kaldılar.

Nabtalıları 8000 sene evvel geliştirdikleri iyi yönetim, düzenli hayat ve toplum tarzları bütün yıl boyunca çölde yaşamalarına imkan veriyordu. Yaz yağmurları geldiğinde Nabtalıları bayram yapıyordu. Bunu da takvimin yanındaki bir kumalda geride bıraktıkları kurban kemiklerinden biliyoruz. Bütün Sahara çölünün toplamında bulunandan daha çok. 21 Haziran'da kutlanan bu bayram da şu anda bilinen en eski bayram olduğundan şüphe edilmez.

Nabtalıları, 6000 sene eveline, kuraklığın Sahara çölünü bu günkü haline getirene dek çölde yaşamayı sürdürdüler. 6000 sene evvel yaz yağmurları kuşağı geri çekilmeye, güneye kaymayla, Nabtalıları çöldeki evlerini geride bırakıp 60 mil doğuda Nil vadisine yerleştiler. Bu gün dünyanın en kurak yeri olarak bilinen Nabta havzası Nil kıyısındaki ikinci Ramses'in Ebu Simbel'deki tapınağının 60 mil batısındadır. İkinci Ramses'in tapınağından bahsettim çünkü bu tapınak da tıpkı ilk takvim gibi bir işlev görür. 21 Mart'ta, yani equinox'ta; doğan güneşin ilk ışınları tapınağın en kutsal iç kısmını aydınlatır. Bu tapınak da bir takvimdir.

21 Haziranın yaz-gündönümü olduğunu, yani güneş takviminin en uzun günü olduğunu

bulan zekanın 21 Aralığın en kısa gün olduğunu ve güneş ışınlarının en zayıf olduğunu da bulduğundan şüphe edilemez. Ayrıca senenin 365 gün olduğunu ve her dört senede bir günün ilave edilmesi gerekeceğine de zamanla haberdar olacaktır. Nitekim M.Ö. 1322 senesine geldiğinde eski Mısırlılar üç güneş ve iki ay takvimi kullanıyorlardı. Bu takvimlerden biri güneş ile beraber doğan Sopdot yıldızını esas alan ve tam 365 gün olan takvim; bir diğeri ise dünyanın güneş etrafında dönerek 365 gün 6 saatte tamamladığı takvim idi.

Üçüncü güneş takvimi ise çiftçilerin uyguladığı seneyi 365 gün olarak esas alan ve her dört senede bir gün eklenerek 366 gün ayarlanan Rumi takvimidir ki bu takvim yukarı Mısır'da hala daha kullanılmaktadır. Yakın bir zamana kadar Kıbrıs'ta da Rumi takvim denirdi. Nasıl ki biz kendimizi Kıbrıs Türkü olarak biliyorsak eski Mısırlılar kendilerini Rumi olarak bilirlerdi. Rumi eski Mısır dilinde "İnsan" demektir.

İşte M.Ö. 1322 senesinde makamların kullanacağı ve bütün takvimlerin mukayese münasebeti ile doğruluğunun ispatlanacağı ilme sahip olduklarından 365 günün esas alan Sopdet senesini "değişmeyen takvim" adı ile kanunlaştırdılar. Eski Mısır firavunlarını bağlayan yemin (kanun) bir kısmında şöyle der:

"Hiç bir şekilde Onlar (yani firavunlar) ayın ve günlerin arasına başka bir gün koymayacaklar. Yegane kullanılacak takvim eski zamandan kurumlaştırılmış 365 gün kutsal sene takvimidir. Başka takvim kullanılmayacak."

Sopdet takvimini tercih etmelerinin sebebi ulaştıkları ilmin ve ilme verdikleri önemin gerçek boyutlarını gösterir.

Eski Mısırlıların M.Ö. 1322 senesinde kanunlaştırdıkları bu takvim esasında onların gözlemleyerek ve bir süreklilik içerisinde M.Ö. 4244 senesinden değilse bile M.Ö. 2783 senesinden M.Ö. 1322 senesine kadar, kopmayan bir süreklilik içerisinde, buldukları bir takvimdir. Çünkü bu takvime göre yılbaşı günün (1 Thoth, bugünkü takvimde 19 Temmuz gününün) tekrar aynı güne düşmesi - bir diğer deyişle Sopdet yıldızının, güneşin, ayın ve öteki gezegenlerin tekrar aynı başlangıç noktasında kesişmeleri tam 1460 Sopdet senesi sonra ve veya bir diğer gözlem ve hesaplama ile 1461 güneş senesi (365 gün 6 saat olan sene) sonra olur.

Bu 1460 Sopdet senelik döneme bilim adamları "Sothic devresi" adını verdiler. (Bilim adamları eski Mısır dilinde kullanılan Greko Romanların kullandığı Sothis'ten M.Ö. 1322 senesinde geçirdikleri yasa gibi M.S. 139 senesinde takvimin yeni bir dönemine girilmişti ve o dönemde hüküm süren Sofu Antoninus bu yeni devreyi İskenderiye darphanesinde bastırıldığı paralarla bildirmişti. Bu zaman devresi eski Mısır'dan öteki kültürlerle Finiks kuşu, Anka kuşu, Zümrüdü Anka ve Simurg kuşu efsaneleri olarak girmiştir. Eski Mısır'da hieroglif yazılarda, kutsal yazılarda, ibikli ibis kuşu ışığı ve yeni doğan güneşi simgeleri verdiği ses değeri ise "akh". Bir diğer adı ise benü, hurma dalı, yani zaman veya ogullar.

Güneş, eski Mısır'da, her şeyi yaratan Allah'ın gözle görülür en büyük eseri ve

kudretinin temsilci sembolü idi. Nitekim eski Mısırlılar insan topluluğunu yönetme sistemini ahirette hesap verme ilkesine dayanarak kurduklarında tarihin bilinen en eski hükümdarını, yani yeryüzünü Allah adına yöneten, bir diğer deyiş ile evreni yöneten yüce gücün yeryüzündeki temsilcisini kanatlı güneş çemberi ile tanımladılar.

Eski Mısır'dan öteki kültürlere giren sadece Anka kuşu efsanesi değildir. Bütün dinler eski Mısır dininden, dini bayramlar ise eski Mısır dini bayramlar takviminden gelmez. Yahudilik eski Mısır dininin bir mezhebi, Hristiyanlık da bir diğer mezhebi. İslam'ın tamamen ayrı bir din olduğunu söylemek ise mümkün değil.

Şimdi kendinizi bir an M.Ö. 1322 senesinde değil ondan 1800 sene evvelinde farz edin. Bulduğunuz yer Atatürk Kültür Merkezi değil Memphis Tapınağı'dır. Bu tapınakta tarihte ilk kez bir firavunun taç giyme merasimine şahit olacaksınız. Yukarı Ülke ile Aşağı Ülke'nin birleşmesine ve ilk defa bir firavunun ilk tacı giymesine şahadet edeceksiniz. Firavun tahtına oturur vaziyette 12 oğlu tarafından Güneş mabedinin içine tahtıranında getirilmektedir. Rahiplerin ilahiler söyleyerek arkadan yürümleri herkesin yüreğindeki heyecanı pekiştiriyor. İlahiler güneş için söyleniyor. "Aten'e İlahi" belki de o dönemden kalmadır; bilmiyoruz ama Firavun Ay'ın mezarında bulunan bu ilahinin Türkçe tercüme edilmiş sözleri şöyle okunur:

"Gökyüzünün ucundan doğan, Ey sen muhteşem Güneş

Bütün yaşam senin ile başlar.

Şafağın söktüğü doğu ufku,

Yeryüzünü güzelliğin ile doldurursun."

Bu sözler ile başlayan bu ilahi bugün bile güzelliğini yitirmemiştir. Bu ilahi Eski Ahitte İlahiler bölümünde 104'üncü ilahi olarak yer alır.

Firavunların taç giyme merasimleri en iyi şekilde günümüzde Medinet-ı Habu'da bulunan üçüncü Ramses'in anıt kabrinde tasvir edilmiştir. Firavun mukaddes türbesinde tahtıranında tahtına oturur vaziyette ve 12 oğlu tarafından taşınır olarak tasvir edilir. Memphis Tapınağı'nda Yukarı ve Aşağı Ülke'nin ilk firavunu Narmer ve ondan sonra gelen firavunlara, hiç şüphe yok, aynı şekilde taç giyme merasimleri yapılmıştır. Firavunun simgesi güneş olduğunu göz önünde tutarsak 12 oğlunun 12 ay olduğunu ve aynı zamanda eski Mısır dininin bir diğer mezhebi olarak Hristiyanlık ortaya çıktığında bu resmin tasviri önümüze İsa ve 12 havarisi olarak çıkar. Yani İsis'in oğlu Horus (güneş) veya Meryem Ana'nın oğlu İsa. İsa'ya verilen adlardan biri Solverus, gerçek güneş ve Sol novus noster İylliğimiz yeni güneş.

M.S. İkinci yüzyıl yazarı Phitarch'a göre İsis'in Horus'u doğurması 21 Mart'tan sonra olduğu ve bu münasebetle bayram yapıldığını yazar. Aynı zamanda bazılarının tanrıların bayramlarını havadan gelen değişikliklere, mevsimle gelen değişikliklere (21 Ekim'de) tohum ekimine bağlarlar. Phitarch aynı zamanda soruyor: İsis'in 21 Aralık'tan sonra doğurduğu Harpocrates kim oluyor?

Hiç şüphe yok ki, eski Mısır'ın en önemli bayramı 21 Haziran'da kutlanan Nil nehrinin kabarmaya başlaması ile yapılan Niloa

bayramıydı. Tıpkı yaz yağmurlarının gelişinin Nabta Havzasında Nabtalılar tarafından 21 Haziran'da kutlandığı gibi coşku, heyecan ve beklenti içinde geçirdi. Çünkü Nil vadisinde hayat tamamen Nil nehrinin sularının yükselmesine bağlıydı. Bu bayram 19 Haziran'da herkesin nehri gözetlemesi ile başladığı ve üç gün sürerdi. Kıbrıs'ta bu bayram Kutsal Ruh gününde yani 19 Haziran'da Kataklişmos Bayramı olarak başlar ve üç gün sürer. Her ne kadar da "Ve Kutsal Ruh suların üstünde yürüdü" diye İncil'de yazarsa Kataklişmos bir Hristiyan bayramı değildir.

Kıbrıs'ta kutlanan bir diğer bayram ise 23 Mart'ta kutlanan ve adına 9 Mart bayramı denilen bayramdır. Rumi takvimde 9 Mart günü bugünkü takvimde 23 Mart'a düşer. Her neyse biz burada KKTÇ'de 9 Mart bayramını 9 Mart'ta kutluyoruz. Nevruz kutlamalarının bir günü olan ve 21 Mart'ta Nevruzdaki sonra 23 Mart'ta kutlanan bu bayram Nevruz'un yasaklanması ile 9 Mart'a alınmıştır. Şimdi ise Nevruz bir Türk bayramı olarak kutlandığına göre, ümit ederim Türklük dünyası da bu bayramı 23 Mart'ta tekrar kutlar.

25 Aralık'ı biz bu gün İsa'nın doğum günü olarak biliriz. Yani Christmas günü. Christmas veya bir diğer deyişle Noel babayı biz İngiliz döneminden kalan bir kültür mirası olarak biliriz. Evet bu doğru çünkü İngiliz döneminde Kraliçe Viktoria zamanında İngiltere'ye taşınan bu bayram bugün hemen hemen evrensel bir bayram olma yolunda. İsa'nın doğum günü kutlanır diye biz bugünü inkar edemeyiz. İsa'nın doğum günü kutlandığı gibi İslam'da

da Hz. Muhammed'in doğum günü kutlanıyor. Sadece bu değil; İsa'nın ana rahmine girdiği gün nasıl Christiyenler için kutsal ise Hz. Muhammed'in ana rahmine girdiği gece de Müslümanlar için kutsaldır.

Tabi ki İngiliz döneminden çok önce İslam ve Christiyenlikten çok önce, Yahudilerin bilinen kitapları yazılmadan önce Pers İmparatoru Birinci Dairus döneminden başlamak üzere Kıbrıs'ta 25 Aralık Mithranın doğum günü olarak kutlanırdı. İngiltere'de bile Mithranın doğum günü M.S. 6. İnci yüzyıla kadar, belki de daha sonralarına kadar kutlanırdı.

Mithra mezhebi Dairus'un Mısır'da firavun olması ile yayılmaya başlar. İsis'in oğlu Horusun yerini Anahitanın oğlu Mithra alır. Mithra eski Pers dilinde 365 rakamını verir. Mithranın babası ise Toth (eski mısır dilinde Cehutiniu) yerini alan Ahura Mazdadır. Yani Hz. Yusuf, Meryem ana ve İsa.

Şimdi on bin sene evvel çölde yaşayan atalarını, ben onları hem gerçek hem de manevi atalarım olarak kabul ediyorum, onlar olmasaydı, daha doğrusu onar tarihin bilinen en eski takvimini bulmasalardı ve bayram yapmasalardı, ben bugünün 25 Aralık'ın gecesi burada olmaz ve size bu hikayeyi anlatmazdım. İşte benim burada olmama sebep olan hikayeyi dinlediniz. Sabrınıza hayranım. Teşekkür ederim.

KIBRIS SANDIKLARINDA MOTİFLER

Öncelikle seminerlerinde Kıbrıs sandıkları konusuna yer verdikleri için Has Der' e teşekkür ederim. Kıbrıs sandıklarına ilğim öğretmenlik yıllarımda başlar. Girne'de yaygın eğitim veren Pratik Kız Sanat okulunda resim öğretmeni olarak çalıştığım dönemde genellikle ilk derslerimi çevre gezilerine

PORTRE

İsmet TATAR

1947 yılında İnönü (Sinde) Köyünde doğdu. Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu resim bölümünden 1969 yılında mezun oldu. Resim öğretmeni olarak görev yaptı. Kıbrıs sandıkları ile ilgili araştırmaya öğretmen olduğu yıllarda başladı.

Resim yapmaya suluboya ile başlayan sanatçı 1984'den beri kadın ve çevre konulu resimler yapmaktadır.

Özel koleksiyonlarda eserleri bulunan sanatçının bazı resimleri tebrik kartı, Yılların Lefkoşa isimli eseri de posta pulu olarak basıldı.

Amber Onar Kuzey Kıbrıs Gazımağusa, Doğu Akdeniz Üniversitesinde Görsel Sanatlar ve Sanat Tarihi öğretim üyesidir.

İsmet TATAR

ayırırdım. Bu gezilerimizde Girne'de Halk Sanatları Müzesi'nde ve Kale içinde Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin ofisindeki sandıklar ve üzerindeki desenler ilğimizi çekmişti. Bu desenleri değişik tekniklerde uygulayarak bir şeyler üretebileceğimizi düşündüm ve bu amaçla desenleri kopyalamaya başladık. Daha sonra yazma baskı ve batık tekniğinde işler yaptık. Bu hanımların o kadar hoşuna gitti ki kendileri de gördükleri her sandığın motifini kopyalamaya ve okula getirmeye başladılar. Böylece zaman içinde okulda hatırı sayılır bir sandık motifleri koleksiyonu oluştu. Bunlar elden ele dolaşırken bazıları yırtıldı, bazıları da kayboldu. Emekli olurken geri kalanlarına sahip çıkarak bu işi doğru dürüst bir baştan yapayım dedim ve işe başladım.

Önce ulaşabildiğim her sandığın fotoğrafını çekiyor, ölçülerini ve kime ait olduğunu yazıyor ve desenlerini de kopya ediyordum. Bu iş çok vakit alıyordu ve masraflı da oluyordu ama ben sabırlıydım. Bu işten çok da keyif alıyordum.

Yalnız unutmadan söylemeliyim ki bütün seyahatlerimde bana öğrencilerimden Yaşar Oktunç hanım eşlik etmeseydi ve desenlerin kopyalanmasında yardım etmeseydi ben bu işi yapamazdım. Kendisine bu vesile ile tekrar teşekkür ederim.

Daha sonra ilğim desenler üzerine yoğunlaştı.

1. Bu desenler nelerdir

2. Bunlar neyi sembolize ediyor diye surlar sormaya başladım.

İlk olarak birim motifleri tespit ettim. Daha sonra adanın diğer sanat dallarındaki süslemelerle olan benzerliklerini araştırdım. Daha sonra bu motiflerin kökenlerini merak ettim. İşte bu merak beni Kıbrıs'ın kültür tarihinin kökenine o da beni insanlığın kültür tarihinin kökenine M.Ö.3500 lü yıllara, insanlığın ilk yerleşik düzene geçtiği ve ilk estetik kaygıyla ürettikleri dizaynlara götürdü. Ulaşabildiğim kaynaklar beni bu sonuca götürdü. Başka araştırmacılar, başka başka kaynaklardan daha başka sonuçlara ulaşabilir mi bilemiyorum.

Bu araştırmayı yaparken görüşüne ilk başvurduğum kişi değerli araştırmacı Sn. Tuncer Bağışkan'dır. O beni yöreklendirdi ve bana Rina Catselli'nin kitabını verdi. Bu konuda yayınlanmış bildiğim kadarı ile tek kitaptır. Daha sonra Sn. Doç. Dr. Netice Yıldız bana. Desmond Morris'in 'The Art of Ancient Cyprus' isimli kitabını verdi. Yine değerli araştırmacılarından Mustafa. Gökçeoğlu bana Tezler ve Sözler isimli kitabını hediye etti. Kendilerine tekrar tekrar teşekkür ederim. Benim en merak ettiğim 'neyi sembolize ediyorlar' sorusuna da cevapları Dictionary of

Symbols kitaplarında buldum. Bu sözlükler aynı zamanda sembollerin kökenini de veriyordu. Mitoloji kitapları bu konuda çok işime yaradı. Yayınlanan kitabın kaynakça bölümünde bunlar tek tek verilmiştir.

Kıbrıs sandıklarının özel yapan üzerindeki süslemelerdir. Bunlar tarihsel süreç içinde Kıbrıs'ta yaşayan çeşitli dinden ve dilden insanların kültürlerinin göstergesidir. Dünyada hiçbir kültür saf değildir. Kültürlerin kökeninde karışım ve sentez vardır. Sandıkların üzerindeki süslemeler, Kıbrıs'ta yaşayan toplumların ortaklaşa zevki ve hüneri ile yaratılmışlar ve kazıma kabartma yöntemi ile tahtanın üzerine işlenmişlerdir. Oyma teknikleri ve motiflerin biraraya getirilişi ile sanat değeri olan eserlerdir.

Bir Kıbrıs sandığını anlatmaya başlarken sandık sözcüğünden başlamak isterim. Sandık veya sanduk sözlük anlamı içerisine çeşitli eşyaların yerleştirildiği tahtadan yapılan dörtköşe ve dikdörtgen kapaklı ev eşyasıdır. İnsanların içinde kendilerince kıymetli eşyaları saklama ve taşıma gereksiniminden yapılmıştır diye düşünebiliriz. İlk sandığın nerede ve ne zaman yapıldığını saptamak olanaksızdır. İlk çağlardan beri kullanıldığı, dış yüzeyinin süslendiği bilinir. Eskiden insanlar eşyalarını sandıklarda muhafaza ederlerdi. Hatta göçebe Arap kabileleri çok erken tarihlerde kabile tanrılarını, deve sırtında taşınan özel bir çadırın içine konmuş bir tahta sandık içinde taşıma göreneğine sahipmişler Samuel Henry Hooke'n Ortadoğu Mitolojisi isimli kitabında (İbrani Mitolojisi -Ahit Sandığı Mitosu, s.179), İsrail tarihinin en eski tarih geleneklerine inen mitos geçmektedir. İsrail

oğullarının çöllerde oradan oraya dolaşmaları zamanında ve Kenan ülkesine yerleşmelerinin erken evrelerinde, Ahit sandığını deve sırtında oradan oraya taşıma göreneğine sahip oldukları söylenmektedir. Rahiplerce taşınan sandık kabilenin yürüyüşünün öncülüğünü yaptı ve Ürdün ırmağının karşısına geçilip Eriha'nın eline geçirilmesi ile sona erdi. Yine Kitabı Mukaddes "Tesniye", 10:12-5'te Musa Peygamberin, Rabbin levhalar üzerinde yazdığı on emri yine Tanrının emrettiği gibi akasya ağacından yaptığı sandığa koyduğu şeklinde geçmektedir. Sandığın İsrail oğullarının girişecekleri çeşitli seferlerde ve kavgalarda rol aldığı söylenmektedir.

Homeros'un İtalya'sında evler anlatılırken bunlar yüksek tavanlı ve güzel kokulu olarak tanımlanı ve kilerlerde kocaman toprak küpler içinde zeytinyağı, buğday veya şarap sandıklar içinde de dokumalar, örtüler, altın, tunç ve demirden yapılmış değerli silahlar bulundurulur denir. İtalya'da Hekabe, tanrıça Athena'ya armağan edeceği işlemeli örtüyü almak için hizmetçileri ile kilere iner. (VI, s.286-296) Bu iki örnek bize sandıkların çok eskiden beri bilindiğini ve kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Dilimizde sandık ile ilgili zengin deyişler vardır.

Sandık düzmek: Çeyiz hazırlamak

Sandık eşyası: Çeyiz için toplanan çamaşır, havlu, örtü gibi şeyler

Sandık sepet: Ortada ne varsa. Sandık sepet topladı götürdü

Sandıktan çıkmak: Seçimle iş başına gelmek

Sandıktaki sırtında, ambardaki karnında: Nesi varsa gıyer, nesi varsa yer

Sandık: Banka, para saklanan yer

Toplumumuzda kara sandık veya çeyiz sandığı denmektedir. En yaygın şekliyle çeyiz sandığı olarak kullanılmıştır. Genç kızlar için çeyiz diye üretilen şeyler sandıklarda saklanırdı. Sandıklarda genelde, her halk sanatında olduğu gibi, kimin tarafından yapıldığına ait bilgi yoktur. Anonimdir. Çok az sandıkta yapanın ismi yazılıdır. Bazılarında yapıldığı tarih sandığın bezekleri içinde yer alır. Sandıklar isimlerini yapıldıkları köyden veya bölgeden alırlar. Örneğin: Lapta Sandığı (s.94), Karpaz sandığı (s.110), Şehir sandığı (s.105), Lisi sandığı (s.135) gibi. Yaptığım taramaya göre motiflerin karakteri ve oymadaki teknik sandığın hangi bölgede yapıldığını belli ediyor. Eskiler belirtilen karakterlere bakarak yapan ustayı da tanımlayabiliyorlar. Geçmişte sandık yapan Ali Nazmi Borova Akatu'dan tanıdığı bir ustanın tekniğini çok denediğini ama asla başaramadığını belirtiyor. Bu da bize kopya edilmesi bile mümkün olmayan özgün sandıkların bulunduğunu vurguluyor.

Kitapta fotoğrafı olan sandıkların antika olup olmadığına hiç değinmedim. Çünkü bu bir uzmanlık işi ve benim de konum dışındadır.

Bir Kıbrıs Sandığı nasıl yapılır

Kıbrıs'ta yapılan sandıklarda genellikle servi ağacı tahtası kullanıldı. Halk arasında bir adı da andız ağacıdır. Servi reçineli bir ağaçtır. Oyarken bu koku duyulur. Allerjisi olanlar bu tahtayı oyamaz. Reçine kokusu böceklenmeyi önler ve içine konan malzeme de böceklerle karşı korunmuş olur. Servi uzun ömürlü, uzun boylu ve dayanıklı bir ağaçtır. Dilimizde "Servi gibi uzun ömürlü ol" diye bir deyiş vardır. Şarkılarımızda ve türkülerimizde sevgiliden

servi boylum diye bahsedilir.

Türkiye'den gelen anadol çapası (katranağacı) denilen çok kalın bir keresteden yapılanlar vardır. Yağlı bir tahtadır. Kolay işlenebilir. Kendine has güzel bir kokusu vardır. Kurtlanmaz.

Çok az ceviz ve dut ağacından yapılan sandıklar vardır. Bu sandıkların da kapağını açtığınız zaman güzel bir koku duyulur.

Maun kerestesi de sandık yapımında kullanıldı. İçinde her zaman nem ihtiva eden bu kerestenin rengi kestane kırmızıdır.

Oyma işleminin yapılabilmesi için tahtanın yumuşak olması gerekir, oyma işlemine başlamadan önce tahtanın kuru olduğundan emin olmak lazımdır. Kurutma işlemi tabii yöntemle veya fırınlama yoluyla yapılabilir. Bir tahta kesildikten sonra kuruması için tahtanın cinsine göre altı ay veya bir sene geçmesi gerekir. Şimdi tahta satanlar kurutma işini yaparak satıyorlar. Tahta havali ve kuru bir yerde muhafaza edilir. İyi kurumamış bir tahtada çatlaklar oluşur.

Ali Nazmi ustaya göre: sandık yapımına önce sandığın büyüklüğüne göre gözsüz, budaksız iyi bir tahta seçilerek başlanır. Yalnız rende geçilir. Cam kağıtlanmaması lazımdır çünkü oyarken cam parçacıkları aletleri bozabilir. Yapılmış bir sandık örnek alınarak geometrik bölümler ölçülerek tahta üzerine işaretlenir ve yapılacak olan motif tahta üzerine çizilir. Sonra oyma işlemine başlanır. Buna doğrudan tahtaya oyma denir.

İkinci bir teknik de, sandığın büyüklüğünde bir kağıda desen çizilip sonra tahtaya geçirilerek ucu sivri bir aletle oyulur. Sandıklarda yüzeyel kazımlar olduğu gibi

derin kazımlar da vardır. Kazıma işinde ya desenin kendisi oyulur veya kabartma olarak desen yapılır. Ali Nazmi ustaya göre en güzel oyma zımpara kullanmadan doğrudan tahtaya yapılan oymadır. Zımpara ile yapılan oyma ikinci sınıf bir oymadır diyor.

Oyma işi bittikten ve tahtanın kenarına dişler çıkarıldıktan sonra kalem izleri silinir. Kalın cam kağıdı ile sonra da ince cam kağıdı ile cam kağıtlanır. Sonra fırçalanır. Diğer parçalar da hazırlanır ve sıra sandığın çatılmasına gelir. Çatma işi tahtanın kenarlarına erkek ve dişi olarak yapılan dişlerin birbirine geçirilip yalıtılması ile olur.

Daha sonra demircide yaptırılan eller sandığın iki yanına tutturulur. Sandık taşınırken bu kulplardan tutarak taşınır. Yine bu sıcak demir işleyen ustalara anahtarlar da yaptırılırdı. Bunlar kara kilit denilen iri anahtarlardır. Sandığın ön yüzeyinin tam ortasında yukarıdadır.

Sandıkların iç düzeni genelde aynıdır. Sandık açıldığında ilk göze çarpan hücredir. Sağ taraftadır. Kapağı da olan bu hücrede yükte hafif, pahada ağır eşyalarla, kıymetli evrakların (koçan, evlenme izinnamesi v.s. gibi) çok özel şeyler saklanırdı. Yan yatırılarak açılan hücre kapağının bir görevi de sandık açıldığında kapak kapanmaması için dayanak olmasıdır. Bu kapak açılırken bazı sandıklarda zil sesi veren bir mekanizma bulunur. Bu mekanizma hırsız ve hırsızlıklara karşı önlem olarak düşünülmüştür. Genelde sandıkların içleri cilasız ve boyasızdır. Lisi sandıklarının bombelli olan kapaklarının içleri ise boyalıdır. Sandıkların kapakları tek parçadan

oluşmaktadır ve üstleri süslü değildir. Ayaklar çeşitli yüksekliktedir ve ön taraftakiler oymalı, arka ayaklar oymasızdır. Yine sadece Lisi sandıklarında arka ayaklarda servi motifi oyması görülür. En son olarak sandık tozdan topraktan temizlenir, boyanır ve yağlanırdı. Boyanın anlamı korumaktır. Genelde siyah boya vurulurdu. Bu yüzden çok köylerimizde kara sandık denilmektedir. Yalnız Karpaz bölgesinde renkli boya kullanıldı. Toz halinde olan bu boya marangozdan temin edilirdi. Su ile karıştırılarak açılır ve fırça ile tahta boyanırdı.

Rina Catselli kitabında yazdığına göre çok eskiden natürel olarak bu sandıkların boyandığı söylenirmiş. Horoz lalesini veya sarı papatyayı doğrudan tahtanın üzerine sürerlermiş. Doğal boyama yöntemi içinde çivit boyada varmış. Böyle bir sandığı Girne Kalesi içinde bir depoda gördüm. (f.6)

Kıbrıs Sandıklarında Süsleme

Süsleme, bir yüzeyi estetik açıdan daha etkileyici kılmak amacıyla üzerinde yapılan her tür çalışmadır. Süsleme sözcüğü genelde bu anlamdaki her çeşit çalışmayı kapsadığı halde daha çok taşınabilir nesnelere üzerindeki estetik etkinlikleri anlatmak için kullanılır. Örneğin, mimari ürün üzerinde bir süslemeden değil de, ancak bezemeden söz edilebilir. 18

İlk insanlar önceleri ölüm olayı ile ilgilendiler. Mitolojik temalar ve ritüellerin çoğu ölümlle ilgilidir. İlk süslemeler de mezarlar için yapıldı. İçine ölümlerin bulunduğu taştan veya mermerden gümetleri süslerdiler. Yeniden dirilişe de inandıkları için ölü ile

birlikte, dirildikten sonra kendisine lazım olacak eşyaları da koyarlardı. Günlük hayatta kullandıkları çanak ve çömlekler basit, mezarlar için yapılanlarsa süslü ve abartılı olduğu görülür. Bunların konuları günlük yaşamla ilgiliydi. (köy hayatı, günlük işlerini yapan insanlar v.s.) Savaşçılar, erkek gücünü yansıtan işaretler yoktur. Bunlar çömlekçi çarkının icadından sonra görülür. 'The Art of Ancient Cyprus' kitabında Desmond Marris araştırmalarına dayanarak dünyanın ilk sanatçılarından kadınlar olduğunu işaret ediyor. 19

Sandıkların şekil olarak eski dönemlerdeki gömütlere benzemektedir. Gömütler taştan veya mermerden, sandıklarsa ağaçtan yapılmaz Sandıkların gömütlerle (Lahitlerle) olan benzerliklerinden biri de yüzey üzerindeki süslemelerdir. Ağaç oyma yöntemi de taş oyma yöntemine benzerdir. Sanduka ile olan benzerliği her ikisinin de ağaçtan yapılmış olmasıdır. Neticede gömüt de sandık da sanduka da birbirlerine benzerler. Gömütlerde insan ölüsü saklanır, sandıklarda ise genç kızların çeyizi saklanır. Biri ölümü, (bir başka dünyaya geçişi) diğeri bir başka yaşama geçişi simgeler.

Süslemelerdeki motifler adanın diğer sanat dallarındaki süslemelerde kullanılan motiflerle benzerdir. (Ör. Seramik kaplar, mozaikler, tığ işi nakış, seleler, su kabağı üzeri süsleme) Bunlar demir çağı başlangıcı çokça görülen tipik geometrik desenlerdir. Tunç çağında (M.Ö 2700 - 1050) da kullanılan geometri, demir çağında altın devrini yaşadığı ve hatta bu dönem geometrik devir (Cypro Geometric M. Ö.1050 -750) olarak

adlandırıldı 20. Geometrik devir; ilk kez çömlekçi çarkının seramik yapımında kullanıldığı dönemdir. Önceleri seramik tipleri ve dekorasyonlar Anadolu, Suriye, Filistin ve Kıbrıs - Miken karışımı iken (boyalı) M.Ö. IX. y.y.'dan itibaren Kıbrıs karakterinde yapılan dekorasyonlar görülür. İç içe dairelerin, geometrik motiflerin, inceli kalınlı düzgün çizgilerin olduğu süslemeler bu devrin özelliğidir. 21. Özellikle sandıkların kenar su motifleri, değişmeyen tipik geometrik devir süslemeleridir. Karpaz sandıkları kenar su motiflerinde görülen düz ve dalgalı çizgilerin ilk kez Neolitik çağda görüldüğü işaret edilmektedir.22. Daha sonra adanın değişen tarihi konumu ile süslemelerde bitki ve hayvan motifleri çoğunlukta oldu.

Kıbrıs sandıklarında desenler bölgesel olarak bazı farklılıklar göstermektedirler. Bir Margarit çiçeği motifinin daha çok Girne'nin doğu bölgesinde görülmesi gibi. Lapta sandıklarının kenar sularında asma örgesi bulunmaktadır. Roma kemerleri de yine Lapta sandıklarında görülen süsleme örgesidir. Baf sandıkları daha çok geometrik desenlidir ve sığ aymacılık tekniği ile yapılmıştır. Lisi sandıklarının kapaklarının içi boyanmış ve bombelidir. Vazoda çiçek birçok bölgede görülür. Şeher (Lefkoşa) sandıklarında ise dört adet vazoda çiçek motifi tüm sandığın ön yüzeyini kaplamaktadır. Servi motifi de yaygın olarak görülen motiflerden biridir. Sandıkların çoğunda doldurma örgeleri de bulunmaktadır. Bunlar sandığı yapan ustanın motifler arasındaki boşlukları doldurmak kaygısı ile yaptığı motiflerdir.

Daha önce de değindiğim gibi bölgesel

olarak ayırt edici özellikler motiflerin karakteri ve oymadaki tekniktir. Bazı ustalar sandıklara, oyma teknikleri ile, sanki kendi mühürlerini vurmuş gibidirler.

Motiflerin yerleştirilmesinde uygulanan temel kural (simetri - denk durum) bakışımdır. Buna aynalı motif de denir. Bakışımı oluşturan eksen anahtar deliğinin iki yanındadır. Bakışım genelde iki parçadan oluşmaktadır. Dört parçadan oluşanlar da vardır. Çoğu kez her parça da kendi içinde bakışimlilik özelliği gösterir.

Osmanlı ve Arap sandıklarındaki sedef, gümüş ve fildişi kakmalar, renkli madeni levhalar, çivi başları ve aynalarla süslemeler, Kıbrıs sandık süslemelerinde yoktur. Sadece ağaç oymacılık sanatı vardır. Sedef kakma ile süslenmiş çok az sandığa rastladım. Bunlar Türkiye'den veya Arap ülkelerinden getirilen sandıklardır. Yine Osmanlı süslemelerinde görülen hatalı, rumi, münhan ve geçmeli tarzı motifler Kıbrıs sandık süslemelerinde görülmez. Büyük Selçuklular yolu ile Anadolu Selçukluları sanatına. giren ve Anadolu'da kendine özgü bir üslup yaratan ahşap işçiliği ile benzerlikler görülür. Bunlar kullanılan motifler, karakterleri ve oyma teknikleri olarak sıralanabilir. Yine ahşap üzerine boya ile süsleme tekniği de Selçuklular'da görülmektedir. Selçuklular Eski Anadolu Medeniyetlerinin heykel ve kabartma ananesinden ilham alarak bunu kendine özgü şekil anlayışı içinde işlemişlerdir. Ağaç oymacılığının geleneksel halk sanatlarından biri olduğu göz önüne alınırsa fazla bir değişikliğe uğramadığı varsayımından hareketle halkın ortak bilincinde oluşan bu

motiflerin Anadolu'dan göçürülenlerle Kıbrıs'a taşındığı düşünülebilir.

Özetle söylemek gerekirse tarih boyu Kıbrıs için en büyük kaynak, çok renklilik ve çok çeşitlilik gösteren Anadolu kültürüdür. Bunun da kaynağı Sümerliler'in uygarlığıdır. Bu uygarlık Doğu Akdeniz kıyılarına, Anadolu'ya ve Yunanistan'a ulaştığında bir Akdeniz ortak uygarlığı doğar. İşte Kıbrıs'ın kültürüne kaynaklık eden bu Akdeniz ortak uygarlığıdır diyebiliriz.

Kıbrıs çok eski zamanlardan beri, doğu ile batı arasında canlı bir ticaret yolu üzerinde olmuş, ekonominin temel ögesi olan bu ticaretin trafiği aynı zamanda kültürde, sanatta, ve yaşam biçiminde bilgi alışverişine olanak sağlamıştır. Kıbrıs adasının bir özelliği de tarihinin erken evrelerinden başlayarak farklı çevrelerden gelen etkilere açık, ama onlarla zenginleşen ve giderek bu birikimi yeniden üreten bir uygarlık potası olmasıdır.

Kıbrıs sandıklarında süslemeleri iyice incelediğimizde, bu zengin kültürel dokuyu görmek mümkündür. Kanaatim zaman içinde, toplumdan topluma, yöreden yöreye dolaşırken değişti, çoğaldı, aslından zenginleşerek uzaklaştı ve aslına zenginleşmiş olarak döndü durdu ve bu günlere ulaştı. Tıpkı bir Akatu sandığındaki Margarit çiçeği motifinin, bir Halaf çanağının ortasındaki deseni hissettirdiği gibi. f.3

Sandıkların desenlerinden yola çıktığımız zaman Kıbrıs'ın çeşitli inançların bulunduğu, birlikte ve yan yana bulunduğu bir ada olduğu ortaya çıkıyor. Kıbrıs'ın tarihini göz önüne

alırsak bir dönem adada Türkler, Rumlar, Ermeniler, Maronitler, İngilizler birlikte yaşadılar. Bunlar bazen aynı mahallelerde oturdular. Komşuluk yaptılar. Bu insanlar kopup geldikleri yerlerden bir birikimle geldiler. Kültürlerini beraberlerinde taşıdılar. Her halk kendi kimliğini muhafaza etmekle birlikte, yan yana yaşamaktan dolayı olan kültür alışverişi, zaman içinde onları zorunlu uzlaşmalara itti ve birbirlerinden etkilendiler. Doğu Akdeniz'de bu eşsiz coğrafyada birbiri üzerine gelen katmanlarla kültürleri büyüdü, olgunlaştı ve zenginleşti. Bu çok renkli, çok biçimli kültür, benzerlik ve farklılıklarından dolayı alttan alta, içten içe gerilimli ama kendine özgü dengelerle yaşadı ve bugünlere ulaştı. Bu kolay olmadı ama Kıbrıs'a da benzersiz bir kimlik verdi.

Kıbrıs Sandıklarında Motifler

- Çiçekler, buket veya vazoda çiçekler
- Güneş
- Haç
- Svastika
- Yıldız
- Ay (hilal)
- Ağaçlar (servi, hurma veya palmye) asma-üzüm)
- Hayat ağacı
- Kenger yaprağı motifi
- Kuşlar (güvercin, kumru, kartal)
- Ejder-Aslan
- Yapı ve yapı elemanları (ev, cami, kapı ve kemeler)
- Kenar su motifler

Çiçekler

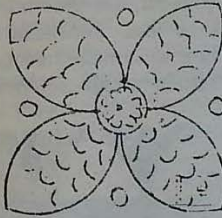
Servi motifi gibi çiçekler de Kıbrıs sandıklarında çokça görülen motiflerdendir. Az yapraklı veya çok yapraklı stilize gül, papatya (margarit) ve ay çiçeği motifleridir. Güneş gibi yuvarlak, yıldız veya haç gibi geometrik olarak yapılmışlardır. Tahta oymacılığında ilk görülen gül motifidir. Bu motif ilk oymacılık sanatının başladığı döneme aittir. Taş oymacılığında çokça yapılan bu motif, tahta oymacılığında ilk oyuklar halinde yapıldı. Daha sonra nal şeklinde geometrik biçimler eklenerek yapraklar oluşturuldu ve ortaya gül, bazı yerlerde margarit

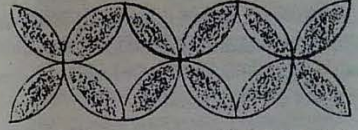
f.12

çiçeği olarak geçen motif çıktı. f.12. Diğer bir margarit çiçeği motifi 4 yapraklıdır. f.13. Bu şekli ile bu motif, en eski kozmik sembollerden biri olan haçı çağrıştırıyor.

Haç bütün eğilim sembollerinin esasıdır. Erken Hristiyanlık dönemlerinde, Hristiyanlar abstrak olarak haçı çağrıştıran şekiller kullanmışlardır. Bunlardan bir tanesi olan dört yapraklı papatya şeklindedir. Bu şekil yan yana getirildiğinde yine haçı çağrıştıran başka bir şekil ortaya çıkıyor. f.14. Bu, Halaf çanağının ortasındaki kozmik sembolün aynısıdır. Zaten Haçın Hristiyanlığın sembolü olmadan çok önceleri Sümerler tarafından kozmik sembol olarak kullanıldığını biliyoruz.

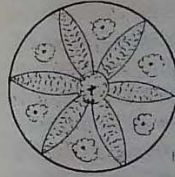
f.13

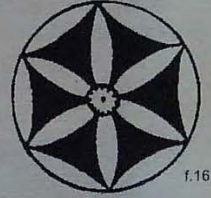
f.14

Papatya motifinin bir daire içinde altı yapraklı olarak yapılanı da vardır f. 15. Yaprakların arasında yine 6 tane küçük gül motifi bulunur. Girne'nin doğu bölgesinde bu motife çok sık rastlanır. Akatu sandıklarındaki

çiçek motifinde, yapraklar arasında gül çiçeği yerine yine yaprakları vardır. f. 16. Bu şekli ile Halaf

f.15

f.16

çanağının ortasındaki desenle benzeşiyor. Halk arasında papatya motifini olarak bilinen bu motif, yazılı kaynaklarda bir Hex işareti olarak verilmektedir. Hexler çoğu kez bir daire içinde yıldız şeklinde olan sembollerdir. İnsanlar tarafından sihirli güçleri olduğuna inanılan bu işaretler, felaketi önlemek ve şans getirmek için kullanıldılar.

İstanbul'da Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde yaptığım araştırmada, Anadolu Selçuklular ve Beylikler döneminde yapılan taş ve tahta oymacılığında bu desenin kullanıldığını gördüm.

Yine Londra'da British Museum'da, Uruc Mezopotamya medeniyetinin sergilendiği 52 nolu odadaki taş eserlerde bu desene rastladım.

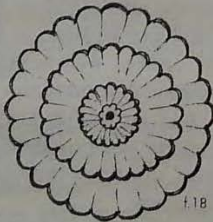
Çiçekler kadınsal, ruhsal güzelliğin, Tanrı'ya ait güzelliklerin, baharın, gençliğin, kibarlığın ve cennetin güzelliklerinin sembolü olduğu gibi üremenin de sembolüdür.

Doğu dinlerinde Tanrı'nın her canlıya, kendine ait güzelliklerinden birini vererek yarattığına inanıldığı için bu dünyadaki bütün canlıların da Tanrı'ya ait güzellikleri temsil ettiğine inanılırdı. Bu yüzden çiçekler Tanrı'ya ait güzelliklerin sembolü olarak kullanıldılar.

Ayrıca güneş gibi yuvarlak bir çiçek motifi zamanı temsil eder. f. 17. Doğum, yaşam, ölüm ve tekrar doğuşun sembolüdür. Astrolojide daire güneşi ve güneşin gücünü temsil eder. Eski Mısırlılar Tanrı'yı güneş diski ile sembolize ettiler. Yuvarlağa oklarla,

alevlerle dinamizm kazandırdılar. Daire ayrıca sonsuzluğun, sonu gelmeyen değişimin ve tekrarlanmanın sembolüdür. Dairenin bir başka niteliği de etrafına çizilen nesnenin kötülüklerden, şeytan şerrinden korunmasıdır.

Kademeli bir çiçek motifi ruhsal yaşamın açılımını ve dıştan içe ve içten dışa olan düşüncenin hareketini temsil eder. f.18. Hristiyan katedrallerinin gül motifi yuvarlak pencereleri, ruhsal yenilenmenin sembolüdür. Hindistan'da

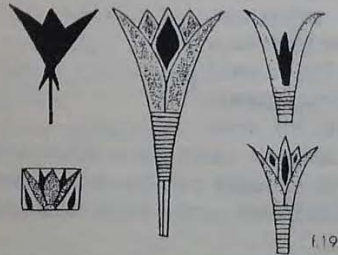

çiçek çoğalmanın amblemidir.

Yerel sanatlarımızdan (sele örücülük, seramiklerde ve tığ işi nakışlarda da) sandıklarda görülen çiçek motiflerine rastlanmaktadır.

Lotus Çiçeği

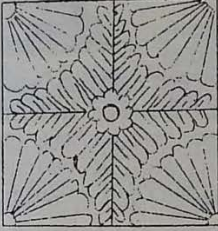
Mısır, Hindistan ve Uzak Doğu'da önemli bir semboldür. Güneşin batışı ile kapanan çiçekler güneşin doğuşu ile açar ve bu yüzden ışığın sembolü olmuştur. Mısır'da güneşi temsil eder. Bütün dünyadaki canlıların sudan geldiğine inandıkları için bu çiçeğin de dünyanın başlangıcını temsil ettiğine inanılırdı ve dolayısıyla hayat veren kutsal Nil nehri ile bağlantılıydı. Cenaze, kutsal tören ve tapınak mimarisi ve süslemelerinde kullanıldı. Ayrıca lotus Budizm ve Hinduzimde de zengin bir semboldü. Suda yüzen açmamış bir lotus çiçeği dünyanın yumurtası gibi dünyanın yaratılışından önceki bütün olasılıkların toplamını sembolize ederdi. Açan bir gonca yaratılışı, sekiz yapraklı çiçek pusulanın tüm yönlerini gösterir ve kozmik bir harmoni oluştururdu. Brahma genelde bir lotus yaprağının üzerinde otururken görülür. Buda ise bir lotus guncasından çıkarken görülür. Kıbrıs süslemelerinde görülmesi Mısırlıların etkisi ile olduğu sanılmaktadır.

Kenger Yaprağı

Yaban enginarı motifidir. Akant da denir. Korint sütun başlığına benzer. (Antik mimarlıkta kullanılan ve üsluplaştırılmış akant yaprakları ile bezeli bir başlık türüdür).

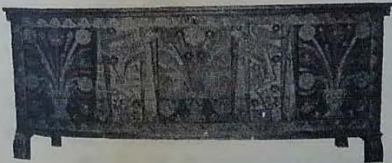
Atina'da ortaya çıkmıştır. (M.Ö. 5. y.y.) Ali Nazmi ustanın dediğine göre sandıklarda görülen bu motif halk arasında acı kavun motifi denmektedir.20f.

120

Vazoda Çiçekler

Vazoda çiçekler de yine çok görülen bir motiftir. f.21. Vazoda çiçek, dalları ve yaprakları ile bazen sandığın etrafında iki taraftan dolanıp tam anahtar deliğine yakın bir yerde buluşurlar ve buluşma yerlerinin üstünde de güvercin motifi vardır. Bu desende vazoda, içindeki çiçekler ve yapraklar birbirleri ile çok uyumludurlar. Vazolar kimi sandıkta dört, kiminde ise üçtür. Her vazoda yedi, dokuz ya da on bir çiçek bulunmaktadır. Vazonun ortasındaki çiçekler dik, yandakiler ise yay çizerek aşağıda sarkmaktadır. Bunlar açık çiçek motifleridir. Vazoda veya sepette çiçekler, umudun, dayanıklılığın ve uzun mutlu yaşamın ifadesidir.

f.21

Büyük Selçuklu ve Osmanlı sanatının zengin çiçekli bezemelerinde açık çiçek motifleri ve vazoda çiçekler çokça görülmektedir. Ayrıca Anadolu yazmalarında (ağaç baskı) yukarıda örneklerini verdiğim çiçek motiflerinin hemen hemen aynıları görülmektedir.

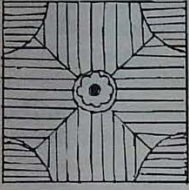
Güneş

Güneş Tanrı'nın sembolüdür. Kutsal gücü temsil eder. Alacahöyük Kral mezarlarında 1935 yılında bulunan Proto-Hititler devrine ait (M.Ö. 2400-2000 yılları) güneş kursları ilginçtir. Ankara Anadolu medeniyetleri Müzesi Eski Tunç Çağı bölümünde sergilenen bu güneş kursları yarım daire biçimindedir. Daireyi çeviren burmalı yuvarlak, güneş ışınları gibi tırtıllı, oklu levhalarla çevrilidir.

f.22

Firavunlar dönemi Mısır'da Güneş Tanrısı Ra bir diskle sembolize edilirdi. Kıbrıs'ın ilişki içinde olduğu ana kıtalardaki büyük Hitit ve Mısır kültürlerinin etkisi ile Kıbrıs süslemelerinde güneşi çağrıştıran semboller görülür. Sandıklarda güneş motifi, ışınları olan bir haç, ışınları olan bir yuvarlak, ışınları olan bir yıldız, dönen bir şekil, veyahut top gibi bir şekil, svastika ve açık çiçek motifleridir. f. 22, 23,24. Işınlar düz çizgilerle ifade edilmiştir. Güneş ışınları ile evrende hareketi sağlar. Her şeyi birbirine bağlayan ve dengeyi sağlayandır.

f.23

f.24

Kozmik güç olan güneş evrenin merkezidir.

Aslan

İkonografik bağlamda sadakati, kudret ve zaferi temsil eder. İlk çağlardan beri dünyanın birçok ülkesinde heykel ve kabartmaları, resmi yapılan figürdür. Anadolu, Ege ve Yakındoğu kültürlerinde Tanrıçaların bekçisi kakra manların en can arkadaşısıdır. Hazinelerin bekçisidir. Türk ve İslam sanatlarında da aslanın yeri ve önemi vardır. Çok az sandıkta aslan motifine rastladım. Karakter olarak daha çok Aslan Yürekli Richard'ın armasındaki aslana benzer. f.25.

f.25

Haç

Tarih boyunca dinde ve sanatta çok çeşitli şekillerde ve anlamlarda kullanılan çok zengin bir geometrik semboldür. Eski çağlarda kozmik sembollerden biri olan haç, bütün eğilim sembollerinin esasıdır. İkel şekliyle haç, zıtların birleşimini (union of opposites), Tanrı ile

dünya arasındaki uyumu (harmony between God and Earth) temsil eder ve dünyanın dört yönünü (four cardinal points) işaret eder.

f.26

Dikey hat eril niteliklidir, aktiftir, erkekliği temsil eder. Yatay hat dişil niteliklidir, pasiftir, kadınlığı temsil eder. Üst üste gelmiş bir dikey ve yatay hattan oluşan haç, iki farklı gücün birleşimini, yaratıcı gücü ve verimliliği sembolize eder (Uzakdoğu'nun yin-yan motifi gibi).

Mezopotamya'da gökyüzü tanrısı Anu'yu ve güneşi temsil eder. Haçın ortası Tanrı'nın güneşle benzer olduğunu ve dört tane kol da güneşin parladığı dört yönünü temsil eder. (four cardinal points) Dikey bir hat kutupları ekvatora bağlar, yatay hat da güneşin doğduğu ve battığı yönü işaret eder. Doğu: ışığın, batı: uykunun, ölümün sırlarını, kuzey: karanlığı, soğluğu, açlığı, güney: ateşi, sabrı ve erkekliği temsil eder. Babililer, İranlılar ve Yunanlılar tarafından kullanıldı. Eşit uzunluktaki şekli en yaygın olanıdır. İsa'nın haç şeklinde bir tahta üzerinde çarmıha gerilmesi ile Hristiyanlığın sembolü oldu. Hristiyanlık için ıstırabın, üzüntünün sembolüdür. İsa'nın insan ırkını günahlardan kurtarma sembolüdür.

Hristiyanlığın yayılmasından sonra değişik versiyonları çıktı. Doğu ve Batı kiliseleri tarafından kullanılış bakımında ayrılıkları oldu. V. A. Copinger 285 adet olduğunu, birbirine çok benzediğini, bazılarının da haça benzemediğini söylüyor. (f. 26, 27, 28).

Haçın, dünyanın ilk sanatçıların yaptığı kucağında bebeğini tutan bir kadın figürünün stilize edilmiş şekli olduğu da söyleniyor.

Kıbrıs'ta Kalkolitik (Bakırtaş) çağı haç şekilli insan figürleri benzersizdir. Tarih öncesi hiçbir kültürde eşi benzeri görülmez. Bunlar üreme organları belirgin, primitif kadın figürleridir. Ana Tanrıça sembolleri olan bu figürler üremeyi temsil ediyorlar.

Svastika

Swastika (gamalı haç): Bu sembol de tarih öncesinden beri birçok değişik kültürlerde değişik anlamlarda kullanılmıştır. Yunanlıların gamma harfine benzer.

Eşit uzunluktaki haçın kollarının uçlarında sağa dönük kollar olan şekildir (f. 29). Sabit bir merkez etrafında

dönme hareketini ve yaşamı sembolize eder. Görünüş olarak güneş yuvarlığını veren şekli de vardır (f. 30). Dört rakamı ile ilişkidir. Dört

mevsimi, dünyanın dört yönünü, dört rüzgâr Tanrısını ve kozmik dinamizmin ve yaratıcı enerjinin sembolüdür.

Hindistan'da kolları saat ibresi doğrultusunda olanlar erkekliği ve öte dünyaya gidişi temsil eder. Aksi yönde olanlar ise dişliliği ve insanın kendine yönelişi temsil eder (f.31).

İ. Ö. Anadolu sanatlarında (Hatti, Hitit, Firğler, Lidya, Likya ve Urartu) görülen bu motiflerin kaynağının Mezopotamya olduğu belirtilmektedir. Ancak esas kaynağının tespit edilemediği de geçmektedir.

Svastikanın da ayakları ve kolları olan bir kadın figürü olduğu söyleniyor. Kıbrıs'ta Demir Çağı seramiklerinde, mozaiklerde, selelerde ve tiğ işi nakışlarda bu motif görülmektedir.

Hitler bu şekildeki yaratıcı dinamizmi hissettiği için partisinin amblemi olarak kullandı ve en büyük talihsizliği yaşadı.

Ay (Hilal)

Eski zamanlarda erkeklik güneşle, kadınlık da ayla ilişkiliydi. Güneş ile ayın evli olduklarına inanılırdı. (Hieros - Gamos) Ay kadınların hakimidir ve kadınları idare eder. Ayrıca bitki ve hayvanların büyümesine ve üremesine katkıda bulunduğu inanılırdı. Bu da ay tanrıçalarının önemini belirtir.

Ay, kozmik olaylar ile kainatın periodik doğuşunu işaret eder. Baharın kışı izlemesi, dondan sonra çiçeklerin açması, gecenin karanlığından sonra güneşin doğması ve yeni aydan sonra yıldızın çıkması gibi.

Her şeyin ötesinde ay hüznü sembolize eder. Gençlik olgunluğa, olgunluk yaşlılığa dönüşür ve ayın görünmeyen tarafı ölümü işaret eder. Tekrar dirilme efsanesine inanlar ölülerin aya gittiğine ve aydan döndüğüne

inanırlar. Önceleri Batı Asya'da kozmik bir sembol olan hilal, daha sonra Müslümanlığın amblemi oldu. Kutsal gücü, çoğalmayı, yeniden doğmayı temsil eder ve yıldızla birlikte cennet anlamına gelir.

Eski Türklerde ay ile güneş, insanlara iyilik getiren ve onları koruyan, iki kutlu ve güçlü varlık idiler. Ay ile güneş insanoğlunu her zaman göz altında bulundurur ve onları kötü yola sapmadan korurlardı. Altay Türklerinin masallarında bu inaniş rastlanmaktadır.

Güneş sıcağın, ay ise soğüğün sembolüdür. Soğuk bölge Türkleri tarafından anlatılan masalarda aya daha çok önem veriliyordu. Zaten buraları güneşin ışınları ile sıcaklığını esirgediği bölgelerdi. Belki de bunun için ay, güneşten daha güçlü ve daha önemliydi. Ancak ay, Türklerin bir güzellik sembolü idi.

Değerli araştırmacı ve Arkeolog Sn. Tuncer Bağışkan'ın Avrupa Gazetesi'nde yayınlanan "Ana Tanrıça Kültürü'nün Kıbrıs Folklorundaki İzleri" isimli, Yıldız ve ana yol kavşaklarına ilişkin inaniş ve uygulamalar başlıklı yazısında Ana Tanrıça simgesi aydır diyor ve bu konuda çok değerli bilgiler veriyor. Sümerler de Ana Tanrıça İnanna'nın adı önce gençlik ve güzellik tanrıçası İştara, sonra da Astarte'ye dönüştürüldü. Astarte kültürü ilk olarak Fenikeliler tarafından Kıbrıs'a getirilince Ana Tanrıça önce bu adıyla ibadet görmüş. Olympus tanrıları arasına girince de adı 'Artemis' ve 'Afrodit' olarak değiştirilmiştir. Tanrıçaların simgesi önce yıldızken tanrıça Artemis adını alınca, bakireliği temsil ettiğinden simgesi hilal şeklinde ay olmuştur. Dolayısıyla doğunun (Suriye, Mezopotamya,

Filistin, Fenike) Astartesi ile Greklerin Artemisi Kıbrıs'ta buluşup Afrodit adını alınca, Astarte'nin simgesi olan hilal ay, Afrodit'in simgesi olmuştur. Denizcilerin yıldız ile Astarte'ye 'Afrodit' adıyla ibadet etmeleri, Astarte ile Afrodit kültürlerinin karışmış olmasına yorumlanmaktadır. Bu karşımı en iyi yansıtan örneklerden biri de Roma döneminde basılan Kıbrıs sikkelerindeki Bafly Afrodit Tapınağı'nın üzerindeki 'hilal ay' ile 'yıldız' motifleridir. Bolluk ve bereket tanrıçasının yerini alan Afrodit ya da Artemis üçlü özellik taşıyan bir tanrıçaydı. Bulutsuz gecelerde göklerde 'Selene' adıyla, yeryüzünde 'Artemis' adıyla, fırtına ile karanlık gecelerdeyse bulutlar arasında saklanan 'Hekate' adıyla bilinir. Gene Anadolu'da Ay Tanrıçası olarak bilinen 'Selene' de gecenin karanlık güçlerine egemen olan 'Hekate' ile eş tutulduğundan ona 'Gecenin Parlak Gözü' adı verilmiştir. Kıbrıs'ta yıldız ile ayın aynı tanrıçada birleştirildiğini düşünüp yukarıdaki çerçevede ele alacak olursak, Kıbrıs folklorundaki oluşum ve inançları bolluk ve bereket tanrıçasıyla bağdaştırmamız kaçınılmaz demektir.

Netice olarak gök varlıklarının birer tanrı veya tanrıça olarak benimsenip kutlandığı dönemlerden beri ay genellikle bolluk, bereket ve verimliliği (kadınlığı) temsil etmiştir.

Bir görüşe göre hilal ay Ana tanrıçanın bakireliğini, dolunay hamileliğini, küçük ay ise analığını simgelemektedir.

Haçlı seferleri sırasında Hristiyanların haçına karşılık Müslümanlar Hilali kullandılar. Kızılay Müslümanların Kızılhaç da Hristiyanların

yardımda derneğinin amblemidir. Ay yıldız Türkiye'nin bayrağında olduğu gibi başka Müslüman ülkelerin bayrağında da vardır.

Not: Ay yıldız, İslami sembol olarak ilk kez bu yıl Beyaz Saray'ın güneyinde yer alan bir parkta dinler arasında hoşgörüyü temsilen dikildi. Milliyet Gazetesinden 1998.

Yıldız

Eskiler, yıldızların insan hayatını yönettiğine ve yönlendirdiğine inandılar. Hatta her insanın bir yıldız olduğuna inanılırdı. Yıldız motifi Yakın Doğu Tanrıçalarından İştara ilgilidir. Mezopotamya milletleri, insanların yeryüzündeki hareketlerinin doğrudan doğruya gök cisimleriyle ilgili olduğuna inanırlardı. Astroloji inancı Mezopotamya kültürünün temelini teşkil ediyordu. Sümerlerde Ana Tanrıça İnanna'nın adı önce gençlik ve güzellik tanrıçası İştara sonra da bu kült Suriye ve Filistin'e yayılınca Ana Tanrıça'nın adı "yıldız" anlamına gelen "Astarte" ya da "Astarte" olarak değişmiş, simgesi ise yıldız olmuştur. Yıldız genel olarak hakimiyetin, kozmik düzenin, enerjinin ve üretmenin sembolüdür. Şekillerine ve yönlerinin sayısına göre anlamlandırılırlar. Haç şeklinde olduğu gibi yıldız şeklinin de birçok şekilleri vardır.

Dört yönlü yıldız Mezopotamyalıların ana tanrıçası "İştara" veya "Astarte"nin sembolüdür. Daha önce gördüğümüz bir Halaf çanağının ortasındaki şekildir.

Yıldızlar arasında beş yönlü (pendagram) (f.32) ve altı yönlü (hexagram) (f.33) en çok bilinenlerdir. Sandıklarda en çok görülen beş

yönlü yıldızdır.

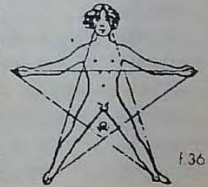
Beş yönlü yıldız Yakın Doğuda sabah yıldızı olarak bilinir. Yön göstericidir. Hakimiyetin ve hayat enerjisinin sembolüdür. İslamda sabah yıldızı olarak ay ile birlikte en çok kullanılmıştır. Yeniden doğuşu temsil eder. Bu yıldız Müslüman ülkelerin bayraklarında askeri ve polis armalarında en çok görülen yıldızdır.

Türkiye'nin ve KKTC'nin bayrağında da ay yıldız vardır. Işınları olan beş yönlü yıldız mistik merkezin (sır merkez-inin) amblemidir. Genişleyen evrenin gücünün mistik orta-sını temsil eder. (f.34)

Beş yönlü yıldız üç tane üçgenin beş tane A harfinin üst üste bir araya getirilmesi olarak görülebilir. Aynı zamanda, beş yönlü yıldız (pentagram) normal ölçüleri içinde kolları ve ayakları açık bir adam figürünü veriyor. (f.36)

Altı yönlü yıldız Kral David'in gamasının üstündeki yıldızdır. İki üçgenin üst üste konması ile meydana gelen şekildir, ateş ve suyu, kadınlık ve

f.35

erkeklği temsil eder. (f.35) Judah ve İsrail ile ilişkilidir. İsrail'in amblemidir. Önceleri Solomon'un şildi olarak bilinen bu şeklin orijinalinin beş yönlü yıldız olduğu

sanılmaktadır. Kral David'in gamasının üstündeki yıldızın ortasındaki genellikle Yahudice bir isim veyahut efsane, Allah gibi şeyler olur. Yıldızın uçlarında genelde Yahudice yazılardan deyimler bulunur. Altı yönlü yıldız kutup yıldızı olarak bilinir.

Yıldızlar aynı zamanda sihir işaretleridir. Eskiler yıldızların büyü güçleri olduğuna inanırlardı. Asırlar boyu şans getirmek için kullanılan bu semboldür. (f.37)

Kıbrıs'ta yıldız ile ay'ın aynı tanrıçada

Justice

Against Lightning

Fertility

Sunshine

Rain

Wisdom

Good Luck

Against Demons

f.37

birleştiğini düşünürsek bolluk ve bereketi temsil ettiğini söyleyebiliriz.

Ağaçlar

Serviler: Ağaçlar genellikle dişil niteliklidir, Üretkenliği ile kadınlığı temsil eder. Çok az ağaç eril niteliklidir. Bunlardan biri de servi (Cypres)'dir. Sandıklarda çeşitli boyutta ve şekilde görülürler. Sütunlar gibi axis mundi 'dünya eksenini' imgesini çağrıştıran ideal

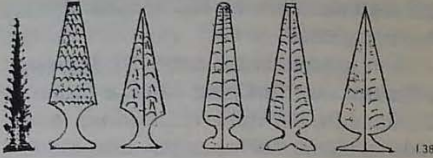
unsurlardır. Yer ile gök arasında dikey irtibatı sağladıkları varsayılır. Fallık karakterinden dolayı eril niteliktedirler. Tek başına ayakta durup yükselirken Tanrı'nın birliğine tanıklık ederler.

Canlıları yaratan ve şekil veren Allah, yarattıklarını aynı zamanda ölümlü kılmıştır. Ağaç yer altındaki kökleri ile ölümü, yer üstündeki parçaları ile yaşamı temsil eder ve bütünü ile ağaç yaşamdan ölüme olan fasit döngünün sembolüdür. ³⁶

Eski Türk mitolojisinde ağaç kültü önemlidir. (Uygur türeyiş destanında ve Oğuz destanında Türklerin ağaç ile ilgili en tipik mitoloji motiflerini görüyoruz. Bu destanlarda ana motif ağaç idi. Bunlar ağaçtan doğma ve ana ve ata ağaç gibi motiflerdir. ³⁷

Servi tabii ve stilize edilmiş biçimleriyle Osmanlı sanatı taş, çini, halı, kumaş, kitap süslemeciliğinde kullanılan ağaç motifidir. Tepesi rüzgardan hafif sağa eğilmiş olarak Osmanlı mezar taşlarında çok kullanılan servi motifine ayrıca mistik bir ifade verilmiş, cennet ağaçları olarak tanınmıştır. ³⁸ İslam dinine göre kutsaldır. Eski yazıda elife benzetilmektedir. Allah'ın doksandokuz sıfatından biridir. Divan edebiyatında da sevgili servi boyludur. Sevgiliden servi boylum diye bahsedilir. Servi uzun ömürlü, uzun boylu ve dayanıklı niteliğinden dolayı halk arasında 'servi gibi uzun ömürlü ol' diye bir deyim vardır.

Servi motifi sandıklarda çokça ve birkaç şekilde görülürler. (f.38) Çeşitli derinlikte kazınmış basit servi motifi, ortasında bel kemiği gibi çizgisi ve yukarı çıktıkça incelen

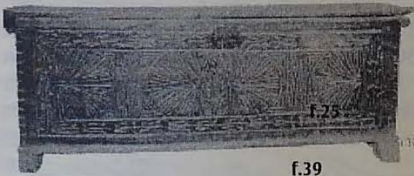

Ağaçlar/Plants

şekillerdir. Ustaya göre bu incelik sivri ya da değirmi veya düzdür. Ali Nazmi ustanın ifadesine göre, eskiden bir sandıkta ne kadar çok servi varsa, o kadar değerli sayılırdı, çünkü servi yapması zordur.

Hurma Ağacı ve Palmiye

Hurma ağacı ve Palmiye: Büyük, şaşaalı yaprakları ve gösterişli görünümleri ile Eski Orta doğuda zaferin ve uzun yaşamın sembolü oldu. Yine bu yöre insanları için önemli bir besin maddesi olan hurma çoğalmanın da sembolüdür. Stilize edilmiş şekilleri sandık süslemelerinde görülmektedir. (f.39)

f.39

Asma, üzüm

Eski Yakın Doğu'da doğurganlığın en eski sembollerinden biridir. Tufandan sonra Nuh Peygamber tarafından üretilen ilk bitkiydi. Mezopotamya'da ilk kültürel bitkilerden biridir.

Hristiyanlıkta manevi hayatın sembolüdür. Fermantasyona uğramış üzüm suyunu İsa'nın kanına benzettikleri için, Hristiyan sanatında ve mimarisinde asma ve üzüm motifleri çoktur. Mısır'da hayat amblemidir. Bir salkım üzüm, cömertlik, misafirperverlik ve sonbaharın bolluğunu temsil eder. (f.40)

f.40

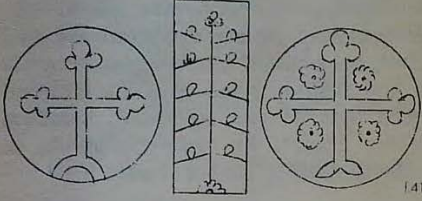
Hayat ağacı

Hayat ağacı veya bilgi ağacı da denilen bu motif cennette büyüyen bir ağaçtır. Tam ortada durması ile kozmik eksenini sembolize eder. Yenilenmeyi ve kusursuzluğu simgeler.

Meyvesi veya çiçekleri vardır. Bazı kültürlerde meyvesi yenerek veya suyu içilerek ölümsüzlük elde edildiğinde inanılırdı.

Türk süsleme sanatında ölümsüzlüğün simgesi olarak, doğal ve stilize edilmiş olarak görülür. Kökü arzın derinliklerinde gövdesiyle arşı kucaklayan hayat ağacının motifi İslam Türk sanatında çini, ahşap, taş, halı, kilim, kumaşlarda çok görülür. Çoğu zaman Selçuklu sanatında sağında ve solunda kuş, ejder figürü ile birliktedir. Selçuklu sarayı Kubat-abad çinileri süslemelerinde zengin örnekleri görülür.⁴²

Hayat ağacı motifi sandıklarda çiçekli olup bazıları da dallandırılmış haç şeklinde de görülür. (f.41)

f.41

Kuşlar

Güvercin: Barışın, saflığın, sevginin, umudun sembolüdür. Nuh Peygamber tufanından sonra yakında kara olup olmadığını anlamak için küçük beyaz bir güvercini gemiden uçurmuş ve güvercin ağzında bir zeytin dalı ile geldiğinden beri umudun ve barışın sembolü oldu.

Eski Türklerde avcı kuşlar evlerin, sarayların, hakanlar ile yiğitlerin sembolüdür. Her Oğuz boyunun avcı kuşlardan birer sembolü vardı. Bu inanış Osmanlılara kadar gelmiştir. Elinde doğan kuşu tutan Osmanlı padişahlarının minyatürleri yapılmıştır. Tuğrul, Çağrı, Sungur, Şahin, Laçın gibi doğan adları insanlara öz ad olarak verilmiştir. Müslüman olan veya olmayan Türklerin birçok masallarında kuş donuna girip uçma sık olarak görülür. Türk destanlarında güvercin donuna girme (don değiştirme) bir mitolojik temadır.

Türklerde (Eski Anadolu ve Osmanlı edebiyatında) kuş Tanrının elçisidir. 'Geldi bir ak kuş kanadıyla revan, arkamı sığadı kuvvetle heman' Mevlide geçmektedir. Kuş Tanrının elçisidir. Bu deyiş ve anlayış Eski Anadolu kitaplarında görülür.

Gerek Göktürk çağında gerekse İslamiyetten önceki Türk edebiyatında Tanrı ile

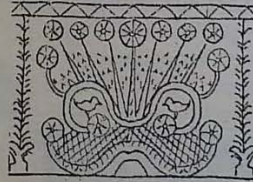
kul arasında böyle bir kuş aracılığından söz edilmemektedir.

Ölen kimselerin ruhlarının, bir kuş olarak göğe uçmaları Türklerde oldukça yaygın bir düşüncedir. Göktürk Yazıtlarında Büyük Kağanın ölümü için 'uçup gitti' deniyordu. ⁴⁴

Anadolu Selçuklu Sanatında güvercin motifi oldukça yaygındır. Selçuklu taş eserlerinde ve çinilerinde sıkça görülen çift güvercin sevginin ve huzurun sembolüdür.

Hristiyanlıkta inanişe göre Tanrının ruhu insanlara bir güvercin olarak görüldüğüdür ve güvercin kutsaldır. Güvercin ayrıca mesaj taşıyıcısıdır. Yine Hristiyanlık'ta ölüm sonucu gövdeden ayrılan ruhun simgesidir.

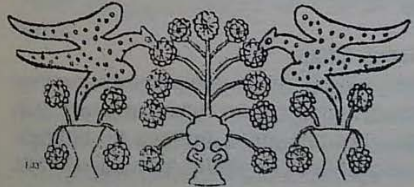
Günümüzde ağzında zeytin dalı olan güvercin, barışı simgeler. Sandıklarda güvercin, bezekler arasında oturur durumda veya uçmakta iken, ya da inişte görülmektedir. (f.42, 43)

f.42

Not: 13 Aralık 1998 tarihli Kıbrıs Gazetesinde Söz Sizin Köşesinde Dıpkarpaz'da, aydınlatan 'Karanlık Çağ' buluntuları başlıklı

Hasan Tekel (Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

f.43

Mağusa Bölgesi Şube Amiri V.) imzalı yazıda, Dipkarpaz'da Eylül 1998 ve 1971'de yapılan kazılarda gömü odalarındaki buluntular içinde iki adet kuş figüründen bahsetmektedir. Bu yazının kuş figürleri ile ilgili bölümü ilginçtir. 'Günümüzden yaklaşık 3000 yıl kadar önce Dipkarpaz köyünün ve çevresinin kuş popülasyonunun, yine en az günümüzdeki gibi belirli bir canlılığı olduğuna, hatta bu yörede halen bazı endemik kuş türlerinin yaşadığı da göz önüne alırsak, mezara neden kuş figürleri konulduğu konusunda belki cevap verebilir.

Daha da ilginç olan, bazı araştırmacıların, bu tarihsel dönemlerde yapılan bazı pişmiş toprak kuş figürlerinin komşu ülkelere, özellikle Filistin'e satıldığı iddialarıdır. Özellikle bir sonraki tarihsel dönem olan Kıpra-Arkaik'de, kuş figürleri, oldukça yaygınlaşmakta ve adanın hemen her tarafından rastlanmaktadır.'

Bu açıklamalar, Karpaz bölgesi sandık süslemelerindeki kuş motifinin diğer bölgelere göre neden farklı olduğunu açıklayıcı niteliktedir. Karpaz sandıklarında kuş motifi ana motif gibi görülmekte ve sandık yüzeyinde diğer bölgelere oranla daha büyük bir bölümü kaplamaktadır. Adanın diğer bölgelerinde kuş motifi süslemeler arasında görülmekte ve sandık yüzeyinde küçük bir alanı kaplamaktadır.

12 Mayıs 1999 tarihli Avrupa gazetesinde değerli araştırmacı, arkeolog, Tuncer Bağışkan'ın 'Ana tanrıça kültürünün Kıbrıs Folklorundaki izleri' konulu, Güvercine ilişkin inanç ve uygulamalar başlıklı yazısında

güvercin Afrodit'in kutsal hayvanı olarak geçmektedir. Konuya açıklık getirmesi bakımından o yazıdan alıntılar aşağıdadır. Kıbrıs'ta ortaya çıkarılan arkeolojik buluntular, güvercini kutsal sayma inancının antik dönemlerde dayandığına işaret etmektedir. Bu inancın Mezopotamya Samileri tarafından Suriye ve Anadolu'daki Samilerden alındığı ve bu inançlara Babil'deki Astarte kültürünün de eklendiği bilim adamları tarafından öne sürülmüştür. Yunan ve Roma mitolojisinde aşk, güzellik, izdivaç, doğurganlık, bolluk ve bereket tanrıçası olarak da bilinen Afrodit'in kutsal hayvanı güvercindir. Bu nedenle Afrodit tapınaklarında sürülerle güvercin beslenirdi. Kuşlar içinde en doğurgan olan güvercin genç kızlar tarafından önceleri Suriye (Fenike) tanrıçası Astarte'ye sonra da Afrodit'e adak olarak sunulmuştur.

Ana Tanrıça'nın Kıbrıs'ta kutsal sayılması M.Ö. IV-III Bin yıla tarihlenen Erken Kalkolitik II'den başlamıştı. Ancak güvercinin kutsal sayılması inancının M.Ö. 2300-1900 yılları arasında tarihlenen Eski Tunç Devrinden itibaren izleyebilmemiz mümkün olabilmektedir. Bellapais yanındaki Vounos'ta bulunan pişmiş topraktan yapılmış yuvarlak bir tapınak modelinin içindeki figürlerden birinin elinde güvercin bulunmaktadır. Bu mezarda ayrıca güvercin, ya da kuş bezemeli bir seramik de bulunmuştur.

Ayrıca Kıbrıs'ta bulunan ve M.Ö.VII yüzyıla tarihlenen silindirik bir tapınak modelinin cephelerinde güvercin delikleri, tapınağın tepesinde oluşan güvercinler ve çevresinde oynayan ve lir çalan insan figürleri bulunmaktadır. İdalion'da bulunan ve şu anda

Paris Louvre müzesinde sergilenen ikinci bir tapınak modelinin içinde ise güvercin tanrıçası yer aldığı üzerinde durulmuştur. Bu tapınağın dış duvarlarında güvercin delikleri dikkat çekicidir. Bu iki tapınak modeli bizlere Kıbrıs'taki Afrodite kültünü anımsatmaktadır.

Kıbrıs'a ait Roma dönemi sikkeleri üzerinde bulunan Baf Afrodite Tapınağının iki yanında karşılıklı iki güvercin betimi yer almaktadır. Kıbrıs'ta Ana Tanrıça kültünün yerine aşk, güzellik ve izdivaç tanrıçası Afrodite'in alması üzerine, onun kutsal hayvanı sayılan güvercin Afrodite ile ilgili betimlerle işlenmeye başlanmıştır. Kıbrıs'ta taştan yapılmış çok sayıda tek veya karşılıklı sevişir (öpüşür) durumda çift güvercin modelleri Afrodite ve Astarte tapınaklarına adak hediyesi olarak sunuldukları öğrenilmektedir.

Yukarıda sözü edilen güvercinin kutsallığı inancı, Kıbrıslı Türkler ve Rumların inançları arasında da yer almaktadır. Bu nedenle yakın geçmişimizde (ve hatta şimdi bile) yeni evlenen çiftlere zıfak odasına girmeden önce bir çift güvercin yavrusu yedirilmesi adettendi. Böyle yapılmakla yeni evlenen çiftlerin güvercinler gibi muhabbetli olacaklarına, aşklarının sonsuza kadar devam edeceğine ve güvercinler gibi çok çocuklarının olacağına inanılırdı. Hala bugün bile evlerde beslenen güvercinlerin tüketilmesinin o evin yıkılacağına, dağılacağına ya da o evin bereketinin kaybolacağına yorumlanmaktadır.

Kıbrıs sandıklarında görülen güvercin motifi, ada halkının inançları hakkında bize geçmişten günümüze bilgi vermektedir.

Kartal-Çiftbaşlı Kartal

Çift başlı kartal, Kuzey Sibirya'nın doğu kesimlerinde yaşayan kavimlerin kültürlerinde, önemli bir yer tutar. Yakut Türklerinin bu çift başlı kartal geleneğinin Önyasya'dan geldiğini söyleyenler çıkmıştır. Ancak Yakutlar, o kadar kuzeyde yaşarlar ki, Orta Asya ile bile ilişkileri yoktur. Yakut Türklerine göre kartal Tanrının gücü ve erkinin sembolü idi. En orijinal şekli ile Yakut Türklerinden başlayan çift başlı kartal geleneği, Asya'ya oradan Mezopotamya ve Anadolu sanatına, Bizans'a ve Avrupa'ya yayılmıştır. Ayrıca bu gelenek, Türkler'de köklü ve yerli bir mitolojik karakter gösteriyordu. Gök gürlmeleri ile yıldırım ve şimşeklerin bu çift başlı kuş tarafından yaptırılmış olması eski Türk geleneklerine de uygun gelmektedir. Gökte oturan bu kartal zaman zaman kanatlarını vuruyor, ses çıkarıyor veya kımıldıyor ve bütün fevkalade tabiat olayları da bu sebepten dolayı meydana geliyordu. Yine Altay yöresindeki Teleüt Türkleri, Merküt (Büyük kartal) soyundan gelen bir soy olduğuna inanıyorlar ve bu büyük, mukaddes gök kuşunun Ay, sol kanadını, güneş de sağ kanadını ancak kaplıyabiliyordu. Hun çağına ait Altay buluntularında çifte kartal şekilleri çok görülür.⁴⁵

Hristiyanlıktan çok önce Orta Asya Türkleri tarafından kullanılan bu motifin, göçlerle doğudan batıya taşındığına inanılmaktadır. Kültür akışında Anadolu'nun bir köprü vazifesi gördüğünü yazılı kaynaklar işaret etmektedir. Selçuklu çağına çifte kartal armaları çok kullanıldı. Özellikle Konya Kalesi figürlü taş eserlerinde Kubadabad Sarayı çinilerinde çift başlı kartal figürleri 'sultan' kelimesiyle birlikte resmedilmiştir.

Kartal figürü tek ve çift başlı olarak genelde gücü, erki, zaferi simgeler. Ayrıca çift başlı olanlarda (dişi ve erkek başlarıyla) yaşamın sürekliliğini uzun ömrü ve sonsuzluğu temsil eder. Çeşitli kültürlerde çift başlı kartal figürleri

taşa, madene, alçıya, çiniye, ahşaba, kumaşa, halıya resmedilmiş "arma" olarak kullanılmıştır. (f.44)

Ejder

Sözlük anlamı olarak "Ejder" türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir canavardır. Pençeleri ve kanatları olan boylu poslu, hantal bir yılan olarak tanımlanabilir. Ağzından ateş veya duman püskürtmesi özelliklerindedir. Düşsel bir varlıktır. Doğu kaynaklı olduğu ileri sürülür.

Çin'de ejder (Dragon) öncelikle bereketin, bolluğun ve geçmişin simgesi olmuştur. Bu inanç Orta Asya'da, Çinlilerden Türklere geçmiştir. Yarı insan yarı hayvan ejder motiflerine Çin'de ve Göktürkler'de rastlanır.

Anadolu Selçuklu sanatında ejder figürleri oldukça yaygındır. Asya Anadolu aktarım hattı üzerinden gelmiş olabilecek etkilerle biçimlenmiş olabileceği düşünülebilir. Anadolu Selçuklu sanatının devamı olan Beylikler ve Osmanlılarda ejder figürü süsleme öğeleri arasında yer alır. Taşa, madende, halıda, çinide de yılan biçiminde çoğu kez çift başlı olarak görülür ve kötülüklerden koruyucu sağlık, mutluluk verici bir semboldür. Ahilikte ejder motifi esnaf tarafından geçim uğraşında

bereket edinmek amacıyla kullanılmıştır. Türkler tarafından kazandırılan versiyonu 'Evren' sözcüğüdür. Evren motifine Yakındoğu'nun kuyruğunu ısırarak ejder figüründe de rastlıyoruz. Döngüsel sürecin ve özellikle de zamanın simgesi olan bu dairevi yılan (ejder) bize doğanın döngüler halinde başa dönerek yenleştiğini anlatır. Evren figürünün değirmi biçimi, daire simgesine gönderme yapmaktadır.

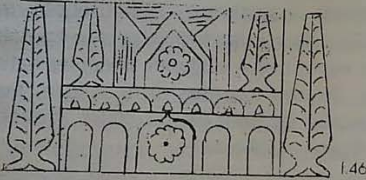
Ejderin evrensel özelliklerinden biri de Taoizmde bilgeliği simgelemesidir. Girne Halk Sanatları Müzesi'nde üzerinde kanatlı ejder motifi olan bir sandık vardır (f. 45). Bu motif

Karpaz'da Ayios Thirsos Kilisesi'nde duvara işlenmiş uçan ejder kabartmasının aynısıdır. Kıbrıs'ın ünlü Lüzinyan sülalesinin geçmişinde de ilginç bir ejderha öyküsü olduğu söylenir. Öyküye göre Raymodin de Lüzinyan'ın eşi Kontes Melusine Cumartesi günleri belden aşağısının bir yılan halini almasına yol açan bir büyü yapılmıştı ve Poitou Şatosu'nun burçlarında uçup durmak gibi bir kadere boyun eğdirilmişti. Düşsel bir hayvanın kanatlanması, Batı Ortaçağ'ında yeniden doğuştan sonra göğe yükselmek gibi tinsel simgesellikle yüklü bir anlam taşıyabiliyordu. Sandıklarda görülen evren ejder motifinin bu öyküye anlatmak için gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülebilir.

Yapı Elamanları Motifleri

Bunlar stilize ev, cami, kilise olduğu gibi kemerler, kapılar da vardır (f.46)

Kemerler

Gökyüzünün kubbesini işaret eder. Greko-Roman'da göklerin Allahı Zeus/Jupiter'ı temsil eder. Ayrıca Roma'da askeri zaferlerin gerçek sembolüdür.

Kapı

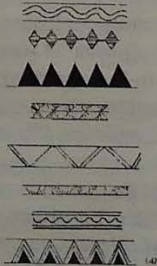
Umudun, açılışın, bir durumdan başka bir duruma geçişin, yeni bir hayatın sembolüdür.

Yapılar (ev, cami, kilise)

Bir dünyanın merkezidir. Duvarları koruyucu olduğuna inanılır. Kutsal bir alanla bağlantılıdır.

Kenar su motifleri

Düz çizgiler
Dalgali şeritler
Zigzaglı şeritler
Baklavalı şeritler
Üçgenli şeritler
Halkalı şeritler

Üçgenler 4 temel element

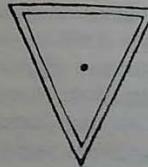
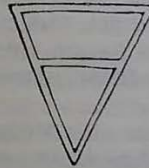
Eskiden evrenin 4 temel elementten oluştuğu düşünülüyordu. Bunlar yer, su, hava ve ateşi.

Aşağı doğru olan üçgenler yer ve suyu temsil edip pasif ve dışıdır. Kadınlığı temsil eder.

Yukarı doğru olan üçgenler, hava ve ateşi temsil edip aktif ve erildir. Erkekliği temsil eder.

Üçgenler güçte, insanda, hayvanda, bitkide, netice olarak evrendeki mükemmel uyumu, prensipleri, dengeyi ve dinamizmi sembolize ederler. (Uzakdoğu'nun yin-yan motifi gibi).

Üçgenler sandıklarda daha çok kenar su motifleri olarak görülürler. Kıbrıs süsleme sanatlarında en eski ve en çok kullanılan motiftir.

Dipnotlar

23. Dreyfuss, Henry, *Symbol Sorcebook*, s. 47
24. Julien, Nadia: (1996) *the Mammoth Dictionary of Symbols*, s. 157-160.
25. Tresider, Jack: (1997) *Dictionary of Symbols*, s. 126
26. Sözen, Metin / Tanyeli, Uğur: *Sanat Kavramları Terimleri Sözlüğü*, s. 15
27. Cooper, J.C.: (1979) *An illustrated Encyclopedia of Symbols*, s. 70
28. Tresider, Jack: (1997) *Dictionary of Symbols*, s. 193-195
29. Cooper J.C. : (1979) *AN illustrated Dictionary of Symbols*, s. 98-99
30. Tresider, Jack: (1997) *Dictionary of Symbols*, s. 56-57
31. Morris, Desmond: (1985) *The Art of Ancient cyprus*, s. 122
32. Cooper, J.C.: (1979) *An illustrated Dictionary of Symbols*, s. 164-166.
33. Cooper, J.C.: (1979) *An illustrated Dictionary of Symbols*, s: 106-108
34. Ögel, Bahaeddin: (1995) *Türk Mitolojisi*, s. 198-201
35. Julien, Nadia: (1996) *The Mammoth Dictionary of Symbols*, s. 401-404
36. Julien Nadia: (1996) *The Mammoth Dictionary of Symbols*, s. 462-465
37. Ögel Bahaeddin: (1995) *Türk Mitolojisi*, s. 465
38. Önder, Mehmet: (1995) *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*, s. 176
39. Tresder, Jack: (1997) *Dictionary of Symbols*, s. 61
40. Tresider, Jack: (1997) *Dictionary of Symbols*, s. 217
41. Cooper, J. C.: (1979) *An illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols*, s. 176-179
42. Önder, Mehmet: (1995) *Antika ve eski*

Eserler Kılavuzu, s. 80

43. Tresider, Jack: (1997) *Dictionary of Symbols*, s 67
44. Ögel, Bahaeddin: (1995) *Türk Mitolojisi*, s. 550
45. Ögel, Bahaeddin: (1995) *Türk Mitolojisi*, s. 132, 178
46. Bergil, Suat: (1995) *Doğu Akdeniz'de Bir Uygarlık Gemisi*, s. 92
47. Cooper, J.C.: (1979) *An illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols*, s. 14
48. Cooper, J.C.: (1979) *An illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols*, s: 54
49. Julien, Nadia: (1996) *The Mammoth Dictionary of Symbols*, s. 208
50. Tresider, Jack: (1997) *Dictionary of Symbols*, s. 74

Kaynakça

1. Önder, Mehmet: (1995) *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*
2. Metin Sözen/Uğur Tanyeli: (1994, 3. Baskı): *Sanat Kavram ve Terimleri Sözcüğü, Remzi Kitapevi Dizisi: 71*
3. Tresider, Jack: (1997) *The Mammoth Dictionary of Symbols*, Robinson Publishing, London, ISBN 1-85487-2737
4. Julien, Nadia: (1996) *The Mammoth dictionary of Symbols*, Robinson Publishing, London, ISBN 1-854-87-273-7
5. Cooper, J.C.: (1979) *An Illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols*, Thames And Hudson Ltd. London, ISBN 0-500-2712509
6. Erhat, Azra: (1997, 7. Basım) *Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi 71, ISBN 975-14-0343-X*
7. Whittick: *Symbols for Designers: Nottingham Trent Üniversitesi Kütüphanesi (704-946)*
8. Hall's *Dictionary of Subjects and Symbols in*

Art (704-946 CIR)

9. Christian Symbols (704-946 CIR)

10. A Dictionary of Symbols (704-946 CIR)

11. Catselli, Rina: Bir Kıbrıs Sandığı Nasıl Yapılır?

12. Gökçeoğlu, Mustafa:(1994) Tezler ve Sözler3

13. Campbell, Joseph: İlk Mitoloji, Tanrının Maskeleri, çeviren: Kudret Emiroğlu (1992) İmge Kitabevi Yayınları: 54, ISBN 975-533-037-2

14. Türk Heyeti Tebliğleri, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan) Türk Kültürünü Araştırma Vakfı Serisi: 1 – Sayı: A2 1971 Ankara

15. Bergil, Suat: (1995) Doğu Akdenizde Bir Uygarlık Gemisi, Galeri Kültür Yayınları

16. Kaya, Ferhan: Türk Yazmacılık Sanatı

17. Hooke, Samuel Henry: (1995, 3. Baskı)

Ortadoğu Mitolojisi, çeviren: Alaeddin Ünel, Ömge Kitabevi Yayınları: 20, ISBN 975-533-000-3

18. Seçkiniz, Mine-Alparslan, Sabiha-Komşuoğlu, Şükran-Ömer, Arsal-Etike, Serap: Resim 11 Süsleme Resmi ve Sanatları Tarihi, 2. Baskı Devlet Kitapları 1986 Ankara.

19. Tuncay, Çağlar: (1996) Uygarlığın Seyir Defteri, Arkadaş Yayınevi, Ankara, ISBN: 975-509-080-0

20. Avcı, Cahit: 'İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Selçuklu Türk Eserleri' Sanat Dünyamız- Sayı 29- Yıl 1984

21. Tarouli, Atinas: Kıbrıs (Gibros) Atina 1955 A-Atina 1963B

22. Bağ, Yaşar: (1997) Türklerde ve Çerkezlerde İslam öncesi Kültür Din Tanrı Serisi/Sıra No: Çıvyazıları: 13/ Mjara:2 ISBN: 975-8086-15-4

23. Ögel, Prof. Dr. Bahaeddin: (1995) Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) 2. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII, Dizi-Sa. 102a- Ankara

24. Dreyfuss, Henry: Symbol Sorcebook

25. Qoinn, Malcolm: The Swastica: Constructing The Symbol

26. Türker, Yrd. Doç. Kemal: (1996) Ağaç Baskı Tokat Yazmaları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın no:347, Sanat Dizisi: 47, ISBN: 975-458-076-6

27. Akurgal, Ekrem: (1998) Türkiye'nin Kültür Sorunları, Bilgi Yayınları / Özel Dizi, ISBN 975-494-729-5

28. Kongar, Emre: (1989) Kültür Üzerine, Remzi Kitabevi, ISBN 975-14-0128-3

29. Altan, Zekai: (1998) Kuzey Kıbrıs Tanyalım Gezelim Görelim

30. Morris, Desmond: (1985) The Art of Ancient Cyprus, Phaidon Press-Oxford, ISBN 0-7148-2280-9

31. Akurgal, Ekrem: (1998) Türkiye'nin Kültür Sorunları ve Anadolu Uygarlıklarının Dünya Tarihindeki önemi, Bilgi Yayınları / Özel Dizi: 37, ISBN 975-494-729-5

32. Matthews, Boris: (1986) The Herder Dictionary of Symbols, Chiron Publications, ISBN 0-933029-84-5

33. Campbell, Joseph: (1995) Batı Mitolojisi, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, ISBN 975-533-023-2

34. Homeros: (1998) İtalya, Çeviren: Azra Erhat / A. Kadir, Can Yayınları, ISBN 975-510-377-5

İDEOLOJİ ve KÜLTÜREL ÖĞELERİ HATIRLAMAK

Farklı söylemlerin ve ihtiyaçların talebine göre "farklı" kültürel öğeleri "hatırlama" eylemi öylesine bir farklılaşma yaşıyor ki, ülkemizde geçmişle olan ilişki şizofrenik bir yarılmaya uğramış durumda. Bu yarıma salt hatırlanan malzemenin farklılaşmasında değil; hatırlayanların profilinde de açıkça görülüyor. Roma mezarlarını hatırlayanlarla, su borularından silah imalatını hatırlayanlar; Pygmalion'un sanatsal temsili ile uğraşanlarla, anıtları günlük yaşamın her alanına sokmaya çalışanlar ayrı kişiler. Rumlarla birlikte katılınan düğünleri ön plana çıkarılanlarla, Rumlarla Türklerin kaç yüzyıldan bu yana ayrı yaşadığını kanıtlamaya çalışanlar hem farklı malzemeyle uğraşıyorlar hem de farklı kişilerden oluşuyorlar. Sunacağım bildiri bu yarımanın nedenlerini irdelemeyi hedeflemektedir. Bu irdeleme folklor çalışmalarının niteliği, gelişimi ve geleceği üzerine düşünceler ekseninde ele alınmaya çalışılacaktır.

Muharrem FAİZ

Bildiği üzere folklorla ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Kuşkusuz folklorun tanımı belli bir bağlamlar tarihine sahiptir. Dolayısı ile tanımdaki farklılaşmayı bu bağlamlar çerçevesinde incelemenin ayrı bir önemi vardır. Ancak burada sözkonusu tarihi anlatmak yerine konu ile ilişkili olarak temel bazı yönelimlerden söz etmenin yeterli olacağını düşünüyorum.

Folklor bir disiplin olarak ortaya çıktığında Chaucer ve Shakespeare'in eserlerini besleyen yerel toplulukların kendilerini ifade biçimleri üzerinde duruyordu. 1888'de kurulan Amerika Folklor Topluluğu'nun temel yönelimi de buydu. "Popüler antikacılık" denebilecek bu yaklaşım "folklor" kavramını ilk kullanan (1846) William Thoms'un kaygılarına da denk geliyordu. Thoms yok olma tehlikesi içindeki

alışkanlıkların, ritüellerin, hikayelerin vb. tesbit edilmesi, kaydedilmesi ve korunması gibi bir misyonla hareket ediyordu.

Folklorun Latin Amerika ve Avrupada'ki serüveni daha farklı olmuştur. Folklorik çalışmalar doğrudan "millet inşa etme projelerinin" parçası haline getirildiler. Folklorik çalışma ürünleri farklı olmanın kanıtları olarak kullanıldılar. Burada özellikle de köy-köylülük çerçevesinde yaşanan birçok pratik ve ürün milletlerin "özünün" en saf ve temiz ifadeleri olarak "yüksek" bir milli kültürün yaratılmasında kullanılmaya çalışıldı.

Üçüncü ve güçlü bir başka yönelim koloni dönemlerinde bir direniş dili edinmeye çalışanlar tarafından ortaya çıkarıldı. Koloni yönetimlerine karşı elden geldiğince geniş toplum kesimlerinin ittifakına dayanan bir direnç cephesi oluşturmaya çalışanlar folklorik çalışmaları bir bilinç yükseltme girişimi olarak önemsediler. Cemaata ait sembolik formları bir birlik oluşturmak amacıyla devreye sokuyorlardı.

Bütün bu farklı yönelimlerin ortak noktaları da vardı. Bazen bir değışim olduğu varsayılsa bile temelde kültürü statik olarak ele almaları ve kültürün sadece olduğunca eğitimsiz kesimler tarafından üretildiği "bilinçüstü veya bilinçaltı" varsayımına dayanması bu ortaklıklardan bazılarıdır. Kültürel öğelere kültürün "en saf" hali özellikle "en köy" köylerde, ve olabildiğince yaşlı kişiler tarafından temsil ediliyormuş muamelesi yapılmıştır. Kuşkusuz bu eğilimin folklor çalışmalarının işlevi, içeriği, ideolojik konumu

açısından implikasyonları vardır ve bunların tartışılması belki de konuyla ilgili en çok ihmal edilen boyutlardan biridir.

SİYASİ PRATİK, İDEOLOJİ VE KÜLTÜREL ÖĞELERİ HATIRLAMAK

Kuramsal bir Çerçeve

Jan Assmann hatırlama konusunda şunları yazar: "(b)ellek sanatı için mekan neyse, hatırlama kültürü için de zaman odur...bellek sanatının öğrenmedeki işlevi ne ise, hatırlama kültürünün planlama ve umut etme, yani sosyal ve zamansal ufku geliştirilmesindeki işlevi odur." Hatırlama süreci buradaki vurgu çerçevesinde düşünüldüğünde belleğin toplumsal koşullara bağılılığı ortaya çıkar. Assmann'ın belirttiği gibi toplumlara ait bir bellek yoktur, ama toplumlar üyelerinin belleğini belirler. En kişisel gibi görünen anılar bile sadece toplumsal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden oluşur. Bellek ve hatırlamanın öznesi her zaman tek tek bireylerdir, ama onlar anılarını kurgulayan "çerçeveye" bağımlıdır. Bu "çerçeve" bir yandan geçmişin sadece bağlantı kurulan ilişki çerçevesinde inşa edilmesini koşulluyorsa, diğer yandan da bu ilişki çerçevesinin dışında kalan her şeyin unutulmasını teşvik etmektedir. Toplumsal belleğin çerçeveye özgü olduğu ile yakından ilişkili bir başka önemli özelliği yeniden inşa edilebilmesidir. Hatırlamanın saf bir gerçekliği olmadığını gösteren bu özellikler folklor çalışmalarının içeriği ve biçimi konusu ile yakından ilişkilidir.

Saf halkın saf kültür öğeleri: Folklor da ırkçı yaklaşım ve direnç pratikleri

Folklor çalışmalarında ne zaman, nerede yapılmasına ihtiyaç duyulduğu ve bu çalışmalarda hangi kültür öğelerinin ele alınması gerektiğine yönelik sorular bugün olduğu gibi 1930'lu yıllarda da gündemdedi. Örneğin 1930'lu yıllarda Alman folkloru çerçevesinde sürdürülen tartışmalarda bu sorulara net yanıtlar veriliyordu. Nazi kültür kurumları sorumlularının güçlü maddi ve manevi desteği ile basılan folklor dergileri ve kitaplarında temel amaç kültür birliğini ve sürekliliğini sağlamak olarak açıklanıyordu. O dönemin "ünlü" folklorcu O. Schmidt şöyle diyordu: "Bir halk kültürünün temsil ettiği şey ilerleme değil, aşamalı, tedrici gelişmedir...Temelde istikrarlı ve sürekli bir güçtür halk kültürü; anavatan toprağının ürünü olarak, kültürel cemaat ruhunun bir ifadesidir". Peki nerede bulunacaktı bu ruh ifadesi. Burada "volk" kavramının ön plana çıktığını görüyoruz. Halk anlamına gelen volk kavramı ile daha çok ifade edilmek istenen köylülüktü. Adolf Hitler "bütün milletin temel direği köylüdür" diyordu. Ona ve arkadaşlarına göre köylüler en ilk kültürün ve dolayısı ile ırkın en saf halini temsil ediyorlardı. Bu eğilim belirgin biçimde Anadolu ve Kıbrıs'lı Türkler arasında da gözlenmiştir. 1918'de Türk Ocakları üyelerinin bazıları "Köycüler Cemiyeti"ni kurarak amaçlarını "halka doğru" gitmek olarak açıklıyorlardı. Anadolu'ya vurgu yapan bu hareketin Kurtuluş Savaşı sırasında bir direnç ögesi olarak işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Bu hareketin kuramsal dayanağı 19. yüzyıl Doğu Avrupa ve Balkanlarda gelişen narodnizm hareketidir. Alman ve Rus

deneyiminden de etkilenmiş olan Doğu Avrupalı ve Balkanlı aydınlar, henüz oluşmamış bir "ulus"un varlığına duydukları inanç ile, o ulusa ait bilinci halka taşıyacak bir "halka doğru" hareketi başlatmışlardı. Ancak bu bilinci taşıma işine girişmeden önce "ulusal varlığın temeli" sayılan "ulusal kültürü" keşfetmek, açığa çıkarmak ve uyandırmak için, "ulusal öz"ü en mükemmel biçimde sakladığı varsayılan ve yabancı, kozmopolit etkilere maruz kalmadığı düşünülen, büyük bölümü "saf köylülük"ten oluşan halk kültürüne yönelerek kendilerinin bu "öz"ü kavramaları gerekiyordu.

Türkiye'de resmi ideolojinin temel öğelerinden biri de bu anlayıştı. Anlayış güçlendikçe tanınmış araştırmacı Korkut Boratav'ın öngördüğü kültürün "öğünme konusu yapılmadan araştırılması"nın yerini bir çeşit "kollektif narsisizm" alıyordu. Folklor çalışmalarında ağırlığını hissettirmeye başlayan ırkçı bir bakış açısı belli bir baskıya da beraberinde getirmiştir. Boratav'ın kürsüsüne ayrılan fonda kesintiye gidilmesi, daha sonra da yaş haddinden emekli oluncaya kadar açığa alınıp bekletilmesi bu baskının özel örnekleri olarak dikkat çekmektedir. Aslında engellenmek istenen süreç Boratav'ın folkloru de-nasyonalize etme girişimidir. Açıkça, devletin onayladığı sınırlar içinde kalan çalışmalar meşru görülüp desteklenmiştir. Artık devrede devlet güdümünde bir "folklor araştırmacılığı" vardır.

Farklılıkları bir yana koyarak benzer bir sürecin Kuzey Kıbrıs'ta da yaşandığını söyleyebiliriz. Özellikle Halk Sanatları

Derneği'nin yapmış olduğu çalışmalar metodolojik olarak eksiklikler taşısa da, folklor çalışmalarının de-nasyonalize edilmesinde çok önemli bir işlev görmüştür. Araştırılan ve incelenen kültürel öğelerin, verili hegemonyanın boyunduruğundan kurtararak salt bir gelişmenin değil ciddi bir değişimin de tezahürü olarak okunması/ değerlendirilmesi önemli bir açılım getirmiştir. Kıbrıs'ta yaşanmış her dönemin kültürel öğesini, bunları herhangi bir hiyerarşik ilişkiye sokmadan, bazı öğeleri "saf olanı arama" adına ayıklamadan önemsemesi ve araştırma konusu yapması salt folklor çalışmalarına ciddiyet kazandırma açısından değil, ideolojik olarak bir direnç konumu oluşturması açısından da önemli olmuştur. Nitekim bu konum Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan insanları "Büyük Türk Milleti"nin "biraz" bozulmuş uzantısı olarak temsil eden resmi anlayış tarafından sürekli taciz edilmiştir.

Burada eleştiri ve tartışma kavramları yerine tacizi kullanmam, yaşanan süreci doğru tanımlama kaygısından kaynaklanmaktadır. Eleştiri ve tartışma şu ya da bu biçimde bir "kamusal alanı" gerektirmektedir. Halbuki yaşanan süreçte sistemin organik aydını ve ırkçı folklor anlayışının "temsilcisi" konumundaki kişiler böyle bir kamusal alanda tartışma başlatma gibi bir kaygı olmaksızın, arkalarına birçok durumda devlet desteğini de alarak alternatif bakış açılarının dolaşma girmesine ta baştan engel olmaya çalışmışlardır. İlk başlarda sözde folklor alanında gençleri yola getirme kaygısıyla girişilen bu çabalar, folklor camiası içinde çalışma yürüten insanların hiyanetle

suçlanması, genç katılımcıların bazen ebeveynleri de devreye sokularak tehdit edilmesi noktalarına kadar getirilmiştir.

1990'lı yılların başı folklor alanında "yeni" bir döneme tanıklık etmiştir. Dönemin Milli Eğitim ve Kültür Bakanı Eşber Serakıncı folklor çalışmaları konusunda yaptığı açıklamada "araştırılacak birşey yoktur. Biz Türküz" diyerek belli bir bakış açısını kamusal bir alanda açık bir dille ifade etmiştir. Kuşkusuz bu bakış açısı alanla ilgili çalışmaları durdurmayı değil, sadece belli nitelikteki çalışmalara ikazda bulunmayı amaçlamaktaydı. Nitekim Devlet destekli alternatif dernekler, kurumlar tam da bu dönemde güçlü biçimde devreye sokulmuştur. Belli kitaplar ve yayınlar maddi ve manevi olarak devlet tarafından desteklenmiştir. Bu destekler arasında istihdam olanağı sağlama, parasal yardımda bulunma ve gezileri finanse etme gibi kalemler bulunmaktadır.

Ne tür çalışmalar desteklenmiştir? Desteklenen çalışmalar öncelikle kültür birliği ve sürekliliğini vurgulayan, bunu önsel olarak kabul eden çalışmalar olmuştur. Bu çalışmalarda Kıbrıs Türk Toplumunu kendi içinde açığa çıkmış bir öz olarak algılanmaktadır. Kuşkusuz böyle bir tanımlama yapılmamıştır. Bu yönde çalışan insanlarda hiçbir zaman bu tür tanımlara uç verecek bir kuramsal serüvene de sahip olmamışlardır. Ancak çalışma nesnesini seçme, araştırmayı sürdürme ve sonuçları analiz etme aşamalarında hep sözünü ettiğimiz önsel kabulün etkisini gözlüyoruz. Kıbrıslı Türklerin etnisitesi "kültürel şey," verili konumu ise açığa çıkmış

bir öz (eksik, düzeltilmesi gereken bir öz) olarak anlaşılmıştır. Bu noktada hatırlanması, bulunması talep edilen kültürel öğeler ya saf Türklük damgası taşıdığına inanılan ya da “ötekine” ait olan öğeler ekseninde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Irkçı folklor anlayışının merkezinde yer alan bu bakış açısının yönteminin detaylarını aktarmayı daha sonraya bırakarak, anlayışın döneme damgasını vurma biçimine bakmak istiyorum.

Bu dönemde tamamen tepeden inme bir resmi görüş olarak empoze edilen “Türk Toplulukları” düşüncesi sözü edilen bakış açısının bir versiyonu olmuştur. “Değerler aynılığı” (uniformity) düşüncesini zaman ve mekana genişletmeyi amaçlayan bu politika bir yandan dönemin sosyo-politik gelişmelerini ideolojik olarak meşrulaştıran bir özellik taşıyor, diğer yandan da katmerlenmiş bir “birlik-beraberlik” düşüncesini pekiştirmeye çalışıyordu. Buradaki Türkik, Türksoyu, Türk Toplulukları kavramları Türk Devleti sınırlarının ötesinde yaşayan Türk topluluklarını da içeren bütünsel kavramlardır. Ve Türk Topluluğu ruhunun güçlendirilmesi sorunuyla ilgili olarak telaffuz edilmektedir.

Bütün bu gelişmeler bize zamanında Almanya’daki nasyonel sosyalist halk cemaatı oluşturma girişimlerini hatırlatmaktadır. 1941 yılında Paul Beyer tarafından yapılan bir folklor çalışması bazı yazarların Kuzeyli (Nordic), Germen (Germanik) ve Alman (German) terimleri arasında bir ayırım yapma gereğini görmezlikten gelmekle kalmayıp, bu terimleri birbirinin yerine geçebilen terimler olarak kullanmakta büyük bir istek gösterdiklerini

belirtir. Beyer bu tür ırkçı bir anlayışla inceleme yapılamayacağını söyler. Eleştiri konusu yapılan anlayış aslında bir silah olarak Nazilerin Doğu siyasetlerinde sınır bölgelerinde ve yeni kazanılmış “hayat sahalarında” Alman Toplulukları ruhunun yeniden inşa edilip, canlı tutulması sorunuyla ilişkiliydi. Dönemin ünlü kültür kuramcılarında Schmitt şöyle diyordu: “Bir zamanlar Almanların ve bugün bizlerin yeniden fethettiği Doğu’nun bütün bir engin alanlarında yeni Alman yerleşimleri tekrar yeşerecekler. Bunların Alman yerleşimleri olduğunu bir bakışta anlayabilmeliyiz.” 1990’lı yıllarda Türkiye ve Kıbrıs’ta yaşanan kurumlaşmalar ve dolaşıma sokulan kavramlar (Türksoy, Kıbatek vb.) ve kültür pratikleri (yer isimlerinin değiştirilmesi sürecinin hızlandırılması ve tamamlanması, her köye bir cami kampanyaları) benzer bir anlayışın örneğini oluşturmaktadır.

Milli Eğitim ve Kültür Bakanı Azarbeycan’da katıldığı Türk Kültür Bakanları toplantısında “Her yerde bir kervanbaşına ihtiyaç vardır. Türkiye şemsiye olmalıdır” diyerek, bütün Türk topluluklarında tek dil kullanılmasını önermişti. Bunun gerekçesi öneri kadar ilginçti: “Dili yabancı, yanlış öğelerden kurtarmak.” 1998 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Türk Halk Kültürünü Araştırma Kulübü’nün Halkbilim Kulübü’nün verdiği araştırmacı onur ödülünü (ki bu bugüne kadar verilen tek onur ödülüdür) alan araştırmacı Mahmut İslamoğlu törende günün anlamı üzerine yaptığı konuşmada gerekli kan testlerinin yapıldığını ve Kıbrıs’lı Türklerin Türk olduğunun anlaşıldığını söyleyebilmiştir. Bu folklorla temel araştırma nesnesinin ne olduğuna işaret eden, içeriği

itibarı ile istisnai değil, dönemin ruhunu yansıtan tipik bir örnek olmuştur. 1990'lı yıllara damgasını vuran bu "inkar edilen," "önemsenmeyen," "ciddiye alınmayan" gelişmeler 2000'li yılların başında Kıbrıs'lı Türklerin kültürel öğelerinin yok sayılmasının, dil özelliklerinin açıkça aşadılanma noktasına getirilmesinin, folklor yazı ve kitaplarının yasaklanmasının koşullarını da oluşturacaktır.

Anahtar kavram: "Yabancı"

İrkçi folklor anlayışının anahtar kavramı "yabancı"dır. Strobel'e göre folklorcunun birincil sorumluluğu Kuzeyle-Germen mit, gelenek ve ritüellere sızmış yabancı öğelerin sökülüp atılması, zararlı otların tasviyesi ve atalardan kalan folklorun mümkün olan en saf halini bulmaktır. Başta K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş olmak üzere hep yeterince Türk olmadığı kuşkusuna ile yaşatılan (ki bu ideolojiktir) toplumun yetkilileri hemen hergün aslında hiçbir yerde olmayan/olması olanaklı olmayan bir saf Türklük vurgusu yapma ihtiyacı duyarak, Kıbrıslı Türklere ait olan bütün kültürel öğeleri dışsal kabul etmişlerdir. Kimi gün Mahmut İslamoğlu gibi saf kanın, başka bir gün Harid Fedai gibi saf dilin peşine düşülmüş; insanların günlük ilişkilerinden kaynaklanan kültür öğeleri önsel olarak kabul edilen bir öze bulaşmış yabancı kültür öğeleri olarak değerlendirilmiştir. Kuşkusuz verili-sistemin ve öngörülen-sistemin organik aydınlığına soyunan araştırmacılar, yazarlar ve güya Kıbrıslı Türklerin "kimliği," "egemenliği," "dili," vb konusunda Rum'a karşı "çok hassas yöneticilerin söylemleri, 2000'li yılların başında Kıbrıslı Türk kültür öğelerinin, hatta bizzat "Kıbrıs" kavramının kültürel çağrışımlarının hiç

çekinilmeden küçümsenmesinin öncülleri ve teşvik edicileri olmuştur.

2000'li yıllara kadar geçen sürede resmi söylem Kuzeyle Kıbrıs'ın öneminden söz ederken, hem Kıbrıslı Türklerin esenliği ve güvenliği, hem de Türkiye'nin çıkarlarına - genellikle birincisine ağırlık vererek, ya da ikisini dengeleyecek- atıfta bulunuyordu. 2000'li yıllarda Amerika, Orta Doğu, AB, Türkiye'nin bölgedeki yeni misyonları vb. ilişki ağları çerçevesinde oluşan, dönüşen, eklemlenen stratejik-sosyal-ekonomik hedefler, Kuzeyle Kıbrıs'taki iktidar ilişkileri, sınıf çatışmaları ve direnç stratejileri ile birlikte bunlardan farklı bir tonlama ile söz etmeye başladı. Politikaların "evrimini" ve gelişmelerin arka planını göremeyenleri şaşıratan bir cüretle artık "Türkiye'nin çıkarları" belirgin biçimde ön plana çıkarılmaya başlandı. Bu konumlanış önceleri birkaç devlet yetkilisi ve gazetecinin tutumu gibi algılandı. Ancak en üst düzeydeki yetkililerin altını çizerek yaptıkları vurgular işin ciddiyetini gösterdi. Ciddiyet anlaşılır anlaşılmaz yanlış bir adım atmamak için belli bir süre tetikte bekleyen Kıbrıslı Türk yetkililer, gazeteciler bazen bizzat görev üstlendirilerek, çoğu zaman da durumdan vazife çıkararak devreye girdiler. Kıbrıslı olan tek şeyin eşekler olduğunun Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilmesinden sonra Kıbrıslılık boyutuna vurgu yapılan her köşe yazısı, her yorum, her program konuşması saldırıya uğramaya başladı.

Genel gelişmeler izlenen kültür politikalarında görece yeni bir yaklaşım içeriyordu. Bu verili politikalara yeni öğelerin

arkadaşımız Kıbrıslıların istenen düzeye gelebilmesi için en az 50 yıl gerektiğini ekleme ihtiyacı duymuştur radyo programında. Bu yorumu karşılık verilen tek cevap ise bunun o kadar sürmeyebileceği zevinde olmuş, bununla sınırlı kalmıştır. Bu alanda, bu söylem pratiği ile üretilebilecek bir fark yoktur. Tam aksine bu tutumlar hep güçlüden yana yaşayanların tutumlarını daha da şımarıklaştırır. Nitekim araştırmacı Harid Fedai dil konusundaki egemen anlayışı bir adım öteye taşıyarak Kıbrıslı Türklerin konuşma özelliklerinin sosyal, politik, felsefi tezahürleriyle alay etme noktasına getirmiştir tartışmayı. "Dilin homojenleştirilmesi projesinin" Dünyada'ki, Türkiye'deki ve Kıbrıs'taki ideolojik implikasyonları, dilin günlük ilişki ağları ve toplumsal yapı ile olan diyalektik bağları konusunda hiçbir üretilmiş bilgiye dayanmayan argümanlar bu kadar sorumsuzca devreye sokulduğunda, kimsenin Kıbrıs ağzı ile konuşuyor diye çocuklarımızın okullarda -giderek artan biçimde- azarlanmasına şaşırılmaması gerekiyor. Bugün aynı içselleştirmenin bir sonucu olarak hemen bütün spikerler önce "seviye tesbiti"nin yapıldığı "Türkçe'nin doğru kullanımı" kurslarına katılmakta, güya konuşma kusurlarını gidermeye çalışmaktadırlar. Kavşak, durak, vurgu, ton, artikilasyon, boğumlama gibi canlı yaşamın ilişki bütünlüğü içinde karşılıklı olarak birbirleriyle çok güçlü bağlara sahip öğeler birbirinden ve yaşamdan bağımsız "aksesuarlar" olarak öğretilmeye ve anormallikler normalleştirilmeye çalışılmaktadır. Makalenin başından itibaren bu tür kültür politikası anlayışlarının ideolojik işlevinden söz ederken kastettiğimiz budur.

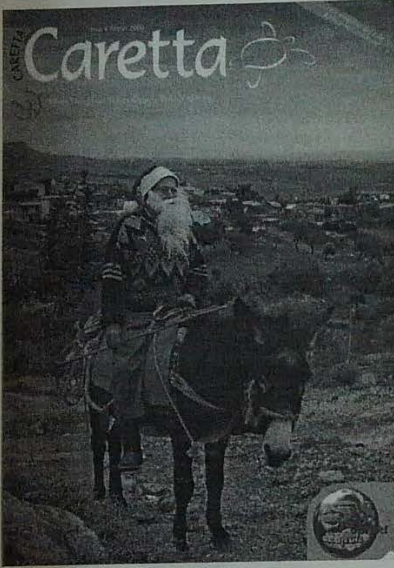
Her türlü öğretim, eğitim faaliyetine rağmen elimizde kalan kaç Kıbrıslı Türk spiker vardır? H. Robinson'un anlatımıyla: "Nasıl bir palyaço bir hanımefendinin odasında ayaklarının ucuna basarak yürür ve kabaralı pabuçlarından utanırsa, kültür bakımından gelişkin olmayan birisinin de, yüksek kültürden birileriyle konuşturularak kendisi ile onlar arasındaki karşıtlığı görmesi ve buna hayıflanması sağlanabilir" (Baldick, C., The Social Mission of English Cticismism). Bütün olup biten ve yaratılan eksiklik duygusu sadece gelişmeleri meşrulaştırmaktadır. Birçok çalışma zorunluymuş gibi Türk kültürü'ne bir övgü ile sona erdirilmektedir. En olmadık özelliklerin bile Anadolu kökenli olduğunu kanıtlamak için fanatik bir çaba gösterilmektedir. Örneğin Doğu Akdeniz Üniversitesi Folklor çalışmalarında toplanan verilerin Boratav'ın arşivinden daha zengin olduğunu iddia eden Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Programı öğretim üyesi Özkul Çobanoğlu Akdeniz Bağlamında Adalı Türk Kimliğinin Oluşumu" isimli bir çalışmasına (2000) şu sözlerle başlar: " Bu çalışmanın konusunu Türk kültür tarihinde bir benzeri daha olmayan veya nevi şahsına münhasır bir olgu olan ve Akdeniz adalarının ve Mağrip Ocakları'nın bir Türk yurdu haline getirilmesi sürecinin sonucu olarak ortaya çıkan, Adalı Türk kimliğinin oluşumu ve bunun Osmanlı uygarlığı içindeki yeri ve işlevlerinin tespiti oluşturmaktadır. Adalı Türk kimliği ifadesiyle, "Akdeniz Adaları" olarak bilinen bu Türk yurdundaki yerel zihniyet ve bunun geleneksel kalıplaşmaya sahip söze, harekete ve nesneye dayalı formlarda oluşturulan dışavurumları kastedilmektedir." Herşey açık

biçimde ortaya konmaktadır. Çalışmanın sonu ta baştan şehvetle belirlenmiştir. Ancak çalışmanın sonunda övünme konusu yapılarak tekrar edilir: "Kıbrıs Türkleri ise Hasan Bulliler ve Cemal Mida gibi halk kahramanlarına dönüşen "çete" lerle özgürlük için ulusal ruhu daima ayakta tutmuş ve kurtuluş savaşlarının öncüsü "Karakol" ve "Volkan" gibi yeraltı grupları ve nihai oluşum olarak ortaya konan "Mücahit Teşkilatı"yla da hem "kır" hem de "şehir" gerillası stratejisini birleştiren eşsiz bir direniş ve özgürlük savaşını gerçekleştirmişlerdir." (Folklor/Edebiyat, 2000/ 3) Burada Nancy Lindisfarne'nin Türk Ayrıksıcılığı (Turkish Exceptionalism) diye sözünü ettiği Türk halkının ve Türk kültürünün ırksallaştırılmış tasavvurlarına dayanan ve Türk halkının ve ulusunun tarihten ve değişimin sosyal tarihinden koparan bir anlayışın tipik örneğini görüyoruz.

Verili ideolojinin içselleştirilmesine ek olarak yaşanan bir başka sorun "utangaç melezlik" denen olgudan kaynaklanmaktadır. Burada bir "öz" kültür anlayışı etkisini sürdürmekte, ancak öz bu sefer "yabancı" kabul edilen öğelerin etkisi ile - araştırmacı Mustafa Gökçeoğlu örneğinde görüldüğü üzere kültür "akışkan ve bulaşkan" olduğu için- karışıma sahip olmaktadır. Bir başka deyişle "bizden" "onlara," onlardan bize birşeyler geçmiştir, normaldir, çünkü kültür öğeleri bulaşır-karışır gibi bir anlayış. Kültürel öğelerin bir sosyal tarihi olduğunu ihmal eden bir folklorik paradigmaya dayanan bu anlayışın da ırkçı folklor anlayışlarına söyleyebileceği çok fazla birşey kalmamaktadır.

Folklor konusundaki egemen anlayışa eklenme, bu alanda açılım getirme çabalarını tökezleten tek konumlanış değildir. İrkçi folklor anlayışından uzak olmasına karşın, araştırma nesnesini metalaştırma eğilimi de ciddi zararlar verebilmektedir fark üretme mücadelelerine. Antonio Gramsci folklorun zaman ve mekan içinde belirli toplum tabakalarında örtük biçimde varolan ve (tarihsel süreçte birbirini izleyen) "resmi" dünya kavrayışlarına muhalif olan bir "dünya ve yaşam kavrayışı" olarak ele alınmalıdır der. Gramsci'nin itirazı folklorun kendi başına bir amaç olarak düşünülmesinedir. Daha önce özellikle Halk Sanatları Derneği'nin denasyonalize edici tutumunun öneminden söz etmiştim. Yine o önemli 1990'lı yıllarda Derneğin Dergisi'nde araştırmacı Tuncer Bağışkan biraz da yöneltilen eleştirilere bir yanıt olsun diye, Derneğin faaliyetlerinin hiçbir politik anlayışa göre sürdürülmediğini, sürdürülmeyeceğini yazar. Politik parti yandaşlığı ile ideolojik konumlanış arasındaki farkı irdelemeyen bu "temize atlama" kaygısı aslında o günlerin genel atmosferine de tercüme oluyordu: İdeolojilerden arınmış bir "bilimsellik" fetişizmi. Bilim paradigmasını sorgulamayan, doğruluğu, ciddiyeti, kendinden menkul bir bilimsellik, mücadele pratiklerinin yıpratıcı, asap bozucu, "kırletici" ekilerini bir anda dışarıda bırakan kasıntı bir kimlik olarak neredeyse her yerde egemen hale gelmişti.

Bu ortamda daha önce birer eleştirel öğe olarak değerlendirilen kültür öğeleri yavaş yavaş nitelik değiştirmeye başlar. Folklor araştırma ürünlerinin (halkın kendini ifade

Folklorun Fakelore'leşmesi

biçimleri) fakelore'leşmesi diye de adlandırılan bir süreç büyümeye ve güçlenmeye başlar. Doğu Akdeniz Üniversitesinde konu ile ilgili bir araştırma merkezi kurulur. Diğer üniversitelerde konu ile ilgili dersler programlara eklenir. Ancak en önemlisi Has Der'in çalışmalarında zaten çok sınırlı olan karşılaştırmalı folklor araştırmaları hepten yok olur. Folklor öğelerinin sosyo-siyasi yanı ihmal edilmeye, her bir öğe birbirinden kopuk, bağımsız antika değerler olarak muamele görmeye başlamış, fetişleşmiştir. Çalışmalar herhangi bir kuramsal perspektife yönelmiyor ve entellektüel bir gündeme işaret edemiyor. Gösterilen çabalarda en mutlu son olarak kültür öğelerinin unutulmaması ve

ticarileşmesi tahayyül edilebiliyor. Ticarileşemeyenler ise "kültürel öğelerin patolojileştirilmesi" sürecine terk edilip, öksüz bırakılıyor. Örneğin, fakelore'leştirilen konuşma özellikleri Torba programında ve reklamlarda ticari bir öğe olarak kullanılabilirdiği oranda kullanılıyor, fetiş haline getiriliyor. (Bu özelliklerle hiçbir ciddi iş yapılmıyor. Dram da yazılmıyor. Belden aşağıya espriler, ve sözde komiklikler için kullanılıyor. Çünkü dil pratikleri hiyerarşisi bunu gerektiriyor) Geriye kalanlar ise "düzeltilmesi" gereken patolojik-normal dışı özellikler olarak kursa-tedaviye gönderiliyor. Çalışmalardaki fkon daralması ile birlikte bir sonraki bölümde işaret edilecek kültür öğelerinin bir direnç noktası olarak kullanılması perspektifi kayboluyor.

Marx'ın düşünce tarihine en önemli katkısı "kavramların somutluğu"nun izini pratik tarihsel koşullarda sürmesidir. Ancak bunu yaparken maddi şeylerin metafizik bir orijinini bulmayı amaçlamamıştır. Maddi şeylerin diyalektiğinin izini sürüyor; onun değişen/kayan yerini, insan tarihi içindeki öneminin değişiminin izini sürüyor. Meta fetişizmi kuramı, metayı ya da onun antropolojik anolojisi olarak fetiş haline getirilmesinin eleştirisi ile gelişmektedir. Fetiş hale getirme öğenin yaşamını inkar etmekte ve onu bozmaktadır. Aslında yapılması gereken kültürel öğeleri konuşurmakken, onları susturmaktadır. Burada hafıza nesneleşmekte, imge, alet-edavat, oyun, tarihi eser deposuna dönüşmektedir. "Kaybolmuş şeyler" dirimsel enerjilerini, ütöpic hatırlama öğeleri olma özellikleri yitirmekte; yerine göre, ihtiyaç duyulan yanları ile hatırlanan, ve bu halleri

ile her çeşit ikame etmeye açık fetiş bir karakter kazanmaktadırlar

ELEŞTİREL VE FARK ÜRETEN BİR FOLKLOR ANLAYIŞI

Ülkemizde folklor çalışmalarına yönelik eleştirel bir bilinç geliştirmek, fark üretme kaygısı olan herkesin katkı koymasına gereken bir hedeftir. Bu bölümde bilinçlendirme çabasına eksen olabilecek bazı önemli kriterler tartışılacaktır.

Folklor öncelikle kültürel öğeleri organik karakterleri ile ele almaya çalışmalıdır. Bu ise kültürel öğelerin içeriğine hak ettiği önemi vererek sağlanabilir. İçeriğe önem vermek söz konusu kültürel öğenin çevresindeki yaşam tarzı, inançları, alışkanlıkları, önyargıları hakkında tanıklıklar sunmalıdır. Bu tanıklıklar öğenin kurucu unsurlarını açığa çıkaracaktır. İlgimizin yöneleceği nokta kültürel öğenin kendisinden çok onu koşullayan öğelerin bütünlüğü (yerleşim, iletişim, anlatı öğeleri, yaşayış biçimi vb.) önemsenmeli, zaman ve yerellik temelinde farklılıkların-benzerliklerin izi sürülmelidir. Bunun için "monolitik ve homojen olarak sunulana çeşitlilik, çoğulluk ve heterojenlik adına parçalamak ve soyut, genel ve evrensel olanı da somut, olumsal ve yerel olan ekseninde çözmek" (F. Keymen, Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark, 1996) bir süreç olarak dikkate alınmalıdır.

Bir başka önemli nokta kültürel öğeler ile toplumsal yapı arasındaki karşılıklı ilişkiyi gözlemektir. Bu amaçla kültürel öğeler,

temalar ve türler ampirik olarak diğer tema, motif ve türlerle biraraya getirilmeli ve folklor malzeme kümeleri oluşturulmalıdır. Bu tür bir çalışma öğelerin toplumsal yapı içindeki işlevsel konumları ve önemleri konusunda ipuçları sunacaktır. Bunun yanında oluşumları, gelişimleri, yıpranmaları, kaybolmaları, eklemlemeleri ile ilgili daha net bir bakış açısı edinmemiz sağlanacaktır.

Karşılaştırmalı folklor çalışmalarını artırmak bir diğer önemli boyuttur. Kültürel öğeler ile ilgili olarak farklı ülke ve bölgelerden elde edilecek veriler ile karşılaştırmalı folklor çalışmaları yapmak olanaklı olacaktır. Bu tür çalışmalar daha önce sözünü ettiğimiz "ayrık", özcü yaklaşımların sınırlılıklarını ortaya koyacak, çeşitli politik ayartmalara zemin hazırlayacak ırkçı folklor anlayışlarıyla mücadele etmeyi olanaklı kılacaktır. Karşılaştırmalı folklor araştırmaları-çalışmaları Anadolu, Kıbrıs Rum Kesimi, diğer Akdeniz ülkeleri ve diğer ülkelerdeki kültürel öğeleri üreten, dolaşıma sokan, zayıflatan dinamiklerin benzerliklerini ortaya çıkaracağı için bu öğelerin fetiş biçimde ele alınmasını da engelleyecektir.

Folklor ve kültürel çalışmalar alanlarına ait çalışmaları ilişkilendirmek bugün için bir gereklilik haline gelmiştir. "Kültür sıradandır" şiarı ile çalışmalarını sürdüren "kültürel çalışmalar" alanının folklor çalışmalarına yapacağı katkılar vardır. Özellikle feminist, yapıbozucu, yeni Marksçı, semiyotik gibi yöntemlerle sürdürülecek çalışmalarla folklorik öğelerin çok boyutlu biçimde ve iktidar ilişkileri çerçevesinde ele alınması

kolaylaşacak; bunların bir müze ve ticaret malzemesi olarak değil bir direnç ve fark üretme ögesi olarak değerlendirilmesi sağlanacaktır.

Folklorik çalışmaları bugüne ve şehire doğru gelmesi yukarıdaki çalışma biçimlerinin tümüne ilişkin olarak gereklilik taşımaktadır. Walter Benjamin'in dediği gibi "geçmiş hatırlama şeylerin daha iyi olduğu bozulmamış bir geçmiş hatırlama" olarak ele alınamaz. Biz daha çok geride kalan şeylerin hatırlattıkları üzerinde durmalıyız. O şeyler ki ideoloji adına ideoloji tarafından bize unutturulmuş ya da hatırlama nesnesi olmaktan hepten çıkarılmıştır. Bu yüzden daha önce sözünü ettiğimiz "köycülük" anlayışının aşılması hem daha verimli çalışmaların ortaya çıkması, hem de yine sözünü ettiğimiz kültürel öğelerin hatırlanmasındaki ideolojik yarılmanın ortadan kaldırılması açısından önemlidir. Bu amaçla daha önce belli bir ideolojiye terk edilmiş ve böylece dirençsiz bir manipülasyon için öksüz bırakılmış alanlar incelenmeye başlanmalıdır. Örneğin hergün söz edilen Mücadele yılları, halkoyunu, türküler, dayanışma biçimleri vb. hangi dönemde hangi ilişki bütünlükleri içinde çokkültürlü kültür pratikleri olarak yaşanmıştır? Nasıl yaşanmıştır? İnsanlar bunlara nasıl anlamlar veriyordu? Bunları aşındıran süreçler nelerdi? Bu kültür pratiklerinin milliyetçi bir içerik kazanmaları ile iktidar ilişkileri arasında nasıl bir bağ vardı? Folklorik bir öğe olan geleneksel yardımlaşma ile "nöbetleşe mücahitlik" denen olgu arasında nasıl bir ilişki vardır? Kıbrıslı Türklerin "cemaat" özellikleri daha sonraları bir seferberlik ruhuna nasıl dönüştürülmüştür? Cemaat özellikleri ve

ideoloji arasında nasıl bir ilişki vardır? Mahalledeki çocuk oyunlarının jet hunting oyunlarına dönüşmesini, yaşlı insanların iletişim koordinatlarını kaybetmesini, demografik değişim şokunun komşuluk ilişkilerinin içeriğine etkisini, çiftçinin tarlasına yabancılaşmasını, masal anlatan teyzenin beyaz dizi izleyicisine dönüşmesini, insanların kendi zenginliklerinin bir dışavurumu olarak yaşadıkları dil özelliklerini bir utanç ögesi olarak yaşamaya başlamalarını, bu süreçlerin dinamikleri ile ilişkilendirilerek incelenmeye başlanması gerekmektedir. Bu kültür öğelerini belli bir ideolojinin "anlamlandırma" tekeline terk etmek ve bunların yerine Roma mezarlarına, Afrodit söylencelerine takılı kalmak fark üretme çabasında çok fazla bir katkı sağlayamayacaktır. Bu örnek sorular aslında geleneksel folklor çalışmalarının ele aldığı konular ile güncel kabul edilen konular arasında dayatılan ayırımın yanlış olduğunu bize göstermektedir. Bu ayırımı ortadan kaldırmak hem folklor çalışma alanında yeni ve gerekli açılımları getirecektir, hem de nedeni bir türlü bulunamayan (aslında araştırma nesnesini yitirmeden kaynaklanan) alan ile ilgili hedefsizlik sorununun aşılmasına katkı koyacaktır. Bu tür incelemeler yaratacakları yeni heyecan yanında, bununla ilişkili biçimde kültürel öğelerin ciddi bir direnç ve fark üretme ögesi olarak değerlendirilmesini sağlayacaktır. Çünkü kültür öğelerini hatırlama sürecinin içeriği ideoloji alanı ile ilgisiz olması şöyle dursun, bu alanın merkezinde yer almaktadır.

Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma... Araştırma...

BÜYÜKKONUK'TAN GELEN LEZZET "HAMUR İŞLERİ"

Bugün halen daha Kıbrıs mutfaklarında yapmış olduğumuz hamur yiyeceklerini karpaz yöresine ait olan Büyükkonuk köyünde araştırdım.

Peksemet:

Malzeme:

2 kilo un, katı yağ (1 paket sana yağı kadar), 1 su bardağı şeker, 1 su bardağı maya (hamur mayası veya hazır olan pak maya).

Gecedan az bir un ile bir avuç kadar hamur, maya için tutulur. Sabah, hamur yoğrulurken geceden tutulan hamur maya içerisine katılır ve ılık su ile alabileceği kadar su eklenir, kulak memesi yumuşaklığı kıvamına gelene kadar hamur iyice yoğrulur. Hamur malzemesi içerisine istenilirse peksemetin daha kokulu olmasını için mezdeki ve vanilya eklenebilir.

Hamur eğer pak maya ile yoğrulacaksa, maya 15 dk. hazır olur, geceden hamur tutmak gerekmez. 1 bardak ılık suya 1 kaşık maya, ½ kaşık şekerle karıştırarak kabarması için bekletilir, kabarıncaya hamur yoğrulmaya başlatılır.

Bu köyde özellikle peksemet şekilleri çubuk şeklinde yapılırdı. İsteyen şekli daha

Gaye ÖZARIN

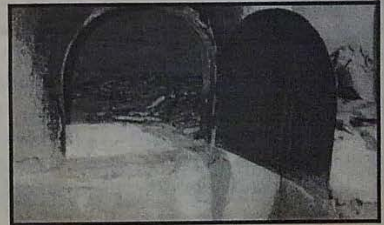
farklı olsun diye yuvarlak veya kafes şeklinde de yapardı.

Peksemeti şekerli sevenler ağız tadına göre hamur malzemesi içerisine şeker eklerdi.

Taş peksemetler sadece un,su ve maya ile yapılırdı. Fakat çok sert olurdu. Eskiden yapılan peksemetler taş peksemetti. Zaman ilerledikçe malzeme bolluğuna uğranır. Daha gevrek olması için hamura katı yağ katılırdı.İsteyen üzerine susam da koyardı koymayan da olurdu.

Peksemetler bayramlarda misafirler için yapılıncaysaydı arife günü yapılırdı. Yaklaşık 1 ay 20 gün dayanır. Tazeliği gitse bile tadı aynı kalır.

"S" gibi olanlar kurabiye gibi

yapılanlardır. Bunlara daha fazla katı yağ konular kurabiye kıvamında olmaları için.

Hamur ile mayası yoğrulunca fırın yakılırdı. Fırını çalı çırpı ile yakardık. Fırının içi ağarınca fırın ısındı demektir. İyice içini sonci (uzun değneğe bağlanmış çayır) ile iyice içini silerek kömürleri kenara iteriz ve hamurları içerisine yerleştiririz. Hamurlar kızarınca onları fırından çıkartırız veya başka pişireceğimiz hamur varsa onları koyarız pişene kadar. Kızaran hamurlar çörek kıvamında olmuş demektir. Peksemet kıvamına getirmek için yani iyice kuruması için 1 gece onları sıcak fırında bırakırız.

Çörekler veya peksemetler istenilen büyüklükte yapılırdı. Hamur unları eskiden buğday unundan yapılırdı. Çünkü herkes kendi ununu kendisi yapardı. Peksemet veya çörek yapılıırken simit hiç kullanılmazdı.

Peksemetleri rumlarda yapardı ama esas biz yapardık biz bayramlarda misafirlere peksemet ağırlarken onlar pilavuna yapardı.

Bulla (Otlu Ekmek):

Un, su, maya ve biraz tuzdan yapılırdı. Ekmek hamuru nasıl yapılırsa bullanın hamuruda aynı şekilde hazırlanırdı sadece biraz daha tuz eklenilirdi.

Hamur yoğrulduktan sonra içerisine sevdiğimiz otu ve soğanı doğrarız. Başlıca yapılan ekmek çeşitlerimiz ise; zeytin ve soğan, yabani ispanak ve soğan, yabani pıratsa ve soğan, pazı ve soğan, hellim ve soğan, kolyandro ve soğan konular. Hamur otla birlikte yoğrulduktan sonra bir avuç büyüklüğünde kesilip özel ekmek tahtasına yerleştirilir. Hava eğer sıcak ise 2 saatte hamur girer (kabarrır), soğuk ise 5-6 saat beklenilir.

Hamur girdikten sonra ısıtılmış fırına verilir ve 1 saatte pişirilir. İsteyen üzerine susam da koyardı. Otlu ekmek 1 hafta dayanırdı. Fakat şimdi evinde deepfreeze olan orada saklar ve ihtiyacı olduk sonra oradan alır ve kullanır. Bu otlu ekmekleri rumlar da sık sık yaparlardı.

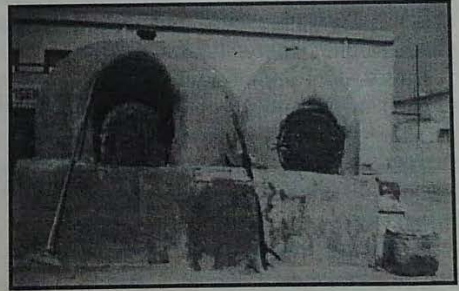
Pilavuna:

Pilavuna'yı eskiden hellim yapılıırken talarlardaki hellimi tekrar kaynatmadan ayırıp pilavuna için kurutup saklardık. İkinci kez talarlardaki hellimler pekleşinceye kadar kaynatılırdı.

Pilavunanın hamuru ekmek hamuru gibi yoğrulur ve içerisine 1 bardak kadar yoğurt ve 1 bardak yağ koyup yoğrulurdu ve biraz dinlenmesi için bekletilirdi.

Pilavunanın iç malzemesine rendelenmiş hellim, 5-6 tane yumurta, kuru üzüm, taze nane ve kabartma tozu eklenerek hepsi karıştırılıp bekletilirdi.

Dinlenmiş hamuru bir avuç içi kadar büyüklüğünde veya isteğe göre büyüklükte kare veya dikdörtgen şeklinde oklavı ile şekillendirerek yaklaşık 0,5 cm kalınlığında ve içerisine hazırlanmış iç malzmeden koyup hamurun 4 kenarları bir parmak kalınlığında

ıçeriye çevrilir ve 4 köşesi parmakla bastırılır. Üzerine kaşık tersi ile yumurta sürülerek susam konulurdu. Yağlanmış siniye (tepsiye) koyarak ısıtılmış fırında 20 dk. pişirilirdi.

Pilavunayı köydeki rumlarda bizden daha çok yaparlardı. Biz özel günler için veya misafirler için peksemet yaparken onlarda pilavuna yaparlardı.

Bidda:

Ekmek olmadığı zamanlarda mayalı hamurdan bidda yapılırdı ve yağsız sac'ta (yaşvan yuvarlak tava) pişirilirdi.

Hamur oklavı ile bir tabak büyüklüğünde 0,5 cm kalınlığında açılıp pişirilir. Piştikten sonar hamur kurumasın diye üzeri bir bez ile örtülürdü. Eğer bidda tekrar ısıtılacak ise yine aynı şekilde ısıtılıp yine yenilirdi.

Pirohu:

Pirohu'nun hamuru un, soğuk su ve tuz ile yoğrulur. Malzemeleri daima göz kararı ile

Zalihe Sözal

ekleriz. Kulak memesi kıvamına gelince hamurun kıvamı tuttu de mektir.

Pirohunun içi nor, kuru üzüm, nane ve tuz koyarak karıştırılır ve hazırlanır. Hamur oklava ile a l a b i l d i ğ i n e büyük ve ince beze açılır. Beze nin yarısına çay kaşığı ile iç mal

zemeler 1-2 parmak kalınlığı arasıyla sıralanır ve yarısı iç malzeme ile dolunca bezenin diğer yarısı ile üzeri kapatılır (örtülür) ve yarım daire şeklindeki bezenin kenarları hamur yapısının diye parmaklarla bastırılır. Bezenin malzemeli kısmını ilk önce parmağımızla sınırlandırıp sonar bir kahve fincanı tabağı ile küçük karaler şeklinde kesip panerin içine sıralarız, bir birine yapışmayacak şekilde. Daha sonar bir tencereye su koyup kaynatırız. Su kaynayınca pirohuları pişirmek için syun içine atarız. 10 dk. da onlar pişer. Pişirdikten sonra bir kevgir ile tabaklara kurtarırız ve üzerine rendelenmiş naneli hellim ekeleriz. Bunu rumlarda yapardı.

Tatar Böreği:

Tatar Böreği'nin hamuru pirohu'nun hamuru gibi hazırlanır tek farkı iç malzemesidir. Tatar Böreğinin içerisi kavrulmuş soğan, kıyma ve maydanozdan oluşur. Hamur bezesi yine aynı şekilde ince açılır ve bezenin yarısına malzeme konularak yine sıralanır üzeri örtülür. Fincan tabağı ile yaklaşık 2cm büyüklüğünde kare şeklinde kesilip, muska gibi kapatılıp. Panerin içine sıralarız bir birine yapışmayacak şekilde. Daha sonar bir tencereye su koyup kaynatırız. Su kaynayınca pirohuları pişirmek için syun içine atarız. 10 dk. da onlar pişer. Pişirdikten sonra bir kevgir ile tabaklara kurtarırız ve üzerine rendelenmiş naneli hellim ekleriz. Bunu rumlarda yapardı.

El Makarnası:

El makarnasının hamuru un, su ve az tuz ile yoğrulurdu. Yoğrulan hamur biraz dinlendikten sonra dereden kesilmiş uzun çöpü hamurun içerisine saplarız (sokarız) zeytin yağı ile yağlayıp avuç içleri ile ovalayıp çöpün üzerine

yayarız. Boyu serçe parmağı uzunluğunda olunca kopartıp panere sıralarız. El makarnasını da kaynamış suyun içerisine döküp pişiririz. Pişirdikten sonra tabağa konmuş makarna üzerine naneli rendelenmiş hellim konulur.

El Makarnasının özelliği zeytin yağlı bol soğanlı ve domatesli palaz veya tavşan yahnisidir. Yahniyi hazırladıktan sonra tabağa kurtarılmış makarnanın üzerine konulup servis yapılır. Palaz veya tavşan yoksa köylü yahniyi tavuk ile de yapardı.

Bizim köyde ve civar köylerde de bu yemekleri rumlar da yapardı. Yani rum – türk ayırımı yoktu bir bütündü herkes bir biriyle hep yardımlaşmışlardık hanımlar kendi aramızda.

Kaynak Kişi:

İsim: Zalihe Sözal
Doğum tarihi ve yeri: 21.11.1960 Mehmetçik
Yaşı: 40
Oturduğu yer: Mehmetçik
Medenî Durumu: Evli 2 kız annesi
Mesleği: Kurs Öğretmeni
Eğitim Durumu: Kız Meslek Lisesi

Peksemet:

Malzemesi:

Un, katuyağ, şeker, kabartmatozu, vanilya, susam, maya, tarçın, karanfil, mezdeki, mahlep.

Hamuru yapılacak miktar kadar un elenir 1 bardak sıcak suda hazırlanan pak maya un ile karıştırılarak yoğrulur. Yoğrulmuş hamurun içerisine ağız tadına göre şeker ve baharatlar eklenip iyice karıştırılıp yoğrulur. Yoğrulmuş

hamur 1 – 2 saat dinlendikten sonra istenilen şekiller verilir. Bunlar çoğunlukla Çubuk, Kafes, Gulluri (yuvarlak) veya nasıl şekillendirmek istenirse hazırlanılır üzerlerine de susam konulur ve Panere sıralanırlar. Hamurlar şişene kadar bekletilir.

Bu arada fırın yakılır fırının içi ağarınca hamurlar fırına salınır ve kızarınca fırından çıkartılır yani çörek kıvamında olunca, dışarıda 5 – 10 dk. bekletilir fırının alavını alıncaya kadar ve tekrar fırına konulur ve artık kurutmaya bırakılır peksemet kıvamına gelene kadar yani yaklaşık fırın soğuyana kadar kalır orada.

Peksemetler piştikten sonra 1 – 2 ay kadar dayanırlar. Nasıl un kullanırsan yapılabilir buğday unu, torba unu sadece simitten kesinlikle yapılmaz. Şimdiki zamanda en güzel hazır Kek Un dan yapılır. Köyden eskiden peksemetleri Rum komuşularımız da

Ağartılmış Susam

yaparlardı. Biz bayramlarda veya özel günlerde muhakkak şekerli peksemet yaptık. İsteğe göre diğer zamanlarda isteyen şeker koyar isteyen koymazdı.

Çörekler:

Çörekler peksemet hamuru nasıl hazırlanırsa oda öyle hazırlanırdı sadece içerisine şeker koymazdık. Fırına koduktan 20 dk. sonra çörekler pişirdi. Sadece daha dayanıklı olması için normal torba unundan yapılması tercihti. Çörekleri bugünkü uzun ekmekler nasılsa onlar gibi şekillendirirdik ve üç parmak arayla boğum verirdik.

Ekmekler Ve Bullalar (Otlu Ekmek):

Ekmeklerin hamuru da peksemet hamuru nasıl hazırlanırsa bu hamurda aynı malzeme ile yoğrulurdu sadece bunun içine şeker, katıyağ konmaz bunların yerine isteyen karacocco ve anason koyabilir. Yoğrulan hamuru özel ekmek tahtalarına koyup kabarcıca kadar bekleriz ve ısıtılmış fırında 1 saat kadar pişiririz. Ekmekler piştikten sonra yaklaşık 1 hafta 10 gün kadar dayanır.

Kimisinin ekmek tahtası yoktu ve onlarda tel süzgeçlere göre şekil verirdilerdi. İsteyen artan ekmek hamuru olursa veya yapacaksa hamurum içe-

Ayşe Kenan

risine taze soğan, ıspanak, kolyandro, hellim, zeytin, kreviz veya evinde ne otu varsa kesip hamurun içerisine karıştırıp yine ekmek tahtalarına koyup ekmek gibi aynı şekilde pişirilirdi. Bunlar da bullalardır.

Bizim buralarda hiç nohutlu ekmek yapmazdık daha fazla nohutlu ekmeği Bafllılar yapardı ben hiç yapmadım.

Hamur yoğrulacaksa eğer un yerine hiç bir zaman simit kullanmazdık, simit un gibi değil. Hiç simitle hamur yoğrulmaz hiç duymadım simitli hamur.

Açkı İşleri:

Açkı işleri olarak biz Pirohu, Bişi, Börek ve Biddaları yaparız. Hepsinin hamuruda aynıdır, aynı şekilde hazırlanır. Açkı işi oklavıyı iki elle hamur üzerine cirleyerek açılır. Hamur ne kadar ince açılırsa okadar iyi açkı olur.

Hamur Malzemesi:

Su, tuz, torba unu ve biraz sıvı yağ (açkı daha kolay açılması için)

Pirohu:

Pirohunun iç malzemesi; Taze nor, nane, kuru üzüm (isteğe göre). Tümü bir tabakta karıştırılır. Malzeme yapılacak hamur ölçüsüne kadar az veya çok hazırlanır.

Hamur (açkı) açılabilceği kadar oklavı ile ince açılır. Açılmış açkının yarısına iç malzemeden yaklaşık bir tatlı kaşığı ölçüsünde bir parmak genişliğinde sıralı bir şekilde yerleştirilir. Daha sonra açkının diğer yarısı ile malzemeli bölgenin üzeri tamamen örtülür ve bir kahve fincanı tabağı kenarını cirleyerek veya bir fincan ağzı ile malzemeli bölgeler teker teker kesilerek panere (sele)

154 Halkbilimi

yapışmayacak bir şekilde sıralanır. İstenildiği kadar yapıldıktan sonra tencerede kaynar suyun içine koyularak makarna gibi pişirilir. Servis yapılacağına üzerine rendelenmiş hellim ve kuru nane serpiştirilerek yenilir.

Bişi:

Bişi sadece hamurdan yapılır. Yaklaşık düz yayvan bir tabak büyüklüğünde oklavı ile yine ince bir şekilde açılır. Hamuru yine pirohunun aynı malzemesi ile yapılır. Bu bişileri yağda kızartarak pişiririz. Bişiler isteğe göre içerisine bal sürülerek veya şekerleyerek yenilir.

Bidda:

Biddalar da yine aynı hamur malzemesi ile yapılır ve oklavı yardımı ile inceltilir. Fakat biddalar bişilerden biraz daha kalınca olur ve yağsız tavada pişirilir. Pişirdiğimiz tavaya biz Sac deriz. Biddaların arasına kızartılmış patates, hellim, helva veya nasıl yenilecekse biddanın içerisine koyup rulo gibi sarıp yeninilir.

Kaynak Kişi:

İsim: Ayşe Kenan
Doğum tarihi ve yeri: 29,07,1935 Büyükkonuk
Yaşı: 66
Oturduğu yer: Büyükkonuk
Medeni Durumu: Evli 2 kız annesi
Mesleği: Ev Hanımı
Eğitim Durumu: İlk Okul Mezunu

Susam Ağartma:

Susam eleği özeldir içerisindeki delikler bir topuz iğnenin başının büyüklüğünü geçemeyeceği kadar incedir. Ağartılmamış susamın kendisi tohumdur.

Yaz başı tarlaya ekilir ve yaz sonu (ağustos) kozakları düşünce toplanıp elimizin damlarına çarşaf sererek üzerine serpiştirerek kuruturuz.

Kuruyan susamın ilk önce kalan çubuklarını veya yapraklarını temizleriz. Daha önceden fırında yanmış olan külü

de eleriz ve bir kazanda veya susamın miktarına göre bir tencerede elenmiş kül ve susamı kaynatırız. Susamın piştiğini elimizin kontrol eder, yumuşaklığından kaynayarak piştiğini anlarız.

Susamlar pişdikten hemen sonra susam eleğine dokülüp ellerimizle sıcak suda susamları ovuşturarak kabuklarını çıkartırız. Susam kabukları sıcak suda daha kolay çıkar. Daha sonra susamları iyice küller temizlenene kadar iyice yıkarız.

Susamlar iyice yıkandıktan ve küllerinden tamamen arındıktan sonra susam eleğindeki susamlara bir avuç kalın tuz ekleriz ve tekrardan susamları ovuştururuz. Tuz ile tekrar yıkanmasının sebebi susamların daha beyaz ve parlak olmasıdır. Ayrıca kalın tuz susamda kalan artık kabukları eritir.

Yıkanan susamların suyu tamamen elekten süzildükten sonra Panerin içerisini iyice

*Susam ağartmada
kullanılan elek*

kaplayacak kadar bir bez konulur. Susamlar panere dökülüp paner içerisine yayılır. Susamlar eğer yakın bir zamanda kullanılacaksa hafif nemli olacak şekilde kurutulmaya bırakılır.

Nemliliğini 1-2 gün muhafaza eder.

Fakat saklanılacaksa iyice kurutulur.

Çerçellukya (Gullirikya):

Hamuru: Un, su ve biraz tuz ile hamur istenildiği kadar yoğrulur. Yoğrulan hamur 5-10 dk. dinlenir. Sonra hamuru masaya elle sürterek bir kalem inceliğinde veya daha ince

Sevgi Eryurt

kalınlığına gelince şekli verilir. Verilen şekiller fiyonk veya bir birine sararak yuvalak şekli verilir. (gulliri)

Pişirilmesi: Malzemenin miktarına göre büyüklükteki bir tencere veya kazanda ilk önce su kaynatılır ve kaynayan suyun içerisine hamurlarımız konulur, diğer bir yandan pekmez de kaynatılır. Ağız tadına göre pekmezin içerisine su eklenir ve karıştırılır. Su da pişen çerçellukyaları bir kevgir ile iyice süzerek kaynayan pekmez içerisine koyarız. Hamurun rengi pekmezin rengini alana kadar birlikte kaynatırız. Rengini alınca tabaklara ister pekmezi süzerek istenirse pekmezli sıcak servis yapılarak yenilir.

Fiyonk

Gullirikya

Kaynak Kişi:

İsim: Sevgi Eryurt
Doğum tarihi ve yeri: 08,02,1969 Büyükkonuk
Yaşı: 31
Oturduğu yer: Büyükkonuk
Medeni Durumu: Evli 2 çocuk annesi
Mesleği: Ev Hanımı
Eğitim Durumu: Lise terk

DERLEMELER (Osmanlıca Maniler)

Şevket ÖZNR

Kıbrıs'ta mani söyleme geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Ülkemizin ekinsel yaşamını bizler manilerimizde bulabilmekteyiz. Yemek adlarından giyim-kuşama kadar maddi- manevi her şey manilerimizin içerisinde yer bulmaktadır.

Özellikle orta yaşta olanlar ve yaşlılar manileri, masalları, bilmeceleleri anımsamaktadırlar. Bizlerin yapması gereken bu halk ürünlerini derleyip, toplamaktır. Çünkü bu insanların günden güne azalmaları bizlerin ekininden giden bir parçadır.

Uzun süreden beridir köy köy dolaşıp, ülkemize ait halkbilim değerlerini derlemektedirim. Bu derlemeler sırasında ülkemizin ne kadar zengin bir geçmişe sahip olduğunu gördüm işte bu bağlamda geçen yıl içerisinde Doğanlı(Elye) köyünden derlemiş (daha doğrusu bana verilen el yazısı metinler okuyup günümüz yazısına çevirdim) olduğum manilerin bir kısmını sizlere aktarmak isterim. Bu manileri eski yazıyla yani Osmanlıca olarak yazılmışlardır, bu nedenle bu biçimde yazılmış olmaları bana göre önemlidir, çünkü elimizde Osmanlıca olarak yazılmış halk bilim metni çok azdır.

Ülkemizde gerek özel, gerekse dernekler aracılığıyla halkbilim ürünleri derlenmektedir,

birçok materyalin elde edildiği bu derlemelerin artık bir bilimsel sınıflama içerisinde sunulması gerekmektedir,örneğin;sadece manilerin derlenip basılması değil, bunların belli öğelere göre sınıflandırılması gerekmektedir. Böylece ülkemize has birçok öğe bu gruplamadan sonra ortaya çıkacaktır. Böylece Halkbilim ürünlerimiz bilimsel literatür içerisinde gerek önemini daha da artıracaktır.

*Derlendiği Yer: Doğanlı(Elye)
Derleme Tarihi/Yılı: Mayıs 2001
Kişi adı: Sabri Eminağa
Kişinin yaşı:1930-*

Ben ağlarken gülüyor
Üzerime geliyor
Kırpikleri ok olmuş
Ciğeri deliyor.

Ben bi gümüş fenerim
Yana yana dönerim
Senin aşkından zalim
Genç yaşımda sönerim

Akardım çağlamazdım
Gülerdim ağlamazdım
Bilseydim ayrılık var
Sana bel bağlamazdım

Sevğisiz durulur mu
Gezmeyen yorulur mu
Boş bir yuvaya döner
Gelinsiz ev olur mu

İşim peh yokdur fazla
Gözüm doymuyor aza
Ben yarimi sevrim
Canımdan daha fazla

Kışın sular buz olur
Buz üsdünde iz olur.
Güzel seven erkekler
Elbet korkusuz olur

Uyukum geldi esnerim
Seni sevdim esnerim
Telli yorgan istemem
Al yanaktan isterim

Masalarda mis koku
Al şu mektubu oku
Senden ayrı kalalı
Gözüme girmez uyuku

Bağçelerde kara dut
Sözlerini eyi dut
Herşeye burnunu sokma
Dağdan inmiş vermezler.

Bunu böyle demezler
Peynir ekme yemezler
Kırk yılda bir yar sevdim
Onu bana vermezler.

Ak dülü bendim yaydıran
İçine gül koydurmam
Sevdiğim oğluma
Niğahını kıydırmam

Su olup taşabilsem
Dağları aşabilsem
Ne kadar sevinirdim
Sana yaklaşabilsem

Davula vurdum ötmez
Duvara vurdum gitmez
Komuşu kızı çok güzel
Almaya gücüm yetmez

İnce geyeyim ince
Pembe yakışır gence
Adam bir hoş oluyor
Sevdini görünce

Sabırlıyım gözüm tok
Zavallıyım derdim çok
Yorulunca konacak
Bir ince dalım yok.

Dam üsdünde küreğim
Ne titirersin yüreğim
Saklı durma be yarım
Çık meydana göreylim

Gökde yıldız oynadı
Sana gönlüm kaydadı
Sarılacak zamanda
Zalim engel koymadı

Bağa girdim üzüme
Tiken battı dizime
Kız ben seni almazsam
Tüğürsünler yüzüme

Kayve koydum cezveye
Vurdum pesdil ezmeye
Yare bir bakam dedim
Oda gitmiş gezmeye

Ağlarım ayağında
Gülerim kucağında
Ateş mi var yanarım
O kızın dudağında

Güneş kışını ısıtmaz
Gönül yarı unutmaz
Ulu dağdan kar gelse
Yüreğimi soğutmaz

Tobla Yunan taşını
Tut Kıbrızım yaşını
Ada bizim olacak
Ben gördüm rüyasını.

Patlıcan oyamadım
Tabağa koyamadım
Geç geldim erken gittim
Ben sana doymadım

Tepelerde kar olmaz
Geniş fışdan dar olmaz
Sakın aldanma gönül
Her gördüğün yar olmaz

Gemi gelir enginden
Küreklere gendinden
Şu zamane kızları
Pek hoşlanır zenginden

Uçan kuş tutulur mu
Sevda unutulur mu
Yarı uzakdan olan
Merakdan kurtulur mu

Çoşkun sular akarsa
Ateş olup yakarsa
Görmez olsun bu gözler
Başkasına bakarsa

Yaz gününde nor tatlı
Kış gününde kar tatlı
Karla kış şöyle dursun
İkisinden yar tatlı

Böyle naz böyle niyaz
Bülbül eder güle naz
Etrafıma bakında
Ağlayan çok gülen az

Karadır kaşım benim
Talihsiz başım benim
Ya oldu ya olacak
Sevdim işim benim

Gelir geçer tez elden
Böyle gelmiş ezeleden
Zerrece aklın varsa
Vefa umma güzelden

İnce gömlek biçemem
soğuk sular içemem
dünyayı verselerde
ben yarımından geçemem

Ölmedim yar ölmedim
Böyle sevda görmedim
Çok güzeller sevmişim
Böyle güzel görmedim

Arılar bala gelir
bülbüller dala gelir
seviğim inatçı değil
yalvarsam yola gelir

Kavak uzanır gider
Dalı bezenir gider
Sokak da gezer kızlar
Günah kazanır gider

Su gelir bendi yıkar
Ateş yüreği yakar
Gönül sana bağlandı
Sanmakı bir gün bıkır.

Hasretlik vardır sen de
Sorsam o zalim nerde
Bir düzenbaz yar sevdim
Sokdu başımı derde

Saksı dolu çiçeğim
Ver bir kadeh içeyim
Sana basma yakışmaz
Kadifeden biçeyim

Şu derenin yamacı
Suyu zehirden acı
Hasda olan kızların
Oğlanlardır ilacı

Uzakdan ses duyulmaz
Taş sert ise oyulmaz
Her şeye doyulurda
Güzellere doyulmaz

Ah oğlan arsız oğlan
Ahfetde yersiz oğlan
Kuru ağaca benzer
Dünyada yarsız oğlim

Pencerede perdesin
Kara gözlüm nerdesin
Sana bir çift sözüm var
Kalabalık yerdesin

Dağda gezer bir keklik
Kızlar geyer eteklik
Sana bir mektup yazdım
Selam doğa hasretlik

Ağustos var Ekim var
Hasda olan hekim var
Benim gönlümde sensin
Senin gönlünde kim var

Sıra sıra kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aranızı bozanlar.

Yoruldu senelerdir
Elinde kalan nedir.
Bunca yıllık hayatın
Bir hazın hiğayedir

Su akarsa durulur
Hızlı giden yolculur
Seni her kim görürse
Yüreğinden vurulur

Kara dudun dalın
Eridirler balını
Gel sana öğretiyim
Bekarlığın dadını

Varın söyleyim Ebene
Gül sarıldı tikene
Mevlam sabırlık versin
Gizli sevda çekene

Atma beni taş ile
Gözüm dolu yaş ile
Ben nereye gideyim
Bu sevdalı baş ile

Şu dereler çağlar mı
Dalda bülbül ağlar
Kalbinden yaralandım
Yar yarımı bağlar mı

Başında ince oya
Cemali benzer aya
Sevabı var bakanın
Güzele doya doya

Çayır ince biçilmez
Su bulanık içilmez
Bana derler yardan geç
Yar tatlıdır geçilmez.

Beyaz geyme to olur
Sarı geyme söz olur
Gel yeşiller geyelim
Muradımız tez olur.

Bağ idim bosdan oldum
Dillere destan oldum
Bir yalancı dosttan oldum.
Gül gibi dosttan oldum.

Kar yağar kürek ister
Ev eski direk ister
Dul kadının yanımda
Yatmaya yürek ister

Akar sular çağlayor
Dalda bülbül ağlıyor
Kalbimden yaralıyım
Yar yarımı bağlayor

Kapun kapuma bakar
Ateşin beni yakar
Ben size çok mu geldim
Eller başıma kabar

Şeftali sata sata
Yare laf ata ata
Yarım sırtım ağrıdı
Yalnız yata yata

Saçların samur telden
Üzüntü çekme benden
Bu can tende durdukca
Ayrılmak yokdur senden

Çiy sütten kaymak olmaz
Güzele doymak olmaz
Yaklaş bir az öpeyim
Yolcuuyum durmak olmaz

Ekin ekdim çöllere
Yedirmedim ellere
On beşinde yar sevdim
Ondan düşdüm dillere

Esmerim incisin sen
Ne has ne cicisin sen
Sana canım diyemem
Canımın içisin sen

Dağları dağlasınlar
Ko beni ağlasınlar
Yarimin mendilli ile
Yarımı bağlasınlar

Gül dalını eğer mi
Ucu yere değer mi
Sende gönül olmayan
Böyle boyun eğer mi

Kulak verme her sese
Gönül verme her sese
Dünya yalan dünyası
Düşürürler kafese

Hiç su olur akmaz mı
Ateş olur yakmaz mı
Tutki bir sultan olsun
Sultan kula bakmaz mı

Karanfil koydu sapsız
Gonceleri var hesapsız
Mektubum yüzü buldı
Hepsi kaldı cevapsız

Ocak başında maşa
Yaşa gül yarım yaşa
Merak etme sevgilim
Yazılan gelir başa

Menekşem cihan yakar
Güzeller zülfe tabar
Yenni açmış gül var iken
Solmuşa kimler bakar

Dirmen sala benzer
Sevdiim bana benzer
Yalnız yatan kızların
Rüyası fala benzer

Mendilim yeke yeke
Ben düşdüm gurbet ele
On beş mendil eş gittim
Göz yaşını sile sile

160 Halkbilimi

Billurdan parlak tane
Yanağında var beni
Ne de vefasız çıktı
Aramaz oldu beni

Leyen içinde kaşık
Yerim yolum dolaşık
Eper beni sorarsan
Hem yanıgım hem aşık

Gel dedim gelmeyorsun
Yüzüme gülmeyorsun
Mecnun misali oldum
Halimi bilmeyorsun

Karanfilim mor açdı
Saksılara dolaşdı
Sen benimsin ben senin
Falcı böyle fal açdı

Burasu uyun çarşı
Dütğanlar karşı karşı
Sevmişim alacağım
Dosda düşmana karşı

Çanağım burma burma
İçinde sırma hurma
Sana haber gönderdim
Kaçda gel bir an durma

Keklik taşda ne gezer
Kalem kaşda ne gezer
Yarın güzel olanın
Akli başda ne gezer

Ufacık kuş üzümü
Görsem yarın yüzünü
Uyur uyansada
Öpsem ela gözümü

Entarisi ak yarım
Her yanı kaymak yarım
İşde geldim karşı karşığa
Doya doya bak yarım

Nar ağacı deilim
Kız ben sana meilim
Kaçma güzel kaşından
Ben düşmanh deilim

Karanfil eker misin
Bal misin şeker misin
Beni sana vermezler
Kahrını çeker misin

Hastayım gel bak bana
Ben kaldım uzak sana
Ne acı bir ölümdür
Sensiz yaşamak bana

Yanağın güle benzer
Dilin bülbül'e benzer
Dudakların mor gibi
Saçın sümbül'e benzer.

Yol üstünde iki taş
Biri kuru biri yaş
Şu köyün içinde
En talihsiz benim baş

Karşımda duran sensin
Gönlümü alan sensin
Boynumu cellat dell
Gözünle vuran sensin

Kızların anlına bak
Eğilde dalına bak
Ölüyorum derdimden
İnsafsız halime bak

Esmerim kıyma bana
Kül oldum yana yana
Yılda kurban bir olur
Her gün kurban ben sana

Deniz'in dibi derin
Yeşil seccaden senin
Hey dinsiz imansızlar
Yarimi bana verin

Hasret bağrımı yakıyor
El seyrimde bakıyor
Senden ayrı düşeli
Gözüm durmaz akıyor.

Hani benim çiçeğim
Sen doldur ben içeyim
Senin gibi güzelden
Ben nasıl vaz geçeyim

Gökte yıldız sayılmaz
Çiğ yumurta soyulmaz
Huyu güzel olanın
Çilvesine doyulmaz

Gül altında tahtımız
Ne açılmaz bahtımız
Gül yüzlü ela gözlüm
Böylemiydi ahtımız.

Dağların taşları var
Yarın yay kaşları var
Halimi az etmeye
Gözümün yaşları var

Hoş geldin sefa geldin
Canıma cefa geldin
Ne ben öldüm kurtuldun
Ne sen insafa geldin

Araştırma... Derleme...Araştırma... Derleme... Araştırma...Derleme...

HİSARKÖY'DEN EFSANEVİ HİKAYELER VE İKİ MASAL

Hızır Hikayesi

Hisarköy'ün doğusunda köylülerin Durullı Tepesi dedikleri bir tepe vardır. Bu tepenin üzerinde de iki tane büyükçe taş vardır. Köy sakinlerinden 55 yaşındaki Lema Karaca bu tepenin hikayesini şöyle anlatıyor: "Gari göca oturmuşlar buyday yığınınını bekleller. Hızır gelmiş (ak sakallı bir dede). Bana bir avuç buyday ver gızım demiş. Gagdın demiş "Yokdur, hani n'arar, buyday?"

- O yığın nedir?
- Daşınan toprakdır.
- Maden öyledir, daşınan toprak olasınız demiş dede.

Hızır dedeye buydayı vermeyince daş oldular. Buyday yığını da toprak oldu.

Aynı hikayeyi yine köylülerden 46 yaşındaki Emine Ruh anlatırken buğday yığınınının üstünde bir kadının çıkırık işlediğini söylüyor. Hızır dede gelip buğday isteyince yine kadınla dede arasında aynı konuşmalar geçer. Kadın, dedeye buğdayı vermeyince kendisi ve çıkırığı taş olurlar. Buğday yığını ise toprak olur.

Şehida ile ilgili hikaye

Hisarköy'ün güneyinde Armutlu Şehida, köylülerin deyişiyile "Armutlu Şehida" denilen bir adak yer vardır. Şu anda kısmen yıkılmış

Akile EKİZOĞLU

durumda olan Armutlu Şehida, içinde taştan bir mezar ve yakıp adak adamak için de kandiller bulunan bir mağara imiş. Burayı 1950'li yılların başında ölen, yaklaşık 100 yıl yaşadığı söylenen Hisarköylü Topal Halil'in yaptığını, yanına da ona isim vermek için bir armut ağacı diktiğini torunları, 73 yaşındaki Münüre Latif Volkan ve 55 yaşındaki Lema Karaca'dan öğreniyoruz. Münüre Teyze'nin söylediğine göre dedesi Topal Halil doktormuş. Ona tüm civar köylerden hastalar gelirmiş. Topal Halil türlü türlü otları, tavuk kanatlarını, tavuk yağlarını, fare, zeytinyağı v.b. gibi malzemeleri kullanarak yaptığı ilaçlarla ve alışık olmadığımız yöntemlerle hastaları iyileştirmiş. Halil Dede Münüre Teyze'nin deyişiyile çok kafalıymış. Herşeyi kendisi öğrenir ve yaparmış. Köhün üzüm sepeti ve tahta kaşık yaparmış. Kendi yetiştirdiği üzümlerden üzüm pekmezi zivaniya çıkarır, kuru üzüm, köfter yaparmış. Topal Halil ayrıca masalcı dedeymiş. Geceleri çocuklara, torunlarına masallar anlatırmış.

Münüre ve Lema Hanımların anlattıklarına göre dedeleri her gün evinin yanındaki bahçeye gidermiş. İşini bitirip evine dönerken, beyaz çarşafa sarılı, mavi gözlü müslüman bir şehidin hayalini görürmüş. Bu hayal, oradaki derede (su gölünde) aptest alır, yine oradaki

162 Halkbilimi

alıç ağacının altında, mağarada namaz kılarmış. Sonra da kaybolurmuş.

Halil dedenin yine evinin bahçesinde yıkık durumda olan bir de eski hamam vardır. Münüre Teyze buraya (hamamın bulunduğu bölgeye) Eskişehir dendiğini ve bu şehidin de buralı olduğunu söylüyor.

Söylenenlere göre bu şehit savaş sırasında camide namaz kılarken vurulmuş. Oradan kalkıp yürümüş ve bu mağara yakınlarında düşüp şehit olmuş.

Yine bunun gibi o savaşta ölen şehitlerden 1-2 tanesinin de köyün camisinin avlusunda mezarları bulunuyormuş. Söylenenlere göre Mağusa'nın Osmanlılar tarafından fethi sırasında Canbulat'ın önderliğinde savaşırken şehit olmuşlar. Hatta Mağusa'daki caminin kiliminin altında kanları hala daha duruyormuş. Bu şehitler için yakılan bir de ağıt varmış. Fakat bu ağıtı tespit edemedik.

Topal Halil, her gün bu şehidin hayalinin içinde namaz kıldığı mağarayı onarmaya karar vermiş. Mağaranın içini, dışını temizlemiş, ağzını taşla örmüş, bir de kapı koymuş. Mağaranın içine taştan bir mezar yapmış ve yeşile boyamış. Dışarıya da orayı isimlendirmek için bir armut ağacı ekmiş.

Lema Karaca'dan aldığımız bilgiye göre "Armitli Şehida'nın 1940'lı yıllarda yapılmış olması muhtemeldir.

Köylüler, yakın bir geçmişe kadar oraya gider, mum yakar, adak adarlar. Daha önceleri Halil Dede'nin oraya astığı kandillere yağ koyup bükülmüş pamuk ipliğini yakarak para koyarak adak yaparlarmış.

Kaynak kişilere

1. Münüre Latif Volkan
Doğum Yılı 1928
Doğum Yeri: Hisarköy.
Mesleği: Ev hanımı.

Not: * Masalları ve şehidayla ilgili bilgileri dedesi Topal Halil'den öğrenmiş.
Dedesıyla ilgili özel bilgiler, kendisiyle yapılan ön görüşmede alınmıştır.

2. Lema Karaca
Yaş: 55
Doğum Tarihi: 9.1.1947
Doğum Yeri: Hisarköy.
Mesleği: Ev hanımı.

Not: Şehidayla ilgili bilgileri dedesinden öğrenmiş. Durullı Tepesi'yle ilgili bilgileri de dedesinden öğrenmiş.

3. Recep Ruh
Yaş: 78
Doğum Tarihi: 1923
Doğum Yeri: Hisarköy
Mesleği: Çobancılık

Not: Anlattığı hikayeleri arkadaşlarından, çevresinden öğrenmiş.

4. Hatice Cavit Özuyanık
Yaş: 85
Doğum Tarihi: 1916
Doğum Yeri: Hisarköy

Mesleği: Ev hanımı, Rençberlik
Not: Anlattığı masalları annesinden öğrenmiş.

5. Emine Ruh
Yaş: 46

Doğum Yeri: Lefkoşa
Mesleği: Ev hanımı - Terzilik.

Not: Durullı Tepesi'yle ilgili bildiklerini annesinden öğrenmiş.üopğ

Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...

“İKİ GIZGARDAŞ”

İki gızgardaş varmış, biri zengin biri çok fakara. Fukara olanın iki çocuğu varmış. Zenginın yanına gider çalışmış; ekmek, yemek yaparmış. Unu eledinde ekmek yapsın, üstünde galan unnarı silkelermiş bir örtünün üsdüne, biriktirir, bitda yaparmış çocuklarına. Gızgardaşı sınırlı verirmiş gendine. O da etişmeyınca, o unnardan bir paçacık ekmek yaparmış çocuklarına.

Duymuş gızgardaşı şu, unu birikdirir da bitda yapar, bu defa elbisesini değıştirtmiş yapmaması için, çok fenaymış.

O gece ekmeği eksilmiş hanım, un bulamamış yapsın çocuklarına. Ne yapsın, sacın üstüne bir mermer gomuş, tencereye da 1-2 çakil atmış. “Yatin. Aha godum üsdüne yemeği bişecek. Galdıracam ben sizi, yeyceksiniz” demiş çocuklara. Çocuklara “Anne bişdi mi, anne bişdi mi?” deye sora sora uyuyagalmış.

Hızır Dede gelmiş. Kadın “Hoşgeldin dede, gel otur” der, dedeye eyi yüz gösterir, çok eyi gonusur. Dede demiş: “Bak gızım yemeğne da yanacak”. “Yok dede” demiş kadın, “çocuklar uyusun deye yaptım”.

“Yörü bak da yanacak yemek, galdır çocuklarını da yesin” demiş dede.

Kadın “Dedeciğim” demiş, böyle böyle mesele. Yeycek bişeyimiz yok deye bir mermer godum, hem 1-2 çakil da bişsin.”

Akile EKİZOĞLU

Dede “Sen yörü bak da pakla bişdi” demiş.

Gadın: “Pakla değil dede çakıldır” demiş. Dede: “Sen yörü bak” demiş.

Kadın gitmiş bakmış tencereye, pakla pilav olmuş, bişmiş. “Aman dede, demiş, pakla oldu, bişdi bu yemek!” demiş kadın.

Dede: “Tamam dedem yörü bak bittaya da, da yanacak”.

Kadın: “Mermerdir dede.”

Dede: “Yörü galdır çocukları yesinner da bitdadır”.

Kadın: “Gitmiş bakmış, bitda bişmiş. Galdırmış çocukları yedirmiş, yatırmış”.

Neysa sabah olmuş. Dede demiş kadına “Galdır gızını da beniminan gelsin dereye. Bir da çantacık ver gendine”. Kadın galdırmış gıççaççığını. Gitmişler dedeynan, oturmuşlar bir derenin kenarına. Dede demiş: “Dedem, bu dere bulanık akar. Ben yatacaım uyayım, duru akinca uyandır beni”. Çocuk oturmuş, “Yat dizime dede” demiş. Dede yatmış te duru aksın su. Gız “Aman dede! Altın bit, gümüş sirke. Altın bit, gümüş sirke” diyerek dedenin başındaki bitleri gırmış.

Su duru akmış, gız galdırmış dedeyi. Dede çocuğu almış, elini yüzünü yıkamış o dereden.

Dedenin sakgulluclığı varmış, altın doldurmuş gızın çantasına. Bağlamış, vermiş. Çocuk bunu görmemiş. Annina da ayınan yıldız yapmış (güzellik verdi herhalde çocuğa). Çocuk gitmiş eve, dünya güzeli. (Güzelmüş zaten çocuk). Açmışlar çantacığı, bakmışlar altın dolu. Annesi gitmiş tereziyi almış gızgardaşından, dartsın altınları deye. İşini bitirinca tereziyi götürmüş gızgardaşına. Bir tane altın kalmış terezinin içinde. Gızgardaşı gelmiş, sormuş: "Nerde buldun altınları sen? Gızının annindakini da kim yaptı?" Kadın saf, söylemiş. "Böyle, böyle bir dede geldi, bize da o verdi. Hem gızı da götürdü dereye da o yaptı yüzüne ayınan yıldızı".

Söyle gendine bana da gelsin".

"Tamam" demiş kadın.

Hızır dede ona da gitmiş. O da pakla gomuş üsdüne. Bitdayı da gomuş sacın üsdüne. Aynısını yapmış. "Yörü gızım" demiş dede. "Bak da bişdi yemek". Kadın gitmiş bakmış daş olmuş, çakıl olmuş paklalar. "Bak da bişdi bitda da" demiş dede. Kadın bakmış "Bitda da mermer oldu dede" demiş. Bırakmış öyle, yedirememiş çocukları. Çünkü tok zaten çocukları onun. Dede demiş: "Galdır gıççaçcığı da alayım gıdeyim. Bir da çantacık ver gızım eline." Kadın vermiş çantayı eline. Dede almış gızı gitmiş derenin kenarına. Gız oturmuş. Dede demiş "Bu su duru akar, bulanık akınca galdır beni." Yatmış gıçcığın gucağna "Aman dedeciğim! Domuz bit domuz sikre, domuz bit, domuz sirke" demiş, gırmış bitlerini dedenin. Bulanık akınca galdırmış dedeyi. Dede yıkamış gızın elini yüzünü deren. Bir eşşek g..ü yapmış çocuğun yüzüne. Çantasını da böğünan akrap doldurmuş, bağlamış ağzını, vermiş.

Gitmiş çocuk eve. Aman, napacaklar onu

böyle, annında eşşek g..ü? Napacak, kimse evlenmeyecek gızınan. Kapadı bağladı annını. Altınnan da gomuş gadın dartsın ortalığı böğler, akraplar dutmuş.

Gız güler, eşşek boku saçılır, ağlar eşşek sidiğı olurmuş yaşları.

O biri ağlar güller yaseminner açarmış, güler günnasirler açarmış.

Padişahın oğlu da obir gızı görmüş, çok güzel imiş. Ağlar güller açar, güler günnasirler açar, beğenmiş gızı, isder. Padişahın oğluna veriller gızı. Gızgardaş marazından ölecek gızı güler eşşek boku yağar, ağlar eşşek sidiğı olur yaşları deye.

O bir gızı gelin götürceklerinde, gir çık, gir çık gızgardaşının evine, bir yakinnık bir yakinnık..... Bir paçça yapmış duzlu, yedirmiş güzel gıza. Gız yolda gidellerkan susuzluktan bayılmış. Deyze, atmış gızı bir mandıraya, gendi gızını gelin etmiş, gomuş arabaya, götürmüş. Gız, padişahın oğluna gelin gıtdi ama güler, ortalık eşşek boku dolar. Napacak padişahın oğlu, isdemez onu. Bilir ki beğendiğı gız gülünca güller, günnasirler açar, demiş: "Benim hanım böyle deil".

Obir gız, atıldıkları mandırada ağlar güller, yaseminner açar. Çoban da toplar satar. Padişahın oğlu satın alır, sorar çobana "Nerden buldun bunnarı?" diye. Çoban annadır: "Böyle böyle mesele." Padişahın oğlu öğrenir, hemen alır gızı, obirini da cellat eder (öldürür). 40 gün 40 gece düğün yapallar evleniller.

Kaynak Kışı:

Münüre Latif Volkan

Yaş: 73

Doğum Yeri: Hisarköy

Mesleğ: Ev hanımı

Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...

“ÜÇ GIZGARDAŞ”

Üç gızgardaş anneleriyanan çıkırık işlellermiş (pamuk ipliği). Demişler “Hangisinin ipliği koparsa onu yeyceyik.” Razi olmuş anneleri da. Pambık işlellerkana ansızın annelerinin ipliği kopmuş. Güçük gız demiş: “Ben annemi yemem.” Obir iki gız yemişler annelerini. Güçük gız toplamış annesinin kemiklerini gömmüş. 40 gün mezarının başında galmış, o kemikler altın olmuş. Annesini gızgardaşları yeyince böyle, dayma külde oturmuş. “Annemi yediniz, annemi yediniz” demiş.

Bir gün bir düğüne davet olunmuşlar. İki büyük gız gücünü evde bırakıp gitmişler düğüne. Onnar gidince, gıza Allah tarafından altın at, altın potin, altın elbise verilir. Gız geyinmiş altın elbisesiyanan altın potinneni, binmiş ata gitmiş düğüne. Gızı görünca herkes şaşırılmış. “Aman” demişler, bu gız kimin gızıdır?”. Padişahın oğlu da görmüş gızı aşık olmuş gendine. Düğün bitince gız gitmiş atını suvarsın havızdan. Gitmiş, su verirken atını, babıcını da goyvermiş suya. Suvarınca, atını almış gitmiş eve. Padişahın oğlu da bakmış gün gibi yanar havızın içi. Nedir acaba nedir

acaba? Hezmikarlarna emir verdi. Endiler aldılar babıcı havızın dibinden. Padişahın oğlu demiş: “Bu babıcı hangi gızın ayağna olursa onu alacaym”. Bir gadın hezmikarın eline vermiş babıcı çıkarmış sokağa. Gadın bir bir gezmiş evleri. Gızlar deneller babıcı olmaz, olmaz! Son, güçük gızın ayağna olmuş. O bir büyük gızlar. “Küllü bitda sen! Oldu mu senin ayağna, olmadı. Ayağni uzatdın zorunan sokdun babıca” demişler. “Eh, demiş güçük gız, alın da siz geyin olacak mı?”. Geymişler, olmamış ayaklarına. Hezmikar gadın potini alır gider tekrar. Padişahın oğluna da “Hepsini gezdım oğlum. Denediler, olmadı. Bir küllü bitda gız delller, onun ayağna oldu.” Oğlan Nesdersa olsun demiş, ben onu alacayım. Almış gızı. 40 gün 40 gece düğün yapmışlar, evlenmişler.

Kaynak Kisi: Hatice Cavıt Özüyanık

Doğum Yılı: 1916

Doğum Yeri: Hisarköy.

Meslek Ev hanımı (+rençberlik, bahçe işleri, ova işleri)

“Dev Masallarından”

Fatma KÜKRER

İllallahtan iki gocağarıcık varmış. Çıkrık işlerlirmiş. Hangisi daha çok işleyecek diye yarışlarmış. İplikleri işlerler götürüp satarlar kazançları ile yemek, ekme alırlarmış çocuklarına. Üçer tane kızları varmış. Bir gün kızlardan biri ovaya gidelim “yemeğimizi ovada yiyelim” demiş. Hazırlanmışlar yola çıkmışlar. Az gitmişler uz gitmişler dere tepe düz gitmişler. Bir çiftliğin yanına varmışlar. Deniz ne güzel görünür, buruşta yeylim içelim demişler. Yemeklerini çıkarmışlar, yemişler, içmişler ama yemeğin sonunda suyu eksilmişler. Kızlardan biri, “Ben bu gördüğünüz çiftliğe gidecem içeyim su” demiş. Yok gidecen, yok gitmeycen kız; “Ben koşturarak sizi yetiştirim” demiş. Çiftliğe gitmiş. Su içmiş elni yüzünü yıkamış. Birden etrafı *gale kesilmiş. Meğer burası devin yeriymiş.

Annesi kızgardaşları bekle, bekle kız gelmez. Giderler bakarlar kızın gittiği yere, gale gibi kesilmiş. Ne ses var, ne de seda. Ağla döğün, ağla döğün gece olmuş. Kızın ailesi evlerine dönmüşler.

Kız galenin içinde kalmış. Ne yapacak ere gidecek. Bir süre saklanmış. Karnı acıınca saklandığı yerden çıkmış, etrafı silmiş, süpürmüş yemek da pişirmiş galede. Akşam

olmuş dev galeye gelmiş. ““öf benadam kokar burası, ama kim yaptı bu tertibi bana? Demiş. Gıççaçık devin söylediıklarını duymuş ama hiç ses etmemiş, saklandığı yerden çıkmamış.

Ertesi sabah dev dışarı çıkınca kız kalkmış, saklandığı yerden çıkmış, silmiş süpürmüş, pişirmiş gurtarmış, yemiş. Her taraf tertemiz yapmış. Akşam olunca dev gelmiş. “Hey Allah’ım demiş. “Kimse bu tertibi yapan, benden güçüksa, gızım olsun. Ekranımsa gızgardaşım olsun, büyüğümsa anam olsun, nenem olsun” demiş. Kız dayanamamış, saklandığı yerden çıkmış. “Bu tertibi, yemekleri benim yapan” demiş. Dev kızı iki yanağından öpmüş. “Yeninden geçirmiş. “Bugünden sonra evladım olacan” demiş. Kız gayrı korkusuzca galede dolaşmaya başlamış. Dışarı çıkar, dışarısını bile tertiplermiş.

Devin evinin bir de perisi varmış. Peri güvercin kılığındaymış. Devın kızı çok güzelmış. Periye kıskanma düşmüş. Kız tertib yaparken yanına gelip kıza “Ahh dev seni yedirir, içirir, geydirir, guşadır, ancak da canı için” demiş. Artık her gün güvercin kızın yanına gelip bu sözleri söylemiş. Kız inanmak istemez, güvercin de “git deve güvercin böyle söyler” de demiş. Kız güvercinin söylediklerini

deve söylemeye korkarmış. Ama üzüntüden günden güne bozulmuş, zayıflamış. Dev kızın zayıfladığını, bozulduğunu fark etmiş. Bir gün kıza "Ama noldun babam, söyle bana bakayım. Nol'dun da böyle zayıfladın bozuldun, neyin var nesten, söyle bana derdini" demiş. Kıza cesaret gelmiş. "Baba bir güvercin gelir. Bana, dev seni yedirir, içirir, geydirir, guşadır, ancak da canı için" der demiş. Dev de "Sen de söyle gendine babam" demiş. "Beni dev yedirir, içirir, geydirir, guşadır, beni göreceksin, beni alacak seni bazlayıp bana yedirecek" de demiş.

Ertesi gün kız gene siler, süpürürken güvercin gene gelmiş. Kıza "Seni dev yedirir, içirir, geydirir, guşadır ancak da canı için" demiş. Kız da devin öğrettiği gibi "Haaah" demiş. "Beni dev yedirir içirir geydirir guşadır ama beni alacak seni bazlayıp bana yedirecek. Güvercin bunu duyunca "Aman Allahım" demiş. Dökmüş tüylerinin birazını gitmiş. Ertesi gün gelmiş yine aynı sözler tekrarlanmış. Güvercin bütün tüylerini dökmüş, çırılçıplak kalmış. Kahrından bir daha kimseye görünmemiş.

"Kız artık rahat etmiş. Bir gün galenin dışını tertiplerken oradan geçen padişahın oğlu kızı görmüş, beğenmiş. Güzel kız padişahın oğlunun aklından çıkmaz olmuş. Öğlen dayanamamış deve gitmiş. "Allahın emrine kızını isterim" demiş. Dev çok zenginmiş. Düşünmüş, padişahın oğlu kızı gerçekten mi ister, yoksa benim param için mi ister. Padişahın oğlunu denemek için "Bir yumağın ağırlığında para isterim" demiş. Padişahın oğlu kabul etmiş, hazinesini boşaltmış ama hazine yumağın ağırlığına gelmemiş. Meğer dev girmiş yumağın içinde. Padişahın oğlunun hazinesi boşalınca dev anlamış ki oğlan kızı hakikaten ister. Kızı padişahın oğluna vermiş.

40 gün 40 gece düğün yapmışlar evlenmişler. Muratlarına ermişler.

* gale: kale.

* yeninden geçirmek: 3 defa kolunun altından geçirme (yeninden geçirirse evladı olur.)

Kaynak kişi:

İsim: Münüre Latif Volkan

Yaş: 73

Doğum yeri: Hisarköy

Yaşadığı yer: Hisarköy

Mesleği: Ev hanımı.

Not 1: Kaynak kişi Münüre Latif Volkan bu masalları dedesi Topal Halil'den öğrenmiş. Geceleri otururken, torunlarına anlatmış.

Not2: Masal kaynak kişinin anlattığı gibidir.

Kaynak Kişi: Münüre Latif Volkan

Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...

Bir Gocağarı Masalı

Bir gocağarcık varmış. Süpüre süpüre bir pakla bulmuş. Götürmüş bahçesine ekmiş. Gocağarı çok fukaraymış. O paklacığınan oyalanmış. Pakla pişirir yermiş. Başka yiyecek alacak gücü yokmuş. Bir gün Hızır gelmiş yanına, gocağarcığa bir değirmencik vermiş. "Bak gocağarı" demiş Hızır. Bu değirmenciği çevirirsen, ne istersen çıkar." Bunu söyleyince Hızır kaybolmuş. Gocağarcık ne yemek isterse, ne kadar para isterse değirmenciği çevirmiş. Değirmencik her şeyini garşılarmış gocağarcığıın. Gocağarcık değirmene istediklerini söyler. Değirmen gocağarcığıın istediğini vermiş. Paklacığınan oyalanmış. Bir de tavucuğu varmış gocağarcığıın. Kötü komşuları gocağarcığıın güzel giyindiğini, güzel yemekler yediğini fark etmişler. Onu takip etmişler. Bütün bunları gocağarcığa değirmenciğiın verdiğini anlamışlar. Karar vermişler değirmenciği çalacaklar gendine. Nasıl çalacaklar, çalamayıyorlar. Gelirler çalmaya tavucuk "gugudak, gugudak" edermiş. Hırsızlar "İnnallahım" derlermiş. Bu tavuğunun. Gocağarıya haber verir. Değirmeni çalamayık.

"Biz bu tavuğu öldürmezsek, değirmenciği çalamaycaık" demişler. Bir gün gocağarcığıın evine yaklaşmışlar. Bahçede dolaşan tavuğu dutmuşlar atmışlar havuza. Napacak havuzda ölecek tavuk. Havuzun suyunu çekmiş tavucuk, kurtulmuş.

Hırsızlar, tamam artık tavucuk boğuldu.

Fatma KÜKRER

Gidelim değirmenciği alalım" demişler. Bakmışlar gocağarcık "tenhada paklacığıınan oyalanır, paklasını toplar gezer. Gocağarcığıın bahçesine girmişler değirmeni çalacaklar. Tavucuk çıkmış, başlamış * şerdomindin guguduk, şerdomindin guguduk diye bağırma. Tavuğu tutmuş hırsızlar. "Ateşe atacayık seni" demişler. Tavucuğu ateşe atmışlar. Tavucuk demiş "at gö... suyu, at gö... suyu" ateşi söndürmüş.

Hırsızlar naptılsa değirmenciğe yaklaşamamışlar. Değirmenciğe yaklaşacak çare bulamamışlar.

Gocağarcık, tavuğu, paklası ve değirmeni ile yaşamış. Tavucuk doğurur gendine, hırsızları haber verir, değirmencik ne isterse yapar, paklacığıınan da oyalanmış.

Gocağarcık ölene kadar mutlu yaşamış ben de bıraktım da geldim.

* Şerdomindin: değirmen demekmiş.

Kaynak kişi:

Münüre Latif Volkan

Yaş: 73

Doğum yeri: Hisarköy

Yaşadığı yer: Hisarköy

Mesleği: Ev hanımı.

Not: Masal kaynak kişinin anlattığı gibidir

Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...

“ÜÇ ELMA”

Evren ZEKİ

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, ben ananın beşiğini tıngır mıngır salları iken, bir zamanlar bir kral varmış. Kralın sarayının bahçesinde bir elma ağacı varmış. Bu elma ağacı her sene üç elma vermiş. Ama bir dev elmaların hepsini yemiş. Kral ise ne yapacağını bilemezmiş. Oğulları büyüdüğü zaman kral oğullarını yanına çağırarak, onlara durumu anlatmış. Büyük oğlu “Ben gidip nöbet tutacağım ve elmaların hepsini kurtaracağım” demiş. Elmalar büyüyüp olgunlaştığında, elma ağacının altında beklemeye başlamış. Dev, elmalar kızarıp kızarmaz kükreyerek gelmiş ama kralın oğlu dayanamayarak korkup kaçmış. Böylece dev elmaları bir güzel yiyip gitmiş. Ertesi yıl ortanca oğlu gidip beklemiş, devin kükreyerek geldiğini duyunca, o da korkup kaçmış. Daha sonraki sene küçük oğlu babasına “Baba bu defa ben gidip bekleyeceğim” demiş ve o gidip beklemeye başlamış. Dev gene kükreyerek gelmiş. Küçük oğlan kılıcını çekmiş ve devin oracıkta öldürmüştü. Elmaları alarak babasına götürmüştü. Babası da onu mükafatlandırmış. Bunu gören kardeşleri onu

çok kıskanmışlar. Kardeşlerine tuzak hazırlamışlar. Babalarından izin alarak ava çıkmışlar. Az gitmişler uz gitmişler dere tepe düz gitmişler. Karşılarına bir kuyu çıkmış. Küçük kardeşlerini kıskanan abileri bunu fırsat bilip “Çok susadık. Kuyuya inip su alalım” demişler. İlk önce büyük abi inmek istemiş. Beline ip bağlayarak onu kuyuya sarkıtmışlar. Kuyunun içi çok sıcak olduğu için dayanamamış, kendisini çekmelerini istemiş. Onu çektikten sonra bu sefer ortanca kardeş kuyuya inmek istemiş. Onu da iple kuyuya sarkıtmışlar. Ancak o da sığağa dayanamadığını söylemiş ve onu da dışarıya çekmişler. Bu sefer küçük kardeş kuyuya inmiş. Küçük kardeş de sığağa dayanamamış. Onu dışarıya çekmeleri istemiş ama kardeşleri onu çekmeyip ipi bırakmışlar. Küçük kardeş kuyuya düşmüş. Karşısına bir yol çıkmış. Gitmiş, gitmiş. Bir de ne görsün. Bir dev anası. Memelerini arkasına atmış. Tükürüğü ile hamur yoğuruyor. Çok acıkmış olan küçük kardeş, devin memelerini emmeye başlamış.

Dev anası ona kim olduğunu sormuş. Küçük kardeş, başından geçenleri bir bir dev anasına anlatmış. Dev anası ona "Sen benim sütümü içtin, artık sen de benim çocuğum sayılırsın, ama diğer oğullarım gelirse seni yerler, seni korumam lazım" demiş. Onu saklamış. Dev anasının oğulları gelmişler. Etrafta insan kokusu aldıklarını söylemişler. Dev anası onlara yedikleri insanların kokuları olduğunu söyleyip, onları kandırmış. Küçük kardeş ertesi gün dev anasına teşekkür edip yola koyulmuş. Az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş. Yoluna bir ağaç çıkmış. Ağacın üzerinde bir kartal yuvası. Yuvadaki kartal yavrularını bir yılan yemek üzere. Yılanı oracıkta öldürmüş ve yavruları kurtarmış. Sonra ağacın altında uyukuya dalmış. Yavruların anası olan kartal çıkıp gelmiş. Ölü yılanı görmüş ve yavruları ona olan biteni anlatmış. Kanatları ile uyuyan küçük kardeşe gölge yapmış. Küçük kardeş uyanınca onu "Dile benden ne dilersen" demiş. Küçük kardeş kartaldan onu memleketine götürmesini istemiş. Kartal onu memleketine götürebileceğini ama uçarken acıkacağını, et ve su isteyeceğini söylemiş. Küçük oğlan oradan geçen bir çobandan et ve su almış. Yola çıkmadan önce kartal: "Bana, gak deyince su, gük deyince et verirsin" demiş. Yola çıkmışlar, küçük kardeş kartala her "gak" dediğinde su,

"gük" dediğinde et vermiş. Son et parçası da bittikten sonra kartal yine "gük" diyince küçük kardeş bacağından bir parça et kesip kartala vermiş. Kartal bunun insan eti olduğunu anlamış ve parçayı dilinin altında saklamış. Sonunda küçük kardeşin memleketine gelmişler. Kartal, küçük kardeşi sırtından indirmiş ama küçük kardeş yürüyememiş. İşte o zaman kartal dilinin altındaki parçayı çıkarıp yaranın üzerine koymuş. Küçük kardeş iyileşmiş ve kartala veda edip sarayın yolunu tutmuş. Kral küçük oğlunu görünce çok sevinmiş. Olanları öğrenince diğer oğullarını cezalandırmış. Onlara "Ne istersiniz. Satır mı? Katır mı?" demiş. Oğulları "katır" diyince onları katırların kuyruğuna bağlayıp ovaya salıvermişler.

Kaynak Kişi:

Anlatan: Meryem Ahmetaci (1878-1975)

Aktaran: Meryem Zeki

Anlatılan Yer: Areytu-Lefkoşa.

Doğum Tarihi: 1878

Ölüm Tarihi: 1975

Doğum Yeri: Areytu

Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...Masal...

“ZENGİN VE FAKİR”

Zamanın birinde iki kardeş varmış. Biri fakir diğeri zenginmiş. Zengin olan çok kötü, fakir olan çok iyiymiş. Fakir kardeşinin yanında sığıntı gibi yaşıyormuş. Gel zaman git zaman ikisinin de eşleri hamile olmuşlar. Fakir olanın karısının sancıları tutunca, yalnız doğursun diye onu ahıra kapatmışlar. Kadın bin bir zorlukla nur topu gibi bir kız çocuğu doğurmuş. Üç peri gelmiş. Doğan çocuğa dualar okumuşlar. Birinci peri “Çok güzel olsun” demiş. İkinci peri “Çok iyi, yardımsever olsun” demiş. Üçüncü peri de “Gül koksun, yürüdükçe etrafına güller saçsın” demiş. Bir vakit sonra zengin olanın karısı sancılanmış. Fakir olanın ahırda çok güzel bir çocuk doğurduğunu gördüğü için o da kendisini ahıra kapatmalarını istemiş. Onu da ahıra kapatmışlar. Bin bir zorlukla o da bir kız çocuk doğurmuş. Gelen meleklerden biri çocuğun “çirkin” diğeri “halayık” öteki de “kötü” olması için dua etmişler. Zaman geçip gitmiş. Çocuklar büyümüş. Biri çok güzel, diğeri çok çirkin olmuş. Bir gün köylerini bir prens ziyarete gelmiş. Güzel ve iyi olan kızı görünce, ona aşık olmuş. Kızı karısı olarak almak istemiş. Kızın ailesi, kızı, prensin memleketine götürmek için prensle söz vermişler. Fakir oldukları için kızı hemen götürememişler. Zengin olanın karısı hemen olaya karışmış. “Sizin bir şeyiniz yok. Kızı biz götürürüz” demiş. Çeyizler hazırlanıp yola çıkılmış. Kadın kendi kızını da yanında götürmüştü. Yolda giderken gelin susamış. Yengesinden su istemiş. Yengesi “Birgözünü verirsen sana su veririm” demiş. Kız razı olmuş. Bir süre sonra gelin yine susamış. Öteki gözünü

de vererek su içmeye razı olmuş. Kör kalan kızı yol kenarındaki bir kuyuya atmışlar. Yollarına devam edip saraya varmışlar. Çirkin kız sarayda prens tarafından karşılanmış. Karşısında çirkin ve halayık bir kız görünce “Bu benim aşık olduğum kız değil” demiş. Ama kızın annesi “O kadar yol geldik, güneşten yandı, bir süre sonra beyazlaşıp gazelleşir” diyip prensi kandırmış. Prens ve kız evlenmişler.

Güzel kızın atıldığı kuyunun yanında bir çiftlik varmış. Bu çiftlikte çoban köpeği ile birlikte yaşıyormuş. Çobanın köpeği, kızın kuyuda olduğunu hissetmiş. Kendisine verilen yemeği götürüp kıza vermeye başlamış. Köpeğinin günden güne zayıfladığını gören çoban bir gün onu takip etmiş. Ona verdiği yemeği gidip bir kuyuya attığını görmüş. Çoban kuyuya inip ne olduğuna bakmak istediğinde, gözleri görmeyen güzel kızı bulmuş. Kızı kurtarıp evine götürmüştü. Onu, yedirmiş, içirmiş, giydirmiş. Kız çobanın yanında kalmaya başladıktan kısa bir süre sonra çevresine güller saçmaya başlamış. Çoban bu gülleri kahveye götürüp satmış. Bu olay kısa zamanda tüm ülkede duyulmuş. Prensın kulağına da gitmiş. Prens kızı görmek istemiş. Onu sarayına getirtmiş. Prens kızı görünce “İşte benim sevdiğim kız bu” demiş. Kötü kızın annesini huzuruna çağırıp cezalandırmış. Güller saçan kızla prens evlenmişler. Kırk gün kırk gece düğün yapılmış.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kervetine.

**HAS-DER OCAK-ARALIK 2001
HABERLERİ****Öcal ERTEN****HAS - DER'İN 24. OLAĞAN
GENEL KURULU YAPILDI**

Genel Kurul 26 Ocak 2001 tarihinde Has - Der Merkez binasında yapıldı. Birçok üyenin ve misafirin katıldığı genel kurulun açılış konuşmasını dernek başkanımız Ali Nebih yaptı. Yapılan açılış konuşmasından sonra faaliyet kol raporları okundu. Kol raporlarının tamamlanmasının ardından Onur, Denetleme ve Yönetim Kurulu raporlarının okunup

üyelere bir yıl içerisinde yapılan faaliyetler hakkında bilgi verildi. Mali raporunda üyelere sunulması ve oybirliği ile aklanmasının ardından toplantıya ara verildi.

Yapılan izaz ikram sonrasında yeniden toplanan kurul, 2002 yılında Derneğimizin yapacağı faaliyetleri organize ve kordine edecek yeni yönetim kurulu ve organlarında görev alacak üyeleri seçti.

Yapılan seçim sonunda

2002 yılında Has-Der yönetim kurulu ve organlarında görev alacak üyeler ;

Yönetin Kurulu

Ali Nebih (Başkan)
Engin Anıl (Sekreter)
Öcal Erten (Sayman)
Kani Kanol (Dış İlişkiler Kolu Sorumlusu)
Hasan Ekmekçi (Halkdansları Kolu Sorumlusu)
İlker Özova (Çocuk Kulübü Sorumlusu)
Hasan Çağlıoğlu (Sosyal İşler SorumlusuKolu)
Hilmi Vudalı (Derleme ve Eğitim Kolu Sorumlusu)

Onur Kurulu

Hasan Abohorlu (Başkan)
Birgül Arkut (Faal Üye)
Ayşe Yöncü (Faal Üye)
Gaye Özaran (Faal Üye)

Denetleme Kurulu

Akın Eylen (Başkan)
Mustafa Keçecioğlu (Faal Üye)
Yeşim Binici (Faal Üye)
Fatma Kükrer (Faal Üye)

Genel Kurul'dan Bir Görüntü

Has-Der'ni 24. Olağan Genel Kurul'u dilek ve temenniler ile sona erdi.

BİLİMSEL KONFERANSTA DİLDİRİ SUNULDU

İngiliz Türk Kültür Derneği tarafından Dome Otel'de bir konferans düzenlendi. 23 Şubat 2001 tarihinde gerçekleştirilen bu konferansta sunulan bildirimlerin tümünün de İngilizce olması, konferansa ayrı bir boyut kazandı. Bu konferansa derneğimiz adına Engin Anıl katılarak "Kıbrıs Türk Kültürünün Oluşumu" konulu bildiri sunuldu. Bu bildiri konferansa katılan yerli ve yabancı katılımcılar tarafından ilgi ile dinlendi.

GELENEKSEL EĞİTİM SEMİNERLERİ

Toplumların gelişmesinde eğitimin her zaman önemli bir yer tuttuğu bilinciyle yapılan eğitim seminerlerinin birincisi 16 Mart 2001'de, ikincisi de 2 Nisan 2001 tarihinde, Has-Der Merkez Binasında gerçekleştirildi.

Yılın ilk eğitim seminerini Dernek başkanımız Ali Nebih sundu. 19.00-21.00 saatleri arasında gerçekleştirilen seminerin konusu "Has-Der Nedir?, Has-Der'in Çizgisi

Nedir ve Neden Has-Der'e Geldiniz" idi. Tamamen lise gruplarındaki üyelere verilen seminer hayli ilgi topladı.

Yılın ikinci eğitim seminerini Araştırmacı-Sosyolog Muharrem Faiz tarafından verildi. Seminer üyeler ve diğer katılımcılar tarafından ilgi ile dinlendi. "Halk Kültürü ve Küreselleşme" konulu seminer 19.30 -21.00 saatleri arasında gerçekleştirildi. Eğitim semineri, katılımcıların soru ve cevap bölümü ile tamamlandı.

EKONOMİK SOSYAL KONSEYE BİLDİRİ SUNULDU

22 Mart 2001 tarihinde toplanan ve Devlet Planlama Örgütü (DPÖ) tarafından organize edilen "Ekonomik Sosyal Konsey"de derneğimizi temsil edildi. Hazırlanan raporda, devletin kültür sanat alanındaki ilgisizliği eleştirildi, kültür sanat alanındaki sorunlar ortaya kondu ve çözüm önerileri sunuldu.

DÜNYA TİYATROLAR GÜNÜNÜ KUTLADIK

24 Mart "Dünya Tiyatrolar Günü" Lefkoşa Belediye Tiyatrosu bir kortej yürüyüşü organize etti. Bu organizasyona katılımcı olarak katılan dernek

üyelerimiz, kortejde bildiri dağıtıp slogan atarak devlet büyüklerinin ve duysuzların "Tiyatro Sanatına" gereken önemin verilmesini istediler. 24 Mart 2001 tarihinde Kuşulu Park'ta renk renk kostümler giyerek toplanan tiyatro sevenler, buradan Atatürk Meydanı'na kadar şarkılar söyleyerek, sloganlar atarak ve broşürler dağıtarak yürüdüler.

BATIL İNANISLARLA İLGİLİ KOLOKYUM

26 Mart 2001 tarihinde Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları (DAÜ-KAM) tarafından organize edilen "3. Halk Kültürü Kolokiyumu"nda derneğimiz adına bir bildiri sunuldu. Engin Anıl tarafından sunulan bildirinin konusu "Halk Batıl İnanışlarına Genel Bir Bakış ve Hayvanlarla İlgili Batıl İnanışlar" idi. Doğu Akdeniz Üniversitesi Mavi Salonu'nda bir haftaya süreyle devam eden kolokiyum'da "Batıl İnanışlarla" ilgili birçok bildiri sunuldu.

DAĞ YÜRÜYÜŞÜ

Dağcılık ve Doğa Sporları Derneği ile birlikte derneğimiz tarafından organize edilen "Dağ Yürüyüşü" 15 Nisan

174 Halkbilimi

2001'tarihinde yapıldı. Çınarlı Köyü'nden hariket eden yürüyüş grubu, Çınarlı Köyü Pınarı'dan geri dönerek yürüyüşü tamamladılar. Yürüyüşe 50 kişilik bir gurup katıldı.

ARAŞTIRMA GRUBU HISARKÖY'DE

29 Nisan 2001' de Has-Der araştırma grubu Hisarköy (Gambilli)'de alan araştırması yaptı. Önceden tesbit edilen yedi konu başlığı üzerinde, iki ay önce başlanan ön hazırlık çalışmaları sonrasında oluşturulan yedi araştırma grubunda 30 kişilik bir araştırma ekibi görev aldı. Araştırmalarını tamamlayan bazı gurupların araştırmaları 2001 yıllığında yayınlandı.

GELENEKSEL PİKNİK

6 Mayıs 2001 tarihinde Alevkayaşı Piknik Alanı'nda gerçekleştirilen "Geleneksel Dayanışma Pikniği" ne beklenenin üzerinde yoğun bir ilgi oldu. Üyeler ve aileler arasında kaynaşmayı sağlayan bu tür sosyal aktivitelerin başarılı sonuçlar verdiği birkez daha doğrulanmış oldu. Komite tarafından organize edilen piknikte müzik grubumuz şarkılar söyledi, üyeler de çeşitli

Has-Der Araştırma Grubu

yarışmalara katıldılar.

II. KÜLTÜR SANAT KURULTAYI

21-25 Mayıs 2001 tarihleri arasında "II. Kültür Sanat Kurultayı" yapıldı. Kurultaya Has-Der'i temsilen katılan ve Kurultay Danışma Kurulu Asil Üyesi Ali Nebih ve yedek üye

Kani KanoI, Folklor Etnografya Alt Kurul Üyesi Engin Anil ve sekreter olarak Öcal Erten katılarak görev alındı. Kurultayda sunulan raporlar kitap halinde yayınlandı.

Piknikten Bir Görüntü

**CD VE SES BANT KAYDI
YAPILDI**

Halkdansları müziklerinin cd ve bant kaydı yapıldı. 23 adet halkdansı müziğinin seslendirildiği bant ve cd'ler folklor sevenlerin hizmetine sunuldu. Daha önce piyasaya sürülen bant kayıtlarından daha kaliteli ve daha verimli bir çalışma ile gerçekleştirilen cd ve bantlar, hem dinleti olarak, hemde halkdansları çalışmalarında kullanılmaktadır.

**GENÇ EKİBİMİZ ÇEK
CUMHURİYETİ'DE**

18 - 25 Haziran tarihleri arasında yapılan uluslararası halkdansları festivaline lise grubundaki çocuklarımız katılarak, ülkemizi en iyi

şekilde temsil etme başarısını gösterdiler.

YAZ KAMPI

21-30 Haziran tarihleri arasında yapılan "Yaz Kampı" her yıl olduğu gibi bu yılda çocukların ve gençlerin ilgi odağı oldu. Geleneksel olarak her yıl Kantara'da yapılan kampa katılan çocuk ve gençlere kamp süresince kendi kendilerine yetme, kolektif çalışma, el becerileri dağı yürüyüşleri ve sorumluluk öğretilmeye çalışıldı. Yaz kampında bu yıl; 21- 25 Haziran tarihleri arasında çocuk kulübüne bağlı ilkököl çocukları, 25-30 Haziran tarihleri arasında ise Gençlik Kulübüne bağlı orta okul ve lise öğrencileri katıldı.

**GENÇLİK KULUBÜ
FAALİYETLERİ**

2000 yılı ortalarından itibaren çalışmalarını bir çatı altında toplamaya çalışan gençler, 5 Temmuz 2001 tarihinde "Has-Der Gençlik Kulübü"nü hayata geçirdiler. Oluşturulan Gençlik Kulübü yönetimi çalışmalarını bir program çerçevesinde uyguladı. Kulüpte onbir kolda komiteler kurulup faaliyetlere başlandı. Oluşturulan komitelerde görev almak isteyen orta okul ve lise çağındaki gençler kulübe üye olup, çalışmalara katılabiliyorlar. Gençlik Kulübü başkanlığına Gül Öztekin getirildi.

KAFESLİ PARK AÇILIŞI

19 Temmuz 2001 tarihinde folklor kulübüne bağlı halkdansları topluluğu "Kafesli Park"ın açılışını yaptı. Surlar içinde bulunan Kafesli Parkı açılışında 12 dakikalık bir gösteri yapıldı. Açılışa bölge sakinleri ve folklor severler katıldılar. Açılışın ardından çocuklar parktaki oncaokullarla eğlendiler.

**KAPLUMBAĞA GÖZLEMİ VE
ÇEVRE TEMİZLİĞİ**

Çevre Dairesi ile birlikte organize edilen ve deniz kaplumbağalarının ülkemizi

Festivale Katılan Ekipler Toplu Halde

İnönü Köyünden Bir Görüntü

kiyılarında yaptıkları yumurtlama olayını gözletmek amacıyla yapılan eğitim gezisi çok başarılı geçti. 26 Temmuz 2001 tarihinde, Karpaz yarımadası kıyılarında yapılan gözlemede, Caratta Caretta ve yeşil deniz kaplumbağalarının, denizden kıyıya çıkışı, yuva kazmaları, yumurtlamaları ve örtmeleri sonrada kaplumbağaların denize dönmeleri gençler tarafından ilgi ile izlendi. Gece geç saatlerde yapılan gözlem olayı büyük bir sessizlik ve titizlik içerisinde gerçekleşti. Gençlerin gözletleme yapacakları yeri tanımaları için gündüz bölgede çevre ve mıntıka temizliği yapıldı ve toplanma noktaları belirlendi.

ÇOCUK EKİBİMİZ İNÖNÜ KÖYÜNDE

1 Ağustos 2001 tarihinde, İnönü Köyünde Çocuk

Klubümüze bağlı Yıldız Halkdansları topluluğumuz 20 dakikalık bir gösteri sundu. Oniki kız ve oniki erkekten oluşan ekip sunmuş oldukları gösterilerle izleyenleri büyüledi. 1. İnönü Belediyesi Çocuklar Halkdansları Şöleni'nin sonunda ekibimiz teşekkür plaketi verildi.

Halk Sanatları Enstitüsü İçinden Bir Görüntü

DAYANIŞMA PİYANGOMUZ ÇEKİLDİ

11 Ağustos 2001 tarihinde çekilişi yapılan dayanışma piyangomuzun en büyük ikramiyelerini kazanan numaralar şöyle idi. 0957 no'lu piyango biletimiz "Çamaşır Makinesi", 2349 no'lu piyango biletimiz ise "Bulaşık Makinesi" kazandı. Piyango bileti satışından toplanan gelir yeni dernek binamızın tamiratında kullanıldı.

HALK SANATLARI ENSTİTÜSÜ AÇILDI

Halk Sanatları Enstitüsü, Halk Sanatları Derneği'nin birikimlerinin sonuçlarından

biridir. Dernek kurulduğu günden itibaren sadece halkdansları oynayan bir kurum olmadığını, bir folklor kurumu olduğunu yapmış olduğu çalışmalarla ortaya koymuştur. Enstitü 28 Eylül 2001 tarihinde törenle açılmıştır. Halk Sanatları Enstitüsünde dört dalda eğitim ve üretilmektedir. Bu faaliyet kolları; Kumaş dokuma, sele sepet yapımı, yerel kıyafet dikimi ve tahta oymacılığından oluşmaktadır. Açıldığı tarihten itibaren gerek eğitim, gerek turistik eşya üretimi gerekse kültürel motiflerin hayata geçirilmesi için çalışmalarını yoğun olarak sürdüren enstitü'nün yeri Selmiye Camii Meydanı'ndadır.

19. HALKBİLİMİ

SEMPOZYUMU YAPILDI

25 Aralık 2001 tarihinde K.T. Ticaret Odası, Mustafa Çağatay Konferans Salonu'nda gerçekleşti. Her yıl geleneksel olarak gerçekleştirilen halkbilimi sempozyumunda üç bildiri sunuldu. Oturum başkanlığını Has-Der başkanı Ali Nebih'in yaptığı sempozyumda, "Kıbrıs ve Anadolu Söylence Birliği üzerine İki Örnek, Ayazmalar ve Su Tüneli" konu başlıklı

19. Halkbilimi Sempozyumdan Bir Görüntü

bildiriyi Tuncer Başkan, "İdeoloji ve Kültürel Öğeleri Hatırlamak" konu başlıklı bildiriyi Muharrem Faiz, "25 Aralık, Rumi Kültür Mirasımız Takviminde Bir Gün" konu başlıklı bildiriyi Gökalp Kamil ve "Kıbrıs Sandıkları" konu başlıklı bildiriyi ise İsmet Tatar sundu. Sempozyum soru - cevap bölümü ile sona erdi.

DERNEĞİMİZİN YENİ YIL KUTLAMALARI

27 Aralık günü Çocuk Kulübüne kayıtlı ilkokul öğrencilerine yönelik 15.00 - 17.00 saatleri arasında, Gençlik Kulübüne kayıtlı orta, lise öğrencilerine ve Folklor Kulübü üyelerine ise 18.00 -

22.00 saatleri arasında yılbaşı balosu düzenlendi. Bir yıllık yorgunluğu bol bol eğlenerek atan üyeler, hazırlanan yiyecekleri de yemeyi ihmal etmediler.

TARIK G. EMİROĞLU

2001 OCAK - ARALIK DÖNEMİ KÜLTÜR - SANAT HABERLERİ

- Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın bugüne kadar tüm sergilerden almış olduğu eserler "Plastik Sanatlar Koleksiyon Sergisi" adı altında AKM'de 22 Ocak 2001 tarihinde Cumhurbaşkanı R.R. Denktaş tarafından açıldı. Sergi 9 Şubat'a kadar açık kaldı. Serginin amacının günümüze dek gerçekleştirilen on dört Devlet Resim Heykel Sergisi'nin bir dökümü ve muhasebesinin yapılmasıydı.

- Ressam Ayhan Menteş'in yağlı boya ve akrilik eserlerinden oluşan resim sergisi, YDÜ AKM'nde Cumhuriyet Meclisi Başkanı Ertuğrul Hasipoğlu tarafından 30 Ocak tarihinde açıldı. Resim alanında birçok ödülü ve sergisi olan sanatçı aynı gün sergi açılışından önce "Yaratıcı düşünce" adlı bir de konferans verdi.

- Ejdan Sadrazam'ın "İkilkiler" isimli şiir kitabı Gökada Yayınları tarafından Şubat ayında yayımlandı. Kitapta şairin önsözleriyle birlikte 84 ikiligi bulunuyor.

- Devlet Senfoni Orkestra ve Korosu 23 Şubat'ta Gazimağusa Belediyesi Bora Atun Konferans Salonu'nda bir konser verdi. Oskay Hoca yönetimindeki orkestrada Erkan Dağlı solist olarak yer aldı. Konserde ayrıca çok sesli koro da çeşitli eserleri yorumladı.

- Kadın Platformu tarafından 5 Şubat Laiklik Günü etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen "Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Kadını ve Yaşamdaki Yeri" konulu fotoğraf sergisi 3 Şubat tarihinde Cumhurbaşkanı R.R. Denktaş ve Süheyla Küçük tarafından Saçaklı Ev'de açıldı. Sergide M D Derneği Oda Orkestrası da bir müzik dinletisi sundu.

- KTD Tiyatrolarının Alparslan Uzun yönetimindeki "Ölmek Yerine Uyumak Derdi" isimli oyunu 23 Şubat günü AKM'de izleyici ile buluştu. Belçikalı yazar Paul Williams'ın oyunu bir ailenin olağanüstü yaşantısından kesitler içeriyor.

- İzmir Devlet Opera ve Balesi Nefesli Çalgılar Trüosu eserlerini Bellapais Manastırı'nda icra etti. Konser TC Büyükelçiliği ile Vakıflar İdaresi'nin işbirliği ve katkılarıyla gerçekleşti.

- Lefkoşa Belediye Tiyatrosu'nun sahnelediği Shakespeare'in "İktidar Hırsı" oyunu 23 Şubat tarihinde sahnelenmeye başlandı.

- Türk Bankası 2000 Kültür Sanat Ödülleri" 30 Mart tarihinde Saray Otel'de düzenlenen bir törenle sahiplerine verildi. Kültürel araştırma dalında Kıbrıs Türk toplumunun 1932-1969 dönemindeki eğitim

tarini anlatan "Eğitimle Bir mr" adlı kitabıyla Dr. Hsn Feridun ve Güzel Sanatlar dalında "Filler ve imen" filminin yönetmeni Kıbrıslı Türk sanatçı Derv Zaim Ağaoğlu ödüle layık görüldü.

- Dünya Kadınlar Günü kutlama etkinlikleri çerçevesinde 13-19 Mart tarihlerinde AKM'de zgrada Lions Kulübü'nün düzenlediği ve 46 kadın ressamın 91 eseriyle katıldığı "Kadın Dünyasından Renkler II" resim sergisi sanatseverlerin beğenesine sunuldu. Serginin sponsorluğunu İngiltere'de yaşayan Erdoğan Derv yaptı.

- Güzelyurt zel Sanat Tiyatrosu Bekir Kara'nın yazıp yönetmenliğini yaptığı "Beceristan" isimli oyunu ile 27 Mart'tan itibaren turneye ıktı. Bu güne kadar 7. oyununu sahneleyen GST'nun sloganı "nerede sahne bulursa orada sahne alır" ile oyunlarını sürdürüyorlar.

- Folk-Der 20 - 22 Mart tarihleri arasında "Kültür Sanat Günleri" düzenledi. Programlarında Grup Net'in "Kıbrıs şarkıları", genç yetenekler klasik müzik konseri ve folklorik skeç ile halk danslarından örnekler sundular.

- Feryal Skan'ın 6. kişisel resim sergisi 2 Nisan tarihinde AKM'de açıldı. Sanatçının 1998 yılından bu yana yaptığı çalışmalardan seçtiği 57 yapıttan oluşan sergide, "duygusal patlamalar" olarak tanımladığı seri çalışmaları yer aldı.

- KKTC Müzik Dostları Derneği 4 Nisan-19 Mayıs tarihlerinde 2. Uluslararası Bahar Konserleri Festivali düzenledi. Festivale 11 ülkeden 150'nin üzerinde sanatçı katıldı. 45 gün içerisinde 17 konser, ağırlıklı olarak DA Oditoryum, Bellapais Manastırı ve DA Mavi Salon'da verildi. Festivale KKTC, Türkiye, ABD, Japonya, Rusya, Almanya, İngiltere, Galler, Romanya, Bulgaristan ve Azerbaycan'dan sanatçılar katıldı. Bu etkinlikler

dizisine 15'e yakın kurum kuruluş destek verdi.

- GS Bakanlığı'nın her yıl geleneksel olarak düzenlediği niversitelerarası Halk Dansları Yarışması'nın 5.si 14 Nisan tarihinde yapıldı. Yarışma sonucunda YD 1., GA 2., LA 3. oldu. Bu sonuca göre YD ve GA, lkemizi 18-19 Mayıs'ta Türkiye niversitelerarası Halk Dansları Yarışması'nda temsil etme hakkını kazandı.

- 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve ocuk Bayramı dolayısı ile 3. Uluslararası ocuk, Barış ve Halk Dansları Festivali'ne 11 ülkeden 13 ekip katıldı. Ankara'daki 23 Nisan ocuk şenliği'ne Lefkoşa okullarından seçilen çocuklar katıldı.

- Kıbrıs Türk Flarmoni Derneği 30 Nisan tarihinde Bellapais Manastırı'nda çan resitali düzenledi. Resitali nl opera sanatçısı soprano Aytül Bysara verdi. Sanatçıya piyanoda Demet Eytemiz eşlik etti.

- Güzelyurt Amatör Sanatçılar Derneği'nin geleneksel hale getirdiği kültür-sanat şenliğinin 2.si 10-12 Mayıs tarihleri arasında Güzelyurt bölgesinde yapıldı. şenlik süresince kortej yürüyüşü, halk dansları gösterisi, müzik dinletisi, ocuk tiyatrosu ve "Güzelyurt İesi Nereye" konulu panel düzenlendi.

- YD Tiyatro Kulübü, Melih Cevdet Anday'ın "En Büyük Haydar" adlı oyunuyla 7-9 Mayıs tarihleri arasında A.K.K. Merkezi'nde sahnelendi.

- 5. Uluslararası Bellapais Müzik Festivali 21 Mayıs-24 Haziran tarihleri arasında yapıldı. Festivalin ilk etkinliği oda orkestrasi eşliğinde-piyaniist Rüya Taner'in resitali başladı. Festival Cumhurbaşkanlığı, TC Elçiliği, Dev. Bak. Başbakan Yardımcılığı ve çeşitli kuruluşların katkılarıyla gerçekleşti.

- Yazar, Ressam zden Selenge'nin "Boncuklar

Senin Olsun" öykü kitabı ve aynı adı taşıyan resim sergisi DAÜ kütüphane salonunda açıldı. Kitap ise Işık Kitabevi yayınları arasında yayınlandı. Yazar ile yapılan söyleşide Kıbrıs Türk insanının sevecen ruhunu taşıyan kitap, yaşamdaki 60 yıllık bir kesiti alıyor. Geçmişten günümüze düşünceleri, bizi bize anlatan Kıbrıs gerçeğini, dünün nasıl yaşadığını, bugüne nelerin kaybedildiğini, bir tarih anlayışı ile okuyucuya sunuluyor. Bunlar kuru bir anlatımla değil, estetik bir anlatımla sanatın büyüyle dünü bugüne anlatıyor."

- M.E.K. Bakanlığı ile TC Elçiliği katkılarıyla 2-3 Haziran tarihleri arasında 8. Türksoy Opera Günleri Girne Kalesinde Mersin Oda Orkestra ve Balesi eşliğinde çeşitli ülke sanatçılarının katkısıyla düzenlendi. Festivale Azerbaycan, Kırgızistan, Türkiye, Başkürdistan ve Irak Türkmenleri'nden 17 sanatçı katıldı.

- 6. Uluslararası Mağusa Kültür, Sanat ve Turizm Festivali; Gazimağusa Belediyesi, Dev. Bak. Baş. Bak. Yardımcılığı ve DAÜ ortak organizasyonu ile yapıldı. Festivalde pop sanatçısı Teoman, Artis Quartet Vienna gibi kendi alanında dünyaca ün yapmış sanatçılar yer aldı. Festival 15 Haziran tarihinde Teoman konseri ile başladı.

- Alayköy Kültür ve Sanat Derneği 20-25 Haziran tarihleri arasında Uluslararası Kadıköy Folklor Festivali'ne katıldı. Halay Folklor Eğitim Merkezi'nin organizesinde gerçekleşen festivale Tunus, Yunanistan, Polonya ve İtalya'dan ekipler katıldı.

- İstanbul Büyükkçekmece'de yapılan 2. Uluslararası Kültür Sanat Festivali'ne katılan Girne Belediyesi Halk Dansları ekibi en iyi kareografi ödülünü kazandı. 4-9 Temmuz tarihleri arasında organizesi gerçekleşen festivale Bulgaristan, Çin, Gürcistan, İspanya, Macaristan, Meksika ve

Ukrayna'dan ekipler katıldı.

- İskele Belediyesi Halk Dansları Topluluğu 17-28 Temmuz tarihlerinde 11. Uluslararası Altın Tütün Halk Dansları Yarışması'nda 1. oldu. 17 ülkenin katıldığı yarışmada ikinciliği Gürcistan, üçüncülüğü ise Bulgaristan ekipleri aldı. Güney Afrika Halk Dansları Ekibi ise jüri özel ödülünü aldı.

- MEKB Kül. Dairesi Halk Dansları Topluluğu 7-15 Temmuz tarihleri arasında AFDAG Kültür ve Gençlik Derneği'nin düzenlemiş olduğu 5. U.A. Ankara Gençlik Festivali'ne katıldı. Festivale ayrıca Bulgaristan, Peru, Gürcistan, Rusya ve Türkiye ekipleri katıldı. Topluluğun büyükler ekibi ise 28 Temmuz - 4 Ağustos tarihleri arasında 15. U.A. Yalova Halk Dansları Festivali'ne katıldı. 11 ülkenin katılımıyla gerçekleşen festivalin Yarışma bölümünde ise ekip 1.lığı kazandı.

- 24-26 Ağustos tarihleri arasında, Şiirin Başkenti olarak anılan Makedonya'nın Struga şehrinde düzenlenen şiir akşamlarına katılan şairimiz Mehmet Kansı, "Şarap ve Şiir" konulu şiir yarışmasında ödül aldı. Her yıl geleneksel olarak düzenlenen şiir akşamlarına birçok ülkeden 120 ünlü şair katıldı.

- Lefkoşa Belediye Tiyatrosu "Evlilik Dönencesi" oyunuyla perdelerini 12 Ekim tarihinde açtı. Anton Çekhov'un yazdığı, düzenleyen ve yöneten Özdemir Nutku olduğu oyun II. perde ve Ayı (Evlenme Teklifi), Düğün (Evlilik) ve Sayfiyede Yaz (Evlilik Sonrası) adlı üç bölümden oluşuyordu.

- 7 Kasım tarihinde Devlet Tiyatroları "Sen Gara Değilsin" adlı oyunu Ankara'da sahneye koydu.

